

Α.Τ.Ε.Ι. ΚΡΗΤΗΣ
ΣΧΟΛΗ ΕΠΑΓΓΕΛΜΑΤΩΝ ΥΓΕΙΑΣ ΚΑΙ ΠΡΟΝΟΙΑΣ
ΤΜΗΜΑ: ΚΟΙΝΩΝΙΚΗΣ ΕΡΓΑΣΙΑΣ

ΠΤΥΧΙΑΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ

ΘΕΜΑ: Συγκριτική μελέτη της Παραβατικής συμπεριφοράς των ανηλίκων 10-15 ετών στην Ορεινή και Αστική Κρήτη

Επιμέλεια: Κουνδουράκη Στεφανία
Λυκάκη Κων/να
Μαλαδένης Παναγιώτης
Μαυροζούμη Σπυριδούλα

Υπεύθυνη Καθηγήτρια: Παττακού Βασιλική

ΗΡΑΚΛΕΙΟ ΚΡΗΤΗΣ
ΦΕΒΡΟΥΑΡΙΟΣ 2004

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

ΘΕΩΡΗΤΙΚΟ ΜΕΡΟΣ

ΕΙΣΑΓΩΓΗ.....	5
ΠΡΟΛΟΓΟΣ	8
ΤΟΠΟΘΕΤΗΣΗ ΤΟΥ ΘΕΜΑΤΟΣ ΔΙΑΧΡΟΝΙΚΑ	10
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1	
Η ΚΟΙΝΩΝΙΚΗ ΑΝΑΠΤΥΞΗ ΤΟΥ ΠΑΙΔΙΟΥ ΣΤΗΝ ΟΙΚΟΓΕΝΕΙΑ ΚΑΙ ΤΟ ΣΧΟΛΕΙΟ	14
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2	
ΑΝΑΓΚΕΣ ΚΑΙ ΠΑΡΑΒΑΤΙΚΗ ΣΥΜΠΕΡΙΦΟΡΑ ΤΩΝ ΑΝΗΛΙΚΩΝ.....	17
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3	
ΔΙΕΥΚΡΙΝΙΣΗ ΕΝΝΟΙΩΝ	22
Α. Νομική Διάσταση	22
Β. Ψυχολογική Διάσταση.....	22
1. Οι ηθικώς εγκαταλελειμμένοι ανήλικοι.....	23
2. Οι ηθικώς διεφθαρμένοι ανήλικοι.	23
3. Οι εγκληματίσαντες ανήλικοι.	23
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 4	
ΙΣΧΥΟΝ ΝΟΜΟΘΕΤΙΚΟ ΠΛΑΙΣΙΟ.....	26
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 5	
ΒΙΟΛΟΓΙΚΗ ΠΡΟΣΕΓΓΙΣΗ ΤΗΣ ΠΑΡΑΒΑΤΙΚΗΣ ΣΥΜΠΕΡΙΦΟΡΑΣ ΤΩΝ ΑΝΗΛΙΚΩΝ	
.....	34
Α. Κληρονομικότητα και άλλοι βιολογικοί παράγοντες	37
1. Κληρονομικό "στίγμα".....	37
2. Γενετικές ανωμαλίες	38
3. Άλλες οργανικές δυσλειτουργίες.....	39
Β. Φυσιογνωμία.....	42
Γ. Φύλο.....	45
Δ. Ψυχική Υγεία.....	47
1. Ψυχική Ασθένεια	48
2. Διανοητική Καθυστέρηση	49
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 6	
ΨΥΧΟΛΟΓΙΚΗ ΠΡΟΣΕΓΓΙΣΗ ΤΗΣ ΠΑΡΑΒΑΤΙΚΗΣ ΣΥΜΠΕΡΙΦΟΡΑΣ ΤΩΝ	
ΑΝΗΛΙΚΩΝ	51
Α. Θεωρητικές προσεγγίσεις για την επιθετικότητα των ανηλίκων	52
1. Η επιθετικότητα ως ένστικτο.....	52

2. Η επιθετικότητα ως αντίδραση σε αποστέρηση	56
3. Η επιθετικότητα ως αποτέλεσμα μίμησης επιθετικών προτύπων	59
B. Το φαινόμενο της επιθετικότητας στην οικογένεια, στις ομάδες ομηλικών και στα Μέσα Μαζικής Ενημέρωσης	62
1. Το οικογενειακό περιβάλλον.....	64
2. Ομάδες ομηλικών	67
3. Τα Μέσα Μαζικής Ενημέρωσης	69
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 7	
ΚΟΙΝΩΝΙΟΛΟΓΙΚΗ ΠΡΟΣΕΓΓΙΣΗ ΤΗΣ ΠΑΡΑΒΑΤΙΚΗΣ ΣΥΜΠΕΡΙΦΟΡΑΣ	
ΑΝΗΛΙΚΩΝ	71
1. Οικογένεια	72
2. Το σχολείο.....	77
3. Ομάδες ομηλικών	82
4. Η Κοινωνική Τάξη.....	85
5. Τα Μέσα Μαζικής Ενημέρωσης	90
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 8	
Ο ΡΟΛΟΣ ΤΟΥ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟΥ ΛΕΙΤΟΥΡΓΟΥ ΣΤΙΣ ΑΡΜΟΔΙΕΣ ΥΠΗΡΕΣΙΕΣ	93
<u>ΕΡΕΥΝΗΤΙΚΟ ΜΕΡΟΣ</u>	
ΜΕΘΟΔΟΛΟΓΙΑ	102
Αντικείμενο	102
Σκοπός	102
Υποθέσεις εργασίας	103
Εξεύρεση και επιλογή των υλικών μέσων της έρευνας	103
Δείγμα.....	104
Περιγραφή Διαδικασίας Στατιστικής Ανάλυσης	105
Παρουσίαση αποτελεσμάτων	106
Συμπεράσματα – παρατηρήσεις	117
ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ	119
ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ	116

Ευχαριστίες

Όσους βοήθησαν με το δικό τους τρόπο ο καθένας, στην πραγματοποίηση της εργασίας.

Ευχαριστούμε την Επιμελήτρια Ανηλίκων στην Υπηρεσία Επιμελητών Ανηλίκων Ηρακλείου, κα Λυγκώνη Έστερ, για την πολύτιμη συμβολή της στην καλύτερη ενημέρωση μας σχετικά με το φαινόμενο της παραβατικής συμπεριφοράς των ανηλίκων στην Κρήτη.

Ακόμη, ευχαριστούμε ιδιαίτερα όλα τα σχολεία, τα οποία αποτέλεσαν το δείγμα της έρευνας μας, για την πολύτιμη συνεργασία τους, όπως επίσης την κα Παπαδοπούλου Ελένη καθηγήτρια Στατιστικής στο ΑΤΕΙ Κρήτης για την ιδιαίτερα σημαντική βοήθεια της ως προς την έκβαση των αποτελεσμάτων, καθώς και τον Δρ. Χλιαουτάκη Ιωάννη, καθηγητή Κοινωνιολογίας στο ΑΤΕΙ Κρήτης για την πολύτιμη βοήθειά του.

Τέλος, ευχαριστούμε την επιβλέπουσα καθηγήτριά μας, Δρ. Παττακού Βασιλική, καθηγήτρια Κοινωνικής Εργασίας του ΑΤΕΙ Κρήτης, για την συνολική βοήθεια της στην Πτυχιακή μας εργασία.

ΘΕΩΡΗΤΙΚΟ ΜΕΡΟΣ

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Το θέμα που θα μας απασχολήσει στην παρούσα μελέτη είναι το φαινόμενο της παραβατικής συμπεριφοράς των ανηλίκων, το οποίο στις μέρες μας απασχολεί έντονα το σύνολο της κοινωνίας. Στα πλαίσια της εκπόνησης της πτυχιακής μας εργασίας πραγματοποιήσαμε βιβλιογραφική μελέτη και ερευνητική εργασία.

Πρωταρχικός σκοπός της ενασχόλησής μας με το συγκεκριμένο αντικείμενο μελέτης είναι η διερεύνηση της παραβατικής συμπεριφοράς των ανηλίκων στην Κρήτη. Μέσα από την ερευνητική μας μελέτη στα σχολεία της Κρήτης, στόχος μας είναι να δώσουμε ένα ερέθισμα για την δημιουργία δομών, κυρίως στις ορεινές περιοχές και την αναγκαιότητα της δημιουργίας σχεδιασμού παρέμβασης από το κράτος, με απώτερο στόχο την ελαχιστοποίηση και όσο το δυνατό περιορισμό αυτού του φαινομένου. Η ερευνητική μελέτη δεν έχει αξία μόνο από εκπαιδευτικής άποψης. Φιλοδοξεί να προωθήσει μια νέα προβληματική γύρω από την αντιμετώπιση του παραβατικού ανήλικου στην Κρήτη.

Θεωρείται σκόπιμο να αναφερθεί ότι η ευαισθησία που οφείλουμε να έχουμε ως σπουδαστές σήμερα και ως επαγγελματίες στο άμεσο μέλλον, κάνουν επιτακτική την ανάγκη ενασχόλησης μας με την συμπεριφορά των παιδιών και των εφήβων οι οποίοι θα αποτελέσουν τους αυριανούς πολίτες.

Όσον αφορά στο περιεχόμενο της πτυχιακής μας εργασίας αυτό χωρίζεται σε δύο κύρια μέρη. Στο πρώτο μέρος παρατίθεται η βιβλιογραφική μελέτη που έχει πραγματοποιηθεί, ενώ το δεύτερο μέρος περιλαμβάνει το ερευνητικό κομμάτι της εργασίας.

Αρχικά εξετάζεται το θέμα της παραβατικότητας των ανηλίκων διαχρονικά στον Ελλαδικό και στον διεθνή χώρο.

Στο πρώτο κεφάλαιο γίνεται μια αναφορά στην κοινωνική αναπτυξη του παιδιού και στα στάδια κατά τα οποία επιτελείται.

Στο δεύτερο κεφάλαιο γίνεται μια σύντομη αναφορά σχετικά με τις ανάγκες των παιδιών 10-15 ετών, όπως επίσης και μια σύνδεση της κάλυψης ή μη αυτών με την εμφάνιση του φαινομένου της παραβατικής συμπεριφοράς στους ανηλίκους.

Το τρίτο κεφάλαιο αναφέρεται στο φαινόμενο της παραβατικής συμπεριφοράς των ανηλίκων, διευκρινίζοντας τις βασικές έννοιες που αναφέρονται σε αυτό.

Στο τέταρτο κεφάλαιο παρουσιάζεται το φαινόμενο της παραβατικής συμπεριφοράς των ανηλίκων κάτω από το πρίσμα της νομοθεσίας.

Η Βιολογική Διάσταση του φαινομένου, αναλύεται στο πέμπτο κεφάλαιο. Πιο συγκεκριμένα εξετάζεται αν η κληρονομικότητα και άλλοι βιολογικοί παράγοντες, τα

φυσιογνωμικά χαρακτηριστικά, το φύλο σχετίζονται με την εμφάνιση της παραβατικής συμπεριφοράς.

Το έκτο κεφάλαιο ασχολείται με την ψυχολογική διάσταση του θέματος. Γίνεται αναφορά στις θεωρητικές προσεγγίσεις μέσα από τις οποίες η επιστήμη της ψυχολογίας εξετάζει τα αίτια της παραβατικής συμπεριφοράς των ανηλίκων στην οικογένεια, τις ομάδες ομηλίκων και τα Μ.Μ.Ε.

Το έβδομο κεφάλαιο προσεγγίζει το θέμα από κοινωνιολογική άποψη. Πιο συγκεκριμένα γίνεται αναφορά στον θεσμό της οικογένειας, στο σχολείο, στις ομάδες ομηλίκων, στην κοινωνική τάξη, στα Μ.Μ.Ε. και μελετά σε ποιο βαθμό οι παραπάνω παράμετροι σχετίζονται με το φαινόμενο της παραβατικής συμπεριφοράς.

Το όγδοο κεφάλαιο περιλαμβάνει τον ρόλο του Κοινωνικού Λειτουργού, το έργο του στις διάφορες υπηρεσίες, τόσο στο επίπεδο της πρόληψης, όσο και σε αυτό της καταστολής.

Το δεύτερο μέρος της εργασίας μας, περιλαμβάνει το ερευνητικό κομμάτι αυτής. Παρατίθενται τα δεδομένα που προκύπτουν από την διεξαγωγή της έρευνας στα σχολεία της Κρήτης, σε πίνακες και σε γραφικές παραστάσεις. Γίνεται σχολιασμός των αποτελεσμάτων και επιβεβαίωση ή απόρριψη των ερευνητικών υποθέσεων εργασίας. Επίσης παρατίθενται τα συμπεράσματα καθώς και οι παρατηρήσεις της ερευνητικής ομάδας που προέκυψαν από την μελέτη του θέματος.

ΠΡΟΛΟΓΟΣ

Η παραβατικότητα των ανηλίκων είναι ένα φαινόμενο σύνθετο με πολλές όψεις: φαινόμενο ατομικό, φαινόμενο διατομικό και φαινόμενο κοινωνικό. παρουσιάζει μια πολυμορφία που δεν μπορεί να περιοριστεί σε καμία ενιαία θεωρία ή μεθοδολογία¹.

Παρουσιάζεται ως μια μορφή κοινωνικής παρέκκλισης, παράβασης γονεϊκών ή και κοινωνικών κανόνων. Πέρα όμως από την κοινωνική πράξη αντίδρασης και χαρακτηρισμού, υπάρχει και η ατομική ψυχολογική διάσταση της παράβασης των γονεϊκών και κοινωνικών κανόνων². Πρόκειται για μια μορφή σχέσης και επικοινωνίας η οποία χρησιμοποιεί τον άλλο (θύμα) ή τα αγαθά που αυτός κατέχει προκειμένου να εκφραστεί. Με την έννοια αυτή η παραβατικότητα των ανηλίκων παρουσιάζεται ως μια διαταραχή στις σχέσεις του ανηλίκου με τους άλλους και χρήζει ερμηνείας τόσο σε αντικειμενικό όσο και σε συμβολικό επίπεδο³.

Είναι γεγονός ότι όλο και περισσότερα παιδιά και έφηβοι καταφεύγουν σήμερα στο έγκλημα, σκιαγραφώντας με αδρότητα το πιο σκοτεινό πρόσωπο της κοινωνίας μας. Μιας κοινωνίας που αρνούνται και απορρίπτουν πριν καλά καλά τη γνωρίσουν⁴.

Οι δείκτες εγκληματικότητας των ανηλίκων έχουν σκαρφαλώσει ψηλά στη χώρα μας. Το επιβεβαιώνουν και οι αριθμοί. Πέντε με έξι χιλιάδες ανήλικοι, από 7 έως 15 ετών, περνούν κάθε χρόνο από το Δικαστήριο με σωρεία παραπτώματων⁵. Η ραγδαία επιδείνωση του συγκεκριμένου προβλήματος δεν αφορά μόνο αριθμητικά δεδομένα, αλλά, και την ποιότητα των αδικημάτων⁶. Ένα άλλο ενδιαφέρον σημείο είναι και η ηλικία κατά την οποία διαπράττονται τα περισσότερα αδικήματα. Σύμφωνα με έρευνα στα Σωφρονιστικά καταστήματα Ανηλίκων (ΕΚΑ) Κορυδαλλού και Κασαβέτειας των καθηγητών Ν. Κουράκη, Φ. Μηλιώνη και ομάδες σπουδαστών Νομικής Αθηνών και η οποία έρευνα έχει δημοσιευτεί στην εφημερίδα "ΚΑΘΗΜΕΡΙΝΗ" (2/4/95), ενώ, η παραβατικότητα των ανηλίκων αφορούσε κατά μέσο όρο εφήβους 15-16 ετών, σήμερα η ηλικία αυτή έχει κατέβει στα 12-13 χρόνια.

Αν και πριν από τριάντα χρόνια, η κύρια μορφή με την οποία εμφανιζόταν η εγκληματικότητα ήταν οι κλοπές και η φθορά ξένης ιδιοκτησίας, κυρίως στις ηλικίες

---

¹ Μπεζέ Λ. «Ανήλικοι Παραβάτες: Μελέτη 20 περιπτώσεων» Εκδ. Σάκκουλα, Αθήνα Κομοτηνή, 1985, σελ. 11.

² Μπεζέ Λ. «Έφηβοι», Εκδ. Σάκκουλα, Αθήνα- Κομοτηνή 1991, σελ. 7.

³ Ο.π. 2, σελ. 7-8.

⁴ Μπεζέ Λ., «Έφηβοι» Εκδ. Σάκκουλα, Αθήνα- Κομοτηνή 1991, σελ. 7-8.

⁵ Καραϊσκάκη Τ., «Πληθαίνουν τα παιδιά που οδηγούνται στα Δικαστήρια», Εφημ. ΚΑΘΗΜΕΡΙΝΗ (2/4/95), σελ. 18-19.

⁶ Γεωργουλός Σ., «Ανήλικοι Παραβάτες στην Ελλάδα», Εκδ. Ελληνικά Γράμματα, Αθήνα 2000, σελ. 30-31.

14-16 ετών (κυρίως από ανήλικους οικονομικά εξαθλιωμένους), σήμερα, μολονότι οι κλοπές συνεχίζουν να αποτελούν το σημαντικότερο αδίκημα οι δράστες δεν είναι παιδιά μόνο από χαμηλά κοινωνικά στρώματα, αλλά και από διαφορετικές κοινωνικές τάξεις.

Παράλληλα η ηλικία των δραστών οι οποίοι διέπρατταν τα παραπάνω αδικήματα, πριν από 30 χρόνια, άγγιζε τα 14 έως 16 χρόνια ενώ σήμερα, η ηλικία αυτή έχει κατέβει στα 11 έως 13. Το ίδιο συμβαίνει και με την αλλαγή στην ποιότητα των αδικημάτων: Στις κλοπές και τη φθορά ξένης ιδιοκτησίας, έχουν προστεθεί η ληστεία, η βία στα γήπεδα, η παράβαση του Ν.Β. 29/71 για τα ηλεκτρονικά παιχνίδια, ο βιασμός, τα ναρκωτικά, η παράνομη οπλοφορία, ο εμπρησμός, η σύσταση συμμορίας, η αλητεία, ενώ πολλά από τα αδικήματα συνοδεύονται από μια κατακόρυφη αύξηση της επιθετικής συμπεριφοράς⁷.

Το φαινόμενο της παραβατικότητας των ανηλίκων είναι ένα σημείο στο οποίο διασταυρώνονται ψυχολογικές και κοινωνιολογικές έννοιες. Έννοιες που αφορούν τόσο τον ίδιο τον ανήλικο παραβάτη, την προσωπικότητα του, το κοινωνικό πλαίσιο διαβίωσης του, το οικογενειακό περιβάλλον όσο και το κοινωνικό σώμα - φορέα και προστάτη κανόνων συμπεριφοράς και προτύπων σώμα το οποίο ασκεί τον κοινωνικό έλεγχο και αντιδρά απέναντι σ' αυτόν που παραβαίνει την κοινωνική τάξη των πραγμάτων⁸.

Η αναζήτηση και η διερεύνηση της παραβατικής συμπεριφοράς των ανηλίκων, αποτελεί μια δύσκολη υπόθεση. Η πολυπλοκότητα των αιτών που οδηγούν τους ανήλικους στην παραβατικότητα, οι ραγδαίες αλλαγές στις συνθήκες της σύγχρονης ζωής που καταργούν παλαιότερα αίτια εγκληματογένεσης και η απόρριψη πολλών στατιστικών ερευνών που έχουν απασχοληθεί με το φαινόμενο της παραβατικής συμπεριφοράς των ανηλίκων, είναι μερικού από τους κύριους λόγους που δυσχεραίνουν το έργο της διερεύνησης του φαινομένου της παραπτωματικής συμπεριφοράς⁹.

Παρόλα αυτά, η σημαντική θέση την οποία κατέχει το φαινόμενο της παραβατικότητας των ανηλίκων στο σύνολο των σύγχρονων κοινωνικών προβλημάτων, αλλά και οι ευαισθησία, που οφείλουμε να έχουμε ως σπουδαστές, σήμερα, και ως επαγγελματίες στο άμεσο μέλλον, κάνουν επιτακτική την ανάγκη ενασχόλησης μας, με τη συμπεριφορά των παιδιών και των εφήβων οι οποίοι θα αποτελέσουν τους αυριανούς πολίτες της κοινωνίας μας.

---

⁷ Ο.π. 4, σελ. 18.

⁸ Μπεζέ Λ., «Έφηβοι» Εκδ. Σάκκουλα, Αθήνα- Κομοτηνή 1991, σελ. 11.

⁹ Φαρσεδάκης Ι., «Παραβατικότητα και κοινωνικός έλεγχος των ανηλίκων», Νομική Βιβλιοθήκη, Αθήνα 1985, σελ. 15.

ΤΟΠΟΘΕΤΗΣΗ ΤΟΥ ΘΕΜΑΤΟΣ ΔΙΑΧΡΟΝΙΚΑ

Η παραβατικότητα των ανηλίκων αποτελεί φαινόμενο, ιστορικά παλαιό. Από τους αρχαίους χρόνους είχε απασχολήσει τη σκέψη των φιλόσοφων, αλλά και τον απλών πολιτών.

Στην Αρχαία Αθήνα, στόχος της παιδείας και της εκπαίδευσης, ήταν να καταστήσει τους νέους «καλούς κι αγαθούς πολίτες». Σύμφωνα με τον Αριστοτέλη, όποιος νέος έπραττε ότι δεν ήταν σύμφωνο με το νόμο, τιμωρούνταν με ραβδισμούς και με στέρηση των πολιτικών του δικαιωμάτων¹⁰

Η Αρχαία Πολιτεία της Σπάρτης, είχε θεσπίσει τον νόμο «κρυπτείας» για τους νέους. Σύμφωνα με τον εν λόγω θεσμό του Λακωνικού πολιτεύματος, για τον οποίο κάνει λόγο και ο Πλάτωνας στους νόμους, οι νεαροί Σπαρτιάτες υποχρεώνονταν να κρύβονται σε απόμερες τοποθεσίες και να εξορμούν τις νύχτες για να σκοτώσουν τους πιο δυνατούς από τους είλωτες¹¹.

Στο Ρωμαϊκό Δίκαιο, όσοι ανήλικοι διέπρατταν ποινικό αδίκημα, υποβάλλονταν σε ιδιαίτερη μεταχείριση. Σε περιπτώσεις όμως ανθρωποκτονίας, η διάκριση δεν είχε ουσιαστική ισχύ. Στο Βυζαντινό Δίκαιο, λαμβάνονταν υπόψη η ικανότητα που είχε ο ανήλικος, να διαχωρίσει την εκούσια αξιόποινη πράξη από την ακούσια. Έτσι: «ο φονεύων εκουσίως οιασδήποτε ηλικίας εστί ξίφει τιμωρείσθω». Τέλος, στο Κλασικό Δίκαιο, ίσχυε η αρχή της διάκρισης του αδικήματος, από μέρος του ανηλίκου, καθώς και ο βαθμός επίγνωσης και κατανόησης της αξιόποινης πράξης, την οποία τελούσε¹².

Το Ελληνικό κράτος μετά την αναγέννησή του, θέσπισε το 1834 τον πρώτο ποινικό νόμο. Σύμφωνα με αυτόν, αναγνώρισε το δικαίωμα της διαφορετικής μεταχείρισης των παιδιών ηλικίας κάτω των δέκα ετών και εκείνων των ανηλίκων, που ανήκαν στην ηλικιακή ομάδα, μεταξύ δέκα έως δεκατεσσάρων ετών. Συγκεκριμένα, για τα παιδιά κάτω των δέκα ετών, ανατέθηκε η διαπαιδαγώγηση τους, στους γονείς, ενώ για τους ανήλικους από δέκα έως δέκα τεσσάρων ετών, το δικαστήριο έκανε διάκριση μεταξύ των ανηλίκων που έχουν επίγνωση της αξιόποινης πράξης που τελούν, κι εκείνων που δεν έχουν επίγνωση¹³.

Το 1861, ψηφίστηκε ο νόμος «περί ανηλίκων». Σύμφωνα με το νόμο αυτό, παρέχονταν στους γονείς το δικαίωμα να αποστέλλουν για περιορισμό μέχρι ένα

---

¹⁰ Βασίλειος Λιβάνιος, «Η πρόληψη της παραπνοματικότητας των ανηλίκων στην Ελλάδα», Αθήνα 1988, σελ. 9.

¹¹ Βασίλειος Λιβάνιος, «Η πρόληψη της παραπνοματικότητας των ανηλίκων στην Ελλάδα», Αθήνα 1988, σελ. 9.

¹² Ό.π. 11, σελ. 14.

¹³ Σταθόπουλος Πέτρος, «Κοινωνική Πρόνοια, μια γενική θεώρηση», Εκδ. Έλλην, Αθήνα 1999, σελ. 370.

μήνα τα ανήλικα παιδιά τους, που εκδήλωναν «κακές ροπές». Προκαλούσαν γι αυτό την απόφαση του Ειρηνοδίκη, για να εξακριβώσει τα όσα καταγγέλλονταν, σε βάρος των ανηλίκων¹⁴.

Από το 1896 όσα αγόρια δικάζονταν για κάποιο σοβαρό έγκλημα, εισάγονταν σε ξεχωριστό τμήμα των φυλακών Αβέρωφ. Εκεί ανάλογα με την κλίση τους, μάθαιναν μια τέχνη, που θα τους χρησίμευε ως εφόδιο, για την κοινωνική τους αποκατάσταση. Τα κορίτσια παρέμεναν στις γυναικείες φυλακές, αφού δεν υπήρχε ειδικό τμήμα για αυτά¹⁵. Την ίδια χρονική περίοδο, στις ΗΠΑ και στη Βρετανία καθιερώνεται ο θεσμός των δικαστηρίων ανηλίκων. Η καθιέρωση αυτών των ειδικών δικαστηρίων είχε σκοπό την προστασία του ανηλίκου, την αντιμετώπισή του από τη Δικαιοσύνη με σκοπό τη διαπαιδαγώγηση και την κοινωνική ένταξη στην κοινότητα. Προκειμένου να επιτευχθούν οι ανωτέρω στόχοι, στα δικαστήρια ανηλίκων η οικονομική διαδικασία δεν επιτρέπει την αντιδικία, την αντιπαράθεση και την δημοσιότητα που έχουν αρνητικές επιπτώσεις στον δικαζόμενο¹⁶.

Ωστόσο, στην Ελλάδα, το 1900, ιδρύονται δύο αναμορφωτήρια για αγόρια, στην Κασσαβέτεια του νομού Μαγνησίας, και στην Πτυχεία της Κέρκυρας. Το 1920, με ιδιωτική πρωτοβουλία, ιδρύονται το Εμπειρικό Αναμορφωτικό Κατάστημα στον Ωρωπό Αττικής, για αγόρια, κι ένα ακόμη στους Αμπελόκηπους, για κορίτσια¹⁷.

Ο νόμος 1861 το 1919, αφορούσε τα αδικήματα της επαιτείας και αλητείας, ενώ, ο νόμος 1862 το 1919 απέβλεπε στην «προστασία των εις επετείαν, αλητείαν κτλ. ανηλίκων». Οι νόμοι αυτοί αφορούσαν τους ανηλικούς κάτω των δεκαοχτώ ετών και παρέιχαν τη δυνατότητα, σε διοικητικά όργανα, να παρεμβαίνουν και να διατάσσουν την αναμορφωτική κράτηση των ανηλίκων. Ο εισαγγελέας είχε αναλάβει την αρμοδιότητα αυτή και είτε αναλάμβανε να «νουθετήσει» τον ανήλικο και να τον παραδώσει εν συνεχεία «στα πρόσωπα, υπό την εξουσία των οποίων τελούσε» ή να αποδώσει στον εν λόγω ανήλικο το ανάλογο αναμορφωτικό μέτρο. Οι γονείς ή «εξουσιασταί», όπως αλλιώς λεγότουσαν, είχαν δικαίωμα προσφυγής στο Πρωτοδικείο (πολιτικό δικαστήριο) για άρση των μέτρων¹⁸.

Η μεταχείριση των ανηλίκων, από την οργανωμένη ελληνική κοινωνία, έγιναν αναγκαία, λόγω παραλείψεων της πατρικής εξουσίας, οι οποίες είχαν επισημανθεί,

---

¹⁴ Παρούσης Γ., «Σύγχρονα θέματα εγκληματολογίας», εκδ. Δανάη, σελ. 10-15.

¹⁵ Σταθόπουλος Πέτρος, «Κοινωνική Πρόνοια, μια γενική θεώρηση», Εκδ. Έλλην, Αθήνα 1999, σελ. 370-371.

¹⁶ Φαρσεδάκης Ι., «Παραβατικότητα και κοινωνικός έλεγχος των ανηλίκων», Νομική Βιβλιοθήκη, Αθήνα 1985, σελ. 15-16.

¹⁷ Βασίλειος Λιβάνιος, «Η πρόληψη της παραπρωματικότητας των ανηλίκων στην Ελλάδα», Αθήνα 1988, σελ. 15.

¹⁸ Δημήτρης Π. Στασινός, «Ειδική εκπαίδευση στην Ελλάδα: Αντιλήψεις, θεσμοί και Πρακτικές», Εκδ. Gutenberg, Αθήνα, 1991, σελ. 79.

από την ελληνική οικογένεια. Πολλοί από τους πατέρες, εγκατέλειπαν τα παιδιά τους στο πεζοδρόμιο, για να τα περισυλλέξει η Αστυνομία, εκβιάζοντας έτσι την κρατική αντίληψη¹⁹.

Ο ιδιωτικός τομέας, στην προσπάθεια διερεύνησης των δραστηριοτήτων του, την περίοδο αυτή, ενεργοποιήθηκε ως προς το χώρο των «παραστρατημένων ανηλίκων». Έτσι το 1924 ίδρυσε το «Σύλλογο προστασίας κρατούμενων γυναικών και ανηλίκων» που το 1930 μετονομάστηκε σε «Εταιρεία Προστασίας Ανηλίκων Αθηνών»²⁰.

Το 1931 πραγματοποιήθηκε η σύσταση των δικαστηρίων ανηλίκων, με νομοθετική ρύθμιση. Η ουσιαστική του όμως λειτουργία πραγματοποιήθηκε το 1940 μετά από πίεση Συλλόγων γονέων, κηδεμόνων και εθελοντικών οργανώσεων. Τα δικαστήρια ανηλίκων λειτουργούν σε όλα τα πρωτοδικεία της χώρας και δικάζουν ανηλίκους (7 έως 14 ετών) για αδικήματα. Σύμφωνα με την τελευταία νομοθεσία, τα δικαστήρια ανηλίκων διακρίνονται σε τρεις κατηγορίες: Μονομελή, Τριμελή και Εφετεία. Τα Μονομελή δικάζουν πταίσματα και πλημμελήματα που επισύρουν ποινή μέχρι δέκα ετών. Τα Τριμελή δικάζουν τα κακουργήματα, και τα Εφετεία της εφέσεως κατά των αποφάσεων των Μονομελών και Τριμελών Δικαστηρίων Ανηλίκων²¹.

Μεταξύ των δεκαετιών 1940-50, συνέβησαν ποικίλα γεγονότα. Τα πιο σημαντικά αυτά ήταν: α) η δημιουργία αυτοτελούς υπηρεσίας επιμελητών των δικαστηρίων ανηλίκων, β) η κατάργηση της δημοσιότητας στις δίκες των ανηλίκων με τη διάταξη του άρθρου 1 του Ν. 3315/1955, γ) η απαρχή θεσμοθέτησης της ειδικότητας των κοινωνικών λειτουργών με το Ν.4018/1959 που συμπληρώθηκε αργότερα με τα νομικά διατάγματα 195 και 272/1974 για τη σύσταση του κλάδου τους²².

Το 1943 ιδρύθηκαν σε κάθε Πρωτοδικείο εταιρείες προστασίας ανηλίκων. Σύμφωνα με το Ν. 2298/93 άρθρο 18, στην έδρα κάθε Πρωτοδικείου λειτουργεί και εταιρεία προστασίας ανηλίκων. Οι εταιρείες αυτές είναι νομικά πρόσωπα Δημοσίου Δικαίου. Διοικούνται από συμβούλια τα οποία ορίζονται από τον υπουργό Δικαιοσύνης και στα οποία μετέχουν απαραίτητα ένας εκπαιδευτικός και ένας επιμελητής ανηλίκων. Οι εταιρείες εποπτεύονται από το υπουργείο Δικαιοσύνης. Σκοπός κάθε εταιρείας είναι, σύμφωνα με το νόμο, η παροχή υλικής και κοινωνικής

---

¹⁹ Ο.π. 18, σελ. 74

²⁰ Σταθόπουλος Πέτρος, «Κοινωνική Πρόνοια, μια γενική θεώρηση», Εκδ. Έλλην, Αθήνα 1999, σελ. 374.

²¹ Τρωιάννου Αγλαΐα Λουλά, «Το δίκαιο των ανηλίκων και ο Ιωάννης Παπαζαχαρίου, Τόμος Β', Πάντειο Παν/μιο Κοινωνικών και Πολιτικών Επιστημών, Αθήνα 1994, σελ. 887-888.

²² Δημήτρης Π. Στασινός, «Ειδική εκπαίδευση στην Ελλάδα: Αντιλήψεις, θεσμοί και Πρακτικές», Εκδ. Gutenberg, Αθήνα, 1991, σελ. 82.

στήριξης, η επαγγελματική κατάρτιση, εκπαίδευση, πολιτιστική καλλιέργεια, ψυχαγωγία και εφόσον είναι δυνατόν και αναγκαίο, η παροχή στέγης σε ανηλίκους οι οποίοι έχουν απολυθεί από ιδρύματα αγωγής ή σωφρονιστικά καταστήματα ανηλίκων. Οι εταιρείες παρέχουν τις υπηρεσίες τους και φροντίζουν για ανηλίκους οι οποίοι αντιμετωπίζουν σημαντικές δυσχέρειες κοινωνικής προσαρμογής. Τέλος, παρέχουν δικαστική συνδρομή στους κατηγορούμενους ανηλίκους²³.

Το 1944, αναγνωρίζεται η χρησιμότητα του θεσμού των επιμελητών ανηλίκων. Ο επιμελητής ανηλίκων συνεργάζεται άμεσα με τους δικαστές ανηλίκων και επικουρεί στα καθήκοντά τους, διεξάγει κοινωνική μελέτη και συγκεντρώνει τα απαραίτητα στοιχεία για την κατανόηση των αιτίων της παραπτωματικής συμπεριφοράς του ανηλίκου. Συνεργάζεται με την οικογένεια, το σχολείο και άλλες κοινωνικές υπηρεσίες για τη σωστή κοινωνικοποίηση του και την πρόληψη περαιτέρω παραπτωματικότητας²⁴.

Το Δίκαιο ανηλίκων άρχισε να διαμορφώνεται ως αυτοτελής κλάδος, στις κεντροευρωπαϊκές χώρες, στις αρχές του εικοστού αιώνα. Οι αγγλόφωνες χώρες, με την δικαστηριακή τους πρακτική, αποτελούν την αρχική κοιτίδα του δικαίου των ανηλίκων. Στη διεθνή βιβλιογραφία στα δικαστήρια των Ηνωμένων Πολιτειών Αμερικής (ΗΠΑ) αναφέρονται, αυτό της Μασαχουσέτης των 1869, του Σικάγου το 1899 στο Full House το οποίο χρησιμοποιούνταν και ως τόπος κρατήσεων ενήλικων εγκληματιών, του Κολοράντο των 1900, αλλά και της Αδελαΐδας. Ακολουθούν τα ευρωπαϊκά, όπως της Ιρλανδίας, της Δανίας, της Αγγλίας, της Γερμανίας κ.α.²⁵

Στην Ελλάδα το φαινόμενο της παραβατικότητας ανηλίκων και τα μέτρα για την αντιμετώπισή του, άργησαν να θεσπιστούν. Υπήρχαν ενδείξεις για τη δημιουργία και την οργάνωση φορέων και αρμοδίων για τη μέριμνα των ανηλίκων, παρ' όλα αυτά, η καθιέρωσή τους άργησε να πραγματοποιηθεί στους κόλπους της ελληνικής κοινωνίας. Η ουσιαστική λειτουργία του θεσμού προστασίας των ανηλίκων επήλθε τη δεκαετία 1940 - 1950²⁶.

Αναλογιζόμενοι την πολιτιστική ταυτότητα, τα ήθη, τα έθιμα και τον πολιτισμό της Ελλάδας, θα μπορούσε, συμπερασματικά, να ειπωθεί ότι για την Ελλάδα το φαινόμενο της παραβατικότητας ανηλίκων είναι σχετικά νέο και αντιμετωπίστηκε άμεσα, με τη λειτουργία ικανών νεοσύστατων φορέων, αρμόδιων ως προς τη μέριμνα των ανηλίκων.

---

²³ Σταθόπουλος Πέτρος, «Κοινωνική Πρόνοια, μια γενική θεώρηση», Εκδ. Έλλην, Αθήνα 1999, σελ. 371-372.

²⁴ Σταθόπουλος Πέτρος, «Κοινωνική Πρόνοια, μια γενική θεώρηση», Εκδ. Έλλην, Αθήνα 1999, σελ. 372.

²⁵ Τρωϊάννου Αγλαΐα Λουλά, «Το δίκαιο των ανηλίκων και ο Ιωάννης Παπαζαχαρίου, Τόμος Β', Πάντειο Παν/μιο Κοινωνικών και Πολιτικών Επιστημών, Αθήνα 1994, σελ. 880.

²⁶ Πανούσης Γ., «Σύγχρονα θέματα εγκληματολογίας», Εκδ. Δανιά, σελ. 11.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1

Η ΚΟΙΝΩΝΙΚΗ ΑΝΑΠΤΥΞΗ ΤΟΥ ΠΑΙΔΙΟΥ ΣΤΗΝ ΟΙΚΟΓΕΝΕΙΑ ΚΑΙ ΤΟ ΣΧΟΛΕΙΟ

Η κοινωνική ανάπτυξη είναι μια διπλή διαδικασία μέσω της οποίας τα παιδιά και ενσωματώνονται στο ευρύτερο κοινωνικό πλαίσιο και διαφοροποιούνται ως ξεχωριστά άτομα²⁷.

Η ενσωμάτωση στο κοινωνικό πλαίσιο, είναι γνωστή με τον όρο κοινωνικοποίηση. Το παιδί κοινωνικοποιείται καθώς μαθαίνει τους κοινωνικούς κανόνες και τα κοινωνικά πρότυπα που διέπουν ένα κοινωνικό σύνολο.

Η οικογένεια ενέχει κεντρική σημασία στη διαδικασία της κοινωνικοποίησης, ηθικής και κοινωνικής ανάπτυξης του παιδιού. Πρόκειται για τον πρωτογενή παράγοντα κοινωνικοποίησης, στους κόλπους του οποίου, κάθε παιδί, λαμβάνει τις πρώτες του ικανότητες για κοινωνικές δράσεις. Οι υποστηρικτές του θεσμού της οικογένειας, τη χαρακτηρίζουν το πρωτόπλασμα της ανθρώπινης κοινωνιογένεσης, την κοιτίδα των αξιών, το κύτταρο της οργανωσιακής υπόστασης της κοινωνίας, ενώ οι επικριτές της συχνά τις επιρρίπτουν ευθύνες για την κρίση που περνά η συνολική κοινωνία²⁸. Οι οικογενειακές συνθήκες είναι, κατά κοινή ομολογία των ειδικών, ιδιαίτερα σημαντικές, συμβάλλοντας στην απόκτηση, εκ μέρους του παιδιού, εσωτερικευμένων ηθικών αρχών²⁹. Όταν ανάμεσα στους γονείς και τα παιδιά, υπάρχουν ισχυροί δεσμοί στοργικής αγάπης, όταν οι ηθικοί σταθερότητα και οι κυρώσεις που χρησιμοποιούν οι γονείς έχουν συνέπεια, όταν οι τεχνικές τιμωρίας και χειραγώγησης του παιδιού είναι μάλλον ψυχολογικές και όχι σωματικές, δεν αποτελούν δηλαδή απειλή για απώλεια της αγάπης και όταν οι γονείς δικαιολογούν τις αποφάσεις τους, επισημαίνοντας τις λογικές συνέπειες και επιπτώσεις των απαγορευμένων πράξεων, τότε η φυσιολογική ηθική και κοινωνική ανάπτυξη του παιδιού, όπως αυτή είναι αποδεκτή από τους ειδικούς ανθρωποκεντρικών επιστημών, είναι γεγονός³⁰. Όταν όμως μια οικογένεια έχει χαλαρούς δεσμούς, οι γονείς διαφωνούν σχετικά με τη διαπαιδαγώγηση του παιδιού τους μεταφέροντας του έτσι αντιθέμενα μηνύματα, ο θάνατος των γονιών, η βία στην οικογένεια κ.τ.λ. οι πιθανότητες ανάπτυξης αντικοινωνικής συμπεριφοράς του παιδιού αυξάνονται, όπως υποστηρίζεται από κλινικές έρευνες, και είναι πολύ πιθανή η εμφάνιση διαταραχής

---

²⁷ Βοσνιάδου Σ., «Κοινωνική Ανάπτυξη», Εκδόσεις Gutenberg, Αθήνα 1995, σελ. 13.

²⁸ Κορώσης Κ., «Έφηβοι και Οικογένεια», Εκδόσεις Gutenberg, Αθήνα 1997, σελ. 11.

²⁹ Herbert Martin, «Ψυχολογικά Προβλήματα Παιδικής ηλικίας», Εκδόσεις Ελληνικά Γράμματα, Αθήνα 1993, σελ. 78.

³⁰ Herbert Martin, «Ψυχολογικά Προβλήματα Παιδικής ηλικίας», Εκδόσεις Ελληνικά Γράμματα, Αθήνα 1993, σελ. 69.

της αγωγής όπως αυτή ορίζεται από την επιστήμη της ψυχολογίας και της ψυχιατρικής.

Οφείλουμε, όμως, να επισημάνουμε ότι η συνάρτηση μεταξύ των ανωτέρω μεταβλητών και της ανάπτυξης αντικοινωνικής συμπεριφοράς δεν φαίνεται να είναι ευθεία, καθώς η επίδρασή τους σχετίζεται με ενδιάμεσες μεταβλητές. Έτσι, για παράδειγμα, οι κακές συζυγικές σχέσεις φαίνεται να οδηγούν σε μείωση της διαθεσιμότητας και σε αρνητική συμπεριφορά των γονιών προς τα παιδιά, γεγονός που οδηγεί πολλές φορές σε ανάπτυξη επιθετικότητας εκ μέρους των παιδιών³¹.

Η οικογένεια είναι ένας θεσμός η σημαντικότητα του οποίου είναι κοινώς αποδεκτή σχεδόν από όλες τις ανθρωποκεντρικές επιστήμες. Η κοινωνιολογία την αποδέχεται ως μια μικρογραφία της κοινωνίας μέσω της οποίας το παιδί θα αναπτύξει τις πρώτες τους κοινωνικές δεξιότητες. Για την επιστήμη της κοινωνιολογίας, η θέση την οποία κατέχει μια οικογένεια στην κοινωνία, είναι παράγοντες καθοριστικής σημασίας για την κοινωνική ανάπτυξη του παιδιού. Οι κακές συνθήκες διαβίωσης, η φτώχεια και η ύπαρξη πολλών παιδιών στην οικογένεια καθώς και η ύπαρξη περιθωριοποιημένων ομάδων στη γειτονιά, έχουν από παλιά συνδεθεί με την εκδήλωση αντικοινωνικής συμπεριφοράς στα παιδιά και τους εφήβους. Τέτοιου είδους συνθήκες ζωής αποτελούν συχνά παράγοντες που προδιαθέτουν ορισμένες οικογένειες σε μειωμένη ικανότητα παροχής ικανοποιητικής γονεϊκής φροντίδας στα παιδιά τους, γεγονός που οδηγεί στη μειωμένη δυνατότητα κοινωνικοποίησης και στην ανάπτυξη αντικοινωνικών μορφών συμπεριφοράς από τα παιδιά³².

Η αποκλειστική επίδραση της οικογένειας στην ηθική και κοινωνική ανάπτυξη του παιδιού σταματά με την είσοδο του παιδιού στο σχολείο. Το σχολείο εφοδιάζει το παιδί με απαραίτητες γνώσεις και δεξιότητες που δεν θα μπορούσε να λάβει στην οικογένεια. Λειτουργεί ως γέφυρα επικοινωνίας της οικογένειας με την κοινωνία. Φέρνει το παιδί σε επαφή με άλλα άτομα. Μαθαίνει ηθικούς και κοινωνικούς κανόνες που έχουν σημαντικό ρόλο στην προσαρμογή του στο οργανωμένο ανθρώπινο περιβάλλον³³.

Παρ' όλα αυτά το σχολείο ως ένας φορέας ηθικής και κοινωνικής ανάπτυξης του παιδιού δεν μπορεί να λειτουργήσει αυτόνομα. Η ουσιαστική του θέση και ο ρόλος τον οποίο έχει αναλάβει συνέντευξη μόνο με την άμεση συνεργασία του με την

---

³¹ Κάκουρος Ε. και Μανιαδάκη Κ., «Ψυχοπαθολογία παιδιών και εφήβων», Εκδόσεις Τυποθήτω, Αθήνα 2002, σελ. 142-144.

³² Κάκουρος Ε. και Μανιαδάκη Κ., «Ψυχοπαθολογία παιδιών και εφήβων», Εκδόσεις Τυποθήτω, Αθήνα 2002, σελ. 142-144.

³³ Γιαννικόπουλος Α., «Ψυχολογικά προβλήματα παιδικής ηλικίας», Εκδόσεις Γρηγόρης, Αθήνα 1991, σελ. 275.

οικογένεια. Σχολείο και οικογένεια αποτελούν φορείς ιδιαίτερα χρήσιμους για την ομαλή ψυχοσωματική ανάπτυξη των παιδιών.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2

ΑΝΑΓΚΕΣ ΚΑΙ ΠΑΡΑΒΑΤΙΚΗ ΣΥΜΠΕΡΙΦΟΡΑ ΤΩΝ ΑΝΗΛΙΚΩΝ

Το παιδί για να διατηρηθεί στην ζωή, να δημιουργήσει αρμονικές σχέσεις με τους ανθρώπους γύρω του και να αναπτύξει όσο γίνεται περισσότερες τις έμφυτες και επίκτητες δυνάμεις του, θα πρέπει να ικανοποιήσει ορισμένες βασικές του ανάγκες³⁴.

Είναι δύσκολο να καθορίσουν βέβαια με ακρίβεια ποιες και πόσες είναι οι ανάγκες του παιδιού ή του ανθρώπου γενικότερα αφού αυτές διαφοροποιούνται και ποικίλλουν από άτομο σε άτομο.

Είναι κοινώς αποδεκτό ότι οι βιολογικές ανάγκες που εξασφαλίζουν την σωματική παρουσία κάθε ατόμου βρίσκονται στην βάση της πυραμίδας των ποικίλων αναγκών του και συνεπώς διεκδικούν προτεραιότητα στην ικανοποίησή τους³⁵. Σε αυτές κατατάσσονται η ανάγκη για τροφή, για ανάπαυση, για κίνηση, για ενδυμασία, για ανάπαυση, για κίνηση, για ενδυμασία και για διαιώνιση του είδους³⁶.

Ακολουθεί ένας μεγάλος και απροσδιόριστος αριθμός αναγκών σε δυο κύριες κατηγορίες τις κοινωνικές και τις ψυχολογικές, χωρίς φυσικά να πιστεύουμε ότι η προτεινόμενη υποδιαίρεση είναι η ιδανικότερη.

Κοινωνικές είναι οι ανάγκες οι οποίες απορρέουν από τις διαπροσωπικές σχέσεις του ανθρώπου. Σε αυτές συγκαταλέγονται η ανάγκη για αγάπη, για ασφάλεια, για επιδοκιμασία, για αναγνώριση και εκτίμηση για ένταξη στην ομάδα ομηλικών και τέλος για αποδοχή από το κοινωνικό σύνολο³⁷.

Η πρώτη και βασικότερη κοινωνική άσκηση του παιδιού είναι εκείνη για αγάπη και στοργή. Αμέτρητες έρευνες έχουν πραγματοποιηθεί γύρω από την σημασία της μητρικής αγάπης και τρυφερότητας στην συναισθηματική ανάπτυξη και στην προσαρμογή του αναπτυσσόμενου παιδιού καθώς επίσης στις επιπτώσεις που συνεπάγεται η αποστέρηση αυτής³⁸.

Το παιδί όμως εκτός από αγάπη και ζεστασιά έχει ανάγκη να απολαμβάνει και το αίσθημα της ασφάλειας. Η αγάπη και η ασφάλεια είναι δυο ανάγκες αλληλένδετες και δεν νοείται η μια χωρίς την άλλη.

Ο νέος στην προσπάθειά του να προσανατολιστεί μέσα στο πολυδιάστατο κοινωνικό και πολιτιστικό περιβάλλον στο οποίο ζει, συναντά πολλές δυσκολίες, που

³⁴ Γιαννικόπουλος Α., «Ψυχολογικά προβλήματα παιδικής ηλικίας», Εκδόσεις Γρηγόρης, Αθήνα 1991, σελ. 76-77.

³⁵ Κακούρος Ε. – Μανιαδάκη Κ., «Ψυχοπαθολογία παιδιών και εφήβων», Εκδόσεις Ιορδανός, Αθήνα 2002, σελ. 77.

³⁶ Πιάνος Κ., «Ψυχοκοινωνικές διαταραχές και η αντιμετώπιση τους», Εκδόσεις Έλλην, Αθήνα 2000, σελ. 27.

³⁷ Γιαννικόπουλος Α., «Ψυχολογία προσαρμογής», Εκδόσεις Γρηγόρης, Αθήνα 1991, σελ. 77.

³⁸ Ο.π. 36, σελ. 29.

δυσχεραίνουν την προσαρμογή του και βάζουν σε δοκιμασία την ψυχική του ισορροπία. Γι' αυτό επιζητεί την ενθάρρυνση που θα του τονώσει το ηθικό το οποίο εύκολα κάμπτεται λόγω του ευάλωτου της ηλικίας του. Η ανάγκη αυτή είναι καθοριστικής σημασίας ιδιαίτερα για το δειλό παιδί.

Ο επαινετικός λόγος του γονέα είναι τονωτικός για την εξασθενημένη, από τις συχνές προσαρμοστικές δυσκολίες, ενεργητικότητα του παιδιού³⁹.

Σημαντική είναι και η ανάγκη για αναγνώριση και εκτίμηση. Θέλει να το παραδέχονται οι γονείς αλλά και γενικά όλοι όσοι έχουν την ευθύνη της αγωγής. Με αυτόν τον τρόπο αναπτύσσει θετικό αυτοσυναίσθημα και αυτοσεβασμό, στοιχεία βασικά για την ομαλή ψυχική του υγεία και ανάπτυξη⁴⁰.

Όλοι οι άνθρωποι έχουν την ανάγκη επαφής με άλλους ανθρώπους. Το κοινωνικό ένστικτο μας ωθεί να ανήκουμε κάπου. Για παιδιά, η οικογένεια είναι η πρώτη κοινωνική ομάδα στην οποία ικανοποιούν την έμφυτη ανάγκη για επικοινωνία και συναναστροφή. Από την άλλη η ένταξη των εφήβων σε ομάδα ομήλικων είναι καθοριστικής σημασίας⁴¹.

Η ικανοποίηση των παραπάνω αναγκών αποτελεί προϋπόθεση για την κοινωνική ανάπτυξη του ατόμου. Σε κάθε περίοδο της ζωής του, ο άνθρωπος εξελίσσεται προβάλλοντας διαφορετικούς στόχους και ανάγκες που πρέπει να ικανοποιηθούν. Όλες τις παραπάνω ανάγκες βέβαια, δεν θα πρέπει να τις αποδεσμεύσουμε από τους λεγόμενους ηθικούς και κοινωνικούς κανόνες για να επιτευχθούν. Διαφορετικά ο νέος είναι πιθανό να οδηγηθεί σε παραβατική συμπεριφορά δυσάρεστη για τον ίδιο και το κοινωνικό του περιβάλλον⁴². Για παράδειγμα μπορούμε να αναφέρουμε ότι ένα παιδί που έχει υποστεί κακοποίηση ή παραμέληση, μπορεί να παρουσιάσει σοβαρά ψυχολογικά προβλήματα και διαταραχές συμπεριφοράς⁴³.

Από τα παραπάνω γίνεται αντιληπτό ότι όταν ένα παιδί μεγαλώνει σε ένα υγιές οικογενειακό περιβάλλον το οποίο μπορεί να του εκπληρώσει τις ανάγκες του, καθώς επίσης όταν το παιδί προσαρμόζεται και «συμμορφώνεται» με τους λεγόμενους ευρέως αποδεκτούς κοινωνικούς κανόνες, τότε παρουσιάζει μια πιο φυσιολογική και αποδεκτή συμπεριφορά για την κοινωνία στην οποία ζει. Σε αντίθετη

---

³⁹ Γιαννικόπουλος Α., «Ψυχολογία προσαρμογής», Εκδόσεις Γρηγόρης, Αθήνα 1991, σελ. 91.

⁴⁰ Πιάνος Κ., «Ψυχοκοινωνικές διαταραχές και η αντιμετώπισή τους», Εκδόσεις Έλλην, Αθήνα 2000, σελ. 29.

⁴¹ Ο.π. 39, σελ. 95.

⁴² Herbert Martin, «Ψυχολογική φροντίδα του παιδιού και της οικογένειάς του», Β' Έκδοση, Εκδόσεις Ελληνικά Γράμματα, Αθήνα 1997, σελ. 136.

⁴³ Κακοποίηση-Παραμέληση παιδιών. Οδηγός για επαγγελματίες Κέντρο Μελέτης και Πρόληψης της κακοποίησης και Παραμέλησης του παιδιού Ινστιτούτο Υγείας του παιδιού, Αθήνα 1992, σελ. 9-13.

περίπτωση, η αποκλίνουσα συμπεριφορά, η οποία προέρχεται από την μη εκπλήρωση των αναγκών θεωρείται η παράβαση των νόμων και των ηθικών και κοινωνικών κανόνων⁴⁴.

Κάτω από τον τίτλο «Ψυχολογικές ανάγκες», εντάσσεται η ανάγκη για ελευθερία και ανεξαρτησία και η ανάγκη για αυτοπραγμάτωση που βοηθάνε το άτομο να εξελιχθεί και να περάσει επιτυχώς από το ένα στάδιο ανάπτυξης στο άλλο. Πρόκειται για δυο αποκλειστικά ανθρώπινες ανάγκες, αφού οι προαναφερθείσες κοινωνίες όπως π.χ. η διαίωνιση του είδους, δεν απουσιάζουν τελείως από τα ζώα⁴⁵.

Ολόκληρη η ζωή του παιδιού είναι μια προσπάθεια για απαίτηση της ανεξαρτησίας του. μπορεί κανείς να διακρίνει τρεις χαρακτηριστικούς σταθμούς. Την γέννηση που αποτελεί την πρώτη ανεξαρτητοποίηση από το μητρικό σώμα, το πρώτο παιδικό πείσμα μεταξύ 1^{ου} και 4^{ου} έτους και η εφηβεία⁴⁶.

Το παιδί και ο έφηβος έχουν έντονη την ανάγκη για ελευθερία, ταυτόχρονα όμως έχουν την ανάγκη για φροντίδα, στοργή, αγάπη, έλεγχο και επιβολή ορίων από τους γονείς. Είναι δηλαδή υποχρεωμένοι να κινούνται ανάμεσα σε δυο αντίθετα ρεύματα. Ο συγκερασμός εξάρτησης και ελευθερίας είναι απαραίτητος σε κάθε αναπτυξιακή φάση⁴⁷.

Τέλος, σύμφωνα με την ανάγκη της αυτοπραγμάτωσης, το άτομο δεν αναζητάει την ικανοποίηση στον έπαινο ή την παραδοχή των άλλων, αλλά στην δημιουργία. Οι επιδιώξεις του βέβαια, είναι ανάλογες με τις κλίσεις, τις ικανότητες και το περιβάλλον μέσα στο οποίο ζει. Η οικογένεια συμβάλλει στην ικανοποίηση της ανάγκης αυτής, ικανοποιώντας τις άλλες ανάγκες του παιδιού.

Μόνο αν κάποιος έχει το συναίσθημα της προσωπικής αξίας και επάρκειας, θα προσπαθήσει να δημιουργήσει⁴⁸.

Όπως αναφέρθηκε για τις κοινωνικές ανάγκες του παιδιού έτσι και οι ψυχολογικές πρέπει να καλύπτονται για την ομαλή εξέλιξη του νέου. Ιδιαίτερη σημασία έχει η οικογένεια και το σχολείο για την ψυχοσωματική ανάπτυξη και υγεία, την αγωγή, την διάπλαση του χαρακτήρα και την κοινωνικοποίηση του παιδιού⁴⁹.

Η μη ικανοποίηση για μεγάλο χρονικό διάστημα μιας ή περισσότερων αναγκών του ανθρώπου και ιδιαίτερα των ψυχολογικών κατά αντικειμενική ή

---

⁴⁴ Σταθόπουλος Π., «Κοινωνική Πρόνοια», Εκδόσεις Έλλην, Αθήνα 1999, σελ. 367.

⁴⁵ Γιαννικόπουλος Α., «Ψυχολογία προσαρμογής», Εκδόσεις Γρηγόρης, Αθήνα 1991, σελ. 99.

⁴⁶ Πιάνος Κ., «Ψυχοκοινωνικές διαταραχές και η αντιμετώπισή τους», Εκδόσεις Έλλην, Αθήνα 2000, σελ. 30.

⁴⁷ Γιαννικόπουλος Α., «Ψυχολογία προσαρμογής», Εκδόσεις Γρηγόρης, Αθήνα 1991, σελ. 99.

⁴⁸ Ο.π. 46, σελ. 30.

⁴⁹ Ο.π. 48, σελ. 30.

υποκειμενική εκτίμηση έχει άμεσο αντίκτυπο στην ψυχική υγεία⁵⁰. Αυτό βέβαια δεν σημαίνει πως κάθε φορά που ένα παιδί διψάει, πεινάει ή δέχεται την επίκριση των γονιών του για τις πράξεις του χάνει την ψυχική του υγεία. Μπορεί όμως η στέρηση τροφής κάτω από ορισμένες συνθήκες να προκαλέσει ψυχική διαταραχή, π.χ. στην περίπτωση του βρέφους, το οποίο με την στέρηση τροφής παίρνει το μήνυμα της εχθρότητας και απόρριψης και αποκτά το αίσθημα της ανασφάλειας⁵¹. Επιπλέον ο έφηβος που ζει σε ένα καταπιεστικό και στρεσογόνο περιβάλλον με αυταρχικούς γονείς είναι πιθανή η εκδήλωση κάποιας μορφής αντικοινωνικής συμπεριφοράς. Οι ανάγκες που αναφέραμε δεν αποτελούν προνόμιο ατόμων μιας ορισμένης ηλικίας, αλλά τις συναντά κανείς σε όλες τις ηλικίες με κάποια διαφοροποίηση ως προς την ένταση. Π.χ. για το παιδί της σχολικής ηλικίας η ανάγκη για αναγνώριση και εκτίμηση έχει πρωτεύοντα ρόλο, ενώ για τον έφηβο η ανάγκη για ανεξαρτησία.⁵²

Η ψυχολογία μέσω των θεωρητικών προσεγγίσεων, προσδίδει τρεις διαφορετικές ερμηνείες στο φαινόμενο της αποκλίνουσας συμπεριφοράς του παιδιού. Η πρώτη αφορά την αποκλίνουσα συμπεριφορά ως έμφυτη τάση, η δεύτερη την θεωρεί αποτέλεσμα μάθησης μέσω μίμησης επιθετικών προτύπων και τέλος η τρίτη, αποδέχεται την αποκλίνουσα συμπεριφορά του παιδιού ως απάντηση στις συνθήκες του περιβάλλοντος⁵³.

Σύμφωνα με διάφορους θεωρητικούς (Erikson 1980, Piaget 1983), η ανάπτυξη των παιδιών διέρχεται μέσα από διάφορα στάδια γνωστικής, κοινωνικής, ηθικής και συναισθηματικής ανάπτυξης. Μέσα από κάθε αναπτυξιακό στάδιο, τα παιδιά βρίσκονται αντιμέτωπα με διάφορες προκλήσεις, στις οποίες θα πρέπει να προσαρμοστούν. Σε περίπτωση που δεν καταφέρνουν να προσαρμοστούν αποτελεσματικά στις προκλήσεις κάθε αναπτυξιακού σταδίου, τότε ενδέχεται να αντιμετωπίσουν ψυχοκοινωνικά προβλήματα. Διάφοροι επιπλέον παράγοντες παίζουν σημαντικό ρόλο στην εξέλιξη. Π.χ. η ιδιοσυγκρασία του παιδιού, ο τρόπος της διαπαιδαγώγησης του από τους γονείς, η επίδραση του σχολείου και η ποιότητα της σχέσης του με τους συνομηλίκους του μπορεί να διευκολύνουν ή να δυσχεραίνουν την φυσιολογική αναπτυξιακή διαδικασία⁵⁴.

---

⁵⁰ Κακούρος Ε., Μανιαδάκη Κ., «Ψυχοπαθολογία παιδιών και Εφήβων», Εκδόσεις Δαρδάκος, Αθήνα 2002, σελ. 38.

⁵¹ Πιάνος Κ., «Ψυχοκοινωνικές διαταραχές και η αντιμετώπιση τους», Εκδόσεις Έλλην, Αθήνα 2000, σελ. 28.

⁵² Γιαννικόπουλος Α., «Ψυχολογία προσαρμογής», Εκδόσεις Γρηγόρης, Αθήνα 1991, σελ. 103.

⁵³ Παπαδόπουλος Ν., «Επιθετικότητα: Κλασικές θεωρίες και πειραματικές διαπιστώσεις», 3^η Έκδοση, Εκδόσεις Ελληνικά Γράμματα, Αθήνα 1997, σελ. 25.

⁵⁴ Οπ.50, σελ. 28-29.

Συνοψίζοντας τα παραπάνω θεωρούμε απαραίτητο να αναφερθεί ότι για να χαρακτηριστεί ένα άτομο ως αποκλίνον, θα πρέπει να ληφθεί υπόψη και η κοινωνία στην οποία ζει και ο πολιτισμός της την δεδομένη χρονική περίοδο. Φυσιολογική, δηλαδή συμπεριφορά σε μια ορισμένη κοινωνία και ορισμένη εποχή, μπορεί να θεωρείται αποκλίνουσα σε κάποια άλλη κοινωνία ή στην ίδια κοινωνία κάποια άλλη εποχή⁵⁵.

Επιπλέον οι ανάγκες διαφοροποιούνται και αποκτούν μεγαλύτερη βαρύτητα στα διάφορα αναπτυξιακά στάδια εξέλιξης. Η συμπεριφορά του παιδιού και οι κοινωνικές ανάγκες είναι στοιχεία αλληλένδετα και έχουν δυναμική αλληλεπίδρασης. Για την κατανόηση π.χ. της εμφάνισης παραβατικής συμπεριφοράς θα πρέπει να λαμβάνεται υπ' όψη και το κοινωνικό ή πολιτιστικό περιβάλλον καθώς και οι επιδράσεις που αυτό ασκεί στο άτομο⁵⁶.

---

⁵⁵ Πιάνος Κ., «Ψυχοκοινωνικές Διαταραχές και η αντιμετώπισή τους», Εκδόσεις Έλλην, Αθήνα 2000, σελ. 19.

⁵⁶ Ο.π. 55, σελ. 17-18.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3

ΔΙΕΥΚΡΙΝΙΣΗ ΕΝΝΟΙΩΝ

Θεωρείται σκόπιμο, πριν την επεξεργασία του θέματος να διευκρινιστούν κάποιοι ειδικοί όροι. Σκοπός αυτής της ενέργειας είναι η όσο το δυνατόν καλύτερη κατανόηση των εννοιών από τον αναγνώστη.

Καταρχήν, είναι αναγκαίο να προσδιοριστεί ο όρος ανήλικος στον οποίο περιλαμβάνεται: **α)** η νομική διάσταση και **β)** η ψυχολογική διάσταση. Ο ορισμός των ανηλίκων δεν μπορεί να καθοριστεί επακριβώς. Ρυθμίζεται από τους κανόνες του ποινικού δικαίου και διαφέρει από χώρα σε χώρα καθώς και στην ίδια χώρα με το πέρασμα του χρόνου.

Σύμφωνα με το ελληνικό δίκαιο για τους ανήλικους, «ανήλικοι είναι αυτοί που διατρέχουν το έβδομο έτος της ηλικίας τους έως το δέκατο έβδομο συμπληρωμένο. Οι ανήλικοι ηλικίας από το έβδομο έως το δωδέκατο έτος συμπληρωμένο, καλούνται παιδιά. Έφηβοι ονομάζονται οι ανήλικοι ηλικίας από το δέκατο τρίτο έτος έως το δέκατο έβδομο έτος συμπληρωμένο».⁵⁷

A. Νομική Διάσταση

Για τον Έλληνα ποινικό νομοθέτη η ανηλικότητα περιλαμβάνει τις ηλικίες 7-17 ετών οι οποίες υποδιαιρούνται ως εξής:

Για τα παιδιά 7-12 ετών καθιερώνεται το αμάχητο τεκμήριο ποινικής ανευθυνότητας και οι κυρώσεις είναι μόνο θεραπευτικά και αναμορφωτικά μέτρα. Η σχετική ποινική ενηλικότητα αρχίζει στο 13^ο έτος της ηλικίας και λήγει με την συμπλήρωση του 17^{ου} έτους.⁵⁸

B. Ψυχολογική Διάσταση

Ο ανήλικος έχει ιδιόμορφη ψυχοσύνθεση. Δεν αποτελεί μικρογραφία του μεγάλου. Τα χαρακτηριστικά του μπορούν να συνοψιστούν στα ακόλουθα. Υπερισχύουν οι παρορμήσεις, ατελής βούληση, ασταθείς και ανίσχυρες ανώτερες λειτουργίες ελέγχου, τάση προς μίμηση, αστάθεια συναισθήματος, το ευερέθιστο, ένταση του φόβου, ζωηρότητα.

---

⁵⁷ Πιτσελά Α., «Η ποινική αντιμετώπιση της εγκληματικότητας των ανηλίκων», Εκδόσεις Σακκούλα, Θεσσαλονίκη 1996, σελ. 75-76.

⁵⁸ Πιτσελά Α., «Η ποινική αντιμετώπιση της εγκληματικότητας των ανηλίκων», Εκδόσεις Σακκούλα, Θεσσαλονίκη 1996, σελ. 77-78.

Ο ψυχικός κόσμος του ανήλικου βρίσκεται σε διαρκή εξέλιξη και διαπλάθεται. Συνεπώς, ο ανήλικος πρέπει να αντιμετωπίζεται ως εξελισσόμενη ενιαία προσωπικότητα δεκτικής βελτίωσης.⁵⁹

Για τον καθορισμό της προσφορότερης μεταχείρισης κάθε ανήλικου παραβάτη τους διακρίνουμε στις εξής κατηγορίες:

1. Οι ηθικώς εγκαταλελειμμένοι ανήλικοι.

Με τον όρο αυτό εννοούνται οι ανήλικοι που ζουν και αναπτύσσονται μέσα σε ένα ανήθικο και φθοροποιό περιβάλλον. Το περιβάλλον αυτό μπορεί να ανήκει είτε στα κατώτερα κοινωνικά στρώματα που χαρακτηρίζονται από άθλια οικονομική κατάσταση, είτε στις ανώτερες κοινωνικές τάξεις όπου ο πλούτος και η αφθονία φέρνουν εύκολα την διαφθορά.

2. Οι ηθικώς διεφθαρμένοι ανήλικοι.

Σ' αυτήν την κατηγορία περιλαμβάνονται οι ανήλικοι που για λόγους βιολογικούς ή κοινωνικούς έχουν διαμορφώσει αντικοινωνική προσωπικότητα δρώντας με ποικιλότροπη αντικοινωνική συμπεριφορά που μπορεί να εκδηλώνεται με παραμέληση της σχολικής φοίτησης, με πολλαπλές απουσίες ή νεαροί παραβάτες που έχουν ξεφύγει από τον έλεγχο των γονιών τους και παρουσιάζουν έναν έκλυτο βίο.⁶⁰

3. Οι εγκληματίσαντες ανήλικοι.

Είναι εκείνοι οι οποίοι εκδήλωσαν την αντικοινωνική τους συμπεριφορά με την τέλεση ενός εγκλήματος. Χωρίζονται σε δύο κατηγορίες:

γ₁) Εκείνοι που εξ' αιτίας της σωματικής ή διανοητικής ή ψυχικής νόσου, αναπηρίας ή ανωμαλίας χρειάζονται ειδική θεραπευτική μεταχείριση.

γ₂) Εκείνοι που είχαν την ψυχική ωριμότητα και την διανοητική εξέλιξη να αναγνωρίσουν το άδικο της πράξης και να χαλιναγωγήσουν τον ψυχικό τους κόσμο ώστε να μην τελέσουν το έγκλημα. Παρ' όλα αυτά όμως το τέλεσαν. Η ηθική τους διαφθορά, είναι τόσο προχωρημένη ώστε να φτάσει στο πεδίο της εγκληματικότητας.

Πέρα από τις παραπάνω περιπτώσεις ανηλίκων όμως, αναφέρονται συχνά και οι όροι: Βία, αντικοινωνική συμπεριφορά, παρεκκλίνουσα συμπεριφορά,

⁵⁹ Τερζόγλου Μ., «Εταιρείες Προστασίας Ανηλίκων και προσφορά τους στην πρόληψη της εγκληματικότητας των ανηλίκων. Νομοθετικό πλαίσιο, Τρόποι λειτουργίας, τότε και τώρα», Νομική Σχολή Παν/μείου Αθηνών, Αθήνα 1996, σελ. 11.

⁶⁰ Πιτσελά Α., «Η ποινική αντιμετώπιση της εγκληματικότητας των ανηλίκων», Εκδόσεις Σακκούλα, Θεσσαλονίκη 1996, σελ. 14-15.

παραπτωματική συμπεριφορά, παραβάτης, παραστρατημένος / κοινωνικά απροσάρμοστος, εγκληματίας, ανήλικος που βρίσκεται σε ηθικό κίνδυνο, επιθετικότητα, συμμορίες ανηλίκων.

Βία: Κατά τους B. Schorb και Theuno είναι «η εκδήλωση δύναμης ή και εξουσίας που έχει σαν συνέπεια ή σκοπό την βλάβη μεμονωμένων ατόμων ή ομάδων. Χαρακτηρίζει πράξεις που στοχεύουν στην καταστροφή σαν επιτακτικό μέσο άσκησης εξουσίας, στα πλαίσια μονόπλευρων συνθηκών υπεροχής και υποταγής, που βασίζεται στην εξωτερική υπεροχή».⁶¹

Αντικοινωνική συμπεριφορά είναι η συμπεριφορά που αντιτίθεται στους συμβατικούς κανόνες.

Παρεκκλίνουσα συμπεριφορά είναι η συμπεριφορά που βγαίνει έξω από μια συμβατική ή φυσιολογική πορεία.

Παραπτωματική συμπεριφορά είναι η συμπεριφορά που υποπίπτει σε μια ελαφράς μορφής παραβίαση των κανόνων.

Παραβάτης είναι το άτομο που παραβαίνει έναν κανόνα δικαίου ή άλλον.

Παραστρατημένος / κοινωνικά απροσάρμοστος είναι το άτομο που λόγω κληρονομικότητας έχει την τάση να εκτελεί πράξεις αντίθετες προς τους κοινά αποδεκτούς κανόνες της κοινωνίας.⁶²

Εγκληματίας. Αναφέρεται στο άτομο που διαπράττει ένα έγκλημα, δηλαδή μια πράξη που επισύρει ποινή. Όσον αφορά τους ανήλικους ο όρος εγκληματίας έχει αντικατασταθεί από τον όρο παραβάτης.

Ανήλικος που βρίσκεται σε ηθικό κίνδυνο. Σε ηθικό κίνδυνο βρίσκεται κάποιος όταν η οικογένεια του ή το στενό περιβάλλον μέσα στο οποίο ζει και αναπτύσσεται δεν μπορούν να του εξασφαλίσουν μια ομαλή ανάπτυξη.

Επιθετικότητα. Σύμφωνα με τον Schott: «Η έννοια επιθετικότητα αποδίδεται σε μια πράξη, της οποίας άμεσος σκοπός από την μεριά του ατόμου που δρα, είναι να προξενήσει βλάβη ή πόνο».⁶³

Συμμορίες ανηλίκων. Εννοούμε ομάδες νεαρών ατόμων τα οποία συνδέονται σε ένα ξεχωριστό πλαίσιο. Οι δραστηριότητες τους περιλαμβάνουν εγκληματικές πράξεις αλλά δεν περιορίζονται μόνο σ' αυτές. Θεωρείται σκόπιμο να σημειωθεί ότι οι ομάδες ανηλίκων που συμμετέχουν σε μια υποκουλτούρα αλλά δεν διαπράττουν εγκληματικές ή παραβατικές πράξεις δεν θεωρούνται ως συμμορία. Η

⁶¹ Βουϊδάσκης Κ. Β., «Η τηλεοπτική βία και η επιθετικότητα και οι επιδράσεις τους στα παιδιά και στους νέους», Εκδόσεις Γρηγόρης, Αθήνα 1992, σελ. 21.

⁶² Στασινός Δ., «Ειδική Εκπαίδευση στην Ελλάδα. Θεσμοί – Αντιλήψεις και πρακτικές. Κράτος και Ιδιωτική Πρωτοβουλία 1906-1989», Εκδόσεις Gutenberg, Αθήνα 1988, σελ. 277.

⁶³ Βουϊδάσκης Κ. Β., «Η επιθετικότητα σαν κοινωνικό πρόβλημα στην οικογένεια και το σχολείο», Εκδόσεις Γρηγόρης, Αθήνα 1992, σελ. 18.

διάπραξη παραβατικών πράξεων από μόνη της δεν είναι αρκετή για τον χαρακτηρισμό της ομάδας ως συμμορίας. Απαιτείται η ύπαρξη και κάποιων άλλων χαρακτηριστικών όπως στενοί συνεκτικοί δεσμοί μεταξύ των μελών της ομάδας, αισθήματα αλληλοϋποστήριξης, αλληλεγγύη, συντονισμένη δράση, καθώς και η ύπαρξη κάποιας μορφή ιεραρχίας, έστω και όχι αυστηρής.⁶⁴

Η προσπάθεια για την εννοιολογική προσέγγιση των παραπάνω ορισμών προσκρούει σε πολλές δυσκολίες κυρίως γιατί αρκετοί από τους όρους αλληλοκαλύπτονται. Επιπλέον, η ίδια η πολυπλοκότητα των όρων καθώς και η αφετηρία εκκίνησης των διαφόρων επιστημόνων και επιστημονικών κλάδων οι οποίοι ασχολούνται μ' αυτούς, καθιστά σχεδόν αδύνατη την διατύπωση ενός ενιαίου ορισμού, κοινής αποδοχής.

Προσπαθήσαμε λοιπόν, να παραθέσουμε μερικούς από τους πιο αντιπροσωπευτικούς ορισμούς σαν εντελώς αναγκαίους για την καλύτερη κατανόηση και διασαφήνιση του θέματος το οποίο εξετάζουμε.

---

⁶⁴ Μανουδάκη Θ., «Ποινική δικαιοσύνη. Νομολογία και Νομοθεσία. Θεωρία και Πράξη», Νοέμβριος – Δεκέμβριος 1998, Έτος 1^ο, Αριθμός τεύχους 11, σελ. 27.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 4

ΙΣΧΥΟΝ ΝΟΜΟΘΕΤΙΚΟ ΠΛΑΙΣΙΟ

«Το δίκαιο ανηλίκων είναι ένα σύνολο κανόνων δικαίου που ρυθμίζει τα δικαιώματα και τις υποχρεώσεις καθώς και την προστασία των ανηλίκων. Ο κλάδος αυτός άρχισε να διαμορφώνεται στις Ευρωπαϊκές χώρες στις αρχές του 20^{ου} αιώνα. Το περιεχόμενο του δικαίου είναι ποικίλο και ευρύ».⁶⁵

Το κύριο μέλημα της παρούσης μελέτης αποτελεί η εξέταση από παραπτωματική / παραβατική σκοπιά του δικαίου ανηλίκων, ως του συνόλου των κανόνων δικαίου που αναφέρονται στην μεταχείριση κατά πρώτο λόγο των ανήλικων παραβατών (ποινικό δίκαιο ανηλίκων).⁶⁶

Η ανάγκη για δημιουργία ενός ξεχωριστού κλάδου που θα ασχολείται με την ξεχωριστή μεταχείριση των ανηλίκων από τον νομοθέτη, προέκυψε από την ανάπτυξη και άλλων επιστημών όπως π.χ. της εξελικτικής ψυχολογίας η οποία υποστηρίζει την σημασία που έχουν τα πρώτα χρόνια της ζωής του παιδιού στην μετέπειτα εξέλιξη και ένταξή του στην κοινωνία.⁶⁷ Άρα το παιδί δεν θεωρείται ως μικρογραφία του μεγάλου και γι' αυτό έχει ανάγκη από ιδιαίτερη μεταχείριση.

Επιπλέον, οι κοινωνικές αλλαγές που συντελούνται π.χ. εκβιομηχάνιση, μετακίνηση και συγκέντρωση του πληθυσμού στα μεγάλα αστικά κέντρα κ.τ.λ. είναι διαδικασίες οι οποίες συντελούν στην ρήξη των οικογενειακών και γειτονικών δεσμών και στην σταδιακή κοινωνική αποδιοργάνωση, με αποτέλεσμα να θίγονται οι ανήλικοι. Γι' αυτό και επιβάλλεται η προστασία και η διαφορετική μεταχείριση των νέων.⁶⁸

Στον διεθνή χώρο, όπως και στην χώρα μας, έγινε γρήγορα συνειδητή η ανάγκη για διαφορετική αντιμετώπιση των ανηλίκων στα πλαίσια του ποινικού δικαίου. Η ανάγκη ιδρύσεως των «παιδικών δικαστηρίων» στην Ελλάδα εμφανίστηκε με τον νόμο 5090/1931 «περί δικαστηρίων ανηλίκων». Αυτός αποτέλεσε το πρώτο νομοθέτημα το οποίο και καταργήθηκε με ένα νεότερο νόμο τον 2135/1939 «περί εκδικάσεως των εγκλημάτων ανηλίκων».⁶⁹

Στην συνέχεια ένα από τα σημαντικότερα νομοθετήματα ήταν ο ν. 2724/40 «περί οργάνωσης και λειτουργίας αναμορφωτικών καταστημάτων ανηλίκων» το

---

⁶⁵ Σπινέλλη Δ. Κ., «Ελληνικό Δίκαιο Ανηλίκων Δραστών και Θυμάτων», Εκδόσεις Σακκούλα, Αθήνα – Κομοτηνή 1992, σελ. 19-21.

⁶⁶ Πιτσελά Α., «Η ποινική αντιμετώπιση της εγκληματικότητας των ανηλίκων», Εκδόσεις Σακκούλα, Θεσσαλονίκη 1996, σελ. 9.

⁶⁷ Τερζόγλου Μ., «Εταιρείες Προστασίας Ανηλίκων και η προσφορά τους στην αντιμετώπιση της εγκληματικότητας των ανηλίκων. Νομοθετικό πλαίσιο, Τρόποι λειτουργίας τους τότε και τώρα», Νομική Σχολή Παν/μείου Αθηνών, Αθήνα 1996, σελ. 35.

⁶⁸ Ό.π. 66, σελ. 4.

⁶⁹ Τερζόγλου Μ., «Εταιρείες Προστασίας Ανηλίκων και προσφορά τους στην αντιμετώπιση της εγκληματικότητας των ανηλίκων. Νομοθετικό πλαίσιο, Τρόποι λειτουργίας τους, τότε και τώρα», Νομική Σχολή Παν/μείου Αθηνών, Αθήνα 1996, σελ. 36.

οποίο αποτέλεσε σταθμό και αν και έχει περάσει μισός αιώνας από την έκδοσή του, δεν έπαψε να καλύπτει τις πρακτικές ανάγκες των θεσμών που ρυθμίζει.⁷⁰

Η πρόσφατη κινητικότητα στην περιοχή του δικαίου ανηλίκων, κυρίως στον διεθνή χώρο, αποκρυσταλλώθηκε σε δύο σημαντικά κείμενα. Την σύμβαση για τα δικαιώματα του παιδιού (Ο.Η.Ε., 1989) και το Πρότυπο Στοιχειωδών Κανόνων για την απονομή δικαιοσύνης σε νεαρά άτομα (Ο.Η.Ε., 19985). Αξιοσημείωτα είναι και οι Στοιχειώδης Κανόνες των Ηνωμένων Εθνών για την προστασία των ανηλίκων (Ο.Η.Ε., 1990) καθώς και οι κατευθυντήριες αρχές για την πρόληψη της νεανικής παραβατικότητας (Ο.Η.Ε., 1990).⁷¹

Με το νόμο 2298/1995 στην Ελλάδα αναφέρεται από την διεύθυνση του Υπουργείου Δικαιοσύνης ο ρόλος του δικαιοδοτικού οργάνου στο θέμα του παραβατικού ανήλικου. Παραμένει η μέριμνα σε όλες τις υπηρεσίες που ασχολούνται με τα παιδιά όπως τις Υπηρεσίες Επιμελητών Ανηλίκων, τα Ιδρύματα Αγωγής καθώς και τις Εταιρείες Προστασίας Ανηλίκων.⁷²

Ο ορισμός των ανήλικων παραβατών ρυθμίζεται από τον Έλληνα νομοθέτη μέσω των κανόνων του ποινικού δικαίου. Διαφέρει από χώρα σε χώρα εξ' αιτίας πολιτιστικών και ιστορικών αλλαγών, καθώς και στην ίδια χώρα με το πέρασμα του χρόνου.

Σύμφωνα λοιπόν με τα άρθρα του Ποινικού Κώδικα 121-133, με τον όρο ανήλικοι εννοούμε αυτούς που διατρέχουν από το 7^ο έτος της ηλικίας τους έως το 17^ο έτος συμπληρωμένο. Από αυτούς όσοι έχουν ηλικία έως το 12^ο έτος συμπληρωμένο ονομάζονται παιδιά και οι υπόλοιποι έφηβοι.⁷³

Σύμφωνα με την παραπάνω διάκριση της ηλικίας τους οι ανήλικοι χωρίζονται σε δυο κατηγορίες:

1) Στα παιδιά (7-12) τα οποία σύμφωνα με τον νόμο θεωρούνται κατά μάχητο τεκμήριο ποινικά, ανεύθυνα, επιβάλλονται μόνο αναμορφωτικά ή θεραπευτικά μέτρα. Σε καμία περίπτωση δεν επιβάλλεται ο ποινικός σωφρονισμός τους⁷⁴. Αναλυτικότερα τα αναμορφωτικά μέτρα είναι: **α)** η επίπληξη του ανήλικου, **β)** η ανάθεση της υπεύθυνης επιμέλειας του ανήλικου στους γονείς, τους επιτρόπους ή τους κηδεμόνες του, **γ)** η ανάθεση της επιμέλειας του ανήλικου σε προστατευτικές εταιρείες ή ιδρύματα ανηλίκων ή σε ειδικούς επιμελητές ανηλίκων, **δ)** η τοποθέτηση

⁷⁰ Ο.π. 66, σελ. 14.

⁷¹ Σπινέλλη Δ. Κ., «Ελληνικό Δίκαιο Ανηλίκων Δραστών και θυμάτων» Εκδόσεις Σακκούλα, Αθήνα – Κομοτηνή 1992, σελ. 15.

⁷² Γεωργούλας Σ., «Ανήλικοι παραβάτες στην Ελλάδα», Εκδόσεις Ελληνικά Γράμματα, Αθήνα 2000, σελ. 170-177.

⁷³ Πιτσελά Α., «Η ποινική αντιμετώπιση της εγκληματικότητας των ανηλίκων», Εκδόσεις Σακκούλα, Θεσσαλονίκη 1996, σελ. 75-77.

⁷⁴ Ο.π. 73, σελ. 80-81.

του ανήλικου σε κατάλληλο κρατικό δημοτικό, κοινοτικό ή και ιδιωτικό κατάστημα αγωγής. Σε κάθε περίπτωση, ως πρόσθετο αναμορφωτικό μέτρο μπορούν να επιβληθούν και πρόσθετες υποχρεώσεις που αφορούν τον τρόπο ζωής του ανήλικου ή την διαπαιδαγώγησή του.⁷⁵

Τα θεραπευτικά μέτρα επιβάλλονται όταν η κατάσταση του ανήλικου απαιτεί ιδιαίτερη μεταχείριση, ιδίως αν πάσχει από ψυχική ασθένεια ή άλλη νοσηρή διατάραξη των πνευματικών του λειτουργιών ή είναι τυφλός, κωφάλαλος, ή του έχει γίνει έξη η χρήση οινόπνευματων ποτών ή ναρκωτικών ουσιών και δεν μπορεί να την αποβάλλει με τις δικές του δυνάμεις ή εμφανίζει ανώμαλη καθυστέρηση στην πνευματική και ηθική του ανάπτυξη. Τότε το δικαστήριο διατάσσει την παραπομπή του σε θεραπευτικό ή άλλο κατάλληλο κατάστημα. Τα θεραπευτικά μέτρα διατάσσονται ύστερα από προηγούμενη γνωμοδότηση ειδικού γιατρού.⁷⁶

Η τοποθέτηση σε θεραπευτικό ή άλλο κατάστημα είναι ένα ιδρυματικό μέτρο. Μια εξωιδρυματική ή θεραπευτική μεταχείριση σε κέντρα ημερήσιας θεραπείας ή ημιελεύθερης διαβίωσης δεν προβλέπεται στον νόμο, υποστηρίζεται όμως ότι θα μπορούσε να επιβληθεί σε συνδυασμό λ.χ. το αναμορφωτικό μέτρο της υπεύθυνης επιμέλειας των γονέων.⁷⁷

2) Στους εφήβους (13-17 ετών) γίνεται η εξής διάκριση ανάλογα με την ακριβή ηλικία τους, την διανοητική και βουλητική τους ωριμότητα και την βαρύτητα της πράξης τους:

α) Σε ποινικά ανεύθυνους, οι οποίοι έχουν την ίδια ποινική μεταχείριση με τα παιδιά.

β) Σε ποινικά υπεύθυνους, στους οποίους μπορεί να κριθεί αναγκαίος και να τους επιβληθεί ο ποινικός σωφρονισμός, δηλαδή ο περιορισμός του σε σωφρονιστικό κατάστημα. Ο εγκλεισμός σε σωφρονιστικό κατάστημα για τους ανήλικους δεν μπορεί να υπερβαίνει τα 20 χρόνια.⁷⁸

Στο Ελληνικό ποινικό δίκαιο ισχύει η τριχοτόμηση των εγκλημάτων σε πταίσματα, πλημμελήματα και κακουργήματα. Τα δικαστήρια ανηλίκων διακρίνονται σε τρεις κατηγορίες:

1) Τα μονομελή δικαστήρια ανηλίκων. Κάθε μονομελές δικαστήριο αποτελείται από έναν ειδικό πλημμελειοδίκη, τον εισαγγελέα πλημμελειοδικών και τον δικαστικό γραμματέα. Τα μονομελή δικαστήρια δικάζουν:

⁷⁵ Πιτσελά Α., «Η ποινική αντιμετώπιση της εγκληματικότητας των ανηλίκων», Εκδόσεις Σακκούλα, Θεσσαλονίκη 1996, σελ. 113-120.

⁷⁶ Ποινικός Κώδικας, Εκδόσεις Σακκούλα, Θεσσαλονίκη 1997, Άρθρα 121-123, σελ. 151-152.

⁷⁷ Ο.π. 75, σελ. 126-127.

⁷⁸ Άρθρο 127 παράγραφος 2 σε συνδυασμό με άρθρο 54 του Ποινικού Κώδικα.

α) Τα πλημμελήματα των εφήβων (ανήλικα ηλικίας 13-17 ετών) και τα κακουργήματα αυτών.

β) Τα πταίσματα των εφήβων (ανήλικοι ηλικίας 13-17 ετών) τα οποία διαπράττονται μέσα στην έδρα του μονομελούς δικαστηρίου.

γ) Τις εφέσεις κατά των αποφάσεων του πταισματοδικείου που αφορούν ανήλικους.

δ) Επιβάλλουν επίσης στα παιδιά τα θεραπευτικά και τα αναμορφωτικά μέτρα που προβλέπονται από τον ποινικό κώδικα.

2) Τα τριμελή δικαστήρια ανηλίκων. Κάθε τριμελές δικαστήριο αποτελείται από τον δικαστή του μονομελούς δικαστηρίου και από δύο άλλους ειδικούς πλημμελειοδίκες, τον εισαγγελέα πλημμελειοδικών και τον δικαστικό γραμματέα. Δικάζουν τα κακουργήματα των εφήβων (ανήλικοι ηλικίας 13-17 ετών).

3) Τα εφετεία ανηλίκων. Αποτελούνται από τον εφέτη ανηλίκων και δυο νεότερους του, τον εισαγγελέα εφετών και τον δικαστικό γραμματέα. Δικάζουν τις εφέσεις κατά των αποφάσεων των μονομελών και τριμελών δικαστηρίων ανηλίκων.⁷⁹

Το σύστημα του ποινικού δικαίου ανηλίκων διαπνέεται από κάποιες θεμελιώδης αρχές. Η βασικότερη είναι η αρχή της διαπαιδαγώγησης γι' αυτό και το δίκαιο χαρακτηρίζεται ως «δίκαιο της διαπαιδαγώγησης». Η συγκεκριμένη αρχή θα πρέπει να περιορίζεται στην εκμάθηση και κυρίως στην αποσαφήνιση κανόνων συμπεριφοράς που αφορούν την αποφυγή της προσβολής των έννομων αγαθών. Η κατάλληλη διαπαιδαγώγηση είναι εκείνη που θα προφυλάξει τον νέο και θα τον εντάξει αποτελεσματικότερα και πιο ανθρωπιστικά στην κοινωνία απ' ότι μέσω της ποινής.⁸⁰ Αυτός είναι και ο σημαντικότερος λόγος για τον οποίο τα δικαστήρια ανηλίκων επιβάλλουν ποινές όπως αναμορφωτικά και θεραπευτικά μέτρα, ενώ σε εξαιρετικές περιπτώσεις διατάσσεται ο εγκλεισμός του ανήλικου σε σωφρονιστικό κατάστημα.

Τα μέτρα όπως εκείνο της επίπληξης, της ανάθεσης της επιμέλειας του ανήλικου στους γονείς καθώς και τα υπόλοιπα αναμορφωτικά μέτρα μπορούν να χαρακτηριστούν ως χρήσιμα και αποτελεσματικά εάν και εφόσον έχουν ως κύριο στόχο την ευημερία και το συμφέρον του παιδιού.⁸¹ Δεν είναι άλλωστε τυχαίο το γεγονός ότι κύριο μέλημα των δικαστών είναι η παραμονή του ανήλικου παραβάτη

---

⁷⁹ Πιτσελά Α., «Η ποινική αντιμετώπιση της εγκληματικότητας των ανηλίκων», Εκδόσεις Σακκούλα, Θεσσαλονίκη 1996, σελ. 167.

⁸⁰ Ο.π. 79, σελ. 11, 45-47.

⁸¹ Ο.π. 79, σελ. 64.

στο οικογενειακό του περιβάλλον και μόνο σε ορισμένες περιπτώσεις αφαιρείται η επιμέλεια των γονέων.

Η Διεθνής Σύμβαση για τα Δικαιώματα του παιδιού στο άρθρο 40 παράγραφος 4, αναγνωρίζει ρητά, ότι στα παιδιά πρέπει να εξασφαλιστεί μεταχείριση που να εγγυάται την ευημερία τους και να είναι ανάλογη με την κατάστασή τους καθώς και με την παράβαση.⁸²

Η σύγχρονη αντεγκληματική πολιτική για τους ανήλικους προσπαθεί να περιορίσει τον επίσημο κοινωνικό έλεγχο (ποινική νομοθεσία και εφαρμογή της) και να αποτρέψει τις αρνητικές της συνέπειες. Κυρίως είναι μια προσπάθεια αποφυγής της λεγόμενης δευτερογενούς εγκληματοποίησης. Με τον όρο αυτό, εννοείται «η υιοθέτηση εγκληματικής ταυτότητας, η ενίσχυση της εμμονής του δράστη στην διάπραξη εγκλημάτων (ή της ροπής για υποτροπή). Στο πεδίο της αντιμετώπισης της παραβατικής συμπεριφοράς των ανηλίκων, κυριαρχεί η τάση να αποφεύγεται, στο μέτρο του δυνατού, η επαφή του ανήλικου με το σύστημα δικαιοσύνης και να αντιμετωπίζεται με ηπιότερες κυρώσεις απ' ότι οι ενήλικοι.⁸³ Επιπλέον, για την αποφυγή του κοινωνικού στιγματισμού του ανήλικου και την προστασία του, επιτρέπεται στο Ελληνικό δίκαιο οι συνεδριάσεις των δικαστηρίων να μην είναι δημόσιες καθώς και οι αποφάσεις τους να μην αναγγέλλονται δημόσια.

Τις τελευταίες δεκαετίες επιδιώκεται η ανανέωση του ποινικού δικαίου ανηλίκων, η οποία προσανατολίζεται στην πρόληψη του εγκλήματος και στην αποφυγή της ποινικής διαδικασίας. Θεμελιώδης αρχή για την επιτυχία της πρόληψης είναι ότι τα νεαρά άτομα θα πρέπει να έχουν ενεργό και ισότιμο ρόλο στην κοινωνία και δεν πρέπει να αντιμετωπίζονται απλά και μόνο ως αντικείμενα κοινωνικοποίησης και ελέγχου. Στο πλαίσιο αυτό, αναγνωρίζεται ότι ο εγκλεισμός νεαρών ατόμων σε ιδρύματα αγωγής πρέπει να αποτελεί πάντα «μέτρο εσχάτης ανάγκης» και για «τον ελάχιστο αναγκαίο χρόνο».⁸⁴ Τα παραπάνω, έχουν ως στόχο την ανάπτυξη της ιδέας της υπευθυνότητας, την εμπέδωση της συνείδησης του δικαίου για τους νεαρούς παραβάτες με δίκαιες εξωϊδρυματικές κυρώσεις και τέλος την κοινωνική επανένταξη μέσω ενός πλέγματος μέτρων διαπαιδαγώγησης και αρωγής.⁸⁵

Στο σημείο αυτό, θα πρέπει να αναφέρουμε ότι το θέμα της πρόληψης της παραβατικότητας ανηλίκων έχει ιδιαίτερο ενδιαφέρον για εμάς ως μελλοντικοί επαγγελματίες Κοινωνικοί Λειτουργοί. Τι εννοούμε όμως με τον όρο πρόληψη των

---

⁸² Πιτσελά Α., «Η ποινική αντιμετώπιση της εγκληματικότητας των ανηλίκων», Εκδόσεις Σακκούλα, Θεσσαλονίκη 1996, σελ. 48.

⁸³ Τρωϊαννού Α., «Το δίκαιο ανηλίκων και ο Ιωάννης Παπαζαχαρίου», Πάντειο Παν/μειο Κοινωνικών και Πολιτικών Επιστημών, Αθήνα 1994, σελ. 159.

⁸⁴ Ό.π. 82, σελ. 19.

⁸⁵ Ό.π. 82, σελ. 195-206.

παραβατικότητας των ανηλίκων; Πρόκειται για ένα ευρύτατο φάσμα παρεμβατικών και αμυντικών μηχανισμών που έχουν σαν στόχο την αποτροπή από το έγκλημα και γενικά τον περιορισμό της παραβατικότητας.⁸⁶ Επιπλέον πρόκειται για κάθε προσπάθεια:

α) Να ανιχνευθούν και να κινητοποιηθούν όλοι εκείνοι οι μηχανισμοί κοινωνικού ελέγχου που προορίζονται να παράγουν προσωπικότητες με «ΕΓΩ» ικανό να συμμορφώνεται προς τον νόμο, δηλαδή άτομο με σύννομες ταυτότητες και μη παραβατική συμπεριφορά

β) Να αναδομηθούν οι υπάρχοντες θεσμοί ή να δημιουργηθούν νέοι ικανοί ώστε να αποτρέπουν παραβατικές συμπεριφορές

γ) Να εξαλειφθούν εκείνες οι συνθήκες που τείνουν να υποθάλλουν εγκληματικές συμπεριφορές.⁸⁷

Για την συγκεκριμένη εργασία, μας ενδιαφέρει ιδιαίτερα η ποινική ή νομική ή επίσημη πρόληψη η οποία αναφέρεται στον κατάλληλο χειρισμό του όλου συστήματος ποινικής δικαιοσύνης. Σκοπός είναι να μειωθεί ή να εξαλειφθεί η εγκληματική συμπεριφορά τόσο σε ατομικό όσο και σε συλλογικό επίπεδο. Σ' αυτό βασίζεται και η σύσταση Εταιριών Προστασίας Ανηλίκων σύμφωνα με τον ν. 2793/54 καθώς και το έργο των επιμελητών ανηλίκων οι οποίοι ασχολούνται με τους λεγόμενους «ηθικά εγκαταλελειμμένους ανήλικους».⁸⁸

Σύμφωνα με τον ν. 1738/87, ο οποίος προβλέπει την σύσταση ενός Εθνικού Συμβουλίου Πρόληψης της εγκληματικότητας, αναφέρεται ότι ρόλος του θα είναι ερευνητικός, ενημερωτικός και θα λειτουργεί περισσότερο ως συμβουλευτικό όργανο του κράτους και της τοπικής αυτοδιοίκησης. Θα αξιολογεί τα προγράμματα πρόληψης που εφαρμόζονται προτείνοντας συγκεκριμένα μέτρα. Παράλληλα θα υπάρχει ενημέρωση για παρόμοια προγράμματα που εφαρμόζονται στο εξωτερικό. Δυστυχώς όμως, στην Ελλάδα, το Συμβούλιο Πρόληψης υπάρχει μόνο στα χαρτιά. Αν και υπάρχει το κατάλληλο νομοθετικό πλαίσιο, οι φορείς που καλούνται να συμμετέχουν αδρανούν για ανεξήγητους λόγους. Σε αντίθεση βέβαια, με άλλες Ευρωπαϊκές Χώρες που κερδίζουν μάχη στον τομέα αυτό (π.χ. Δανία).⁸⁹

Η πρόληψη αντεγκληματικής πολιτικής λειτουργεί σε τρία επίπεδα:

⁸⁶ Σπινέλλη Κ., «Κοινωνική και Εξωποινική πρόληψη των εγκλημάτων», Περιοδικό Κοινωνική Εργασία, Έτος 2^ο, Τεύχος 7^ο, Αθήνα 1987, σελ. 154.

⁸⁷ Σπινέλλη Κ., «Η Γενική Πρόληψη των Εγκλημάτων», Εκδόσεις Σακκούλα, Αθήνα – Κομοτηνή 1982, σελ. 60.

⁸⁸ Ό.π. 87, σελ. 69.

⁸⁹ Καλαματιανού Κ., «Οι υπηρεσίες επιμελητών και τα Δικαστήρια Ανηλίκων», Κ.Ε.Κ. Παντείου, Αθήνα 1996, σελ. 25.

α) Ενεργοποιείται μέσα στα κοινωνικά πλαίσια ώστε να δημιουργηθούν συνθήκες που να ευνοούν την σύννομη συμπεριφορά.

β) Η δράση έχει ως σκοπό την αποφυγή πραγματοποίησης παραβάσεων του νόμου ή μη πολιτισμένων μορφών συμπεριφοράς.

γ) Κατευθύνεται προς την αποφυγή της υποτροπής.⁹⁰

Εκείνο που πρέπει να αναρωτηθούμε είναι εάν και κατά πόσο το Ελληνικό Δίκαιο Ανηλίκων λειτουργεί σε προληπτικό επίπεδο. Είναι αλήθεια, όπως προαναφέρθηκε, ότι η χώρα μας είναι πίσω σ' αυτόν τον τομέα. Γι' αυτό και κρίνεται επιτακτική η ανάγκη δημιουργίας αντεγκληματικής πολιτικής επικεντρωμένης στην πρόληψη. Μόνο έτσι θα μπορέσει να αποφευχθεί ο τραυματισμός της πιο ευαίσθητης κατηγορίας ανθρώπων, ο οποίος μέσα στα πλαίσια της καταστολής είναι αναπόφευκτος. Επιπλέον, θα πρέπει να αναρωτηθούμε κατά πόσο οι φορείς που έρχονται σε επαφή με ανήλικους που έχουν διαπράξει παραβατικές πράξεις είναι αρμόδιοι (π.χ. αστυνομία, δικαστές, κ.τ.λ.). Εκείνοι έχουν ενεργή συμμετοχή στην πρόληψη. Μάλιστα με τον ν. 2298/95, ο δικαστής είναι αρμόδιος να αποφασίσει για την ποινή που θα επιβληθεί. Αντιλαμβανόμαστε λοιπόν, ότι ο ρόλος του είναι ιδιαίτερα λεπτός και καθοριστικός για την περαιτέρω εξέλιξη του ανήλικου. Γι' αυτόν ακριβώς τον λόγο ο δικαστής θα πρέπει να έχει κάποια ειδικά προσόντα. Εκτός βέβαια από την νομική του κατάρτιση, απαιτούνται και γνώσεις άλλων κλάδων όπως π.χ. ψυχολογίας, βιολογίας, παιδαγωγικής, ψυχιατρικής κ.τ.λ.⁹¹ Φυσικά τα παραπάνω ισχύουν και για τις αστυνομικές αρχές, τους επιμελητές και τα ιδρύματα.

Τέλος, θα πρέπει να αναφερθεί ότι δεν υπάρχει νομοθετική αυτοτέλεια του Ελληνικού Ποινικού δικαίου ανηλίκων. Η ειδική μελέτη και απασχόληση με το δίκαιο αυτό δικαιολογείται από τα πορίσματα των εμπειρικών κοινωνικών επιστημών που αφορούν τόσο τους παράγοντες γένεσης της εγκληματικότητας των ανηλίκων όσο και την σπουδαιότητα και τις δυνατότητες αποτελεσματικής της αντιμετώπισης.⁹² Είναι λοιπόν επιτακτική η ανάγκη το δίκαιο ανηλίκων να αποτελέσει έναν ξεχωριστό αυτοτελή κλάδο που θα έχει ως κύριο στόχο την βελτίωση του ατόμου και την επανένταξή του σε τέτοιο βαθμό, ώστε στο μέλλον να μην πραγματοποιήσει παραβιάσεις των προσταγών του νόμου. Το άτομο αποτρέπεται από μελλοντικές

---

⁹⁰ Καλαματιανού Κ., «Οι υπηρεσίες επιμελητών και τα Δικαστήρια Ανηλίκων», Κ.Ε.Κ. Παντείου, Αθήνα 1996, σελ. 29.

⁹¹ Γεωργούλας Σ., «Ανήλικοι παραβάτες στην Ελλάδα», Εκδόσεις Ελληνικά Γράμματα, Αθήνα 2000, σελ. 178-179.

⁹² Πιτσελά Α., «Η ποινική αντιμετώπιση της εγκληματικότητας των ανηλίκων», Εκδόσεις Σακκούλα, Θεσσαλονίκη 1996, σελ. 59.

παραβατικές συμπεριφορές επειδή έχει δεχτεί βελτιωτική επίδραση και όχι επειδή φοβάται μην υποστεί τις κυρώσεις του νόμου.⁹³

---

⁹³ Πιτσελά Α., «Η γενική πρόληψη των εγκλημάτων», Εκδόσεις Σακκούλα, Αθήνα - Κομοτηνή 1982, σελ. 71.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 5

ΒΙΟΛΟΓΙΚΗ ΠΡΟΣΕΓΓΙΣΗ ΤΗΣ ΠΑΡΑΒΑΤΙΚΗΣ ΣΥΜΠΕΡΙΦΟΡΑΣ ΤΩΝ ΑΝΗΛΙΚΩΝ

Η βιολογική μας εξέλιξη επηρεάστηκε και εξακολουθεί να επηρεάζεται από τις πολιτισμικές συνθήκες κάτω από τις οποίες ζούμε. Οι συνθήκες αυτές επηρεάζουν το μέγεθος του πληθυσμού τη γονιδιακή ροή και πολλούς από τους παράγοντες της φυσικής επιλογής⁹⁴. Αν τώρα στραφούμε στις επιδράσεις της εξέλιξης, στην ανθρώπινη συμπεριφορά, η βασική ερώτηση είναι σε ποιο βαθμό η συμπεριφορά μας καθορίζεται από τα γονίδια μας. Είναι ένα θέμα που προκαλεί όσο λίγα αλλά, συγκρούσεις απόψεων μεταξύ των εμπειρογνομόνων.

Τα σχετικά επιχειρήματα εμπεριέχουν δύο διαφορετικά, αλλά συγγενή προβλήματα. Το ένα πρόβλημα αναφέρεται στο αν οι διαφορές μεταξύ των ατόμων και των ομάδων βασίζονται σε γενετικές διαφορές μεταξύ ατόμων. Το άλλο αφορά τη διαμάχη για το εάν τα φαινομενικά αμετάβλητα και καθολικά ανθρώπινα χαρακτηριστικά, είναι κωδικοποιημένα στο γονιδίωμα μας. Για παράδειγμα, έχει λεχθεί ότι ο άνθρωπος είναι από τη φύση του επιθετικός ή αλτρομιστής. Αυτές οι διαμάχες εγείρουν το πρόβλημα του τι είναι "ανθρώπινη ψυχή".

Το πεδίο φαινοτυπικής εκδήλωσης του ανθρώπινου γονότυπου είναι ασύλληπτα ευρύ. Εξαιτίας των μοναδικών ικανοτήτων για μάθηση και σκέψη και της μοναδικής αλληλουχίας εμπειριών του, ο καθένας από μας εκτίθεται σε διαφορετικό περιβάλλον και ανταποκρίνεται σ' αυτό με ποικίλους τρόπους, φυσικά, αληθεύει ότι η συμπεριφορά μας, καθορίζεται γενετικά, με την αδρή έννοια ότι το μέγεθος και η πολυπλοκότητα του νευρικού μας συστήματος είναι κωδικοποιημένα στο DNA. Κατά παρόμοια γενικό λόγο, η συμπεριφορά μας θα ήταν διαφορετική αν ήμασταν ύψους 18 εκατοστών, ή αν δεν υπήρχε ο αντίχειρας ή ήμασταν υδρόβιοι και όχι χερσαίοι οργανισμοί. Οι διαφορές στη συμπεριφορά μεταξύ ανθρώπων και ουραγοτάγκου, συμπεριλαμβανομένων των πνευματικών ικανοποιήσεων, είναι συνέπεια γενετικών διαφορών μεταξύ των δύο ειδών. Όμως η συμπεριφορά μας σαν άτομα είναι συνέπεια του περιβάλλοντος αφού κάθε φαινοτυπικό χαρακτηριστικό προκύπτει από την ανταπόκριση του γονότυπου μας στις περιβαλλοντικές συνθήκες⁹⁵.

Είναι πολύ δύσκολο να ορίσουμε τι εννοούν αυτοί που λένε ότι ο άνθρωπος είναι "από τη φύση του ή "γενετικά" επιθετικός ή ειρηνόφιλος ή οτιδήποτε. Ακόμη είναι δύσκολο να φανταστούμε ή να βρούμε έναν τρόπο να το ελέγξουμε. Το

⁹⁴ Lasker G.W. and R.N. Tyzzer, "Physical Anthropology" Holt, Rinehart and Winston, New York, 1982, σελ. 125.

⁹⁵ Futuyma Douglas J. «Εξελικτική Βιολογία» Πανεπιστημιακές Εκδόσεις, Ηράκλειο 1991, σελ. 656.

επιχείρημα ότι η ανθρώπινη συμπεριφορά είναι γενετικά προκαθορισμένη, φαίνεται να έχει την εξής ερμηνεία: ότι το πεδίο της φαινοτυπικής εκδήλωσης είναι περιορισμένο εκτός ορίων που επιβάλλονται από τα γονίδια μας κι ότι συνεπώς η επιθετικότητα ή οποιοδήποτε άλλο χαρακτηριστικό εκδηλώνεται ανεξάρτητα από τις περιβαλλοντικές συνθήκες στις οποίες εκτίθεται το άτομο. Αλλά αφού ο αριθμός των συνδυασμών πολιτισμικών και κοινωνικών συνθηκών κάτω από τις οποίες ένα άτομο μπορεί να αναπτυχθεί είναι δυνητικά άπειρος είναι σχεδόν αδύνατο να αποκλείσουμε την πιθανότητα ότι κάθε τύπος ανθρώπινης συμπεριφοράς εμπίπτει στο αναμενόμενο φάσμα αντιδράσεων. Όντως γνωρίζουμε ότι η ποικιλότητα των ανθρώπινων αντιδράσεων εμπερικλείει κάθε πιθανή συμπεριφορά⁹⁶.

Η επιθετικότητα για παράδειγμα σε διάφορες μορφές, μπορεί να είναι συνηθισμένη, αλλά υπάρχουν πολλά άτομα και μερικές κοινωνίες που δεν εμπίπτουν στην κατηγορία του "επιθετικού" και δεν υπάρχει λόγος να πιστεύουμε ότι οι λόγοι γι αυτό είναι γενετικοί. Αν επιθετικότητα είναι χαρακτηριστικό της ανθρώπινης φύσης, θα έπρεπε τα άτομα αυτά ή οι κοινωνίες αυτές να χαρακτηρισθούν αφύσικες. Η τάση π.χ. να αποκτούμε και να προστατεύουμε ιδιόκτητα αντικείμενα είναι τόσο κοινή, που θα την θεωρούσαμε μέρος της ανθρώπινης υπόστασης και όμως, ιστορικά υπήρξαν και υπάρχουν ανθρώπινες κοινωνίες, στις οποίες η ιδέα της ατομικής ιδιοκτησίας υπήρξε πάντοτε αγνωστή⁹⁷. Οι πατριαρχικές κοινωνίες όπου οι άνδρες αποτέλεσαν το κοινωνικά και οικονομικά ισχυρό φύλο, αποτέλεσαν τον κανόνα στην ανθρώπινη ιστορία, μολονότι, υπήρξαν και εξαιρέσεις. Δεν γνωρίζουμε όμως αν αυτό οφείλεται σε διανοητικές και συναισθηματικές διαφορές ή σε πολιτισμικούς και οικονομικούς παράγοντες που ενισχύθηκαν απλώς από τη φυσική ισχύ του άνδρα.

Το βιολογικό - ιατρικό μοντέλο προσέγγισης, ερμηνεύει τα προβλήματα των ανθρώπων βάσει των ασθενειών ή άλλων σωματικών διεργασιών. Αυτού του είδους οι ερμηνείες έχουν αμφισβητηθεί από κάποιους κοινωνικούς λειτουργούς και κλινικούς ψυχολόγους. Όμως η κριτική που ασκήθηκε και που σωστά απορρίπτει τις ερμηνείες των πράξεων και των συναισθημάτων βάσει της παθολογίας ως ακατάλληλες, υπήρξε μάλλον υπερβολική και συχνά αγνόησε την επίδραση οργανικών παραγόντων σε κάποιες περιπτώσεις⁹⁸.

---

⁹⁶ Ανταμένκο Β., Ασημάκης Π., «Η επιθετικότητα στην οικογένεια, στο σχολείο και στην κοινωνία», Εκδ. Ελλ. Γράμματα, Αθήνα, 1997, σ. 47.

⁹⁷ Futuyma Douglas J. «Εξελικτική Βιολογία» Πανεπιστημιακές Εκδόσεις, Ηράκλειο 1991, σελ. 661.

⁹⁸ Herbert Martin «Ψυχολογική Φροντίδα του παιδιού και της οικογένειάς του» Εκδ. Ελληνικά Γράμματα, Αθήνα 1997, σελ. 101.

Οι εμπειρικές έρευνες προσπαθούν αν ανιχνεύσουν και αναλύσουν τα ενδεχόμενα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά που διαφοροποιούν τους παραβατικούς από τους μη παραβατικούς ανήλικους και στη συνέχεια τους περιβαλλοντικούς εκείνους παράγοντες που βοηθούν στη γένεση και εμφάνιση της παραβατικής συμπεριφοράς.

Η ξεχωριστή εξέταση των παραγόντων αυτών γίνεται αποκλειστικά και μόνο για λόγους συστηματικούς. γνωρίζουμε όμως καλά πως στην πραγματικότητα συμπλέκονται και αλληλοεπηρεάζονται και είναι αδύνατος ο όποιος διαχωρισμός τους. Οι σπάνιες πια στις μέρες μας προσπάθειες αντιπαράθεσης των δύο αυτών προσεγγίσεων (βιολογικών και περιβαντολλογικών) αποτελούν διαιώνιση μιας παλιότερης εσφαλμένης θεωρητικής διαπάλης⁹⁹.

Στο κεφάλαιο αυτό θα περιοριστούμε στην αναφορά ορισμένων από τις μη περιβαλλοντολογικές συνιστώσες της προσωπικότητας. Χωρίς να υποτιμούμε τη σημασία τους θα αναφερθούμε λιγότερο σ' αυτούς καθώς η περαιτέρω εξέταση των περιβαλλοντικών παραγόντων γίνεται πιο διεξοδικά στα παρακάτω κεφάλαια¹⁰⁰.

Η συμπεριφορά είναι λειτουργία του συνόλου του εγκεφάλου και όχι μεμονωμένα κάποιου τμήματος του. Αν αναφερθούμε όμως σε κάποιες πιο ειδικές λειτουργίες ή αντιδράσεις, όπως οι συγκινήσεις, οι υποσυνείδητες κινητικές και αθλητικές παρορμήσεις τα ενδογενή συναισθήματα πόνου και ευχαρίστησης και η επιθετική συμπεριφορά, σχετίζονται κυρίως με κάποια στοιχεία του κεντρικού νευρικού συστήματος που βρίσκονται στις κεντρικές περιοχές του εγκεφάλου και ονομάζονται μεταιχμιακό σύστημα. Στο κέντρο του μεταιχμιακού συστήματος βρίσκεται ο υποθάλαμος. Οι έρευνες που είχαν σαν στόχο τον εντοπισμό του σημείου στον εγκέφαλο που σχετίζεται με την επιθετική δραστηριότητα, ξεκίνησαν τις πρώτες δεκαετίες του αιώνα μας. Για το σκοπό αυτό χρησιμοποιήθηκαν κυρίως δύο μέθοδοι: τα μέρη του εγκεφάλου είτε ερεθίζονταν με ηλεκτρική ενέργεια είτε απομακρύνονταν με χειρουργική επέμβαση και παρατηρούνται και στις δυο περιπτώσεις οι συνέπειες που προκαλούνται. Τα αποτελέσματα υποστήριξαν ότι τα τμήματα αυτά μπορεί να είναι το κέντρο ολοκλήρωσης της συμπεριφοράς οργής και ότι τραύματα στην περιοχή αυτή μπορεί να προκαλείται κάποια αλλοίωση στις συναισθηματικές αντιδράσεις¹⁰¹.

Συμπερασματικά, λαμβάνοντας υπόψη τα αποτελέσματα των ερευνών που διεξήχθησαν σε ζώα, μπορούμε να υποθέσουμε ότι η επιθετικότητα μπορεί να ενυπάρχει λόγω της βιολογικής μας κληρονομιάς αλλά όπως θα δούμε και

⁹⁹ Φαρσεδάκης Ι., «Παραβατικότητα και κοινωνικός έλεγχος των ανηλίκων», Νομική Βιβλιοθήκη, Αθήνα 1985, σελ. 35-36.

¹⁰⁰ Ανταμένκο Β., Ασημάκης Π., «Η επιθετικότητα στην οικογένεια, στο σχολείο και στην κοινωνία». Εκδ. Ελλ. Γράμματα, Αθήνα, 1997 σ.37.

¹⁰¹ Ο.π. 100, σελ. 38.

παρακάτω, τα γεγονότα που μας καθιστούν επιθετικούς, φαίνονται να προέρχονται κυρίως από την εμπειρία και τη μάθηση.

Πιο συγκεκριμένα θα αναφερθούμε στις πιο κυρίαρχες θεωρίες που τονίζουν τους ατομικούς - βιολογικούς παράγοντες:

A. Κληρονομικότητα και άλλοι βιολογικοί παράγοντες

1. Κληρονομικό "στίγμα"

Μια από τις κυρίαρχες θεωρίες - απόψεις της κατηγορίας αυτής είναι εκείνη της κληρονομικότητας του ατόμου. Πιο απλά μπορούμε να θέσουμε το ερώτημα: Όταν ο παππούς ήταν ή είναι αλκοολικός, ο ανήλικος εγγονός θα πρέπει να χαρακτηριστεί ως επικίνδυνος να διαπράξει κάποια παράβαση στο μέλλον. Αν ο φυσικός πατέρας ενός ανήλικου που έχει τοποθετηθεί από άλλη οικογένεια, είναι στη φυλακή, είναι αρκετό αυτό για να συμπεράνουμε ότι ο ανήλικος αυτός είναι προπαραβατικός. Μπορεί δηλαδή η κληρονομικότητα να θεωρηθεί παράγοντας για να διαπράξει ο ανήλικος στο μέλλον παραβατική συμπεριφορά;

Πριν ακόμη αναπτυχθεί ο κλάδος της εγκληματολογίας, οι αρχαίοι Έλληνες συγγραφείς είχαν τονίσει το ρόλο της κληρονομικότητας στην προσωπικότητα του ατόμου¹⁰². Οι έρευνες της εγκληματολογίας βασίστηκαν σε δύο μοντέλα δράσης. Το πρώτο μοντέλο αφορά την κάθετη λειτουργία της κληρονομικότητας, δηλαδή τη μεταβίβαση μιας παραβατικής συμπεριφοράς από τους γονείς στα παιδιά. Εδώ, βασιζόμαστε στον έλεγχο της κληρονομικής τάσης για εγκληματικότητα μέσα από τη μελέτη απογόνων και γενεαλογικών δέντρων διαφόρων οικογενειών. Συγκεκριμένα ο Duadale, ανασυγκρότησε το γενεαλογικό δέντρο της οικογένειας Jakes, όπου εντόπισε ανάμεσα σε επτακόσιους εννέα απογόνους ενός κοινού τους προγόνου που ήταν αλκοολικός 72% εγκληματίες, πόρνες και μαστροπούς¹⁰³.

Δεν πρέπει όμως να ξεχνάμε ότι οι έρευνες αυτές αγνοούν την μεταβλητή της άμεσης επίδρασης του οικογενειακού περιβάλλοντος. Για το λόγο αυτό οι μετέπειτα έρευνες μετατοπίζονται στον τομέα υιοθετημένων παιδιών που οι φυσικοί τους γονείς, έχουν εγκληματικό παρελθόν. Τα παιδιά αυτά υιοθετήθηκαν από τρίτους μη συγγενείς. Σύμφωνα με έρευνες των Hutching και Mednick (1977) που καταγράφηκαν 14.427 υιοθεσίες από μη συγγενείς τα έτη 1924-1947, προέκυψαν τα

¹⁰² Φαρσεδάκης Ι., «Παραβατικότητα και κοινωνικός έλεγχος των ανηλίκων», Νομική Βιβλιοθήκη, Αθήνα 1985, σελ. 20-23.

¹⁰³ Καλογερόπουλος Δ. «Επιλογές επιστημολογικές, θεωρητικές και μεθοδολογικές στην εγκληματολογία», σημειώσεις ακαδημαϊκού έτους 1988-89, σελ. 39.

εξής: Τα παιδιά που είχαν φυσικούς πατέρες με βεβαρημένο παρελθόν χωρίς καν να τους έχουν γνωρίσει, είχαν περισσότερες πιθανότητες να διαπράξουν κάποιο αδίκημα σε σχέση με τα παιδιά που οι θετοί γονείς τους είχαν ποινικό μητρώο, χωρίς να έχουν οι φυσικοί τους γονείς¹⁰⁴. Οι έρευνες όμως αυτές, έγιναν αντικείμενο αμφισβήτησης για το λόγο ότι οι αρμόδιες κοινωνικές υπηρεσίες, προσπαθούν να βρουν για τα παιδιά προς υιοθεσία, οικογένειες παρόμοιες με τη φυσική τους οικογένεια. Έτσι οι κοινωνικοί παράγοντες μένουν ενεργοί¹⁰⁵.

Άλλες έρευνες μελετούν το βαθμό ταύτισης συμπεριφοράς - και παραβατικής συμπεριφοράς - μεταξύ μονοζυγωτικών και διζυγωτικών δίδυμων. Τα πορίσματα των πρώτων ερευνών έδειχναν υπερδιπλάσια ταύτιση παραβατικής συμπεριφοράς μεταξύ μονοζυγωτικών δίδυμων απ' ότι μεταξύ διζυγωτικών (67,2% έναντι 31%). Οι έρευνες όμως αυτές αφορούσαν πολύ μικρό αριθμό δίδυμων (138 μονοζυγωτικών και 145 διζυγωτικών) και γι αυτό τα αποτελέσματα τους έγιναν δεκτά με επιφύλαξη. Μεταγενέστερες έρευνες όπως του Christiansen το 1977 μελέτησε 3.586 ζεύγη δίδυμων και διαπίστωσαν και αυτοί - αν και σε μικρότερο ποσοστό - πως η ταύτιση παραβατικής συμπεριφοράς ήταν διπλάσια τα μονοζυγωτικά (52% έναντι 22%)¹⁰⁶.

Είναι αυτονόητο πως οι έρευνες αυτές συγχρόνως κατά τρόπο αρνητικό, επιβεβαιώνουν και τη σημαντικότερη επίδραση του περιβάλλοντος μιας και αν δεν υπήρχε, θα έπρεπε η συμπεριφορά των μονοζυγωτικών δίδυμων να έχει πλήρη ταύτιση 100% αφού αυτοί προέρχονται από τη γονιμοποίηση του ίδιου ωαρίου και έχουν συνεπώς σχεδόν το ίδιο γενετικό υλικό¹⁰⁷.

2. Γενετικές ανωμαλίες

Οι θεωρίες αυτές συνδέουν τη φυσική ιδιοσυστασία του νέου με τη συμπεριφορά του. Δεν έχουν βέβαια σχέση με τις παλιές βιολογικές θεωρίες που συρρίκνωναν τις θέσεις τους σε ένα μονόπλευρο βιολογικό ντετερμινισμό. Οι σύγχρονες θεωρίες αυτού του τύπου αναγνωρίζουν την αλληλεπίδραση γενετικών και περιβαλλοντικών παραγόντων όπως αυτή φαίνεται να επηρεάζει τόσο τη δομή του βιολογικού οργανισμού όσο και στη συμπεριφορά¹⁰⁸.

---

¹⁰⁴ Γεωργούλας Σ. «Ανήλικοι Παραβάτες στην Ελλάδα» εκδ. Ελληνικά Γράμματα, Αθήνα 2000, σελ. 51.

¹⁰⁵ Ο.π. 104, σελ. 50-52.

¹⁰⁶ Φαρσεδάκης Ι., «Παραβατικότητα και κοινωνικός έλεγχος των ανηλίκων», Νομική Βιβλιοθήκη, Αθήνα 1985, σελ. 101.

¹⁰⁷ Futuyama Douglas «Εξελικτική Ψυχολογία» Πανεπιστημιακές Εκδόσεις, Ηράκλειο 1991, σελ. 662.

¹⁰⁸ Ο.π. 106, σελ. 101.

Όσον αφορά τις ανωμαλίες στο γενετικό υλικό, η εγκληματολογική έρευνα έστρεψε το ενδιαφέρον της στο λεγόμενο φυλετικό ζεύγος χρωμοσωμάτων του άνδρα και πιο συγκεκριμένα στις ανωμαλίες ύπαρξης ενός επιπλέον χρωμοσώματος. Το σύνδρομο Klinefelter το σύνδρομο ΧΧΥ, αρχικά ερευνήθηκε για να αποδειχτεί ότι παρουσιάζεται σε μεγάλο αριθμό εγκλείστων σε ιδρύματα σε σχέση με το συνολικό πληθυσμό. "Οι άνδρες με το παραπάνω σύνδρομο είναι επιρρεπείς προς τον αλκοολισμό και την ομοφυλοφιλία" (Γεωργούλας 2000). Και κακώς δεν προέκυψαν ενδείξεις για αυξημένη επιθετικότητα, οι έρευνες σταμάτησαν. το επιπλέον χρωμόσωμα στο φυλετικό ζεύγος ΧΧ ήταν το Χ, δηλαδή το θηλυκό χρωμόσωμα. Η εμφάνιση ενός θηλυκού χρωμοσώματος δεν καταδεικνύει μια προεγκληματική κατάσταση¹⁰⁹.

Το αντίθετο όμως συμβαίνει με τους υπεράρρενες αυτούς που έχουν το σύνδρομο ΧΥΥ. Αρκετές εγκληματολογικές έρευνες έγιναν με σκοπό να μελετήσουν αν τα άτομα με σύνδρομο ΧΧΥ είναι πιθανότερο να υιοθετήσουν μια παραβατική συμπεριφορά. "Οι έρευνες της Jacobs της Moor και του Μασσανιώτη στο Νοσοκομείο Αγία Σοφία για τους ανήλικους παραβάτες έδειξαν ένα στατιστικά σημαντικό ποσοστό παραβατικών που είχαν το σύνδρομο, έναντι του ελέγχου των μη παραβατικών¹¹⁰.

Από το σημείο εκείνο όμως, το στερεότυπο επεκτάθηκε και σε φυσιολογικά και ψυχολογικά χαρακτηριστικά. Αρκετοί ερευνητές τόνισαν τη σημασία παραγόντων όπως η ογκώδης σωματική διάπλαση και ο μικρός δείκτης ευφυΐας που σχετίζονται με το σύνδρομο ΧΥΥ και χάνουν τα άτομα αυτά περισσότερο ευάλωτα στον επίσημο κοινωνικό έλεγχο. Χωρίς να είναι περισσότερο επιθετικά από τα υπόλοιπα, έχουν λιγότερες ικανότητες να διαφύγουν τον εντοπισμό να παραμείνουν δηλαδή στο σκοτεινό αριθμό που εγκλείει το αδήλωτο ποσοστό εγκληματικότητας. Η στερεοτυπική λειτουργία του γενετικά ανώμαλου ή διαφορετικού ατόμου και η άμεση σύνδεση του με την έννοια της προπαραβατικότητας, παραμένει ισχυρή.

3. Άλλες οργανικές δυσλειτουργίες

Η προσπάθεια σύνθεσης ενός μοντέλου προπαραβατικού ως οργανικά και φυσιολογικά διαφορετικού συνεχίζεται από εγκληματολογικές έρευνες που ασχολούνται με το βαθμό επιρροής ενδοκρινικών και άλλων οργανικών δυσλειτουργιών. Στην περίπτωση αυτή, οι ορμονικές διαταραχές κυρίως

---

¹⁰⁹ Γεωργούλας Σ. «Ανήλικοι Παραβάτες στην Ελλάδα» εκδ. Ελληνικά Γράμματα, Αθήνα 2000, σελ. 53.

¹¹⁰ Ο.π. 109, σελ. 53-54.

ενδοκρινικής φύσης, χρησιμοποιούνται για να εξηγήσουν την υιοθέτηση μιας μελλοντικής εγκληματικής συμπεριφοράς. "Στα πλαίσια αυτά οι Schlaro και Smith, Bergton και άλλοι κατέδειξαν μέσα από έρευνες είναι στατιστικά σημαντικό ποσοστό δυσλειτουργίας ενδοκρινικών αδένων στους εγκληματίες σε σύγκριση με την ομάδα των μη εγκληματιών¹¹¹.

Ως προς την επίδραση εξάλλου των ανωμαλιών των εκκρίσεων στη συμπεριφορά και ειδικότερα την παραβατική συμπεριφορά οι έρευνες είναι αρκετές. Για όσους δέχονται την επίδραση αυτή, οι ανωμαλίες αυτές μπορούν να παρέμβουν είτε με συστηματικό τρόπο στην ιδιοσυγκρασία του ατόμου είτε τυχαία και προσωρινά. Σύμφωνα με έρευνες του H. Stutte διαπιστώθηκε η εμφάνιση μιας παροδικής παραβατικότητας σε άνδρες ή γυναίκες των οποίων οι αδένες που παράγουν "αντρικές ορμόνες" είχαν, προσβληθεί από οίδημα και παρουσιάζουν υπερέκκριση ορμονών¹¹². Όπως αναφέρει ο Ellenberg (1967) όσο καιρό το οίδημα υπήρχε οι άνδρες στρέφονταν σε σεξουαλικά αδικήματα και οι γυναίκες σε ομοφυλοφιλικές τάσεις. Και τα δύο συμπτώματα εξαλείφονταν με τη θεραπεία του οιδήματος.

Ένα ακόμη παράδειγμα παροδικής παραβατικότητας είναι αυτό του προεμμηνορρυσιακού συνδρόμου. Σύμφωνα με τους Mednick και Volanka (1980), έρευνα που διεξήχθη από την Dalton κατέληξε ότι οι γυναίκες παραβάτες του νόμου, διαπράττουν αδικήματα κατά την έμμηνο ρύση ή λίγο πριν, σε ποσοστό 41%. Η Dalton δίδει την εξήγηση ότι αυτό συμβαίνει λόγω της μείωσης της προγεστερόνης και της ανατροπής των ισορροπιών στο γυναικείο οργανισμό¹¹³.

Ανάλογα αποτελέσματα προκύπτουν κι από έρευνες που διεξήχθησαν για να εξεταστεί η επίδραση των φυσικών ασθενειών στην εκδήλωση αντικοινωνικής συμπεριφοράς εκ μέρους των ανηλίκων. Ας πάρουμε για παράδειγμα την περίπτωση ενδεχόμενης υπογλυκαιμίας. Ο εγκέφαλος εξαρτάται από μια συγκεκριμένη ποσότητα σακχάρου που του χρησιμεύει για να λειτουργήσει σωστά. Αν το σάκχαρο μειωθεί, κάτω από ορισμένα όρια, τότε η φυσιολογική λειτουργία του εγκεφάλου αλλοιώνεται. Το επίπεδο σακχάρου στο αίμα οδηγείται σε πτώση στην περίπτωση υπερπαραγωγής της ορμόνης ινσουλίνης.

Το σάκχαρο όμως αποτελεί και στοιχείο διατροφής. Στο σημείο αυτό θα πρέπει να σημειωθεί η επίδραση των παραγόντων διατροφής στην ανθρώπινη

---

¹¹¹ Γεωργούλας Σ. «Ανήλικοι Παραβάτες στην Ελλάδα» εκδ. Ελληνικά Γράμματα, Αθήνα 2000, σελ. 54.

¹¹² Φαρσεδάκης Ι., «Παραβατικότητα και κοινωνικός έλεγχος των ανηλίκων», Νομική Βιβλιοθήκη, Αθήνα 1985, σελ. 46.

¹¹³ Τριβιζάς Ε., «Το προεμμηνορρυσιακό σύνδρομο και η γυναικεία εγκληματικότητα», Ελληνική Επιθεώρηση Εγκληματολογίας 11-16, 1993-95, σελ. 67.

συμπεριφορά όπως προκύπτει από έρευνες. Έτσι για παράδειγμα η έρευνα των Schoenthaler A. Dorfman (1984) σε 14 Ιδρύματα ανηλίκων έδειξαν πως η αύξηση της βιταμίνης (ή η χρήση ποτών με λιγότερη ζάχαρη, οδήγησαν σε μείωση της παρατηρούμενης επιθετικότητας των ανηλίκων κατά 50%. Αλλά ο υποσιτισμός και οι αποβιταμινώσεις μπορεί να βρίσκονται στη βάση της ελλιπούς ανάπτυξης και του νοητικού επιπέδου των παιδιών με όλες τις συνέπειες που προκύπτουν από το γεγονός.

Παράλληλα και πέρα από τα όποια ενδοκρινολογικά προβλήματα έγιναν έρευνες για τη μέτρηση του επιπέδου, δερμικής αγωγιμότητας, σαν ένας ανεξάρτητος παράγοντας που επιδρά στην υιοθέτηση εγκληματικής συμπεριφοράς¹¹⁴. Έρευνες όπως των Loeb και Mednick (1977), Siddle, Nicol και Foggitt (1973) στην Αγγλία, έδειξαν ότι ανήλικοι, που στη συνέχεια έγιναν παραβατικοί εμφανίζουν χαμηλότερο επίπεδο δερμικής αγωγιμότητας ή σημαντικά ποσοστά καθυστερημένης ανάπτυξης δερμικής αγωγιμότητας. Το πρόβλημα με τις έρευνες αυτές είναι ότι το δείγμα ήταν βέβαια μικρό και δεν είναι δυνατόν να προκύψουν γενικά συμπεράσματα. Ταυτόχρονα, στα δεδομένα εμπλέκονται σημαντικότερα μη βιολογικά, δεδομένα όπως αυτά του εγκλεισμού και της απουσίας οικογενειακού περιβάλλοντος.

Συγχρόνως με την αναφορά σε ενδοκρινολογικές και δερματικής αγωγιμότητας ανωμαλίες, διάφορες εγκληματολογικές έρευνες, σημειώνουν το ρόλο των εγκεφαλικών αλλοιώσεων σαν ένα παράγοντα που καθορίζει τη σύσταση ενός προπαραβατικού ανήλικου¹¹⁵. αυτές στηρίχτηκαν στη θεωρία του Ιταλού NiBende που δέχεται στη βάση της εγκληματικής συμπεριφοράς στις εγκεφαλικές αλλοιώσεις που οφείλονται σε ενδοκρινολογικές διαταραχές και συγχρόνως στα ευρήματα του Lawrence από το 1840, που αφορούσαν τις αιτιώδεις σχέσεις μεταξύ της ροπής στην εγκληματικότητα και της ανώμαλης ανάπτυξης της παρεγκεφαλίτιδας¹¹⁶.

Έκτοτε πολλές έρευνες έχουν γίνει με σκοπό να εξετάσουν και να προσδιορίσουν την ενδεχόμενη σχέση μεταξύ ανωμαλίας στην φυσιολογική λειτουργία του εγκεφάλου και παραβατικότητας. Οι έρευνες αυτές αφορούν παρατηρήσεις της εμφανιζόμενης κλινικής ανωμαλίας του εγκεφαλογραφήματος. Τα πορίσματα, μάλλον τείνουν να αποδείξουν πως οι παραβατικοί ανήλικοι - όχι όμως

---

¹¹⁴ Φαρσεδάκης Ι., «Παραβατικότητα και κοινωνικός έλεγχος των ανηλίκων», Νομική Βιβλιοθήκη, Αθήνα 1985, σελ. 46.

¹¹⁵ Ανατμένκο Β., Ασημάκης Π., «Η επιθετικότητα στην οικογένεια, στο σχολείο και στην κοινωνία». Εκδ. Ελλ. Γράμματα, Αθήνα, 1997, σελ. 43-44.

¹¹⁶ Γεωργούλας Σ. «Ανήλικοι Παραβάτες στην Ελλάδα» εκδ. Ελληνικά Γράμματα, Αθήνα 2000, σελ. 55-56.

όλοι - σε μεγαλύτερη συχνότητα εμφανίζουν διαφόρων ειδών τέτοιες ανωμαλίες σε σύγκριση με μη παραβατικούς ανήλικους των ομάδων ελέγχου¹¹⁷.

Πιο συγκεκριμένα ο Ellenberger (1967) συνοψίζει τα ακόλουθα πορίσματα ερευνών που αφορούν ανήλικους ή νέους μετεφηβικής ηλικίας (Brill 1942 στη Ν. Υόρκη σε 28 νέους παραβάτες Brown και Salomon, την ίδια χρονιά σε 20 νέους παραβάτες, Schwade και Geiger, το 1956 σε 623 παραβατικούς ανήλικους και Moamaί σε 120 ανήλικους παραβάτες 14-18 ετών). Τα αποτελέσματα στα οποία ο Ellenberger αναφέρεται είναι τα εξής:

- Τα ανώμαλα εγκεφαλογραφήματα ήταν σημαντικά περισσότερα στο δείγμα των παραβατικών απ' ότι στο δείγμα των μη παραβατικών ανηλίκων.

- Όσο η μορφή παραβατικής συμπεριφοράς ήταν βαρύτερη και όσο η υποτροπή συχνότερη, το ποσοστό ανώμαλου εγκεφαλογραφήματος ήταν αυξημένο.

- Το ποσοστό ανώμαλου εγκεφαλογραφήματος έφθανε στο maximum στις περιπτώσεις διάπραξης ανθρωποκτονιών και συγκεκριμένα σε αυτές που δεν ήταν προμελετημένες και φαινόταν να έχουν διαπραχθεί χωρίς εμφανή κίνητρα.

- Οι ανωμαλίες έδειχναν παρουσία κυμάτων θ (που θεωρείται χαρακτηριστικό ανωριμότητας του εγκεφάλου), κυμάτων δ (χαρακτηριστικό της εγκεφαλίτιδας) και παροξυστικών κυμάτων (χαρακτηριστικό της επιληψίας)¹¹⁸.

Η κριτική που ασκείται στις θεωρίες αυτές αναφέρεται στο ότι οι περισσότερες εμπειρικές έρευνες για την επαλήθευση τους έγιναν σε έγκλειστους ενήλικους εγκληματίες. Επίσης οι σχετικές έρευνες περιορίζονται ακόμα σε μικρό αριθμό κι έτσι δεν είναι δυνατό να δεχτούμε ότι η θεωρία εφαρμόζεται στο σύνολο των ανηλίκων παραβάτων¹¹⁹.

B. Φυσιογνωμία

Ο "προπαραβατικός" ανήλικος είναι άραγε διαφορετικός στην εμφάνιση από τους υπόλοιπους; Είναι ένα φυσιογνωμικό «τέρας» όπως καθορίζουν διάφορα στερότυπα;¹²⁰ Αυτό το συγκεκριμένο στερεότυπο επιχειρείται να αποδειχθεί από εγκληματολογικές θεωρίες και κυρίως έχει τη βάση του στο λομπροζιανό μύθο του εκ

---

¹¹⁷ Φαρσεδάκης Ι., «Παραβατικότητα και κοινωνικός έλεγχος των ανηλίκων», Νομική Βιβλιοθήκη, Αθήνα 1985, σελ. 44.

¹¹⁸ Γεωργούλας Σ. «Ανήλικοι Παραβάτες στην Ελλάδα» εκδ. Ελληνικά Γράμματα, Αθήνα 2000, σελ. 45.

¹¹⁹ Ο.π. 117, σελ. 33.

¹²⁰ Eco U. «Κήνσορες και θεράποντες» Εκδ. Γνώση 1987, σελ. 463.

γενετής εγκληματία ο οποίος με τη σειρά του ¹²¹ πυροδότησε και νεότερες θεωρήσεις. Και πριν από αυτό όμως, ήδη στην Αρχαία Ελλάδα ο Αλκμαίων ο Κροτωνιάτης μελέτησε την ανατομία του εγκεφάλου. Το 17ο αιώνα, ο Delta Porta προσπάθησε να αποδείξει την ύπαρξη σχέσης μεταξύ της φυσιογνωμίας ορισμένων εγκληματιών και της κεφαλής άγριων θηρίων. Το φυσιογνωμικό ρεύμα όπως ονομάστηκε έγινε επίσημα ξεχωριστός κλάδος με τον Lavater και το έργο του "Φυσιογνωμικά Αποσπάσματα". Την ίδια περίοδο οι Gall και Spurzheim υποστήριξαν την ύπαρξη σχέσης ανάμεσα στην κρανιακή διάπλαση και σε ιδιότητες του χαρακτήρα που μπορεί να σχετίζονται με προεγκληματικές καταστάσεις¹²². Κατέγραψαν κάποιες περιοχές στο κρανίο που υπήρχαν εξογκώματα, σε περιοχές της μεμβράνης του μυαλού όπου αντανάκλωνται ιδιότητες όπως ζήλια, εριστικότητα, καταστροφική διάθεση, ερωτισμός, απληστία.

α) Θεμελιωτής όμως του φυσιογνωμικού ρεύματος υπήρξε ο C. Lombroso. Σαφώς επηρεασμένος από την επιστήμη της ανθρωπολογίας και τη θεωρία του Δαρβίνου, σκέφτηκε ότι ο εγκληματίας πρέπει να είναι ένα ανθρωπολογικό είδος που για κάποιους λόγους δεν είχε ομαλή βιολογική εξέλιξη, ένας άνθρωπος με μερικά χαρακτηριστικά κατώτερου βιολογικού είδους. Σύμφωνα πάντα, με τον Lombroso, κάποια σωματικά γνωρίσματα του ανθρώπου αυτού είναι κοινά με τα πιθηκοειδή. Κάποια, από αυτά είναι: ασυμμετρία του κρανίου ή του προσώπου, μέτωπο πολύ μικρό και προς τα πίσω, μάτια βυθισμένα στις κόγχες και βλέμμα αγριωπό, σαρκώδη και προεξέχοντα χείλη, ανώμαλη οδοντοφυΐα, διαστροφές γενετήσιων χαρακτηριστικών στα γεννητικά όργανα, ατροφικά ή υπεράριθμα δόντια ή δάχτυλα κλπ¹²³. Όταν ο προεγκληματικά επικίνδυνος, βιολογικά, κατώτερος άνθρωπος συγκεντρώνει τουλάχιστον πέντε από τα παραπάνω χαρακτηριστικά είναι ένας εκ γενετής εγκληματίας, ένα τέρας που προκαλεί το φόβο κυρίως με την εμφάνισή του που συνδέεται στερεοτυπικά θα λέγαμε με την επικινδυνότητα του και το παραβατικό μέλλον του. Ο φόβος αυτός πηγάζει από την εικασία ότι εμείς, που δεν είμαστε διαφορετικοί είμαστε πιθανά θύματά του.

---

¹²¹ Φαρσεδάκης Ι., «Παραβατικότητα και κοινωνικός έλεγχος των ανηλίκων», Νομική Βιβλιοθήκη, Αθήνα 1985, σελ. 33.

¹²² Πανούσης Γ. «Φυσιογνωμική» Εκδ. Σάκκουλα, Αθήνα 1988, σελ. 20-26.

¹²³ Γιωτοπούλου – Μαραγκοπούλου, «Εγχειρίδιο Εγκληματολογίας, Νομική Βιβλιοθήκη, Αθήνα 1984, σελ. 87.

Συνοψίζοντας η πρώτη αυτή θεώρηση που αποτέλεσε και την πρώτη σχολή του φυσιognωμικού ρεύματος σχετίζεται με την αταβιστική εξήγηση της εγκληματικότητας και το λαμπροζιανό μύθο του εκ γενετής εγκλήματ¹²⁴.

Το χαρακτηριστικό αυτής της προσέγγισης είναι μια φυσιognωμική διαφορετικότητα που αγγίζει το τερατόμορφο. Πρόκειται για μία βιολογική κατωτερότητα που εγείρει το φόβο θυματοποίησης των «ομαλών» ατόμων. Έτσι, σύμφωνα με την παραπάνω θεώρηση ο «προπαραβατικός» ανήλικος, διακατέχεται από εμφανέστατα σημάδια περιεργής σωματικής διάπλασης και έτσι η προεγκληματική του κατάσταση, διακρίνεται εύκολα: είναι ένα τέρας ανάμεσά μας.

β) Η δεύτερη οπτική που πηγάζει κυρίως από εγκληματικές θεωρήσεις του 20^{ου} αιώνα για την επικινδυνότητα του ανηλίκου με βάση το σωματότυπο του, τονίζει μια άλλου είδους φυσιognωμικής δραστηριότητας. Κάτω από την επίδραση ερευνών του Kretschmer στις αρχές του αιώνα, ο Sheldon δημιούργησε μια τυπολογία, την οποία προσπάθησε να επιβεβαιώσει με μια έρευνα σε πληθυσμό τεσσάρων χιλιάδων νέων και διακοσίων ανηλίκων παραβατών¹²⁵.

Οι τρεις βασικοί μορφολογικοί τύποι που διέκρινε ήταν, ο εξωμορφικός, ο μεσομορφικός και ο ενδομορφικός στους οποίους συναντούνται αντίστοιχα συγκεκριμένα χαρακτηριστικά γνωρίσματα:

- Το σπλαχνοτονικό τύπο, που διακρίνεται για νωθρότητα, αγάπη για τις ανέσεις, την κοινωνικότητα, την τάση για ευθυμία και ευζωία.
- Το σηματοτονικό τύπο, στον οποίο επικρατεί η επίδειξη μυϊκής δύναμης
- Τον εγκεφαλοτονικό τύπο, στον οποίο επικρατεί η επιφυλακτικότητα, η διστακτικότητα και η αποφυγή επίδειξης και αυτοπροβολής.

Οι Sheldon και Glueck σε συγκριτική τους έρευνα, ανάμεσα σε πεντακόσια αγόρια από αναμορφωτικά σχολεία και σε πεντακόσια από δημόσια σχολεία της Βοστώνης, υπογράμμισαν τη σημασία του μεσομορφικού τύπου. Πιο συγκεκριμένα, συμπέραναν ότι η μεσομορφία συναντήθηκε σε ποσοστό 60,1% των περιπτώσεων στο δείγμα πληθυσμού εγκληματιών και σε ποσοστό 30,7% των περιπτώσεων στο δείγμα πληθυσμού μη εγκληματιών.

Στη δεύτερη αυτή σχολή, αποτελέσματα ερευνών, μεταφράζονται σε αποδείξεις επικινδυνότητας ενός ανηλίκου με μεσόμορφο σωματότυπο. Ο εξωστρεφής, επιθετικός, με έντονη σωματική δύναμη, μπορεί να μην είναι βιολογικά υποδεέστερος όπως ο λομπροζιανός Ataros. Είναι όμως διαφορετικός από το μέσο

¹²⁴ Γιωτοπούλου – Μαραγκοπούλου, «Εγχειρίδιο Εγκληματολογίας, Νομική Βιβλιοθήκη, Αθήνα 1984, σελ. 88.

¹²⁵ Γεωργούλας Σ. «Ανήλικοι Παραβάτες στην Ελλάδα» εκδ. Ελληνικά Γράμματα, Αθήνα 2000, σελ.47.

όρο ενδόμορφων ή εξώμορφων στην κοινωνία μας και που δεν χαρακτηρίζονται ως επικίνδυνοι. Με άλλα λόγια στη συγκεκριμένη θεωρία, ομαλός είναι ένας ανήλικος λεπτόμορφος, εσωστρεφής και διστακτικός. Αντίθετα, ένας μελλοντικός παραβάτης είναι εξωστρεφής και έχει αθλητική σωματική διάπλαση. Ο μεσόμορφος, θεωρείται προπαραβατικός γιατί η σωματική του διάπλαση σχετίζεται πιο άμεσα με μια ενδεχόμενη χρήση βίας, σε ένα αόριστο επίπεδο, που στηρίζεται στο φόβο θυματοποίησης των υπολοίπων.

Παρόμοιες έρευνες που επιχειρούν να αποδείξουν το παραπάνω στερεότυπο συνεχίστηκαν και μετά το δεύτερο μισό του 20ου αιώνα.

Αντιδράσεις όμως υπάρχουν πολλές. Δεν είναι μόνο οι χαμηλοί συσχετισμοί ή και ανύπαρκτοι – μεταξύ φυσικών χαρακτηριστικών και παραβατικής συμπεριφοράς, τα μικρά δείγματα και η ακατάλληλη επιλογή ομάδων ελέγχου που προκαλούν αμφισβήτηση¹²⁶. Οι εγκληματικός πληθυσμός είχε ήδη επιλεγεί και μάλιστα μέσα από αναμορφωτικά ιδρύματα για νέους. Συνεπώς δεν μπορούμε να μιλάμε για «προπαραβατικότητα» και μετάβαση στην πράξη όταν η πράξη έχει ήδη συντελεστεί και όταν το στίγμα έχει ήδη δοθεί. Αυτό είναι ένα εμπόδιο στη γενίκευση των συμπερασμάτων. Ούτως ή άλλως και οι ίδιοι οι ερευνητές τονίζουν ότι η φυσική μορφολογία από μόνη της δεν μπορεί να εξηγήσει την εγκληματική και προεγκληματική συμπεριφορά.

Πέρα όμως από τα παραπάνω, ο βασικότερος κίνδυνος που ελλοχεύεται είναι η δημιουργία προκαταλήψεων σε βάρος των παιδιών που διαθέτουν αθλητική σωματική διάπλαση. Ταυτόχρονα, εμφανίζεται ο κίνδυνος υποτίμησης των κοινωνικών παραγόντων στο άθροισμα των συνθηκών που ευνοούν μια εγκληματική συμπεριφορά.

Γ. Φύλο

Πολύ συχνά μιλάμε για τον παραβατικό ανήλικο ή τον εγκληματία, θα μας φαινόταν περίεργο όμως αν μιλούσαμε για παραβατική ανήλικη. Η προσέγγιση της προπαραβατικής συμπεριφοράς με καθοριστικό παράγοντα διαμόρφωσης της το φύλο του ατόμου δεν μπορεί να είναι ανεξάρτητη από το ευρύτερο ζήτημα της διάκρισης των δύο φύλων¹²⁷.

¹²⁶ Γεωργούλας Σ. «Ανήλικοι Παραβάτες στην Ελλάδα» εκδ. Ελληνικά Γράμματα, Αθήνα 2000, σελ.49.

¹²⁷ Futuyma Douglas J. «Εξελικτική Βιολογία» Πανεπιστημιακές Εκδόσεις, Ηράκλειο 1991, σελ. 661.

Σύμφωνα λοιπόν με την πρώτη θεωρία¹²⁸ στεκόμαστε στο πολιτισμικό στερεότυπο περί κατωτερότητας της γυναίκας. Το κορίτσι από τη γέννησή του θα λάβει ανατροφή και διαπαιδαγώγηση κατά πολύ διαφοροποιημένη από αυτή του αγοριού ακόμη κι όταν μιλάμε για την ίδια οικογένεια. Το κορίτσι υιοθετεί ένα ρόλο όπου η βία δεν έχει θέση. Τα παιχνίδια του δεν είναι στρατιωτάκια αλλά κούκλες. Δεν θα παίξει στο δρόμο πόλεμο ή κλέφτες κι αστυνόμους. Αλλά ακόμη και σ' αυτή την περίπτωση θα χαρακτηριστεί «αγοροκόριτσο» κάτι δηλαδή έξω από τη «θηλυκή» φύση του.

Υπάρχουν όμως αντικοινωνικές ανήλικες. Σύμφωνα όμως με τη θεωρία αυτή, η αντικοινωνικότητα τους εντοπίζεται κυρίως στο χώρο της ηθικής. Τα ανήθικα κορίτσια δηλαδή δεν είναι βίαια, είναι όμως ανήθικα. Ο όρος αυτός περιλαμβάνει μια μεγάλη γκάμα συμπεριφορών όπως η προκλητική εμφάνιση ή άστατη σεξουαλική δραστηριότητα που ξεκινά από μικρή ηλικία που μπορεί να φτάσει μέχρι την πορνεία σε μεγαλύτερη ηλικία¹²⁹.

Ο πρώτος λοιπόν αυτός κώδικας, αντιπροσωπεύει μια πιο συντηρητική οπτική που θέλει το συγκεκριμένο ανήλικο αγόρι πιο βίαιο ως προς το χαρακτήρα, ενώ το κορίτσι αντίστοιχα χαρακτηρίζεται ανήθικο. Το κορίτσι δεν μπορεί να είναι βίαιο λόγω πιο αδύναμης σωματικής κατασκευής και μειωμένης φυσικής δύναμης, ή λόγω πολιτισμικών διαφορών στην υιοθέτηση ρόλων κάτω από τις προσαγές μιας συγκεκριμένης κοινωνίας. Άλλωστε όπως αναφέρει ο Futuyama (1991) «οι ισχυρές πολιτισμικές διαφορές μεταξύ των δύο φύλων στις εμπειρίες κατά τη διάρκεια της ανάπτυξης, είναι καθολικά παραδεκτές κι έχουν ποικίλες επιπτώσεις¹³⁰.

Ο δεύτερος κώδικας που αφορά στη διάκριση των δύο φύλων και κάτω από την πίεση κοινωνικοοικονομικών αλλαγών αλλά και του φεμινιστικού κινήματος εμφανίζεται αρκετά διαφοροποιημένος¹³¹. Το κορίτσι τώρα, μπορεί να έχει βίαιο ρόλο. Οι θεωρίες που αναπτύχθηκαν στοχεύουν σε τρία επίπεδα δράσης:

α) Ανατρέπουν το μύθο της θηλυκής βιολογικής κατωτερότητας καθώς οι έρευνες έδειξαν ότι η γυναικεία αντοχή σε πολλά σημεία ξεπερνά την ανδρική.

β) Επιχειρούνται επιστημονικές εξηγήσεις για πιθανή σύνδεση εγκληματογένεσης και ορμονικών διαταραχών και βιολογικών ιδιαιτεροτήτων όπως η εμμηνόρροια ή η εγκυμοσύνη¹³².

¹²⁸ Γεωργούλας Σ. «Ανήλικοι Παραβάτες στην Ελλάδα» εκδ. Ελληνικά Γράμματα, Αθήνα 2000, σελ.41.

¹²⁹ Ο.π., 128, σελ.42.

¹³⁰ Futuyama Douglas J. «Εξελικτική Βιολογία» Πανεπιστημιακές Εκδόσεις, Ηράκλειο 1991, σελ. 661.

¹³¹ Ο.π. 128, σελ. 42-43.

¹³² Τριβιζάς Ε., «Το προεμμηνόρροιακό σύνδρομο και η γυναικεία εγκληματικότητα», Ελληνική Επιθεώρηση Έγκληματολογίας 11-16, 1993-95, σελ. 67.

γ) Επιχειρείται να εξηγηθεί η χαμηλή γυναικεία εγκληματικότητα στις στατιστικές από την ύπαρξη ενός μεγάλου ανεξιχνίαστου αριθμού εγκληματικότητας λόγω της ευαλωτότητας του στον επίσημο κοινωνικό έλεγχο. Και αυτή η αντίληψη λοιπόν προϋποθέτει μια διαφοροποίηση στο είδος της παραβατικής συμπεριφοράς, όπως ακριβώς και η προηγούμενη.

Οι νεότερες προσεγγίσεις για την παραβατικότητα ανηλίκων δεν παρουσιάζουν τον παράγοντα «φύλο» σαν πρωτεύοντα. Υπερασπίζονται όμως μια ιδιαιτερότητα στην γυναικεία εγκληματικότητα που πρέπει να διερευνηθεί σε σχέση με το ρόλο της γυναίκας στην κοινωνία. Σύμφωνα με τις προσεγγίσεις αυτές, καθώς ο ρόλος αλλάζει η γυναικεία εγκληματικότητα θα διαφοροποιηθεί ποσοτικά και ποιοτικά. Η προσπάθεια για εφαρμογή της ισότητας των δύο φύλων θα έχει ως συνέπεια και την αύξηση της γυναικείας εγκληματικότητας¹³³.

Όπως αναφέραμε ήδη, η ξεχωριστή εξέταση των παραμέτρων της παραβατικότητας, γίνεται καθαρά για λόγους πρακτικούς. Γνωρίζουμε καλά πως οι παράγοντες αλληλοεπηρεάζονται σε σημείο που δεν είναι δυνατή η εξέταση ενός χωρίς αναφορά στους υπόλοιπους. Προς αυτή την κατεύθυνση πιστεύουμε λοιπόν ότι θα πρέπει να κινηθούν οι περαιτέρω έρευνες για την αποσαφήνιση όλων των βιολογικών μηχανισμών που εμπλέκονται στην επιθετικότητα σε συνάρτηση με την επίδραση της μάθησης και άλλων κοινωνικών και ψυχολογικών λειτουργιών που θα εξεταστούν παρακάτω¹³⁴.

Δ. Ψυχική Υγεία

Ένας ψυχικά άρρωστος ανήλικος έχει περισσότερες πιθανότητες να διαπράξει μια παραβατική πράξη στο μέλλον; Η λειτουργία του στερεότυπου του παρεκκλίνοντα ως αρρώστου διερευνάται ως αρρώστου διερευνάται μέσα από διάφορες επιστημονικές θεωρίες. Παράλληλα, εκτός από την ψυχική ανωμαλία, εξετάζεται και η διανοητική καθυστέρηση.

---

¹³³ Γεωργούλας Σ. «Ανήλικοι Παραβάτες στην Ελλάδα» εκδ. Ελληνικά Γράμματα, Αθήνα 2000, σελ.45.

¹³⁴ Ανατμένκο Β., Ασημάκης Π., «Η επιθετικότητα στην οικογένεια, στο σχολείο και στην κοινωνία». Εκδ. Ελλ. Γράμματα, Αθήνα, 1997, σελ. 48.

1. Ψυχική Ασθένεια

Η έννοια της επικινδυνότητας ενός ψυχικά αρρώστου κυρίως αναπτύχθηκε από τις θεωρητικές προσεγγίσεις της ιταλικής θετικιστικής σχολής (Lobroso, Garofalo, Ferri) και ιδιαίτερα σε συνδυασμό με την εγκληματική ικανότητα και την κοινωνική προσαρμοστικότητα που πρώτος στοιχειοθέτησε ο Garofalo.

Ειδικά για τον καθορισμό της έννοιας του, όρου «ψυχικά διαταραγμένοι ανήλικοι» ασχολήθηκε η Ευρωπαϊκή Συμβουλευτική Επιτροπή για την Πρόληψη του Εγκλήματος και τη Μεταχείριση των εγκληματιών στην τέταρτη σύνοδό της. Με μια αρκετά αόριστη διατύπωσης λόγω των νομικών και ιατρικών δυσκολιών του θέματος, καθόρισε σαν ψυχικά διαταραγμένους εγκλήματος, τους παράφρονες, τους ψυχωτικούς, τους ψυχοπαθείς, τους νευρωτικούς, τους μειωμένης διανοητικής ικανότητας και γενικά όλους εκείνους που λόγω πνευματικής διαταραχής δεν υπόκεινται σε ποινικές κυρώσεις, αλλά σε ψυχιατρική παρακολούθηση¹³⁵.

Παρακάτω επιχειρείται ο διαχωρισμός των πνευματικών αυτών διαταραχών σε (α) ψυχώσεις (ενδογενείς και εξωγενείς), β) μανιοκαταθλιπτικές ή κυκλοθυμικές ψυχώσεις, γ) ψυχοπάθειες, δ) διανοητική καθυστέρηση ή ολιγοφρένεια.

Όσον αφορά τις εξωγενείς ή οργανικές ψυχώσεις, δηλαδή αυτές που προέρχονται από οργανικές βλάβες του εγκεφάλου που προκλήθηκαν από εξωτερικά αίτια. Ιδιαίτερη σημασία έχουν οι εγκεφαλικές βλάβες της νηπιακής ηλικίας που δημιουργούν διάφορες ψυχικές ανωμαλίες κινητικής ή ολιγοφρενικής φύσης. Από τις έρευνες προέκυψε ότι αποτέλεσμα αυτών των ανωμαλιών μπορεί να είναι μια ανικανότητα προσαρμογής στο κοινωνικό περιβάλλον και ίσως μια παρεκκλίνουσα συμπεριφορά¹³⁶.

Από την πλευρά των ενδογενών ψυχώσεων, ψυχώσεων που προέρχονται από τον εσωτερικό κόσμο του ατόμου, ένας προεγκληματικά επικίνδυνος ανήλικος μπορεί να διακατέχεται από μια μορφή σχιζοφρένειας ή ηβηφρενικής σχιζοφρένειας λόγω ηλικίας. Ο σχιζοφρενής φαίνεται να αποτυγχάνει στην προσπάθεια να συνδυάσει τη νόηση, το συναίσθημα και τη βούληση. Ο σχιζοφρενής έχει θεωρηθεί κατεξοχήν επικίνδυνο άτομο όσον αφορά την εκδήλωση εγκληματικής συμπεριφοράς που επιπλέον προκαλεί στους άλλους συναισθήματα φόβου. Έτσι, αρκετές έρευνες θέλησαν να εξετάσουν τη συσχέτιση της σχιζοφρένειας με την εγκληματική συμπεριφορά. Δεν υπήρξαν όμως αποτελέσματα στατιστικώς σημαντικά. Αντίθετα

¹³⁵ Χαϊδου Α., «Θετιστική εγκληματολογία», Νομική βιβλιοθήκη, Αθήνα 1996, σελ. 67.

¹³⁶ Γεωργουλός Σ. «Ανήλικοι παραβάτες στην Ελλάδα», Εκδ. Ελληνικά Γράμματα, Αθήνα 2000, σελ. 61.

έχει υποστηριχθεί ότι περισσότερους σχιζοφρενείς βρίσκουμε σε μη εγκληματίες παρά στα άτομα που έχουν εκδηλώσει εγκληματικά συμπεριφορά¹³⁷.

Ανάλογες έρευνες έχουν γίνει σε μανιοκαταθλιπτικούς ή κυκλοθυμικούς, καθώς και σε επιληπτικούς. Οι έρευνες αυτές έδειξαν ότι οι κυκλοθυμικοί έχουν τάση για αυτοκτονία, ενώ οι μανιοκαταθλιπτικοί παρουσιάζουν συμπτώματα βίαιης συμπεριφοράς σε τρίτους. Για τους επιληπτικούς οι έρευνες έδειξαν ότι το ποσοστό που υιοθετεί εγκληματική συμπεριφορά είναι υψηλότερο απ' ότι στα μη επιληπτικά άτομα¹³⁸.

Όσον αφορά τις ψυχοπάθειες έχουν πραγματοποιηθεί πολλές εγκληματολογικές έρευνες συγκεκριμένα για τους ανήλικους, γνωστές είναι οι έρευνες του Frey (1951).

Το πρόβλημα των ερευνών αυτών αφορά τις διαφορετικές οριοθετήσεις της έννοιας ψυχοπάθεια. Έτσι, ακολουθώντας διαφορετικές ψυχιατρικές αντιλήψεις από περιοχή σε περιοχή κι από εποχή σε εποχή, προκύπτουν διαφορετικές εκτιμήσεις για το πώς εννοείται «οι ψυχοπαθής ανήλικος» καθώς και διαφορετικά στατιστικά αποτελέσματα. Κατά όμοιο τρόπο λειτουργούν και οι επιστημονικές θεωρήσεις που ερευνούν το ρόλο των νευρώσεων ως βιωμάτων που είναι σε θέση να προκαλέσουν ψυχικά τραύματα¹³⁹.

Όσον αφορά τις έρευνες αυτές, ως αρνητικά σημεία, έχουν αναφερθεί τα μικρά ερευνητικά δείγματα, ο ήδη στιγματισμένος ερευνητικός πληθυσμός και η έλλειψη ακλόνητων αποδεικτικών στοιχείων που θα στήριζαν μια σχέση παραβατικότητας – ψυχικής ασθένειας χωρίς να ληφθούν υπόψη οι κοινωνικοί παράγοντες. Άλλωστε οι ψυχιατρικές εκτιμήσεις της επικινδυνότητας, παραμένουν θέμα προσωπικής κρίσης. Ο εκάστοτε ψυχίατρος βασίζεται στην πείρα του.

2. Διανοητική Καθυστέρηση

Αποδείξεις της σχέσης διανοητικής καθυστέρησης και επικινδυνότητας με μεταβλητή το δείκτη νοημοσύνης βρίσκονται σε έρευνες αρκετών εγκληματολόγων. Τέτοιες είναι του Vervaeck, των West και Farrington (1973) και αρκετές άλλες. Οι περισσότερες έρευνες επιβεβαιώνουν τις θετικές συσχετίσεις. Οι ερμηνείες όμως που επιχειρήθηκαν παράγοντες όπως τη σχολική αποτυχία, τις μαθησιακές δυσκολίες καθώς και παράγοντες κοινωνικο-οικογενειακούς.

---

¹³⁷ Χάιδου Α., «Θετικιστική Εγκληματολογία, Αιτιολογικές Προσεγγίσεις του εγκληματικού φαινομένου», Νομική Βιβλιοθήκη, Αθήνα, 1996, σελ. 85.

¹³⁸ Ο.π. 137, Σελ. 77-79.

¹³⁹ Γεωργουλός Σ. «Ανήλικοι παραβάτες στην Ελλάδα Εκδ. Ελληνικά Γράμματα, 2000, σελ. 62-63.

Μεταγενέστερες έρευνες όμως κατέρριψαν την άποψη ότι υπάρχει μεγαλύτερο ποσοστό διανοητικά καθυστερημένων στον εγκληματικό πληθυσμό. Άλλωστε ας μην αγνοούμε ότι οι διανοητικά καθυστερημένοι ανήλικοι εγκληματίες είναι δύσκολο να καταμετρηθούν στο μη εγκληματικό πληθυσμό. Κι αυτό γιατί λόγω της χαμηλής ευφυΐας οι ανήλικοι αυτοί δεν μπορούν να παραμείνουν στο αδήλωτο ποσοστό. Η πιθανότητα να αποκαλυφθούν και να συλληφθούν είναι κατά πολύ μεγαλύτερη από αυτή των ευφυέστερων δραστών που είναι σε θέση να προστατέψουν περισσότερο τον εαυτό τους και να μην γίνουν αντιληπτοί από τα όργανα επίσημου κοινωνικού ελέγχου.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 6

ΨΥΧΟΛΟΓΙΚΗ ΠΡΟΣΕΓΓΙΣΗ ΤΗΣ ΠΑΡΑΒΑΤΙΚΗΣ ΣΥΜΠΕΡΙΦΟΡΑΣ ΤΩΝ ΑΝΗΛΙΚΩΝ

Το θέμα της παραβατικής συμπεριφοράς των ανηλίκων είναι γεγονός ότι απασχολούσε και απασχολεί έντονα θεωρητικούς, ερευνητές, ψυχολόγους, κοινωνιολόγους και εγκληματολόγους¹⁴⁰.

Σε αυτό το κεφάλαιο θα γίνει μια προσπάθεια να καταγραφεί η οπτική μέσα από την οποία η ψυχολογία ερμηνεύει το φαινόμενο της παραβατικότητας των ανηλίκων. Είναι γεγονός ότι ο όρος «ανήλικος παραβάτης» είναι μόνο ένας νομικός όρος και όχι μια κλινική διάγνωση¹⁴¹. Η ψυχολογία ως επιστήμη, στην προσπάθειά της να εξηγήσει την παραβατικότητα, χρησιμοποιεί τον όρο «επιθετικότητα» αναφέροντας ότι η επιθετική συμπεριφορά είναι η βάση, η πηγή της μελλοντικής εγκληματικής συμπεριφοράς ενός ανηλίκου.

Από αρκετούς θεωρητικούς και ερευνητές έχουν γίνει προσπάθειες ορισμού της επιθετικότητας. Αρκετοί υποστηρίζουν πως η επιθετικότητα συνδέεται με αισθήματα πόνου, οργής, θυμού ή ακόμη και προσβλητικούς τρόπους συμπεριφοράς που δύσκολα προσεγγίζονται με την άμεση παρατήρηση¹⁴². Άλλοι προτείνουν ο όρος «επιθετικότητα» να μην χρησιμοποιείται καν ως επιστημονικός όρος και να γίνεται μια περιγραφή της συμπεριφοράς στην οποία να επισημαίνεται κατά πόσο υπάρχει ηθελημένη αρνητική και καταστροφική διάθεση ή λανθάνουσα αρνητική στάση. Άλλοι ερευνητές και θεωρητικοί, τέλος, δίνουν διάφορους ορισμούς στην επιθετικότητα που έχουν επικριθεί κατά καιρούς λόγω του ανικανοποίητου του ορισμού¹⁴³.

Η προσπάθεια ενός ορισμού του φαινομένου της επιθετικότητας, οι θεωρητικές απόψεις για τα αίτια τα οποία την προκαλούν, οι μορφές της επιθετικότητας, η παρουσίαση κάποιων ερευνών που έχουν πραγματοποιηθεί αλλά και η σύνδεση αυτής με την οικογένεια, το σχολείο, τις ομάδες συνομήλικων και τα Μέσα Μαζικής ενημέρωσης, είναι μερικά από τα θέματα που διαπραγματεύεται αυτό το κεφάλαιο από ψυχολογική οπτική γωνία.

---

¹⁴⁰ Herbert M., "Ψυχολογική φροντίδα του παιδιού και της οικογένειάς του", Εκδ. Ελληνικά Γράμματα, Αθήνα 1997, σελ. 24.

¹⁴¹ Ο.π. 140, σελ. 155.

¹⁴² Παπαδόπουλος Ν., "Επιθετικότητα: Κλασικές θεωρίες και πειραματικές διαπιστώσεις", Εκδ. Ελληνικά Γράμματα, Αθήνα 1997, σελ. 24.

¹⁴³ Ο.π. 137, σελ. 26.

A. Θεωρητικές προσεγγίσεις για την επιθετικότητα των ανηλίκων

Η μελέτη των αιτιών της επιθετικότητας είναι ένα από τα παλιότερα έργα της ψυχολογίας. Έχει απασχολήσει επιστήμονες, θεωρητικούς, θεολόγους, αλλά και ερευνητές. Η πειραματική ψυχολογία έχει μελετήσει την επιθετικότητα στα ζώα και τους ανθρώπους, ενώ, η κοινωνική ψυχολογία έχει μελετήσει το φαινόμενο της επιθετικής συμπεριφορά αφενός μεν μεταξύ των ανθρώπων και αφετέρου σε σχέση με διάφορες επιδράσεις της κοινωνίας¹⁴⁴.

Παρακάτω θα αναπτυχθούν οι διάφορες θεωρίες προσέγγισης του φαινομένου της επιθετικής συμπεριφοράς, μέσα από την επιστήμη της Ψυχολογίας. Για το θέμα αυτό έχουν διατυπωθεί περίπου τριάντα έξι (36)¹⁴⁵ θεωρίες τις οποίες θα μπορούσαμε να κατατάξουμε, με κριτήριο την οπτική με την οποία εξετάζουν και αναλύουν το φαινόμενο της επιθετικής συμπεριφοράς, σε τρεις κύριες κατηγορίες:

1. Εκείνες που δέχονται την επιθετική συμπεριφορά ως ορμή, ως ένστικτο, ως έμφυτη δηλαδή τάση,
2. Εκείνες που την αποδίδουν στις συνθήκες του περιβάλλοντος στις οποίες και τη θεωρούν ως αντίδραση, και
3. Εκείνες που τη θεωρούν ως αποτέλεσμα μάθησης μέσω μίμησης.

1. Η επιθετικότητα ως ένστικτο

Πρόκειται για ψυχαναλυτική θεωρία κατά την οποία η επιθετικότητα θεωρείται ως κληρονομούμενη, έμφυτη ορμή.

Πολλοί είναι οι ειδικοί που υποστηρίζουν μια τέτοια άποψη για την επιθετικότητα, ότι δηλαδή έχει την αρχική πηγή της σε έμφυτες παρορμήσεις¹⁴⁶. Διάφορες ψυχοβιολογικές θεωρίες έχουν ένα κοινό παρανομαστή. Ξεκινούν από τη θέση ότι ο άνθρωπος είναι από τη φύση του επιθετικός, δηλαδή, επειδή ο άνθρωπος είναι έμφυτο ον, υπάρχει σε αυτόν μια εγγενής και βιολογική ορμή για επίθεση¹⁴⁷.

Παρεμφερείς απόψεις υποστηρίζει και ο Ιδρυτής της Ψυχανάλυσης Sigmund Freud. Κατά τον Freud ο άνθρωπος είναι ον εκ φύσεως επιθετικό. Ο Freud χώρισε την προσωπικότητα σε τρεις τομείς: το Εγώ, το Υπερεγώ και το Εκείνο. Το Εγώ είναι το συνειδητό μέρος της προσωπικότητας, στο οποίο κυριαρχεί η λογική, η σκέψη, η

¹⁴⁴ Γεώργας Δ., "Κοινωνική Ψυχολογία", Αθήνα 1986, σελ. 231.

¹⁴⁵ Παπαδόπουλος Ν., "Επιθετικότητα: Κλασικές θεωρίες και πειραματικές διαπιστώσεις", Εκδ. Ελληνικά Γράμματα, Αθήνα 1997, σελ. 24.

¹⁴⁶ Ο.π. 140, σελ. 25.

¹⁴⁷ Γεώργας Δ., "Κοινωνική Ψυχολογία", Αθήνα 1986, σελ. 232.

παρατηρητικότητα. Το Υπερεγώ είναι η συνείδηση του ανθρώπου με την έννοια ότι περιέχει τις αξίες, τα ταμπού της οικογένειας του και της κοινωνίας του. Το Εκείνο είναι το πρωτόγονο ασυνείδητο μέρος της προσωπικότητας του, που περιέχει τις ενστικτώδεις ορμές του¹⁴⁸.

Για τον S. Freud, η κινητήρια δύναμη στον άνθρωπο είναι οι ορμές, οι οποίες ωθούν το άτομο να ικανοποιήσει τις βιολογικές του ανάγκες. Οι ορμές δηλαδή τα ένστικτα του ατόμου, δρουν ασυνείδητα. Η επιθετικότητα, είναι κατά τον Freud, μια εγγενής ενστικτώδης ορμή που χαρακτηρίζει τον άνθρωπο¹⁴⁹. Την επιθετικότητα ως ενστικτώδη ορμή, εξήγησε ο Freud μέσα από τη θεωρία του για τη libido. Σύμφωνα με αυτή, διάφορες ορμές, δυσάρεστες εντυπώσεις της παιδικής ηλικίας και ηθικά αποδοκιμαζόμενες επιθυμίες, παραστάσεις ή ιδέες απωθούνται στο ασυνείδητο, όπου παραμένουν ως ασυνείδητες παραστάσεις¹⁵⁰. Μεταξύ αυτών πρωτεύοντα ρόλο διαδραματίζουν οι επιθυμίες της γενετήσιας σφαίρας (libido) οι οποίες αναπτύσσονται στο άτομο από τη γέννησή του. Για τον Freud το σεξουαλικό ένστικτο γεννιέται μαζί με τον άνθρωπο¹⁵¹. Ο ίδιος προσθέτει πως, όταν διατηρείται μια ισορροπία μεταξύ του “Εγώ”, του “Υπερεγώ” και του “Εκείνο”, σε κάθε περίπτωση αντιπαλότητας μεταξύ συνειδητού και ασυνείδητου, ήδη από την περίοδο της παιδικής ηλικίας, το άτομο δεν οδηγείται σε παρεκκλίνουσα συμπεριφορά. Αντίθετα, όταν διαταράσσεται η ισορροπία αυτή, δημιουργούνται συγκρούσεις στον ψυχικό κόσμο του ατόμου, που επιζητούν κάποια διέξοδο. Αυτή η διέξοδος μπορεί να οδηγήσει το άτομο ακόμα και σε αντικοινωνική συμπεριφορά, που μπορεί να φτάσει μέχρι και το έγκλημα¹⁵².

Ο Freud, μετά τη θεωρία του σχετικά με τη libido, οδηγήθηκε στην αποδοχή μιας άλλης έμφυτης ορμής την οποία συνέδεσε με την επιθετικότητα, την ορμή του θανάτου¹⁵³. Κατά τον Freud, υπάρχει στον άνθρωπο ένα ένστικτο θανάτου υπεύθυνο για ενέργειες που κατευθύνονται προς τον περιορισμό της ζωής στην κατάσταση της άψυχης πρώτης ύλης. Αυτό το ένστικτο πρέπει να διοχετευθεί έξω από το υποκείμενο, αλλιώς θα οδηγηθεί στην αυτοκαταστροφή και στο θάνατο. Το αντίθετό του, ο Έρως, ένστικτο της ζωής, έχει για σκοπό να διατηρήσει τη ζωή. Ο Έρως κατευθύνει την ενέργεια του ενστίκτου του θανάτου προς τον εξωτερικό κόσμο. Έτσι, οι άνθρωποι πρέπει να είναι επιθετικοί προς τους ομοίους τους για να αποφύγουν την αυτοκαταστροφή. Με βάση αυτή τη θεωρία, η επιθετικότητα που κατευθύνεται προς τον εξωτερικό κόσμο δεν μπορεί να εξαλειφθεί, αφού αυτό θα οδηγούσε σε μια

---

¹⁴⁸ Ο.π. 142, σελ. 233.

¹⁴⁹ Ο.π. 142, σελ. 233.

¹⁵⁰ Χαΐδου Α., “Θετιστική Εγκληματολογία”, Νομική Βιβλιοθήκη, Αθήνα 1996, σελ. 99.

¹⁵¹ Βουιδάσκης Β., “Η επιθετικότητα σαν κοινωνικό πρόβλημα στην οικογένεια και στο σχολείο”, Εκδ. Γρηγόρη, Αθήνα 1987, σελ. 30-31.

¹⁵² Ο.π. 145, σελ. 101.

¹⁵³ Ο.π. 146, σελ. 31.

στροφή της επιθετικότητας κατά του ίδιου του υποκειμένου. Κι όμως, πρόκειται για ένστικτο, η επιθετική συμπεριφορά μετριάζεται από την ανταγωνιστική επίδραση του ενστίκτου της ζωής, από την ανάπτυξη δεσμών αγάπης και στοργής με τους άλλους ανθρώπους¹⁵⁴.

Συνέχεια της θεωρίας του S. Freud για την επιθετικότητα, αποτελεί η θεωρία του A. Adler, μαθητή του Freud, ο οποίος ασχολήθηκε με την επιθετικότητα δημοσιεύοντας το 1908 το άρθρο του με τίτλο: “Η επιθετική ορμή στη ζωή και τη νεύρωση”¹⁵⁵, ως αντίδραση στις υπερβολές της θεωρίας του libido του S. Freud¹⁵⁶. Ο A. Adler συμφωνεί με τον δάσκαλό του, ότι οι ρίζες της επιθετικής συμπεριφοράς δημιουργούνται στα πρώτα χρόνια της ζωής του ανθρώπου¹⁵⁷. Πίστευε πως το πιο αποφασιστικό στη ζωή του παιδιού είναι η θέση του έναντι των προβλημάτων της ζωής. Αυτή ακριβώς η τοποθέτηση του ατόμου έναντι της ίδιας της ζωής και των προβλημάτων της περιέχει κατά τον Adler πάντα κάτι το επιθετικό, πράγμα που εκλαμβάνεται σαν προσπάθεια για κατάκτηση και επιβολή. Αμέσως μετά τη γέννηση του παιδιού εκδηλώνεται η στάση του προς τον εξωτερικό κόσμο με μια βασική τάση να πετύχει την ικανοποίηση των ορμών του με αγώνα, π.χ. με κλάματα, φωνές κ.ά., με λίγα λόγια με μια στάση που χαρακτηρίζεται από τον Adler ως εχθρική. Αυτό το βασικά εχθρικό ή αγωνιστικό γνώρισμα τον οδήγησε στην αποδοχή της ύπαρξης μιας επιθετικής ορμής στο παιδί¹⁵⁸.

Κεντρικός άξονας της θεωρίας του είναι το συναίσθημα της μειονεκτικότητας που δημιουργείται σε κάθε άτομο από την παιδική του ηλικία. Το συναίσθημα αυτό στο παιδί οφείλεται είτε σε κάποια φυσική αναπηρία ή οργανική αδυναμία, είτε σε ανικανοποίητες επιθυμίες, ή διότι απέτυχε στις σχέσεις του με τους “μεγάλους” (γονείς ή ευρύτερο κοινωνικό πλαίσιο). Για να αποβάλει αυτό το συναίσθημα της κατωτερότητας, αναπτύσσει ασυνείδητα μια πολύ ισχυρή τάση για απόκτηση δύναμης και επιβολής στους άλλους. Στην ουσία όμως, δεν υπερνικά το σύμπλεγμα κατωτερότητας, απλώς το καταπιέζει στο ασυνείδητο όπου εξακολουθεί να δρα. Έτσι, έχοντας αποτύχει στην ικανοποίηση των βασικών τάσεων και επιθυμιών του, εκδηλώνει με αντικοινωνικό τρόπο την επιβολή του στους άλλους¹⁵⁹.

Για τον Adler, ένας άνθρωπος με επιθετικά γνωρίσματα στον χαρακτήρα, δε συμβιβάζεται με έναν ορισμένο τρόπο συμπεριφοράς αναφορικά με τις αξιώσεις και

---

¹⁵⁴ Φαρσεδάκης Ι., «Παραβατικότητα και κοινωνικός έλεγχος των ανηλίκων», Νομική Βιβλιοθήκη, Αθήνα 1985, σελ. 105-106.

¹⁵⁵ Ο.π. 146, σελ. 25.

¹⁵⁶ Ο.π. 145, σελ. 101.

¹⁵⁷ Χαΐδου Α., “Θετιστική Εγκληματολογία”, Νομική Βιβλιοθήκη, Αθήνα 1996, σελ. 102.

¹⁵⁸ Βουιδάσκης Β., “Η επιθετικότητα σαν κοινωνικό πρόβλημα στην οικογένεια και στο σχολείο”, Εκδ. Γρηγόρη, Αθήνα 1987, σελ. 25.

¹⁵⁹ Ο.π. 152, σελ. 102.

απαιτήσεις της κοινωνικής ομάδας. Εφόσον αυτός εκδηλώνει επιθετικούς τρόπους συμπεριφοράς, φανερώνει με αυτό μια ψυχική τοποθέτηση. Αυτοί οι τρόποι είναι το είδος και τα μέσα που εκφράζουν τη θέση που παίρνει έναντι στο περιβάλλον του¹⁶⁰.

Στην ίδια κατηγορία ανήκει και ο γνωστός εθνολόγος K. Lorenz που διατύπωσε τη θεωρία του για το επιθετικό ένστικτο. Ορίζει την επιθετικότητα ως εκείνο “το αγωνιστικό ένστικτο που υπάρχει στα άγρια ζώα και στον άνθρωπο που έχει σαν στόχο του μέλη του ίδιου είδους”. Σκοπός της επιθετικότητας, όπως και των άλλων ενστίκτων, σε φυσιολογικές συνθήκες, είναι η επιβίωση του ατόμου ή του είδους. Παραδέχεται τέσσερα (4) είδη “μεγάλων ενστίκτων”: το επιθετικό, το σεξουαλικό, το ένστικτο της πείνας και το ένστικτο της φυγής¹⁶¹.

Ο Lorenz υποστήριξε ότι η επιθετική συμπεριφορά είναι μια βιολογική σκόπιμη λειτουργία του ενστίκτου και ότι με την ορμή της επιθετικότητας εξασφαλίζεται η φυσική επιλογή, επειδή επιβάλλεται ο ισχυρότερος. Κατά την εκδοχή αυτή, η ενέργεια της επιθετικότητας χρειάζεται να αναδομείται συνεχώς. Η διαρροή της και η ικανοποίηση της εξαρτάται από την παρουσία ορισμένων ερεθισμάτων που προκαλούν επιθετικότητα σε ανάλογες καταστάσεις. Σε περίπτωση ανυπαρξίας επιθετικών ενστίκτων προκαλείται στο άτομο μια συμπεριφορά κενών πράξεων που στρέφεται ενάντια στο ίδιο το άτομο¹⁶².

Ο Lorenz ισχυρίζεται πως υπάρχει στα ζώα και στον άνθρωπο μια ενστικτώδης επιθετικότητα κατά ατόμων του ίδιου είδους. Αυτό το ένστικτο πληροί ορισμένες θετικές λειτουργίες, όπως τη διασπορά του πληθυσμού, για να γίνει η καταλληλότερη χρήση των πηγών τροφής. Έτσι επιτυγχάνεται και η φυσική επιλογή, αφού τα ισχυρότερα άτομα έχουν καλύτερη περιοχή, καλύτερες συνθήκες και προστατεύουν καλύτερα τους απογόνους τους. Η επιθετικότητα, στο εσωτερικό του ίδιου είδους, επιτρέπει τη δημιουργία μιας ιεραρχίας και, έτσι, αποφεύγονται οι διαμάχες¹⁶³.

Στο σύγγραμμα του «On Aggression» ο Lorenz καταλήγει στο συμπέρασμα ότι η επιθετικότητα είναι μια ενστικτώδης ορμή που είναι κοινή στον άνθρωπο και στα ζώα με τη διαφορά ότι στα ζώα οι επιθετικές πράξεις είναι στερεότυπες και εγγενείς, ενώ αντιθέτως, στον άνθρωπο, ο τρόπος εκδήλωσης των επιθετικών πράξεων δεν

---

¹⁶⁰ Ο.π. 153, σελ. 27.

¹⁶¹ Βουιδάσκης Β., “Η επιθετικότητα σαν κοινωνικό πρόβλημα στην οικογένεια και στο σχολείο”, Εκδ. Γρηγόρη, Αθήνα 1987, σελ. 40.

¹⁶² Παπαδόπουλος Ν., “Επιθετικότητα: Κλασικές θεωρίες και πειραματικές διαπιστώσεις”, Εκδ. Ελληνικά Γράμματα, Αθήνα 1997, σελ. 26-27.

¹⁶³ Φαρσεδάκης Ι., “Παραβατικότητα και κοινωνικός έλεγχος των ανηλίκων”, Νομική Βιβλιοθήκη, Αθήνα 1985, σελ. 105-106.

είναι ούτε στερεότυπος, ούτε εγγενής, αλλά οι επιθετικές πράξεις διαμορφώνονται κυρίως από το περιβάλλον τους¹⁶⁴.

Η θεωρία του Lorenz «κατακρίθηκε» με βάση το γεγονός της πραγματοποίησης των πειραμάτων του – τα οποία αναφέρονται στις έρευνές του – μόνο σε ζώα. Πολλοί υποστηρίζουν πως η θεωρία του δεν είναι αντικειμενική και ότι η γενίκευση των πορισμάτων του από πειράματα με ζώα στην ανθρώπινη συμπεριφορά, μπορεί να είναι επικίνδυνη και αβάσιμη.

Οι θεωρητικοί που ασπάζονται αυτές τις αντιλήψεις ειρωνεύονται δηκτικά εκείνους που, κατά τη γνώμη τους, «ρομαντικά» αρνούνται να δεχθούν ότι ο άνθρωπος είναι βέβαια ον κοινωνικό, αλλά στην ουσία «ζώο». Αυτοί οι θεωρητικοί των ενστίκτων λένε ότι, αν αγνοηθεί το ενστικτώδες αυτό στοιχείο της ζωώδους κληρονομιάς του ανθρώπου, μάταια οι άνθρωποι θα αναζητούν να βρουν τους λόγους που δεν μπορούν να δημιουργήσουν μια ορθολογική κοινωνία¹⁶⁵.

2. Η επιθετικότητα ως αντίδραση σε αποστέρηση

Η θεωρία της αποστέρησης – επιθετικότητας απορρέει από τη θεωρία της εξαρτημένης αντανάκλαστικής μάθησης του Παυλώφ. Πρώτη φορά διατυπώθηκε το 1939 από τους Dollard, Dood, Miller, Mower και Sears¹⁶⁶. Στην αρχική της μορφή σήμαινε ότι η επιθετική συμπεριφορά, είναι πάντα ένα επακόλουθο της αποστέρησης και οι αποστερήσεις οδηγούν πάντα σε μια μορφή επιθετικότητας¹⁶⁷.

Κατά τους Dollard, Doob, Miller, Nower και Sears (1939), η επιθετικότητα είναι πάντοτε το αποτέλεσμα μιας αποστέρησης. Μια τάση γεννημένη από μια αποστέρηση που οδηγεί τον άνθρωπο να συμπεριφέρεται κατά τρόπο επιθετικό. Μια επιθετική συμπεριφορά προϋποθέτει την ύπαρξη μιας αποστέρησης που οδηγεί πάντοτε σε κάποια μορφή επιθετικότητας. Ο βαθμός στερησης και η βαρύτητα της τιμωρίας που ακολουθεί παίζουν σημαντικό ρόλο στις εκδηλώσεις επιθετικότητας που μπορεί, τότε, να μετατοπιστεί προς άλλο στόχο¹⁶⁸.

Κατά τους J. Dollard κ.ά., η αποστέρηση ή αλλιώς ματαίωση, μπορεί να εξηγηθεί εάν υποθέσει κανείς ότι μια ένταση ανάγκης που προκλήθηκε από κάποιο

---

¹⁶⁴ Ο.π. 157, σελ. 26-27.

¹⁶⁵ Herbert M., “Ψυχολογικά προβλήματα παιδικής ηλικίας”, Εκδ. Ελληνικά Γράμματα, Αθήνα 1996, σελ. 25.

¹⁶⁶ Γεωργιάς Δ., «Κοινωνική Ψυχολογία: στάσεις, αντίληψη του προσώπου, στερεότυπα, επιθετικότητα, δυαδικές σχέσεις, και επικοινωνία», Τόμος Α, Εκδ. , Αθήνα 1995, σελ. 240

¹⁶⁷ Παπαδόπουλος Ν., “Επιθετικότητα: Κλασικές θεωρίες και πειραματικές διαπιστώσεις”, Εκδ. Ελληνικά Γράμματα, Αθήνα 1997, σελ. 28.

¹⁶⁸ Φαρσεδάκης Ι., “Παραβατικότητα και κοινωνικός έλεγχος των ανηλίκων”, Νομική Βιβλιοθήκη, Αθήνα 1985, σελ. 107.

κίνητρο δεν εξαλείφθηκε, αλλά διακόπηκε ή παρεμποδίστηκε¹⁶⁹. Η θεωρία της αποστέρησης – επιθετικότητας υποστηρίζει ότι αιτία της επιθετικής συμπεριφοράς του ατόμου είναι η έλλειψη του αισθήματος ικανοποίησης στις επιθυμίες του¹⁷⁰. Σύμφωνα με τους J. Dollard κ.ά., ο άνθρωπος μαθαίνει κατά τη διαδικασία της κοινωνικοποίησής του να προσαρμόζεται σε κανόνες και να βάζει σε πειθαρχία την επιθετικότητα που προέρχεται μετά από ένα βίωμα μιας ματαιώσης. Αυτή η αναστολή της επιθετικότητας πραγματοποιείται εξαιτίας της πρόβλεψης τιμωρίας ή αποτυχίας και των συναισθημάτων που προέρχονται από αυτά. Το βασικό μειονέκτημα αυτής της αναστολής της επιθετικότητας είναι το γεγονός πως πολλές μικρές αναστολές επιθετικότητας από προηγούμενες ματαιώσεις μπορούν να αθροίζονται και να διαμορφώσουν μετά μια πολύ ισχυρή επιθετικότητα¹⁷¹.

Όπως υποστηρίζουν οι J. Dollard κ.ά., ο άνθρωπος βιώνει ματαιώσεις που θα τον οδηγήσουν σε επιθετική συμπεριφορά, σε κάθε ηλικία¹⁷². Άλλες φορές αυτές οι ματαιώσεις μπορεί να είναι ζωτικής σημασίας, ενώ σε άλλες περιπτώσεις, αντικειμενικά κρινόμενες, μπορεί να είναι και ασήμαντες¹⁷³.

Κατά πόσο ο άνθρωπος βιώνει πραγματικά διάφορα συναισθήματα, επομένως και ματαιώσεις, κατά την ενδομήτρια ζωή του, αποτελεί ένα πρόβλημα που διχάζει τις γνώμες των ειδικών, θα μπορούσε όμως κανείς να πει πως αυτός βιώνει την πρώτη του ματαιώση κατά τη γέννησή του, λαμβάνοντας υπόψη την άποψη του O. Pank, ο οποίος θεωρεί τη γέννηση ένα τραύμα αφού το παιδί αναγκάζεται να χάσει το γεμάτο σιγουριά και άνεση, προγεννητικό περιβάλλον και να βρεθεί σε ένα δυσανάλογο ή και αντίθετο περιβάλλον. Με τον απογαλακτισμό, στη συνέχεια, και με το καθάρισμα, το βρέφος βιώνει ματαιώσεις¹⁷⁴. Ματαιώσεις βιώνουν και τα μεγαλύτερα παιδιά και οι νέοι μέσα και έξω από την οικογένεια, αφού πρέπει να προσαρμόζονται σ' εκείνους τους τρόπους συμπεριφοράς, που υπάρχουν στην κοινωνία όπου ζουν και οι οποίοι έρχονται σε σύγκρουση με τις ανάγκες τους. Έτσι προκαθορίζεται για τα παιδιά και τους νέους ένα σύστημα αξιών που πρέπει να αποδεχθούν και το οποίο τους φαίνεται περιοριστικό και μπορεί να συνοδεύεται από ματαιώσεις. Οι ματαιώσεις αυτές συχνά εκφράζονται με επιθετική συμπεριφορά¹⁷⁵. Η

---

¹⁶⁹ Βουιδάσκης Β., "Η επιθετικότητα σαν κοινωνικό πρόβλημα στην οικογένεια και στο σχολείο", Εκδ. Γρηγόρη, Αθήνα 1987, σελ. 44.

¹⁷⁰ Ο.π. 161, σελ. 240-241.

¹⁷¹ Βουιδάσκης Β., "Η επιθετικότητα σαν κοινωνικό πρόβλημα στην οικογένεια και στο σχολείο", Εκδ. Γρηγόρη, Αθήνα 1987, σελ. 45.

¹⁷² Ο.π. 166, σελ. 47.

¹⁷³ Herbert M., "Ψυχολογικά προβλήματα παιδικής ηλικίας", Εκδ. Ελληνικά Γράμματα, Αθήνα 1996, σελ. 28.

¹⁷⁴ Ο.π. 166, σελ. 45-46.

¹⁷⁵ Φαρσεδάκης Ι., "Παραβατικότητα και κοινωνικός έλεγχος των ανηλίκων", Νομική Βιβλιοθήκη, Αθήνα 1985, σελ. 107-108.

πιο ισχυρή ματαιώση στους ενήλικες προέρχεται από τη σκέψη του θανάτου ως τη διακοπή όλων των αντιδράσεων. Συναισθήματα δυσαρέσκειας καταλαμβάνουν τον ηλικιωμένο άνθρωπο, που νομίζει πως η ζωή του είναι ή ήταν στο παρελθόν χωρίς νόημα. Η επιθετικότητα που παράγεται από το αίσθημα της ματαιώσης, φαίνεται καθαρά στη σκυθρωπή έκφραση αρκετών ηλικιωμένων, που τιμωρούν το περιβάλλον τους με μελαγχολία¹⁷⁶.

Ο άνθρωπος σε κάθε ηλικία βιώνει ματαιώσεις που τον οδηγούν σε επιθετική συμπεριφορά. Στην καθημερινή ζωή αγωνίζεται για την επιβίωσή του, πράγμα που συνοδεύεται πολλές φορές με συναισθήματα υποταγής, φόβου και ματαιώσεων που εκδηλώνονται με επιθετικότητα εναντίον των άλλων¹⁷⁷.

Αυτή, όμως, η καλοδιατυπωμένη θεωρία, κατακρίθηκε από αρκετούς που βασίστηκαν στο γεγονός της αδυναμίας αντιμετώπισης του εμπειρικού και πειραματικού ελέγχου, αφού κάθε επιθετικότητα δεν σχετίζεται με μια αποστέρηση και κάθε αποστέρηση δεν οδηγεί σε επιθετικότητα¹⁷⁸. Έτσι η υπόθεση αυτή τροποποιήθηκε, αναφέροντας ότι η αποστέρηση προκαλεί αντιδράσεις από τις οποίες μόνον μία είναι η πρόκληση επιθετικής συμπεριφοράς. Οι οπαδοί αυτής της θεωρίας προσπάθησαν να κάνουν διάφορες συσχετίσεις και ερμηνείες. Ο Denker (1974) προέκτεινε την προαναφερόμενη υπόθεση σχετίζοντας την επιθετικότητα με το άγχος και την προσπάθεια του ατόμου για απαλλαγή από αυτό. Η προσπάθεια του είχε στόχο να εντάξει την επιθετική συμπεριφορά στην ψυχαναλυτική και Μαθησιακή θεωρία. Σύμφωνα με αυτή την άποψη, το αρχικό αποτέλεσμα των αποστερήσεων είναι το άγχος, το οποίο αντιμετωπίζεται ανάλογα με την ατομική πορεία μάθησης, με φυγή ή με επιθετική συμπεριφορά. Αυτό αποτελεί βέβαια μια σημαντική και ενδιαφέρουσα άποψη, εξηγεί όμως μόνο ένα μέρος της επιθετικής συμπεριφοράς¹⁷⁹.

Γενικότερα η θεωρία της αποστέρησης – επιθετικότητας ή ματαιώσης – επιθετικότητας, όπως αλλιώς έχει διατυπωθεί, έχει “κατηγορηθεί ως πολύ γενική”. Αρκετοί είναι εκείνοι που υποστηρίζουν ότι χρησιμοποιείται μόνο θεωρητικά, αλλά, παρόλα αυτά, κανείς δεν έχει αρνηθεί την ουσιαστική αξία της ύπαρξής της στην επιστήμη της ψυχολογίας¹⁸⁰.

---

¹⁷⁶ Γιαννικόπουλος Α., “Ψυχολογία της προσαρμογής”, Εκδ. Γρηγόρης, Αθήνα 1991, σελ. 321-322.

¹⁷⁷ Παπαδόπουλος Ν., “Επιθετικότητα: Κλασικές θεωρίες και πειραματικές διαπιστώσεις”, Εκδ. Ελληνικά Γράμματα, Αθήνα 1997, σελ. 28.

¹⁷⁸ Ο.π. 172, σελ. 28.

¹⁷⁹ Γεώργας Δ., “Κοινωνική Ψυχολογία”, Αθήνα 1986, σελ. 240-243.

¹⁸⁰ Ο.π. 174, σελ. 240-243.

3. Η επιθετικότητα ως αποτέλεσμα μίμησης επιθετικών προτύπων

Πρόκειται για την εξήγηση που δίνεται για την επιθετικότητα από την πλευρά της ψυχολογίας της μάθησης. Η εξήγηση αυτή, αντίθετα προς την εκδοχή της επιθετικότητας ως ενστικτώδους συμπεριφοράς, στηρίζεται σε μια σειρά από πειράματα¹⁸¹. Πρωτοπόρος και κυριότερος εκπρόσωπος αυτής της οπτικής είναι ο Albert Bandura¹⁸². Αυτός και οι συνεργάτες του μέσα από τις πολλές έρευνές τους στην ψυχολογία της μάθησης, προσπάθησαν να αποδείξουν τη μεγάλη σημασία του υποδείγματος, του προτύπου, για τη μάθηση διαφόρων τρόπων συμπεριφοράς και ιδιαίτερα της επιθετικής¹⁸³.

Ο A. Bandura και οι συνεργάτες του πραγματοποίησαν πολυάριθμα εργαστηριακά πειράματα, στα οποία τα πειραματικά τους πρόσωπα ήταν κυρίως παιδιά¹⁸⁴. Μέσα από τα πειράματα που πραγματοποίησαν, υποστήριξαν πως κάθε έντονη συγκινησιακή διέγερση εξαιτίας δυσάρεστων βιωμάτων, μπορεί να προκαλέσει επιθετική συμπεριφορά, όχι όμως πάντα, αλλά μόνο αν το άτομο κατά τη διάρκεια της εξέλιξής του μάθει να αντιμετωπίζει επιβαρυντικές καταστάσεις με επιθετικότητα¹⁸⁵. Αποτελέσματα άλλων πειραμάτων τους απέδειξαν ότι η απλή παρατήρηση της επιθετικότητας, άσχετα από τη σχέση με το πρότυπο, αρκεί για να προκαλέσει μιμητική επιθετικότητα στα παιδιά¹⁸⁶. Οι ερευνητές κατέληξαν στο συμπέρασμα πως στον παρατηρητή που παρακολουθεί κάποιο συγκεκριμένο πρότυπο συμπεριφοράς, θα εμφανιστεί μια ανάλογη συμπεριφορά όπως αυτή θα έχει επιδράσει ως πρότυπο στον παρατηρητή¹⁸⁷.

Ένα άλλο πείραμα του Bandura, έδειξε ότι το παιδί μιμείται τη συμπεριφορά του πιο ισχυρού γονιού. Επίσης, όσο περισσότερο ο γονιός δέρνει το παιδί του τόσο περισσότερο επιθετικό γίνεται το παιδί. Δηλαδή, όταν αυτό το παιδί διαπληκτίζεται με άλλα παιδιά, θα εκδηλώσει την επιθετικότητά του με τον ίδιο τρόπο που έμαθε από το γονιό του. Η διαδικασία αυτή, σύμφωνα με τον Bandura, γίνεται ως εξής: το παιδί είναι άτακτο. Ο γονιός δέρνει το παιδί. Το παιδί παρατηρεί τη συμπεριφορά του γονιού και επειδή τον αγαπά μιμείται τη συμπεριφορά του. Τελικά όταν το παιδί

---

¹⁸¹ Ο.π. 172, σελ. 29.

¹⁸² Ο.π. 174, σελ. 242.

¹⁸³ Βουιδάσκης Β., "Η επιθετικότητα σαν κοινωνικό πρόβλημα στην οικογένεια και στο σχολείο", Εκδ. Γρηγόρη, Αθήνα 1987, σελ. 49.

¹⁸⁴ Ο.π. 178, σελ. 49.

¹⁸⁵ Γεώργας Δ., "Κοινωνική Ψυχολογία", Αθήνα 1986, σελ. 242.

¹⁸⁶ Ο.π. 178, σελ. 54.

¹⁸⁷ Ο.π. 178, σελ. 49.

βρεθεί σε κατάσταση διέγερσης μιμείται τη συμπεριφορά του γονιού του και φέρεται επιθετικά¹⁸⁸.

Μια επίσης αξιοπρόσεκτη πειραματική διαπίστωση των πειραμάτων του Bandura και των συνεργατών του, είναι ότι τα παιδιά μιμούνται την επιθετική συμπεριφορά ατόμων που εντυπωσιάζουν για την επιτυχία τους και που αμείβονται για την επιθετικότητά τους, την αυθαιρεσία τους¹⁸⁹.

Ο Α. Bandura μαζί με τους συνεργάτες του και τον R. Walters, εξέτασαν επίσης σε εργαστηριακά πειράματα το ρόλο του προτύπου για τη μεταβίβαση νέων υποδειγμάτων συμπεριφοράς. Ξεκίνησαν με βάση την υπόθεση πως για την πειραματική απόδειξη του αποτελέσματος ενός προτύπου (με την έννοια της γένεσης μιας εντελώς νέας αντίδρασης) είναι απαραίτητη μια υψηλού βαθμού εντύπωση του υποδείγματος συμπεριφοράς που είναι για μίμηση. Η υπόθεσή τους επιβεβαιώθηκε¹⁹⁰. Οι Bandura και Walters αναφέρουν πολλές περιπτώσεις στις οποίες κατά την παρατήρηση επιθετικών προτύπων από παιδιά, αυτά όχι μόνο έδειξαν τις νέες αντιδράσεις, αλλά και ένα κάπως μεγαλύτερο αριθμό επιθετικών τρόπων συμπεριφοράς. Αυτοί όμως οι τρόποι δεν είχαν επιδειχθεί από το πρότυπο και ως συνέπεια δεν μπορούσαν να είχαν μαθευτεί κατά τη διάρκεια του πειράματος¹⁹¹.

Υπάρχουν όμως και πολλά που δείχνουν πως εκτός από την παρατήρηση και τη μίμηση των προτύπων, οι επιθετικές συνήθειες αποκτώνται με την κατευθείαν επικύρωση ή επιβεβαίωση επιθετικών αντιδράσεων. Τα στοιχεία αυτά προέρχονται κυρίως από πολιτιστικές και συγκριτικές μελέτες. Ένα χαρακτηριστικό παράδειγμα σχετικά μ' αυτό είναι οι Hutteriten, μια φυλή που το πολύ αυστηρό στυλ των μελών της αφήνει συνεχώς κάθε επιθετική πράξη ανεπιβεβαίωτη. Παρά το γεγονός πως τα παιδιά σ' αυτή τη μορφή κοινωνίας υπόκεινται σε σχετικά σοβαρές πιέσεις, δεν παρουσιάζουν στην ουσία καμία ενδοανθρώπινη επιθετικότητα¹⁹².

Επιστήμονες οι οποίοι υποστηρίζουν τη θεωρία της επιθετικότητας ως μαθημένη συνήθεια, καταλήγουν στο συμπέρασμα ότι δεν υπάρχει καμία ενστικτώδης παρόρμηση για βία μέσα στον άνθρωπο. Το συναίσθημα του θυμού μπορεί κάλλιστα να προκληθεί από ακούσιες εσωτερικές διεργασίες, αλλά οι

---

¹⁸⁸ Ο.π. 180, σελ. 247.

¹⁸⁹ Παπαδόπουλος Ν., "Επιθετικότητα: Κλασικές θεωρίες και πειραματικές διαπιστώσεις", Εκδ. Ελληνικά Γράμματα, Αθήνα 1997, σελ. 32.

¹⁹⁰ Βουιδάσκης Β., "Η επιθετικότητα σαν κοινωνικό πρόβλημα στην οικογένεια και στο σχολείο", Εκδ. Γρηγόρη, Αθήνα 1987, σελ. 50.

¹⁹¹ Ο.π. 185, σελ. 51.

¹⁹² Herbert M., "Ψυχολογικά προβλήματα παιδικής ηλικίας", Εκδ. Ελληνικά Γράμματα, Αθήνα 1993, σελ. 32.

αντιδράσεις του ανθρώπου στη συναισθηματική αυτή κατάσταση δεν είναι στερεοτυπικές, όπως στα ένστικτα. Η επιθετικότητα είναι μια μαθημένη συνήθεια, μια επιγενής παρόρμηση¹⁹³.

Ο διάσημος ερευνητής Κιο, το 1930, μέσω πειραμάτων που πραγματοποίησε, προσπάθησε να διαπιστώσει αν οι συνθήκες του περιβάλλοντος έχουν επίδραση στη διαμόρφωση της επιθετικής συμπεριφοράς. Ο Κιο μελέτησε αυτή τη διαδικασία πειραματικά, στα ζώα, ως εξής: Μεγάλωσε νεογέννητα γατάκια σε τρεις (3) διαφορετικές συνθήκες: απομονωμένα, μαζί με τη μητέρα τους και μαζί με ένα φυσικό εχθρό (ποντίκι). Σε κανονικές χρονικές αποστάσεις έκανε αντιπαράταξη όλων των ομάδων των μικρών γατών με ποντίκια. Όμως μόνο η ομάδα που έμαθε από τη μητέρα, προχώρησε στη διαδικασία του φόνου. Τα γατάκια που μεγάλωσαν με την ομάδα των ποντικιών, έπαιζαν και τα κυνηγούσαν, χωρίς ωστόσο να τους προκαλέσουν βλάβη. Διαπιστώθηκε μάλιστα, ότι και στις γάτες εκείνες, που το μητρικό πρότυπο είχε παίξει ρόλο επιθετικής συμπεριφοράς, το πρότυπο αυτό μετά τον 4^ο μήνα δεν είχε καμία επίδραση στη συμπεριφορά τους απέναντι στα τρωκτικά¹⁹⁴.

Αλλά και αποτελέσματα πολιτισμικών και ανθρωπολογικών ερευνών δείχνουν ότι η άποψη για τη φυσική επιθετική τάση των ανθρώπων, ανατρέπεται, αφού βρέθηκαν πολιτισμοί χωρίς επιθετική συμπεριφορά (Εσκιμώοι κ.α.)¹⁹⁵.

Η εξήγηση που δίνεται από την πλευρά της πειραματικής ψυχολογίας της μάθησης για την επιθετική συμπεριφορά φαίνεται να είναι πολύ επιτυχής, αλλά από αρκετούς θεωρητικούς έχει θεωρηθεί μη ικανοποιητική αφού, όπως εκείνοι υποστηρίζουν, επικεντρώνεται σε μια ειδική επιθετική συμπεριφορά χωρίς κοινωνική αναφορά. Για τους «αντιτιθέμενους» στην εξήγηση της επιθετικής συμπεριφοράς από την πλευρά της πειραματικής ψυχολογίας της μάθησης, το κοινωνικό πεδίο με τους πολλαπλούς παράγοντες επίδρασης ασκεί μια επιπλέον επίδραση στην πολλαπλώς καθορισμένη επιθετική συμπεριφορά. Εκτός βέβαια από τις μαθησιακές και κοινωνικές ψυχολογικές μεταβλητές επίδρασης στην επιθετική συμπεριφορά, επιδρούν και άλλοι ατομικοί ψυχολογικοί παράγοντες στην στιγμιαία ετοιμότητα για επιθετική συμπεριφορά, όπως η ηλικία, η κατάσταση υγείας, η σωματική δύναμη κ.ο.

---

¹⁹³ Γιαννικόπουλος Α., "Ψυχολογία της προσαρμογής", Εκδ. Γρηγόρης, Αθήνα 1991, σελ. 324-325.

¹⁹⁴ Παπαδόπουλος Ν. «Επιθετικότητα.: Κλασικές θεωρίες και Πειραματικές διαπιστώσεις», Εκδ. Ελληνικά Γράμματα, Αθήνα 1992, σελ. 29.

¹⁹⁵ Ο.π. 189, σελ. 29.

Πρόκειται για παράγοντες που διαμορφώνονται ή εξαρτώνται πολύ από τις συνθήκες του περιβάλλοντος και από τις εμπειρίες του ατόμου¹⁹⁶.

Με τις παραπάνω επιστημονικές είναι φανερό πως η επιθετική συμπεριφορά, όπως και κάθε άλλη συμπεριφορά, δεν μπορεί να έχει μονόπλευρη αιτία και συσχέτιση. Μια ίσως ικανοποιητική εξήγηση θα μπορούσε να δοθεί με τη σύζευξη των δύο τελευταίων απόψεων: Ότι είναι αντίδραση σε αρνητικές, αντίξοες, για το άτομο που την παρουσιάζει, συνθήκες του περιβάλλοντος και ότι είναι παρατηρημένη εκμαθημένη συμπεριφορά¹⁹⁷.

B. Το φαινόμενο της επιθετικότητας στην οικογένεια, στις ομάδες ομηλικών και στα Μέσα Μαζικής Ενημέρωσης.

Καθώς τα παιδιά μεγαλώνουν, προβλήματα όπως η επίμονη άρνηση της αυθεντίας και η άρνηση ή η ανικανότητά τους να δείξουν αυτοσυγκράτηση γίνονται περισσότερο σοβαρά όσον αφορά τις επιπτώσεις τους, και ξεπερνούν τα όρια της ζωής του παιδιού στο σπίτι και στο σχολείο. Λόγω των επιπτώσεων αυτών των προβλημάτων συμπεριφοράς, το παιδί διακινδυνεύει, όχι μόνο να χαρακτηριστεί ως άτομο με «διαταραγμένη» συμπεριφορά, αλλά τελικά να γίνει και ανήλικος παραβάτης¹⁹⁸.

Η παραβατικότητα των ανηλικών θεωρείται ότι είναι ένα από τα πιο σοβαρά προβλήματα των σύγχρονων κοινωνιών. Οι επίσημες στατιστικές δείχνουν ότι οι αριθμοί έχουν αυξηθεί δραματικά. Όμως δεν φαίνεται να υπάρχει μια γενικώς αποδεκτή εξήγηση για τους λόγους που παρατηρείται η αύξηση αυτή¹⁹⁹.

Τόσο η ανάλυση του ίδιου του όρου «παραβατικότητα ανηλικών» όσο και τα αίτια αυτού είναι εξαιρετικά δύσκολο να εξακριβωθούν και να ερευνηθούν και αυτό διότι όπως συμβαίνει με τους περισσότερους γενικούς, ηχηρούς όρους, όπως αυτός της «παραβατικότητας» και της «επιθετικότητας», συχνά αναφέρονται και περιλαμβάνουν πολλές και ποικίλες διαφορετικές εκδηλώσεις²⁰⁰.

Ο όρος «επιθετικότητα» όσο και τα αίτια αυτής, έχουν κατά καιρούς λάβει διάφορες έννοιες όπως αυτές έχουν τεθεί από θεωρητικούς διάφορων επιστημονικών τομέων. Για τον Freud η επιθετικότητα είναι ένα ένστικτο, μια πρωτογενής

---

¹⁹⁶ Γεώργιος Δ., "Κοινωνική Ψυχολογία", Αθήνα 1986, σελ. 242-245.

¹⁹⁷ Ο.π. 189, σελ. 33-34.

¹⁹⁸ Herbert M., "Ψυχολογική φροντίδα του παιδιού και της οικογένειάς του", Εκδ. Ελληνικά Γράμματα, Αθήνα 1997, σελ. 155.

¹⁹⁹ Καραϊσκάκη Τ., "Πληθαίνουν τα παιδιά που οδηγούνται στα δικαστήρια", Εφημερίδα ΚΑΘΗΜΕΡΙΝΗ (2-4-1995), σελ. 18.

²⁰⁰ Ο.π. 194, σελ. 18.

ενόρμηση²⁰¹. Ο Herbert δίνει έμφαση στο ρόλο της οικογένειας. Ο Bandura εξηγεί το φαινόμενο της επιθετικότητας των ανηλίκων μέσα από τη μίμηση επιθετικών προτύπων²⁰², ενώ, ο Dollard αναφέρει ότι η επιθετικότητα είναι μια απάντηση σε αισθήματα αποστέρησης²⁰³. Κάθε ερευνητής, κάθε θεωρητικός υποστηρίζει τις απόψεις του με έρευνες και πειράματα. Καθένας έχει και μια διαφορετική θέση που δεν παύει να αναγνωρίζει όμως την σημαντικότητα και την αξία του ρόλου της οικογένειας, των ομάδων ομηλικών και των Μέσων Μαζικής Ενημέρωσης στην ανάπτυξη ή μη επιθετικής συμπεριφοράς.

Η οικογένεια είναι αναμφισβήτητα ο σημαντικότερος παράγοντας διαμόρφωσης του χαρακτήρα, της προσωπικότητας και της συμπεριφοράς ενός παιδιού. Μέσα από το οικογενειακό περιβάλλον, το παιδί, θα πάρει τα πρώτα ερεθίσματα ηθικής ανάπτυξης, θα μάθει τους κοινωνικούς κανόνες συμπεριφοράς.

Η ψυχολογία ως επιστήμη δίνει ιδιαίτερη έμφαση στον παράγοντα οικογένεια και τη συμβολή αυτής στη διάδοση εσωτερικευμένων ηθικών αρχών στο παιδί²⁰⁴. Ποτέ όμως το οικογενειακό περιβάλλον γίνεται παράγοντας ανάπτυξης επιθετικής συμπεριφοράς του παιδιού; Τι αναφέρουν οι έρευνες; Τι ρόλο κατέχει το οικογενειακό κλίμα και οι ενδοοικογενειακές σχέσεις στην ανάπτυξη επιθετικής συμπεριφοράς του παιδιού;

Είτε όμως το οικογενειακό περιβάλλον είναι υγιές είτε όχι, πρέπει να λάβει κανείς υπόψη ότι τα παιδιά ανήκουν σε δύο κόσμους: στον κόσμο των ενηλίκων και στον κόσμο των συνομηλικών. Το παιδί μεγαλώνει, αλλάζει από πολλές απόψεις ανεξαρτητοποιείται από την απόλυτη κυριαρχία της οικογένειας αρχίζει να δέχεται και εξωοικογενειακές επιρροές, όπως αυτές της συναναστροφής με τα άλλα παιδιά, με τους συνομηλικούς του. Πως όμως αυτή η ομάδα στην οποία εντάσσεται το παιδί μπορεί να διαμορφώσει τη συμπεριφορά του;²⁰⁵

Τα τελευταία χρόνια πολλοί ερευνητές που απασχολούνται με την επιθετική συμπεριφορά, έχουν στρέψει την προσοχή τους στο ρόλο και τη συμβολή των σύγχρονων μέσων μαζικής ενημέρωσης στη συμπεριφορά των παιδιών.

Ζούμε σήμερα στο σύμπαν της πληροφορίας. Νέα μέσα επικοινωνίας που απευθύνονται σε μαζικό πληθυσμό, έχουν αντικαταστήσει τη μέχρι τώρα ισχύουσα επικοινωνία. Αυτά τα μέσα έχουν κατηγορηθεί ότι τείνουν να κυριαρχήσουν στην ίδια

---

²⁰¹ Χάιδου Α., "Θετιστική Εγκληματολογία", Νομική Βιβλιοθήκη, Αθήνα 1996, σελ. 99.

²⁰² Φαρσεδάκης Ι., "Παραβατικότητα και κοινωνικός έλεγχος των ανηλίκων", Νομική Βιβλιοθήκη, Αθήνα 1985, σελ. 108.

²⁰³ Βουιδάσκης Β., "Η επιθετικότητα σαν κοινωνικό πρόβλημα στην οικογένεια και στο σχολείο", Εκδ. Γρηγόρη, Αθήνα 1987, σελ. 46-47.

²⁰⁴ Κορώσης Κ., "Εφηβοι και οικογένεια", Εκδ. Gutenberg, Αθήνα 1997, σελ. 54-56.

²⁰⁵ Herbert M., "Ψυχολογικά προβλήματα παιδικής ηλικίας", Εκδ. Ελληνικά Γράμματα, Αθήνα 1993, σελ. 69.

την κοινωνική οργάνωση μέσα από την παντοδυναμία των προτύπων συμπεριφοράς που προβάλλουν²⁰⁶. Σε αυτά τα πλαίσια σύγχρονες ψυχολογικές θεωρίες και έρευνες έχουν εστιάσει το ενδιαφέρον τους στο ρόλο αυτών των μέσων και στην επίδραση τους ως προς την υιοθέτηση αντικοινωνικών συμπεριφορών σε ένα τόσο ευάλωτο κοινό, όπως είναι αυτό των παιδιών. Ποιος είναι όμως πράγματι ο ρόλος τους και η συμβολή τους στη διαμόρφωση της συμπεριφοράς των παιδιών;

Η παρακάτω ανάλυση των τριών, κατά κοινή ομολογία, βασικών αιτιολογικών παραγόντων ανάπτυξης επιθετικής συμπεριφοράς²⁰⁷, έχει σαν στόχο να γίνει μια προσπάθεια απάντησης των ανωτέρω ερωτημάτων.

1. Το οικογενειακό περιβάλλον

Παρόλο που το αίτια της παιδικής επιθετικότητας δεν έχουν σαφώς διευκρινισθεί, έρευνες έχουν αποδείξει ότι το οικογενειακό περιβάλλον είναι καθοριστικός αιτιολογικός παράγοντας επιθετικής συμπεριφοράς των παιδιών.

Είναι γνωστή και δεν χρειάζεται να τονιστεί ιδιαίτερα η σημασία της οικογένειας για την ψυχοσωματική ανάπτυξη και υγεία, την αγωγή, τη διάπλαση του χαρακτήρα και την κοινωνικοποίηση του παιδιού²⁰⁸. Η δύναμη της είναι εμφανής αφού η επίδρασή της αρχίζει σε μια εποχή του το παιδί είναι εύπλαστο και δεκτικό, διαρκεί πολύ χρόνο και στηρίζεται στην αγάπη και τους ψυχικούς δεσμούς των μελών της. Μόνο στην οικογένεια μπορεί να βρει το παιδί αγάπη, σιγουριά και φροντίδα που είναι απαραίτητα για την σωστή εξέλιξη της προσωπικότητάς του²⁰⁹.

Εκτός όμως των θετικών στοιχείων που μια οικογένεια μπορεί να προσφέρει ένα παιδί, μπορούν κάποια «αλλοιωμένα χαρακτηριστικά της, να το οδηγήσουν σε αντίθετους δρόμους από τους κοινά αποδεκτούς²¹⁰.

Οι ψυχολόγοι οι οποίοι έχουν απασχοληθεί με το θέμα, αναφέρουν ότι δυο κύριοι τύποι οικογένειας θεωρούνται ως εκκολαπτήρια παραπτωματικών παιδιών²¹¹. Ο πρώτος είναι αυτός που χαρακτηρίζεται από υπερβολική αυστηρότητα και καταπιεσμό κάθε ίχνους ελεύθερης πρωτοβουλίας του παιδιού, ενώ, ο δεύτερος

---

²⁰⁶ Γεωργουλός Σ., «Ανήλικοι Παραβάτες στην Ελλάδα», Εκδ. Ελλ. Γράμματα, Αθήνα 2000, σελ. 113.

²⁰⁷ Herbert M., «Ψυχολογικά προβλήματα παιδικής ηλικίας», Εκδ. Ελληνικά Γράμματα, Αθήνα 1993, σελ. 101.

²⁰⁸ Γιαννικόπουλος Α., «Ψυχολογία της προσαρμογής» Εκδόσεις Γρηγόρης, Αθήνα 1991, σελ. 207.

²⁰⁹ Πιάνος Κ., «Ψυχοκοινωνικές Διαταραχές και Αντιμετώπισή τους», Εκδόσεις Έλλην, Αθήνα 2000, σελ. 25.

²¹⁰ Ο.π. 204, σελ. 26.

²¹¹ Ο.π. 204, σελ. 25.

αφορά της πολύ «χαλαρές» οικογένειες όπου η πειθαρχία είναι ανύπαρκτη και το χειρότερο η πειθαρχία αυτή είναι ασυνεπής²¹².

Στον πρώτο τύπο οικογένειας, η οικογενειακή ζωή, όπως υποστηρίζουν οι ερευνητές, δεν έχει καμία συστηματική οργάνωση. Ο χρόνος που διατίθεται από τους γονείς, για την ψυχολογική και ψυχοκοινωνική φροντίδα του παιδιού είναι ελάχιστος. Ο γονεϊκός έλεγχος, ισχνός στην καλύτερη περίπτωση, είναι μάλλον εξασθενημένος και χαλαρός. Πολλές φορές ο ένας ή και οι δυο γονείς δείχνουν έμπρακτα την περιφρόνηση τους προς το παιδί, καθώς και το πόσο πολύ επιθυμούν να απαλλαγούν από την παρουσία του. και όταν, σποραδικά επιχειρείται να ασκηθεί κάποιος έλεγχος, αυτός περιορίζεται στην επιβολή κάποιων ποινών²¹³.

Πως όμως η ανωτέρω κατάσταση οδηγεί σε επιθετική ή ακόμη και παραβατική συμπεριφορά, το παιδί, ο Derek Wright²¹⁴, ειδικός σε θέματα ηθικής ανάπτυξης, ερμηνεύει τις επιδράσεις αυτές ως εξής: Όταν στην οικογένεια δεν υπάρχει συνέπεια στον τρόπο πειθαρχήσης του παιδιού, το παιδί βρίσκεται σε σύγχυση για το τι είναι σωστό και τις λάθος. Ενώ, όταν στην οικογένεια υπάρχει συνέπεια στη συμπεριφορά των γονέων απέναντι στο παιδί, τότε εκείνο μαθαίνει ότι σε μεγάλο βαθμό, η συμπεριφορά του προσδιορίζει το πως θα το αντιμετωπίζουν οι άλλοι. Αν, αντίθετα, το παιδί μάθει να αποσυνδέει τη δική του συμπεριφορά από τις αμοιβές και τις τιμωρίες που του επιβάλλουν οι άλλοι, θα νιώθει πιο αδύναμο να επηρεάσει τον κοινωνικό του περίγυρο. Αυτό με τη σειρά του θα οδηγήσει σε μια γενικευμένη αποξένωση, από την κοινωνία που, όπως έχει διαπιστωθεί από έρευνες ψυχολόγων και κοινωνιολόγων, αποτελεί κύριο γνώρισμα των παιδιών που παρουσιάζουν προπαραβατική συμπεριφορά. Τα παιδιά αυτά έχουν την εντύπωση, σύμφωνα με τον D. Wright, ότι ο μοναδικός τρόπος για να εξασφαλίσουν μια προβλέψιμη ανταπόκριση από τους άλλους, είναι να προκαλέσουν την οργισμένη αγανάκτησή τους με αντικοινωνικές πράξεις.

Στον αντίποδα του πρώτου τύπου οικογένειας ο οποίος προαναφέρθηκε, βρίσκεται η υπερβολικά αυστηρή οικογένεια, όπως αυτή έχει σκιαγραφηθεί από τους ψυχολόγους και τους ερευνητές. Μέσα σ' αυτή καταπνίγεται κάθε ίχνος ελεύθερης πρωτοβουλίας, ενώ οποιοδήποτε δείγμα ανεξαρτησίας στιγματίζεται. Οι γονείς θέτουν δεκάδες «σιδηρούς κανόνες» πειθαρχίας, του οποίους επιβάλλουν με

---

²¹² Herbert M., «Ψυχολογικά Προβλήματα παιδικής ηλικίας», Εκδόσεις Ελληνικά Γράμματα, Αθήνα 1993, σελ. 67.

²¹³ Herbert M., «Ψυχολογικά Προβλήματα παιδικής ηλικίας», Εκδόσεις Ελληνικά Γράμματα, Αθήνα 1993, σελ. 67.

²¹⁴ Wright, D.S., "Moral development", Κεφ. 22, στο σύγγραμμα D.S. Wright, A. Taylor et al (eds), *Introducing Psychology: An Experimental Approach* (Penguin, 1970) (βλ. HERBERT MARTIN, 1993)

αυστηρές ποινές. Έτσι αποθαρρύνεται συστηματικά κάθε σχέση του παιδιού με πρόσωπα που δεν ανήκουν στο οικογενειακό περιβάλλον²¹⁵.

Πως όμως αυτή η κατάσταση μπορεί να οδηγήσει το παιδί σε αντικοινωνική συμπεριφορά; Όπως επεξηγεί και σ' αυτή την περίπτωση ο Derek Wright²¹⁶ ένα τόσο καταπιεστικό περιβάλλον δημιουργεί προσωπικότητες και χαρακτήρες με χαμηλή αυτοεκτίμηση. Το παιδί το οποίο νιώθει ανίκανο για οτιδήποτε, μεγαλώνοντας και ερχόμενο σε επαφή με άτομα εκτός του οικογενειακού του περιβάλλοντος ανακαλύπτει σιγά-σιγά το πόσο καταπιέζεται από την οικογένειά του. Αυτό του προκαλεί εξέγερση που τις περισσότερες φορές εκφράζεται με αντικοινωνική συμπεριφορά.

Σε έρευνες των Glueck (1950, 1962) οι οποίες πραγματοποίησαν στην Βοστώνη με δείγμα 500 ανηλίκων παραβατικών, τα πορίσματα ανέφεραν τα εξής: Το οικογενειακό περιβάλλον των γονέων των παραβατικών ανηλίκων εμφάνιζε μεγαλύτερο ποσοστό νοητικής υστέρησης, συναισθηματικών διαταραχών, αλκοολισμού και εγκληματικότητας. Στο οικογενειακό περιβάλλον των παραβατικών ανηλίκων υπήρχαν περισσότερες συγκρούσεις μεταξύ των γονέων, ενώ ο ένας ή και οι δυο γονείς επέβλεπαν κατάλληλα τα παιδιά τους, εμφάνιζαν έλλειψη ζεστασιάς, συμπάθειας και στοργής προς αυτά. Οι ίδιοι ερευνητές διαπίστωσαν πως το 70% των περιπτώσεων των παραβατικών ανηλίκων οι γονείς τους κατέφευγαν στη λήψη εσφαλμένων μέτρων τιμώρησης για να επιτύχουν την πειθαρχησή τους. Επίσης πως μια ανύπαρκτη πειθαρχία χωρίς επίβλεψη που αφήνει στο παιδί απόλυτη ελευθερία είναι πολύ πιο συχνή στους παραβατικούς ανήλικους απ' ότι στους μη παραβατικούς²¹⁷.

Τέλος οι Glueck, λαμβάνοντας υπόψη και πορίσματα νεότερων ερευνών, κατέληξαν σε δυο κύρια συμπεράσματα σχετικά με την επίδραση του οικογενειακού περιβάλλοντος στην ανάπτυξη ή μη παραβατικής συμπεριφοράς των παιδιών. Σύμφωνα με τον Glueck, λοιπόν, ορισμένες επιδράσεις του οικογενειακού περιβάλλοντος προσανατολίζουν έντονα τους ανήλικους προς την παραβατική συμπεριφορά. Η αδιαφορία των γονέων, οι αλλοπρόσαλλες καταναγκαστικού τύπου στάσεις, αναφορικά με την πειθαρχία, συναντώνται, κατά κύριο λόγο, σε όλους τους τύπους παραβατικής συμπεριφοράς. Αυτοί οι παρανομαστές αποτελούν τους κοινούς παρανομαστές της παραβατικότητας προσθέτουν, επίσης, πως οι

²¹⁵ Herbert M., «Ψυχολογική Φροντίδα του παιδιού και της οικογένειας του», Εκδόσεις Ελληνικά Γράμματα, Αθήνα 1997, σελ. 155.

²¹⁶ Wright, D.S., "Moral development", Κεφ. 22, στο σύγγραμμα D.S. Wright, A. Taylor et al (eds), *Introducing Psychology: An Experimental Approach* (Penguin, 1970) (βλ.. HERBERT MARTIN, 1993)

²¹⁷ Φαρσεδάκης Ι., «Παραβατικότητα και Κοινωνικός Έλεγχος των ανηλίκων», Νομική Βιβλιοθήκη, Αθήνα 1985, σελ. 54-68.

επιδράσεις αυτές από μόνες τους, δεν εξηγούν επαρκώς τη γένεση ειδικών μορφών παραβατικής συμπεριφοράς. Συνδέονται με μια ποικιλία άλλων επιδράσεων για να παράγουν αστερισμούς παραγόντων, διαφορετικούς για κάθε μορφή παράβασης. Επιπλέον, ορισμένες επιδράσεις του περιβάλλοντος ευνοούν την εκκόλαψη ενός τύπου παράβασης και αποθαρρύνουν άλλες μορφές παραβατικής συμπεριφοράς²¹⁸.

Σε αυτό το σημείο, δεν θα έπρεπε να παραληφθεί ότι η συμβολή των ερευνών των Glueck, στην διερεύνηση του φαινομένου της παραβατικότητας των ανηλίκων, είναι αξιόλογη τα έργα τους στα οποία αναφέρονται τα πορίσματα των ερευνών τους, αποτελούν σήμερα, βασικό κείμενο της εγκληματολογίας.

Είναι εμφανές ότι η επιστήμη της ψυχολογίας δίνει μεγάλη βαρύτητα στο ρόλο της οικογένειας αναφορικά με την ανάπτυξη της προσωπικότητας του παιδιού και τη διαμόρφωση ηθικών κανόνων συμπεριφοράς θα πρέπει όμως να τονιστεί ότι δεν είναι ο μοναδικός παράγοντας διαμόρφωσης της προσωπικότητας ενός παιδιού. Για τον λόγο αυτό θα πρέπει να εξετασθεί σε συνάρτηση με τους άλλους αιτιολογικούς παράγοντες (ομάδες ομηλίκων, Μ.Μ.Ε. κ.τ.λ.), αφού αυτοί είναι, αλληλένδετοι και δεν μπορούν να λειτουργήσουν μεμονωμένα.

2. Ομάδες ομηλίκων

Ο ρόλος των συνομηλίκων στην ανάπτυξη της προσωπικότητας των νέων έχει ήδη επισημανθεί από ψυχολόγους, κοινωνιολόγους και παιδαγωγούς²¹⁹.

Στη φάση της σχολικής ηλικίας, τα παιδιά αρχίζουν να διαμορφώνουν τον ελεύθερο χρόνο τους έξω από τον οικογενειακό πυρήνα²²⁰. Η συναναστροφή τους αυτή, με άτομα της ίδιας ηλικίας, αναδεικνύεται σε ένα σημαντικό παράγοντα κοινωνικοποίησης. Συχνά, φαίνεται οι παρέες να καθορίζουν αποφασιστικότερα, απ' ό,τι η οικογένεια και οι δάσκαλοι, τη στάση του νέου στην καθημερινότητα²²¹.

Το κίνητρο που ωθεί τα παιδιά και τους έφηβους να συγκροτήσουν ομάδες με συνομηλίκους είναι σχεδόν πάντοτε το ίδιο, όσο κι αν ποικίλλουν οι προσωπικότητές τους: η ανάγκη ασφάλειας²²². Το ευάλωτο της ηλικίας τους, η ανάγκη τους για

---

²¹⁸ Ο.π. 211, σελ. 54-68.

²¹⁹ Γκότοβος Α., «Νεολαία και Κοινωνική Μεταβολή», εκδ. Gutenberg, Αθήνα 1996, σελ. 206.

²²⁰ Κορώσης Κ., «Έφηβοι και Οικογένεια», εκδ. Gutenberg, Αθήνα 1997, σελ. 101.

²²¹ Λαμπροπούλου Ε., «Κοινωνικός έλεγχος του εγκλήματος», εκδ. Παπαζήση, Αθήνα 1994, σελ. 87.

²²² Μπερτ Ρ., «Η κοινωνική ανάπτυξη του εφήβου», εκδ. Καστανιώτη, σελ. 83.

εκτίμηση, απόκτηση δύναμης και αγάπης, αλλά και η κάλυψη του αισθήματος του "ανήκειν", είναι μόνο μερικά από τα κίνητρα που ωθούν τους νέους να δημιουργήσουν ομάδες συνομηλίκων²²³.

Τα παιδιά ανήκουν σε δύο κόσμους: σε αυτόν των ενηλίκων και σ' αυτόν των συνομηλίκων. αυτό όμως δεν σημαίνει ότι οι ενήλικοι και οι συνομηλικοί είναι δυο διαφορετικοί κόσμοι. Όπως υποστηρίζουν ψυχολόγοι που έχουν απασχοληθεί με το φαινόμενο της επιθετικότητας και τη συμβολή των συναναστροφών των ανηλίκων στη διαμόρφωση του, η επιτυχία ή η αποτυχία του παιδιού στον ένα κόσμο επηρεάζει καθοριστικά την προσαρμογή του στον άλλο²²⁴.

Έρευνες σχετικές με τη διαμόρφωση της επιθετικής συμπεριφοράς στους ανήλικους, αναφέρουν ότι η επίδραση της στάσης και της συμπεριφοράς της ομάδας των φίλων ως προς την ανάπτυξη της επιθετικότητας στους ανήλικους, είναι καθοριστική²²⁵.

Έχει διαπιστωθεί ότι η διαμόρφωση της παιδικής παραπτωματικότητας επηρεάζεται αποφασιστικά από το συναισθηματικό κλίμα που επικρατεί στην ομάδα των συνομηλίκων. Ένα είδος ομάδας για παράδειγμα μια νεανική συμμορία - μπορεί να ευνοήσει στάσεις εχθρότητας και ανυπακοής και να διαμορφώνει αντικοινωνικά τη νοοτροπία του ακαταστάλακτου, του χωρίς σκοπό περιπλανωμένου. Ακόμη, άλλη ομάδα μπορεί να αναδείξει συνεργατικά, ευέλικτα, αλτρουιστικά και με ιδεώδη για το μέλλον παιδιά²²⁶. Ο Bandura και οι συνεργάτες του ξόδεψαν πολύ χρόνο με σειρά ερευνών για να αποδείξουν ότι η διαμόρφωση της παιδικής παραπτωματικότητας έχει άμεση σχέση με τις συναναστροφές του παιδιού, αποδεικνύοντας μέσα από πειράματα με παιδιά σχολικής ηλικίας, την άποψη που είχε εκφραστεί από τον 1ο μ.χ αιώνα από τον ρητοροδιδάσκαλο Κουίντλιανο, ότι δηλαδή το παιδί μιμείται προθυμότερα τη συμπεριφορά των συνομηλίκων του παρά των ενηλίκων²²⁷.

Ο Cusson (1981) κάνοντας μια επισκόπηση και σύνοψη σχετικών ερευνών, ασχολείται αναλυτικά με την επίδραση της ομάδας συνομηλίκων στην ανάπτυξη παραβατικής συμπεριφοράς. Διακρίνει σε δυο φάσεις ανάλογα με το αν ο ανήλικος είναι αρχάριος ή αν έχει κάποια σχετική εμπειρία.

Στην πρώτη φάση οι παραβάσεις είναι σχετικά απλές στην εκτέλεση τους και λιγότερο σοβαρές (Βανδαλισμοί κ.τ.λ.) Τη φάση αυτή ο Cusson την ονομάζει φάση της αμοιβαίας επίδρασης. Οι παραβάσεις σ' αυτή τη φάση τείνουν στην ικανοποίηση

---

²²³ Ο.π. 216, σελ. 85.

²²⁴ Γιαννικόπουλος Α., «Ψυχολογία της προσαρμογής», εκδ. Γρηγόρης, Αθήνα 1991, σελ. 73.

²²⁵ Φαρσεδάκης Ι., «Παραβατικότητα και κοινωνικός έλεγχος των ανηλίκων», Νομική Βιβλιοθήκη, Αθήνα 1985, σελ. 76.

²²⁶ Herbert M., «Ψυχολογικά προβλήματα παιδικής ηλικίας», εκδ. Ελληνικά Γράμματα, Αθήνα 1993, σελ. 105.

²²⁷ Ο.π. 219, σελ. 178.

τεσσάρων στόχων: τη διέγερση, το παιχνίδι, την απόκτηση κύρους και την έντονη επιθυμία. Συνίσταται σε μια διαδικασία αλληλεπίδρασης και αμοιβαίας ενίσχυσης που μπορεί να αναλυθεί σε τέσσερα στοιχεία: τη μίμηση, την παρακίνηση, τη βοήθεια, την επιδοκιμασία²²⁸.

Η δεύτερη φάση, την οποία ο Cusson την ονομάζει εκμάθηση της αναγκαίας τεχνικής είναι και η πιο δύσκολη. Όπως αναφέρουν οι έρευνες αφορά κυρίως ανήλικους μεγαλύτερης ηλικίας (16-18 ετών). Οι παραβάσεις είναι πιο σοβαρές, ενώ υπάρχει ένα πλήθος λεπτομερειών, ανάλογα με το είδος της παράβασης, τις οποίες θα πρέπει να μάθουν οι ανήλικοι με τη βοήθεια του αναγκαίου δασκάλου²²⁹.

Ο Cusson μέσα από έρευνες προσπάθησε να δώσει μια απάντηση για το ποιος είναι ο λόγος που ανήλικοι προτιμούν να δρουν από κοινού, σαν ομάδες, όταν προβαίνουν σε παραβατικές πράξεις. Οι ψυχολόγοι εξηγούν: Η ικανοποίηση που αισθάνονται κατά την παράβαση είναι πολύ μεγαλύτερη όταν γίνεται από ομάδα. Για παράδειγμα οποιοσδήποτε βανδαλισμός δεν είναι διασκεδαστικός όταν δεν γίνεται με τη συντροφιά των άλλων.

Συνοψίζοντας τα παραπάνω, μπορεί κανείς να διαπιστώσει τον σημαντικότερο ρόλο των ομάδων ομηλικών στη διαμόρφωση του χαρακτήρα ενός παιδιού. Αυτό βέβαια δεν σημαίνει, ότι οι ομάδες ομηλικών είναι ο μόνος και καθοριστικός παράγοντας που ωθεί ένα παιδί σε υιοθέτηση ή μη παραβατικής συμπεριφοράς. Τόσο η οικογένεια, όσο και τα Μ.Μ.Ε. έχουν το δικό τους μερίδιο ευθύνης στη διάπλαση και διαμόρφωση της προσωπικότητας του ανήλικου.

3. Τα Μέσα Μαζικής Ενημέρωσης

Από αρκετούς ερευνητές, ψυχολόγους, εγκληματολόγους, κοινωνιολόγους και παιδαγωγούς έχουν γίνει προσπάθειες διερεύνησης του παράγοντα των Μέσων Μαζικής Ενημέρωσης και της συμβολής του στην ανάπτυξη ή μη επιθετικής συμπεριφοράς στα παιδιά.

Έρευνες στο Πανεπιστήμιο Stanford στις ΗΠΑ και στο Πανεπιστήμιο του Λονδίνου, έδειξαν ότι το τι παίρνουν τα παιδιά από την τηλεόραση και το πόσο αυτή

---

²²⁸ Ο.π. 220, σελ. 76-77.

²²⁹ Φαρσεδάκης Ι., «Παραβατικότητα και κοινωνικός έλεγχος των ανηλίκων», Νομική Βιβλιοθήκη, Αθήνα 1985, σελ. 76.

τα επηρεάζει καθορίζεται σε μεγάλο βαθμό από το πώς τα έχουν μάθει οι γονείς τους να χρησιμοποιούν την τηλεόραση²³⁰.

Έρευνες της H. Himmelweit και των συνεργατών της στην Μ. Βρετανία, έδειξαν ότι η επίδραση της τηλεοπτικής βίας και επιθετικότητας είναι ισχυρότερη στα παιδιά και τους νέους οι οποίοι δεν έχουν ολοκληρώσει ακόμα τη στάση τους προς το κοινωνικό σύστημα αξιών. Στην ίδια έρευνα διαπιστώθηκε πως τα παιδιά που έβλεπαν ευχαρίστως βίαιες και επιθετικές τηλεοπτικές σκηνές είχαν δυσκολίες τόσο με τον ίδιο τους τον εαυτό, όσο και με τους άλλους γύρω τους. Παρουσίαζαν προβλήματα κοινωνικής επαφής με τους γονείς, τους συμμαθητές και γενικότερα με τον κοινωνικό τους περίγυρο²³¹.

Σε μια λεπτομερή ανάλυση των προγραμμάτων που παρουσιάζουν τη βία, στις ΗΠΑ, διαπιστώθηκε πως οι βίαιες μέθοδοι είναι το μοναδικό και το πιο διαδεδομένο μέσο που χρησιμοποιούν οι τηλεοπτικοί «ήρωες» για να πετύχουν επιθυμητούς στόχους, ενώ, παράλληλα απαράδεκτες, κοινωνικά, μέθοδοι προβάλλονται ως επιτυχείς πολύ πιο συχνά από ότι κοινωνικώς παραδεκτές²³².

Οι έρευνες φανερώνουν μια διάχυτη ανησυχία για την επιρροή που πιθανώς να ασκεί επάνω στην επιθετικότητα των παιδιών η βία που βλέπουν στην τηλεόραση²³³. Σαφείς απαντήσεις για την συσχέτιση Μ.Μ.Ε. και παραβατικής συμπεριφοράς ακόμη δεν έχουν δοθεί. Κάθε ερευνητής που έχει απασχοληθεί με το θέμα κρατά τις επιφυλάξεις του²³⁴. Άλλοι διαφωνούν μεταξύ τους, ενώ, κάποιοι υπεκφεύγουν δίνοντας απαντήσεις με πολλούς περιοριστικούς προσδιορισμούς²³⁵. Αρκετοί υποστηρίζουν ότι τα Μέσα Μαζικής Ενημέρωσης είναι βασικές πηγές δημιουργίας ή σταθεροποίησης της εγκληματικής τάσης του ατόμου, δίνοντας παράλληλα ειδικές γνώσεις στους δέκτες, γύρω από την αντικοινωνική συμπεριφορά, ενώ, άλλοι υποστηρίζουν ότι τα Μέσα Μαζικής Ενημέρωσης γίνονται το εξιλαστήριο θύμα στην προσπάθεια της οικογένειας να αποποιηθεί τις ευθύνες που της αναλογούν σχετικά με την ανάπτυξη επιθετικής συμπεριφοράς στο παιδί²³⁶.

---

²³⁰ Herbert M., «Ψυχολογικά προβλήματα παιδικής ηλικίας», εκδ. Ελληνικά Γράμματα, Αθήνα 1993, σελ. 58.

²³¹ Βουϊδάσκης Β., «Η τηλεοπτική βία και η επιθετικότητα και οι επιδράσεις τους στα παιδιά και στους νέους», Εκδόσεις Γρηγόρης, Αθήνα 1992, σελ. 78-89.

²³² Ο.π. 223, σελ. 59.

²³³ Λαμπροπούλου Ε., «Η κατασκευή της κοινωνικής πραγματικότητας και τα Μέσα Μαζικής Επικοινωνίας», εκδ. Ελληνικά Γράμματα, σελ. 82-87.

²³⁴ Ο.π. 226, σελ. 82-87.

²³⁵ Ο.π. 223, σελ. 60.

²³⁶ Γαλάνης Γ., «Η εγκληματικότητα και τα Μ.Μ.Ε.», στο Κοινωνική Εργασία, Τ. 16, Αθήνα 1989, σελ. 229-234.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 7

ΚΟΙΝΩΝΙΟΛΟΓΙΚΗ ΠΡΟΣΕΓΓΙΣΗ ΤΗΣ ΠΑΡΑΒΑΤΙΚΗΣ ΣΥΜΠΕΡΙΦΟΡΑΣ ΑΝΗΛΙΚΩΝ

Για πολλά χρόνια, αντικείμενο μελέτης των εγκληματολόγων αποτέλεσαν τα στοιχεία τα οποία, κατά την κοινωνικοποίηση του ατόμου, είναι καθοριστικά για την ανάπτυξη μιας παραβατικής συμπεριφοράς

Η Κοινωνιολογία ως επιστήμη προσπάθησε να προσεγγίσει τα ανωτέρω στοιχεία με μια διάθεση ανάλυσης της αποκλίνουσας συμπεριφοράς²³⁷. Το ενδιαφέρον της προσανατολίστηκε, κυρίως, στους ατομικούς και κοινωνικούς παράγοντες, ένα σαφώς θετικό δείγμα, τόσο για την καλύτερη κατανόηση του φαινομένου της παραβατικής συμπεριφοράς των ανηλίκων, όσο και για το σχεδιασμό μιας αποτελεσματικότερης αντιμετώπισής του²³⁸.

Το Επίκεντρο της Κοινωνιολογικής προσέγγισης του φαινομένου είναι η διερεύνηση των συνθηκών που γεννούν μέσα στους κόλπους των φορέων κοινωνικοποίησης, την αποκλίνουσα συμπεριφορά. Η οικογένεια, το σχολείο οι ομάδες ομηλίκων, τα Μέσα Μαζικής ενημέρωσης είναι μερικοί από τους σημαντικότερους φορείς κοινωνικοποίησης. «Κατά πόσο όμως τα «άνθη του κακού» παράγονται μέσα από το οικογενειακό περιβάλλον; Είναι σημαντικές οι οικογενειακές μεταβλητές για την παραβατικότητα των ανηλίκων²³⁹; Η εκπαίδευση και γενικότερα η παιδεία συμβάλλει στη μείωση της παραβατικής συμπεριφοράς των παιδιών; Πόσο σημαντικός είναι ο χώρος στον οποίο ζει και δρα το παιδί; Αποτελεί μια καθοριστική συνιστώσα για τη δόμηση κάθε μελέτης και θεώρησης αλλά και ενός σημαντικού σχεδιασμού πλαισίου αντιπαραβατικής πολιτικής; Ποια είναι η σημαντικότητα των σύγχρονων Μέσων Μαζικής Ενημέρωσης και κατά πόσο σηματοδοτούν μια προπαραβατική συμπεριφορά; Η παραβατική συμπεριφορά «μαθαίνεται»; Είναι η κοινωνική τάξη παράγοντας «προπαραβατικότητας» ανηλίκων; Αυτά είναι μερικά από τα καίρια ερωτήματα στα οποία η επιστήμη της κοινωνιολογίας προσπαθεί να δώσει απαντήσεις, μελετώντας και αναλύοντας το φαινόμενο της παραβατικής συμπεριφοράς.

---

²³⁷ Λαμπροπούλου Έφη, «Κοινωνικός Έλεγχος του εγκλήματος» Εκδ. Παπαζήση, Αθήνα 1994, σελ. 80.

²³⁸ Γεωργούλας Στράτος, «Ανήλικοι Παραβάτες στην Ελλάδα, Κοινωνική αναπαράσταση και αντιμετώπιση», Εκδ. Ελλ. Γράμματα, Αθήνα 2000 σελ. 87-88.

²³⁹ Γεωργούλας Στράτος, «Ανήλικοι Παραβάτες στην Ελλάδα, Κοινωνική αναπαράσταση και αντιμετώπιση», Εκδ. Ελλ. Γράμματα, Αθήνα 2000 σελ. 87-88.

1. Οικογένεια

Η οικογένεια είναι ο πρωταρχικός παράγοντας κοινωνικοποίησης. Η σημασία της, παρά τις συνεχόμενες κοινωνικές αλλαγές και εξελίξεις, εξακολουθεί να είναι τεράστια. Είναι το πλαίσιο, είναι η ομάδα αναφοράς μέσα στην οποία το παιδί θα αποκτήσει τις πρώτες κοινωνικές του εμπειρίες, θα γνωρίσει τις πρώτες σχέσεις εξουσίας, τις στάσεις, τις πεποιθήσεις και τις αξίες που θα το ακολουθούν για το υπόλοιπο της ζωής του²⁴⁰.

Συχνά, ο θεσμός της οικογένειας, στην προσπάθεια προσέγγισης του φαινομένου της παραβατικότητας των ανηλίκων, συνδέεται από τις διάφορες εγκληματολογικές θεωρίες με την ανάπτυξη παραβατικής συμπεριφοράς των παιδιών. Επικρατεί μια γενικότερη οπτική η οποία «κατηγορεί» την οικογένεια ως το θεσμικό πλαίσιο από το οποίο γεννιούνται συμπεριφορές αποκλίνουσες²⁴¹. Η συσχέτιση δυσμενών οικογενειακών συνθηκών και παραβατικής συμπεριφοράς ανηλίκων, είναι γεγονός. Βέβαια κάθε θεωρία επιστημονικής φύσεως προσδίδει διάφορες ιδιότητες και «ευθύνες» στην οικογένεια, βασιζόμενος όμως, ως επί το πλείστον, στο ανωτέρω μοτίβο. Σε κάθε περίπτωση δομείται η εικόνα της οικογένειας ενός προπαραβατικού ανηλίκου, η οποία και φέρει την ευθύνη για την υιοθέτηση παραβατικής συμπεριφοράς από το παιδί και η οποία σε γενικές γραμμές χαρακτηρίζεται από προβλήματα είτε στις διαπροσωπικές σχέσεις των γονιών, που είναι ασταθείς και ανεύθυνες, είτε στις γονικές τους ευθύνες, καθώς συχνά παραμελούν τις βασικές συναισθηματικές του ανάγκες και αναθέτουν εύκολα τη φροντίδα των παιδιών τους σε άλλους²⁴².

Θα ήταν ανούσια πράγματι, η ανάπτυξη των πολυπληθών θεωριών, κοινωνιολογικής προσέγγισης, στην προσπάθεια μας να προσεγγίσουμε από κοινωνιολογικής άποψης τα φαινόμενα της παραβατικής συμπεριφοράς των ανηλίκων, μέσα στην οικογένεια και αυτό διότι δεν είναι αυτοσκοπός η ανάπτυξη μιας νέας θεωρητικής προσέγγισης, αλλά, η προώθηση μιας νέας προβληματικής σχετικά με τις θεωρίες που ασχολούνται με την οικογένεια ως παράγοντα εγκληματογένεσης. Παρόλα αυτά, έχοντας λάβει τη γνώση και το περιεχόμενο αυτών των θεωριών (θεωρία των ρόλων, της κοινωνικής μάθησης, των πολλαπλών παραγόντων, θεωρία

---

²⁴⁰ Νόβα-Καλτσούνη Χ., «Κοινωνικοποίηση, η γένεση του κοινωνικού υποκειμένου», εκδ. Gutenberg, Αθήνα 1998, σελ. 38.

²⁴¹ ⁵ Κορώσης Ν., «Εφηβοί και οικογένεια», εκδ. Gutenberg, Αθήνα 1997, σελ. 58.

²⁴² Γεωργούλας Στράτος, «Ανήλικοι Παραβάτες στην Ελλάδα, Κοινωνική αναπαράσταση και αντιμετώπιση», Εκδ. Ελλ. Γράμματα, Αθήνα 2000 σελ. 88-89.

της δημιουργίας «ηθικής συνείδησης», «κοινωνικής διαδικασίας», «κοινωνικής δομής» κλπ.). Θα μπορούσαμε να τις εντάξουμε σε δύο μεγάλους θεματικούς άξονες, με γνώμονα τον τρόπο προσέγγισης και τον παράγοντα στον οποίο εστιάζουν το ενδιαφέρον τους.

Στον πρώτο θεματικό τομέα εντάσσονται οι θεωρίες που δίνουν έμφαση στο πεδίο των διαπροσωπικών σχέσεων γονιού – παιδιού μέσα από θέματα όπως η κοινωνικοποίηση, η διαπαιδαγώγηση, η επίβλεψη. Σύμφωνα μ' αυτή την οπτική, οι μεταβλητές που αποτελούν παράγοντες πρόγνωσης μελλοντικής παραβατικής συμπεριφοράς σχηματίζουν μια γενική εικόνα, που δείχνει ότι οι γονείς εφαρμόζουν συχνά τιμωρίες, δίνουν περισσότερες εντολές, δίνουν μεγαλύτερη σημασία σε περίπτωση παραβατικής συμπεριφοράς, αλλά συγχρόνως δεν αντιλαμβάνονται έγκαιρα ενδεχόμενη παραβατική συμπεριφοράς, εμπλέκονται σε διαρκέστερες φάσεις καταναγκαστικών αρνητικών ανταλλαγών με τα παιδιά τους, δίνουν πιο ασαφείς και αόριστες εντολές, είναι λιγότερο αποτελεσματικοί στην ανάσχεση της παραβατικής συμπεριφοράς των παιδιών τους²⁴³. Στο δεύτερο θεματικό τομέα εντάσσονται οι θεωρίες που πιστεύουν ως σημαντικούς τους αντικειμενικούς παράγοντες που στοιχειοθετούν μια προπαραβατική οικογένεια, όπως π.χ. ο αριθμός των μελών της, η κοινωνική της τάξη, η οικονομική της κατάσταση κτλ., δίνοντας έμφαση στο πως το παιδί αντιλαμβάνεται, δέχεται και μεταφράζει σε συμπεριφορά αυτούς τους αντικειμενικούς παράγοντες. «Η δεύτερη αυτή οπτική προσέγγιση αφορά την παρουσίαση αντικειμενικών κοινωνικών παραμέτρων που εισέρχονται μέσα στην οικογενειακή ζωή και τον τρόπο με τον οποίο η ψυχολογική πρόσληψή τους από τον ανήλικο τον καθιστά – σημειωτικά – «προπαραβατικό». Μια τέτοια παράμετρος είναι και η εγκληματικότητα των γονέων, καθώς και άλλα προβλήματα κοινωνικής δυσπροσαρμοστικότητας που τους χαρακτηρίζουν και που καλλιεργούν τους αναγκαίους όρους υιοθέτησης παραβατικής συμπεριφοράς από τα ανήλικα παιδιά. Οι όροι αυτοί εξηγούνται με βάση τους νόμους της μίμησης που ανέπτυξε ο Tarde. Σύμφωνα με αυτούς, η μίμηση είναι ο βασικός παράγοντας που ενισχύει την εγκληματικότητα, καθώς όλες οι σημαντικές πράξεις τελούνται κάτω από την επίδραση του κακού. Μάλιστα, γίνεται πιο έντονη όσο περισσότερο στενά συνδεδεμένα είναι το υποκείμενο με το αντικείμενο της μίμησης. Γι αυτόν το λόγο η αντικοινωνικότητα των γονιών έχει καταγράψει επιστημονικά ως ένας σημαντικός παράγοντας ένδειξης «προπαραβατικότητας» των ανηλίκων παιδιών²⁴⁴.

²⁴³ Φαρσεδάκης Ιάκωβος, «Παραβατικότητα και Κοινωνικός Έλεγχος των Ανηλίκων», Νομική βιβλιοθήκη, Αθήνα 1985, σελ. 55-56.

²⁴⁴ Γεωργούλας Στράτος, «Ανήλικοι Παραβάτες στην Ελλάδα, Κοινωνική αναπαράσταση και αντιμετώπιση», Εκδ. Ελλ. Γράμματα, Αθήνα 2000 σελ. 88-89.

Αναπτύσσοντας και αναλύοντας τους ανωτέρω θεματικούς άξονες, γίνεται εύκολα αντιληπτό ένα έντονο κοινό σημείο τους. Αυτό της ψυχολογίας του ανηλίκου είτε μέσα από τις διαπροσωπικές του σχέσεις, είτε μέσω κοινωνικών παραμέτρων²⁴⁵.

Αρκετές έρευνες έχουν προσπαθήσει να προσεγγίσουν τις «ενδείξεις παραβατικότητας». Η σύνδεση της παραβατικής συμπεριφοράς των ανηλίκων με την κακοποίηση τους, είναι συχνά στοιχείο έρευνας αναλύοντας και μελετώντας το φαινόμενο της παραβατικότητας²⁴⁶. Η επιστημονική βιβλιογραφία πάνω στο θέμα, επισημαίνει πως προβλήματα βίας, παραμέλησης και κακοποίησης συνδέονται άρρηκτα με τη δημιουργία μιας προπαραβατικής οικογένειας. Άλλες έρευνες έχουν συνδέσει την παραβατικότητα των ανηλίκων με αλκοολικούς γονείς ή από ιερόδουλες. Τα αποτελέσματα παρουσίασαν μια υψηλή αναλογία τέτοιων περιπτώσεων στον ήδη καταγεγραμμένο παραβατικό πληθυσμό. Αυτό εξηγείται εύκολα από το γεγονός ότι η αγωγή και το περιβάλλον κοινωνικοποίησης αυτών των παιδιών είναι αυτό που τους παρασύρει στην υιοθέτηση του μοναδικού κοινωνικού ρόλου που γνωρίζουν, της εγκληματικής σταδιοδρομίας²⁴⁷.

Σε άλλες έρευνες οι οποίες έχουν μελετήσει τις «ενδείξεις παραβατικότητας» γίνεται συχνή αναφορά και σύνδεση με τα παιδιά τα οποία έχουν γεννηθεί εκτός γάμου ή είναι ορφανά, υιοθετημένα, παιδιά διαζευγμένων γονιών ή μέλη πολύτεκνων οικογενειών²⁴⁸.

Όσον αφορά τα εκτός γάμου παιδιά, επιστημονικές μελέτες έχουν αποδείξει ότι παρουσιάζουν αυξημένη παραβατικότητα και μια αυξημένη ροπή προς αυτή. Με αυτό έχουν απασχοληθεί ιδιαίτερα οι Ferguson, Healy και Bronner και ο Glueck, εξηγώντας τις παραπάνω διαπιστώσεις από το γεγονός της εγκατάλειψης αυτών των παιδιών με αποτέλεσμα η ανατροφή και η αγωγή τους να μην είναι «ισοδύναμη με αυτή των «νόμιμων» παιδιών²⁴⁹. Ο H. McKay, η A. Racine και ο E. Sutherland, μέσα από τις μελέτες τους υποστηρίζουν πως τα παιδιά εκτός γάμου προέρχονται από τις κατώτερες κοινωνικές τάξεις, ενώ, η διαβίωση τους, το μορφωτικό τους επίπεδο και η επαγγελματική τους κατάρτιση είναι αντιστρόφως ανάλογα από αυτή των «νόμιμων» παιδιών. Τονίζουν μάλιστα, ότι τα παιδιά τα οποία έχουν γεννηθεί εκτός γάμου, έχουν στερηθεί την πατρική πειθαρχία, η κοινωνική τους θέση είναι δυσχερής κάτι το οποίο τους υπενθυμίζεται διαρκώς από το κοινωνικό τους περιβάλλον. Έτι το αίσθημα της μειονεξίας είναι έντονο, κυρίως στους κόλπους μιας μικρής κοινωνίας της πειθαρχίας.

---

²⁴⁵ Ο.π. 238 σελ. 55-56.

²⁴⁶ Γεωργούλας Στράτος, «Ανήλικοι Παραβάτες στην Ελλάδα, Κοινωνική αναπαράσταση και αντιμετώπιση», Εκδ. Ελλ. Γράμματα, Αθήνα 2000 σελ. 156-157.

²⁴⁷ Φαρσεδάκης Ιάκωβος, «Παραβατικότητα και Κοινωνικός Έλεγχος των Ανηλίκων», Νομική βιβλιοθήκη, Αθήνα 1985, σελ. 57.

²⁴⁸ Ο.π. 241, σελ. 95.

²⁴⁹ Ο.π. 241, σελ. 54.

Η αντίδραση που δημιουργείται έχει άμεση σχέση με την παραβατική συμπεριφορά. Τα παιδιά αυτά απαντούν στην κοινωνική περιθωριοποίηση, και τα αισθήματα μειονεξίας και μοναξιάς υιοθετώντας συμπεριφορές που παρεκκλίνουν από αυτές που είναι κοινωνικά αποδεκτές²⁵⁰.

Ανάλογες επισημάνσεις έχουν γίνει και στο θέμα των ορφανών παιδιών. Το σημείο εκκίνησης τέτοιων μελετών είναι το γεγονός ότι ένα μεγάλο, ποσοστό από τα ήδη παραβατικά παιδιά είναι παιδιά που μεγάλωσαν χωρίς τον ένα ή και τους δύο γονείς. Η έλλειψη του ενός ή και των δύο γονιών θεωρείται ένας παράγοντας εγκληματογένεσης, ένα δείγμα αυξημένης επικινδυνότητας ώστε να κάνουν στο μέλλον, την εμφάνισή τους σημάδια παραβατικότητας. Αυτές οι έρευνες, υποστηρίζουν το ανωτέρω συμπέρασμα, αναφέροντας ότι ένα παιδί που μεγαλώνει με ένα γονιό, σύντομα αποξενώνεται από αυτόν που ούτως ή άλλως δεν μπορεί να του προσδώσει την σωστή ανατροφή και διαπαιδαγώγηση. Έχει διαπιστωθεί ότι ανάμεσα στους ορφανούς ανήλικους παραβάτες, το ποσοστό στο οποίο λείπει η μητέρα ξεπερνά τα 2/3. Η έλλειψη της μητέρας σημαίνει έλλειψη οικογενειακής θαλπωρής και στοργής για το παιδί, ενώ, η έλλειψη του πατέρα σημαίνει έλλειψη διασφάλισης των μέσων διαβίωσης με τελική συνέπεια την οικονομική δυσπραγία. Η περιθωριοποίηση, η αποξένωση, η μοναξιά είναι μόνο μερικά από τα συναισθήματα που οδηγούν σε απαντήσεις παραβατικότητας²⁵¹.

Όσον αφορά τα παιδιά τα οποία έχουν υιοθετηθεί, όπως αποδεικνύουν σχετικές έρευνες, τα προβλήματα ξεκινούν όταν εκείνα γίνουν γνώστες της υιοθεσίας. Τότε αισθάνονται ότι όλα γύρω τους είναι ψεύτικα, εύπλαστα, τεχνητά δημιουργούμενα. Η ανάγκη τους να αισθάνονται ότι ανήκουν κάπου, σε κάποιους, μένει ακάλυπτη. Τα αισθήματα κατωτερότητας, μειονεξίας και μοναξιάς παίρνουν τη θέση της έως πρότινος οικογενειακής συνοχής. Η αγάπη, ο σεβασμός, η συναισθηματική εμπλοκή με την οικογένεια χάνονται και το παιδί βρίσκει ως μόνη διέξοδο τη φυγή²⁵².

Τα παιδιά διαζευγμένων γονιών, έχουν θεωρηθεί, επίσης δείγμα αυξημένης επικινδυνότητας για την μελλοντική ανάπτυξη παραβατικής συμπεριφοράς²⁵³. Οι ενδοοικογενειακές συγκρούσεις, η ένταση, η ανάπτυξη ενός δυσλειτουργικού κλίματος, έχουν «βαπτιστεί» ως ενδείξεις παραβατικότητας. Η σύνδεση του παιδιού

---

²⁵⁰ Ο.π. 241, σελ. 94.

²⁵¹ Λαμπροπούλου Έφη, «Κοινωνικός Έλεγχος του εγκλήματος» Εκδ. Παπαζήση, Αθήνα 1994, σελ. 83.

²⁵² Γεωργούλας Στράτος, «Ανήλικοι Παραβάτες στην Ελλάδα, Κοινωνική αναπαράσταση και αντιμετώπιση», Εκδ. Ελλ. Γράμματα, Αθήνα 2000 σελ. 96.

²⁵³ Φαρσεδάκης Ιάκωβος, «Παραβατικότητα και Κοινωνικός Έλεγχος των Ανηλίκων», Νομική βιβλιοθήκη, Αθήνα 1985, σελ. 59.

διαζευγμένων γονιών με την παραβατική συμπεριφορά δεν είναι αποτέλεσμα πρόσφατων ερευνών. Αυτή η σύνδεση αναφέρθηκε για πρώτη φορά από τους Glueck στο Κέμπριτζ πριν από πενήντα τρία (53) χρόνια²⁵⁴. Παρόλα αυτά ο παραπάνω συνειρμός εξακολουθεί να λειτουργεί στο μυαλό όλων, και όχι αδικαιολόγητα, γιατί όσο αυξάνεται ο αριθμός των διαζυγίων, τόσο αυξάνεται και ο αριθμός των παιδιών που είναι πιθανό να εκτεθούν σε κακές οικονομικές συνθήκες, κακές διαπροσωπικές σχέσεις και κακή ποιότητα ζωής²⁵⁵. Η ανωτέρω διαπίστωση δεν απορρέει μόνο από τις απόψεις εγκληματολόγων και κοινωνιολόγων που έχουν απασχοληθεί με το φαινόμενο, αλλά και από τις απόψεις ψυχιάτρων. Όπως έχει αναφερθεί από τον Maclean και Wadsworth ξεκινά μια αλυσιδωτή αντίδραση: η συναισθηματική διαταραχή μετά το διαζύγιο και η υποβάθμιση του κοινωνικού και οικονομικού επιπέδου ακολουθούνται από μια σοβαρότερη συναισθηματική διαταραχή, που κάνει το παιδί να υπολειτουργεί στο σχολείο και να μη σπουδάζει· ως αποτέλεσμα, αυξάνονται οι πιθανότητες να βρεθεί σε μια δεινή οικονομική κατάσταση, που με τη σειρά της αυξάνει τον κίνδυνο να εμπλακεί ο ανήλικος σε κάποιου είδους αντικοινωνική συμπεριφορά.

Όπως αναφέρουν επιστήμονες που έχουν απασχοληθεί με την παραβατικότητα των ανηλίκων και τις ενδείξεις αυτής, στην «επικίνδυνη ζώνη» βρίσκονται και οι πολυμελείς οικογένειες. Ο μεγάλος αριθμός ατόμων σε μια οικογένεια όταν μάλιστα συνυπάρχουν δυσμενείς συνθήκες όπως η φτώχεια, έχει ως αποτέλεσμα τη μείωση της γονικής επίβλεψης· τότε ο ανήλικος «στιγματίζεται» στις έρευνες ως πιθανός παραβάτης. Οι κακές συνθήκες, όπως ο αλκοολισμός, η αλητεία, η επαιτεία, μικροκλοπές, χαρακτηρίζουν περισσότερο οικογένειες με φτωχά ή ανύπαρκτα εισοδήματα. Η παραβατική συμπεριφορά είναι η μόνη διέξοδος γι αυτούς που δεν έχουν τα μέσα, και οι ανήλικοι που διαπαιδαγωγούνται σε ένα τέτοιο περιβάλλον είναι επιρρεπείς στο να ακολουθήσουν την ίδια παραβατική συμπεριφορά²⁵⁶.

Σε όλες, βέβαια τις ανωτέρω έρευνες, υπάρχουν και αντίλογες κατευθύνσεις. Συχνά, έχουν κατηγορηθεί για ανυπαρξία αντικειμενικότητας, ανεπάρκεια δείγματος και στατιστικών αποτελεσμάτων. Αυτό όμως δεν εμποδίζει αρκετές νεότερες έρευνες να συνεχίζουν να εστιάζουν την προσοχή τους στην καταγραφή και επιστημονική υποστήριξη των οικογενειακών μεταβλητών ως παραγόντων ανήλικης «προπαραβατικότητας». Αλλά και αυτή η πορεία της επιστημονικής έρευνας αρκεί

---

²⁵⁴ Ο.π. 248, σελ. 60.

²⁵⁵ Σκλείδη Ο., «Διαζύγιο, το συμφέρον του παιδιού συμφέρον όλων», Αθήνα 1984, σελ. 72.

²⁵⁶ Γεωργουλός Σ., «Ανήλικοι Παραβάτες στην Ελλάδα», Εκδ. Ελληνικά Γράμματα Αθήνα, 2000, σελ. 97.

για να θεωρήσουμε την οικογένεια, τις διαπροσωπικές σχέσεις μέσα σε αυτή και όλους τους αντικειμενικούς παράγοντες που την περιβάλλουν και βοηθούν στη μορφοποίηση της ως σημεία δόμησης της «προπαραβατικότητας» ενός ανηλίκου²⁵⁷.

2. Το σχολείο

Το σχολείο είναι αναμφισβήτητα ένας από τους σημαντικότερους φορείς κοινωνικοποίησης του ατόμου. Αποτελεί την ομάδα, την «μικρή κοινωνία», μετά την οικογένεια, στην οποία ανήκει το άτομο. Η άποψη η οποία υποστηρίζει ότι στην οικογένεια πραγματοποιείται «συναισθηματική κοινωνικοποίηση», ενώ, στο σχολείο «πνευματική», δεν έχει γεννηθεί τυχαία²⁵⁸.

Η κοινωνιολογία ως επιστήμη, μελετώντας το φαινόμενο της παραβατικότητας των ανηλίκων, μελετά ιδιαίτερα το χώρο του σχολείου και τον συνδέει άρρηκτα με την εμφάνιση «προπαραβατικών συμπτωμάτων».

Συχνά, ακούγεται η άποψη, τόσο από τους ίδιους τους ερευνητές, αλλά και από το ευρύ κοινό, ότι το σχολείο, η εκπαίδευση και γενικότερα η Παιδεία, είναι παράγοντες εξομάλυνση της παραβατικής συμπεριφοράς²⁵⁹. Ο ρόλος του σχολείου ως φορέας εκμάθησης κοινωνικών κανόνων συμπεριφοράς είναι καταλυτικός παράγοντας στην προσπάθεια αντιμετώπισης του φαινομένου της παραβατικής συμπεριφοράς. Το σχολείο, πέραν της διδασκαλίας παρέχει ήθος, σφυρηλατεί χαρακτήρα, εθίζει τα παιδιά στην τάξη, την πειθαρχία, στην αποστροφή ου ψεύδους και της αδικίας. Ασκεί την εγκράτεια των μαθητών, καταργεί τη θρασύτητα, τη νωθρότητα. Αναπτύσσει την φιλοτιμία, διανοίγονται οι ηθικοί και διανοητικοί ορίζοντες του παιδιού. Μέσα στο σχολείο χαλιναγωγούνται τα πάθη, πραγματοποιείται η προσαρμογή του ατόμου στην κοινωνία και μέσω αυτής ανακαλύπτονται έγκαιρα ατέλειες, η μειονεξίες του ανηλίκου, με αποτέλεσμα τη σωστή και αποτελεσματική παρέμβαση²⁶⁰.

Η βασική ιδέα των περισσότερων κοινωνιολογικών θεωριών που ερευνούν το φαινόμενο της παραβατικότητας των ανηλίκων, είναι ότι το σχολείο χτίζει το «σωστό» άνθρωπο, ενώ, ο ανεκπαιδευτος ρέπει προς την παραβατική συμπεριφορά²⁶¹. Οι

---

²⁵⁷

²⁵⁸ Λαμπροπούλου Έφη, «Κοινωνικός Έλεγχος του εγκλήματος» Εκδ. Παπαζήση, Αθήνα 1994, σελ. 84-85.

²⁵⁹ Γεωργουλός Σ., «Ανήλικοι Παραβάτες στην Ελλάδα», Εκδ. Ελληνικά Γράμματα Αθήνα, 2000, σελ. 98.

²⁶⁰ Ο.π. 254, σελ. 99.

²⁶¹ Φαρσεδάκης Ιάκωβος, «Παραβατικότητα και Κοινωνικός Έλεγχος των Ανηλίκων», Νομική βιβλιοθήκη, Αθήνα 1985, σελ. 67-68.

ερευνητές μέσα από τις μελέτες τους επιβεβαιώνουν την παραπάνω υπόθεση, υποστηρίζοντας πως ο ανεκπαιδευτος λειτουργεί υπό καθεστώς στιγμιαίων παρορμήσεων, παρασυρόμενος από τη δίνη του πάθους σε πράξεις τις οποίες δεν θα τολμούσε να διαπράξει αν είχε οξύτερο νοητικό επίπεδο. Σύμφωνα με τις ίδιες μελέτες, το άτομο που δεν έχει εκπαιδευτεί, που δεν έχει παιδεία, είναι πιο πιθανό να συλλάβει ανήθικες ή αντικοινωνικές ιδέες από ό,τι ένας επιστήμονας, διότι δεν έχει ανασταλτικούς περιορισμούς που δημιουργούνται κάτω από την επίδραση της γνώσης. Για τους λόγους αυτούς ο ΟΗΕ, με τη Διακήρυξη της 10/12/1948 ζήτησε από τα κράτη – μέλη να καταστήσουν την Παιδεία και τη μόρφωση προσιτή σε όλους ώστε τα άτομα να προφυλάσσονται από τον κίνδυνο της σκηνής²⁶².

Τα παραπάνω αποτελέσματα από έρευνες και μελέτες θέτουν, από πολύ παλιά, το σχολείο, παράγοντα, βοηθητικό, στις προσπάθειες πρόληψης του φαινομένου της παραβατικής συμπεριφοράς²⁶³. Ανάλογα αποτελέσματα και πορίσματα ερευνών. Βλέπουμε και σε Νεότερες θεωρήσεις, παρόλα αυτά, από τα πρώτα κιόλας χρόνια μελέτης του φαινομένου της παραβατικής συμπεριφοράς των ανηλίκων, υπήρξαν αντιτιθέμενες απόψεις και έρευνες. Ο Fuerry και Quetelet, στην πρώτη τους στατιστική μελέτη για την ηθική της Γαλλίας το 1834, υποστηρίζουν ότι το σχολείο και η Παιδεία δεν συμβάλλει σημαντικά στη μείωση της παραβατικότητας, αφού είναι ένα μέσο το οποίο μπορεί να χρησιμοποιηθεί σωστά ή όχι²⁶⁴. Ο Lobroso, σύμφωνα με τη θεωρία του για τον εκ γενετής εγκληματία, υποστηρίζει πως η εκπαίδευση είναι μάλλον παράγοντας ανάπτυξης εγκληματικής συμπεριφοράς, αφού ένας εκ γενετής παραβάτης, με τη σχολική μόρφωση αναπτύσσει τις διανοητικές του ικανότητες με αποτέλεσμα να είναι σε θέση να τελειοποιεί τα μέσα με τα οποία προβαίνει σε παράνομες πράξεις²⁶⁵. Οι Ferri και Tarde, τέλος, απέρριπταν την άμεση συσχέτιση σχολικής μόρφωσης και παραβατικότητας, υποστηρίζοντας ότι η παραπάνω συσχέτιση υφίσταται εφόσον η μεταβλητή αφορά και το είδος της εγκληματικότητας²⁶⁶. Έτσι αναπτύσσεται μια νέα μεθοδολογία που βασίζεται στην αρχή η οποία υποστηρίζει ότι οι ανεκπαιδευτοι διαπράττουν, κυρίως, εγκλήματα βαριάς μορφής, όπως εγκλήματα κατά των ηθών, βίας, παιδοκτονίας κτλ.

---

²⁶² Σταθόπουλος Π., «Κοινωνική Πρόνοια, μια γενική θεώρηση», εκδ. Έλλην, Αθήνα 1999, σελ. 369-370.

²⁶³ Στασινός Δ., «Ειδική εκπαίδευση στην Ελλάδα, αντιλήψεις, θεσμοί και πρακτικές», εκδ. Gutenberg, Αθήνα 1991, σελ. 98.

²⁶⁴ Φαρσεδάκης Ιάκωβος, «Παραβατικότητα και Κοινωνικός Έλεγχος των Ανηλίκων», Νομική βιβλιοθήκη, Αθήνα 1985, σελ. 68.

²⁶⁵ Φαρσεδάκης Ιάκωβος, «Παραβατικότητα και Κοινωνικός Έλεγχος των Ανηλίκων», Νομική βιβλιοθήκη, Αθήνα 1985, σελ. 69.

²⁶⁶ Γεωργουλός Σ., «Ανήλικοι Παραβάτες στην Ελλάδα», Εκδ. Ελληνικά Γράμματα Αθήνα, 2000, σελ. 100.

Άλλες έρευνες συνδέουν την απόδοση του νέου στο σχολείο και γενικότερα τη στάση του στην εκπαιδευτική διαδικασία με την αποκλίνουσα συμπεριφορά. Οι ανωτέρω έρευνες υποστηρίζουν ότι τα ίδια τα σχολεία συμβάλλουν συχνά στην παρέκκλιση, κάνοντας διακρίσεις ανάμεσα στους «καλούς» και στους «κακούς» μαθητές. Σύμφωνα με τα κριτήρια των μεσαίων στρωμάτων, μαθητές με έκδηλα αρνητικά οικογενειακά χαρακτηριστικά και προβλήματα κοινωνικοποίησης κινδυνεύουν περισσότερο από τους άλλους να χαρακτηριστούν «αποτυχημένοι». Οι εκπαιδευτικοί, λειτουργώντας κυρίως με βάση τις στερεότυπες θεωρίες και προσωπικές εκτιμήσεις, κατηγοριοποιούν τους μαθητές ανάλογα με τις επιδόσεις τους, την καλή τους συμπεριφορά, και ανάλογα με την κοινωνικοοικονομική κατάσταση των οικογενειών τους. Όσοι μαθητές χαρακτηρίζονται αρνητικά έχουν και την ανάλογη μεταχείριση από τους δασκάλους. Επειδή τα παιδιά δεν έχουν ιδιαίτερες αντιστάσεις, αποδέχονται σταδιακά το αρνητικό χαρακτηριστικό ως στοιχείο της ταυτότητάς τους. Αποδέχονται έτσι το ρόλο τον οποίο τους έχουν προσδώσει (θεωρία των ρόλων). Απαντούν θετικά ασκώντας ενέργειες, πράξεις και στάσεις που αντιστοιχούν σε μια καθορισμένη θέση που το ίδιο το σχολείο τους έχει επιβάλλει. Η θέση αυτή αποδίδει και ένα σύνολο από δικαιώματα και υποχρεώσεις τα οποία το παιδί υλοποιεί (φασαρίες, αδιαφορία για το σχολείο κ.λ.π.) εκτελώντας έτσι το ρόλο του.

Το παιδί με τη βοήθεια του ρόλου που του προσδίδεται ανταποκρίνεται σε ερεθίσματα που από το ίδιο το σχολείο, αλλά και τον κοινωνικό του περίγυρο, λαμβάνει προσπαθώντας έτσι να βρει διέξοδο στα προβλήματά του. Η ανθρώπινη ανάγκη για εσωτερική ασφάλεια κυρίως μάλιστα σε αυτή την ευαίσθητη ηλικία που η ανάγκη αυτή είναι πιο έντονη, είναι αυτή που κάνει το παιδί να μην αντιδρά και να μην κάνει προσπάθειες για ν' αλλάξει το ρόλο του, έστω και αν αυτός δεν τον ωφελεί. Ο πιο συχνός και χαρακτηριστικός ρόλος τον οποίο υιοθετεί κάτω από αυτές τις συνθήκες ένα παιδί, όπως αυτός του προσδίδεται από το σχολείο, είναι, σύμφωνα με τους θεωρητικούς, αυτός του αποδιοπομπαίου τράγου. Ο αποδιοπομπαίος τράγος αποδίδεται στο παιδί με τη χαμηλότερη θέση στη σχολική τάξη. Το σχολείο τον «κατηγορεί» για όλα όσα συμβαίνουν τον απομονώνει, τον θεωρεί «φταίχτη», δεν του δίνει το λόγο, δεν τον αφήνει να συμμετέχει σε δραστηριότητες, ενώ παράλληλα τον καταπιέζει με καταιγισμό συμβουλών, κατευθύνσεων, περιορισμών και με την εξήγηση ότι όλα γίνονται για το δικό του καλό και για να βοηθηθεί διότι έχει πάρει τον «κακό δρόμο». Για το παιδί ο ρόλος του αποδιοπομπαίου τράγου είναι σαρωτικός, αφού το παιδί αδυνατεί να αντιδράσει, αυτασφαλίζεται και επιτρέπει την ανάπτυξη

προκαταλήψεων και άκαμπτων στάσεων απέναντί του²⁶⁷. Ο στιγματισμός και η αποδοχή του ρόλου «του διαφορετικού» περιορίζει αυτόματα τις πιθανότητες να αντιμετωπισθούν τα προβλήματα της συμπεριφοράς τους ως παροδικά²⁶⁸.

Ανάλογες έρευνες, στην προσπάθειά τους να υποστηρίξουν την άμεση σχέση μεταξύ εκπαίδευσης και ανάπτυξης παραβατικής συμπεριφοράς των ανηλίκων, απασχολήθηκαν με πιο εξειδικευμένους τομείς. Σύμφωνα με αυτές, η σωματική αγωγή και η ψυχαγωγία έχουν όχι μόνο παιδαγωγική, αλλά και ανασχετική ισχύ για την παραβατική συμπεριφορά²⁶⁹.

Άλλοι μελετητές υποστηρίζουν πως παράλληλα με τη σωματική αγωγή και την ψυχαγωγία, η Κλασική Παιδεία είναι ένας ακόμη πολύ σημαντικός παράγοντας πρόληψης της παραβατικής συμπεριφοράς των ανηλίκων. Οι ίδιοι ερευνητές υποστηρίζουν πως η Κλασική Παιδεία είναι παράγοντας ηθικής ανάπτυξης του ατόμου, ενισχύει την κριτική σκέψη του και απορρίπτει τις αντικοινωνικές συμπεριφορές και συνήθειες. Με αυτό τον τρόπο διαμορφώνεται όμως ένα στερεότυπο το οποίο υποστηρίζει πως ο ανήλικος που δεν έχει Κλασική Παιδεία είναι επικίνδυνο να αναπτύξει παραβατική συμπεριφορά²⁷⁰.

Οι θεωρίες που απασχολήθηκαν με τη σύνδεση του σχολείου και της παραβατικής συμπεριφοράς των ανηλίκων, συνδέουν άρρηκτα την απόδοση του νέου στο σχολείο, και γενικότερα τη στάση του στην εκπαιδευτική διαδικασία, με την αποκλίνουσα συμπεριφορά. Έρευνες έδειξαν ότι παιδιά και έφηβοι με σοβαρά προβλήματα στο σχολείο, με κακές επιδόσεις, ελλιπή παρακολούθηση και απουσία κινήτρων για μόρφωση, εμπλέκονται ευκολότερα από τους άλλους σε παραβατικές δραστηριότητες²⁷¹.

Τι συμβαίνει όμως και ο κακός μαθητής εξελίσσεται σε παραβατικό; Οι έρευνες και οι θεωρίες δίστανται. Μια πρώτη οπτική προσέγγισης υποστηρίζει τη θέση ότι οι ανήλικοι παραβάτες δείχνουν πολύ μικρό ή και καθόλου ενδιαφέρον για το σχολείο. Την αδιαφορία ακολουθεί η αποτυχία, η οποία δίνει ένα καινούριο έναυσμα στην αδιαφορία του μαθητή. Η παρακολούθηση των μαθημάτων στο σχολείο δεν αποτελεί διεγερτική δραστηριότητα, και αν δεν ήταν υποχρεωμένοι αυτοί οι ανήλικοι να πηγαίνουν στο σχολείο, δεν θα το έκαναν. Άλλωστε όποτε βρίσκουν

---

²⁶⁷ Κοτσαρίδου-Παπαδοπούλου Χ., «Κοινωνική Εργασία με Ομάδες», Αθήνα 1992, σελ. 85-86.

²⁶⁸ Λαμπροπούλου Έφη, «Κοινωνικός Έλεγχος του εγκλήματος» Εκδ. Παπαζήση, Αθήνα 1994, σελ. 85-86.

²⁶⁹ Γεωργουλός Σ., «Ανήλικοι Παραβάτες στην Ελλάδα», Εκδ. Ελληνικά Γράμματα Αθήνα, 2000, σελ. 101.

²⁷⁰ Γεωργουλός Σ., «Ανήλικοι Παραβάτες στην Ελλάδα», Εκδ. Ελληνικά Γράμματα Αθήνα, 2000, σελ. 101-103.

²⁷¹ Ο.π. 263, σελ. 84-85.

την ευκαιρία, φεύγουν. Αυτή η έλλειψη ενδιαφέροντος, σύμφωνα με τους μελετητές δεν οφείλεται στην έλλειψη ικανοτήτων, αλλά στο γεγονός ότι το σχολείο δεν τους ικανοποιεί. Το σχολείο γι αυτούς σημαίνει εργασία, σημαίνει παθητικότητα, ρουτίνα, μονοτονία, υποταγή στην αυθεντία του δασκάλου. Το σχολείο αντιπροσωπεύει το αντίθετο απ' ότι ενδιαφέρει τον «προπαραβατικό» ανήλικο που αγαπά τη δράση, τη διέγερση, το παιχνίδι. Μια άλλη οπτική, παρεμβαίνει στο επίπεδο της οικογένειας και στο ρόλο τον οποίο κατέχει αυτή στη γένεση της σχολικής απροσαρμοστικότητας. Όταν το παιδί νιώθει τα αισθήματα της μονοτονίας, της ρουτίνας και της πίεσης από το «ανιαρό» σχολείο, έχει την ανάγκη της υποστήριξης του γονιού. Όταν αυτή δεν υπάρχει ώστε το παιδί να αντεπεξέλθει στις πιέσεις του σχολείου, εκείνο χάνει το ενδιαφέρον του, αποτυγχάνει και αναζητεί διεξόδους σε αντικοινωνικά περιβάλλοντα. Ο σημαντικότερος ρόλος του γονιού εδώ ο οποίος μαζί με το δάσκαλο πρέπει να βοηθήσουν το παιδί να θέσει σε νέες βάσεις τη σχέση του με το σχολείο, είναι εμφανής²⁷².

Ερευνητικά, έχει επίσης ελεγχθεί, η συσχέτιση μεταξύ σχολικής δυσπροσαρμοστίας και παραβατικότητας. Ο Glueck σε έρευνά του έδειξε ότι τα παιδιά που παρουσιάζουν παραβατική συμπεριφορά έχουν, κατά μέσο όρο, σχολική καθυστέρηση σε σχέση με τα μη παραβατικά²⁷³.

Παρόμοιες έρευνες έχουν επιχειρήσει το συσχετισμό παραπτωματικής συμπεριφοράς και μαθησιακών δυσκολιών. Ως μαθησιακές δυσκολίες νοούνται η δυσλεξία, η δυσαριθμησία, τα λάθη οπτικού τύπου και τα εννοιολογικά λάθη. Σύμφωνα με την υπόθεση της συσχέτισης των μαθησιακών δυσκολιών με την παραβατική συμπεριφορά, το παιδί που αντιμετωπίζει μαθησιακές δυσκολίες παρουσιάζει μαθησιακές ελλείψεις με αποτέλεσμα να βρίσκεται σε μειονεκτική θέση και να δυσκολεύεται να μπει στην συναγωνιστική σχολική διαδικασία. Τα ανωτέρω μειονεκτικά αισθήματα έχουν ως αποτέλεσμα ανάλογες αντιδράσεις οι οποίες είναι ουσιαστικά απαντήσεις στην περιθωριοποίηση που έχει υποστεί. Η παρεκκλίνουσα συμπεριφορά, η επιθετικότητα είναι τρόπος προστασίας του ίδιου του εαυτού του. Χρησιμοποιεί σαν άμυνα την επίθεση. Οι αντιδράσεις αυτές, οι οποίες δεν υπάρχουν χωρίς αιτία, θέτουν τον ανήλικο στην ομάδα των λεγόμενων παραβατών ανηλίκων²⁷⁴.

Όλες αυτές οι θεωρίες και έρευνες που αναφέρθηκαν δομούν την εικόνα του ανήλικου παραβάτη, ο οποίος είναι είτε αμόρφωτος, είτε ελλιπούς Παιδείας, είτε έχει

---

²⁷² Γεωργουλός Σ., «Ανήλικοι Παραβάτες στην Ελλάδα», Εκδ. Ελληνικά Γράμματα Αθήνα, 2000, σελ. 102.

²⁷³ Φαρσεδάκης Ιάκωβος, «Παραβατικότητα και Κοινωνικός Έλεγχος των Ανηλίκων», Νομική βιβλιοθήκη, Αθήνα 1985, σελ. 56.

²⁷⁴ Χαρολίδου Σ., «Συσχετισμός παραπτωματικής συμπεριφοράς και μαθησιακών δυσκολιών», εκδ. Ελληνικά Γράμματα, Αθήνα 1989, σελ. 104.

μαθησιακές δυσκολίες, είτε είναι σχολικά απροσάρμοστος λόγω έλλειψης ενδιαφέροντος. Σε όλες βέβαια τις προαναφερόμενες έρευνες υπάρχουν και αντιτιθέμενες απόψεις, έχοντας όμως όλες ένα κοινό χαρακτηριστικό «πιστεύω»: ότι το σχολείο είναι ένας φορέας ο οποίος με τη σωστή λειτουργία του μπορεί να συμβάλλει στην καλύτερη αντιμετώπιση της παραβατικής συμπεριφοράς: στην πρόληψή της.

3. Ομάδες ομηλικών

Οι ομάδες συνομηλικών στις οποίες ανήκουν οι νέοι, είναι σύμφωνα με τους Κοινωνιολόγους, ένας ακόμη, πολύ σημαντικός κοινωνικός παράγοντας που σχετίζεται άμεσα με την παιδική εγκληματικότητα.

Σύμφωνα με τη θεωρία του E. Sutherland (θεωρία διαφορικού συγχρωτισμού) η παραβατικότητα είναι μια συμπεριφορά η οποία «μαθαίνεται». Με βάση τη θεωρία αυτή, έχουν αναπτυχθεί μια σειρά θεωριών, επιβεβαιωμένες ερευνητικά, οι οποίες πραγματεύονται τον παράγοντα της ομάδας συνομηλικών και τη σημαντικότητα του στην υιοθέτηση ή μη της παραβατικής συμπεριφοράς στους ανήλικους. Η βάση των ανωτέρω θεωριών είναι η υπόθεση εργασίας ότι η παραβατική συμπεριφορά δεν είναι αποτέλεσμα ψυχοβιολογικών δυσλειτουργιών, αλλά είναι συμπεριφορά η οποία μαθαίνεται μέσα από τη συμμετοχή των ανηλικών σε δημιουργημένες ομάδες, από τους ίδιους, που έχουν σχέση με ποικίλα ενδιαφέροντα²⁷⁵.

Οι παρέες έχουν αποτελέσει και εξακολουθούν να είναι αντικείμενο κεντρικού εγκληματολογικού και κοινωνιολογικού ενδιαφέροντος. Η νεανική παραβατικότητα θεωρείται ότι ξεκινά ως ομαδική διαδικασία και ότι η νεανική παραβατική «συμμορία» ανοίγει τον δρόμο για την εγκληματικότητα²⁷⁶.

Πιο εξειδικευμένες θεωρίες αναφέρουν ότι δημιουργείται μια υποκουλτούρα παραβατικότητας από μειονεκτούντες μαθητές, οι οποίοι εντάσσονται σε ομάδες φίλων ανάλογου χαρακτήρα. Η συμπεριφορά της ομάδας στις επιθετικές συμπεριφορές των παιδιών θα καθορίσει το είδος και το βαθμό της αντικοινωνικότητας που θα αναπτύξουν οι ανήλικοι²⁷⁷.

---

²⁷⁵ Τσαούσης Δ., «Χρηστικό λεξικό κοινωνιολογίας», εκδ. Gutenberg, Αθήνα 1989, σελ. 108.

²⁷⁶ Λαμπροπούλου Έφη, «Κοινωνικός Έλεγχος του εγκλήματος» Εκδ. Παπαζήση, Αθήνα 1994, σελ. 87.

²⁷⁷ Γεωργουλός Σ., «Ανήλικοι Παραβάτες στην Ελλάδα», Εκδ. Ελληνικά Γράμματα Αθήνα, 2000, σελ. 142.

Η επικινδυνότητα των ομάδων συνομηλίκων, όταν αυτές μετατρέπονται σε ομάδες - συμμορίες, έχει ερευνηθεί διεθνώς. Άλλωστε η ίδια η λέξη συμμορία έχει στιγματιστεί αρνητικά.

Πολλές θεωρίες δίνουν έμφαση στους ψυχολογικούς παράγοντες που ωθούν έναν ανήλικο να ενταχθεί σε τέτοιου είδους ομάδες και να υιοθετήσει μια παραβατική συμπεριφορά. Αυτή τη διαδικασία, σκιαγραφείται ως εξής: Το πλημμελώς κοινωνικοποιημένο παιδί, που αισθάνεται μειονεκτικά σε σχέση με τους συνομηλίκους του, οι οποίοι πληρούν το στερεότυπο του κοινωνικά προσαρμοσμένου, θα ενταχθεί στις συμμορίες, προσπαθώντας έτσι, να αποκτήσει μια κοινωνική νομιμοποίηση και μια προσωπική αναφορά²⁷⁸. Οι ίδιες θεωρίες υποστηρίζουν πως οι νέοι, λόγω του ευαίσθητου της ηλικίας τους, νιώθουν ανασφάλεια, η οποία εξουδετερώνεται με την ένταξη σε μια παρέα, που του παρέχει το αίσθημα του «ανήκειν»²⁷⁹. Αυτό το αίσθημα είναι τόσο σημαντικό, ώστε να μην κάμπτονται από τους σκληρούς όρους υποταγής την ομάδα. Η συμμετοχή τους σε μια συμμορία τους προσφέρει νέες εμπειρίες, έξω από την οικογένειά, και τους βοηθά στην επίλυση προβλημάτων τα οποία σχετίζονται με την ταυτότητά τους και τη θέση του στην κοινωνία²⁸⁰.

Άλλες θεωρίες τονίζουν τους κοινωνικούς παράγοντες που ωθούν τους ανηλίκους στη συμμετοχή τους σε συμμορίες και στην υιοθέτηση παραβατικής συμπεριφοράς. Τέτοιες εξηγήσεις αφορούν τη δημιουργία συμμοριών σε μειονεκτικούς κύκλους σε περιόδους που παρατηρείται από αυξητική τάση σε φαινόμενα όπως: μονογονεϊκές οικογένειες, προβληματικά σχολεία, ανυπαρξία δραστηριοτήτων ελεύθερου χρόνου. Επίσης γίνεται αναφορά στην αντίδραση των ανηλίκων στις αξίες των γονιών τους, οι οποίοι θέτουν σε αμφισβήτηση την προαγωγή του ατόμου σε βάρος της συλλογικής ζωής, στρέφονται προς τους όμοιούς τους και συμμετέχουν σε συμμορίες²⁸¹.

Ένα άλλο στοιχείο που τονίζει η ομάδα θεωριών που υποδεικνύει τις ομάδες φίλων ή τις συμμορίες ως ένα στοιχείο «προπαραβατικότητας», είναι το γεγονός ότι η ένταξη σε αυτήν την ομάδα ακολουθείται από μια τελετουργία μύησης, η οποία εξυπηρετεί κάποιο σκοπό²⁸². Αυτός ο σκοπός έχει να κάνει με τη μεταβίβαση των κοινωνικών αξιών της ομάδας. Πρόκειται για τρόπο επικοινωνίας κατά τον οποίο ο

²⁷⁸ Ασρινάκης Α., «Νεανικές υποκουλτούρες», εκδ. Παπαζήση, Αθήνα 1991, σελ. 115.

²⁷⁹ Μπερτ Ρέιμον-Ριβιέ, «Η κοινωνική ανάπτυξη του εφήβου», εκδ. Καστανιώτη, Αθήνα 1987.

²⁸⁰ Γκότοβος Α., «Νεολαία και κοινωνική μεταβολή», εκδ. Gutenberg, Αθήνα 1996, σελ. 242.

²⁸¹ Φαρσεδάκης Ιάκωβος, «Παραβατικότητα και Κοινωνικός Έλεγχος των Ανηλίκων», Νομική βιβλιοθήκη, Αθήνα 1985, σελ. 72-73.

²⁸² Γεωργουλός Σ., «Ανήλικοι Παραβάτες στην Ελλάδα», Εκδ. Ελληνικά Γράμματα Αθήνα, 2000, σελ. 137-138.

δέκτης δέχεται ένα ιδεολογικό μήνυμα χωρίς να δίνει καμία απάντηση. Αυτό το μήνυμα εμπεριέχει τόσο μεγάλο συγκινησιακό φορτίο που εγγράφεται στο ασυνείδητο των μελών της ομάδας. Οι θεωρίες που υποστηρίζουν τον ανωτέρω συλλογισμό θέτουν ως βάση την ύπαρξη πολλών υποκουλτούρων παραβατικότητας, δηλαδή στον αντίποδα μιας ενιαίας ταυτότητας, στη λογική της οποίας ο νέος είναι ενταγμένος στο σύνολο της κοινωνίας, στην κουλτούρα του σύγχρονου Πολιτισμού²⁸³.

Άλλες θεωρίες, διαφοροποιώντας τη θέση τους από τον παραπάνω συλλογισμό, του ασκούν κριτική βασιζόμενη σε δύο στοιχεία : το πρώτο είναι αυτό της έννοιας ταυτότητας, υποστηρίζοντας πως οι νέοι δεν υιοθετούν ομοιόμορφες συμπεριφορές και είναι φυσιολογικό σε μια ομάδα νέων να υπάρχουν περισσότερες υποκουλτούρες, πολλές από αυτές αφού μάλιστα δε συμφωνούν ούτε στηρίζονται από τη συμβατικότητα της καθημερινής ζωής και των καθιερωμένων κοινωνικών αξιών. Όταν μάλιστα το θέμα της ταυτότητας θίγεται από φορείς εξουσίας, αυτό συμβαίνει ώστε να πραγματοποιηθεί η απόκρυψη κοινωνικών, γεωγραφικών και επαγγελματικών ανισοτήτων. Όπως μάλιστα αναφέρει και ο A. Tourain, «Το κράτος επικαλείται την ταυτότητα εναντίον των κοινωνικών ρόλων, προσπαθώντας να επιβάλει την ιδέα μιας ενότητας και μιας ενοποίησης που είναι πάνω απ όλες τις ιδιαιτερότητες»²⁸⁴.

Όσον αφορά το δεύτερο σημείο το οποίο κριτικάρουν οι θεωρητικοί που αντιτίθενται στο συλλογισμό σχετικά με την μύηση των ατόμων μιας ομάδας στις αξίες αυτής, αφορά τα κριτήρια με βάση τα οποία μια νεανική υποκουλτούρα στιγματίζεται. Σύμφωνα με αυτές τις κριτικές είναι άξιο απορίας πως μια κουλτούρα στιγματίζεται αρνητικά σε σχέση με κάποια άλλη, δίδοντας παράλληλα το παράδειγμα των ερευνών που έχουν απασχοληθεί με τους πανκ, τους ρόκερ, τους χάκερ κλπ., βαπτίζοντας τους επικίνδυνους για ανάπτυξη παραβατικής συμπεριφοράς σε σχέση με τις ομάδες των γιάπηδων²⁸⁵.

Λαμβάνοντας υπόψη όλες τις παραπάνω έρευνες αλλά και τις απόψεις ερευνητών και κοινωνιολόγων σχετικά με τη θέση της ομάδας συνομηλίκων ως παράγοντα ανάπτυξης παραβατικής συμπεριφοράς, θα μπορούσε να αναφερθεί πως ίσως να μην είναι τελικά, η ίδια η ένταξη σε μια νεανική ομάδα - συμμορία την οποία αποτελούν νέοι με διαφορετικές υποκουλτούρες, σημείο παραβατικότητας, αλλά οι αξίες που πρεσβεύουν οι ομάδες αυτές και η «μύηση» των μελών τους σε

---

²⁸³ Γεωργουλός Σ., «Ανήλικοι Παραβάτες στην Ελλάδα», Εκδ. Ελληνικά Γράμματα Αθήνα, 2000, σελ. 137.

²⁸⁴ Αστρινάκης Α., «Νεανικές υποκουλτούρες», εκδ. Παπαζήση, Αθήνα 1991, σελ. 83-84.

²⁸⁵ Ο.π. 280, σελ. 55

αυτές τις αξίες, με συνέπεια να γίνεται ένα θεωρητικό πέρασμα σε θεωρίες πολιτισμικής σύγκρουσης ή ταξικής κοινωνικής θέσης.

4. Η Κοινωνική Τάξη

Η ένταξη ενός ανήλικου και της οικογένειάς του σε μια κοινωνική τάξη που είναι φορέας συγκεκριμένου πολιτιστικού status, εθεωρείτο, από πολύ παλιά, παράγοντας εγκληματογένεσης. Οι θεωρίες που υποστηρίζουν ότι οι κατώτερες, γενικά, κοινωνικές τάξεις είναι ομάδες υψηλού κινδύνου και συνδέονται με την παραβατική συμπεριφορά ήταν και είναι μέχρι και σήμερα πολλές, όπως άλλωστε και οι στατιστικές έρευνες που τις υποστηρίζουν.

Η ιδέα ότι η παραβατικότητα είναι γέννημα της ανέχειας αποτέλεσε μια σημαντική πτυχή στην ιστορία της εγκληματολογικής σκέψης. Οι θεωρίες οι οποίες προβάλλουν την ταξική διαστρωμάτωση ως εγκληματογόνο παράγοντα εντοπίζουν την παραβατικότητα στα κατώτερα κοινωνικοοικονομικά στρώματα και θεωρούν δεδομένο ότι οι υψηλοί δείκτες εγκληματικότητας είναι χαρακτηριστικό των τάξεων αυτών²⁸⁶.

Οι θεωρητικοί οι οποίοι ασχολήθηκαν με την παραβατικότητα ως φαινόμενο και τη σύνθεση αυτής με τις κοινωνικές δομές και τάξεις είναι πολλοί και έχουν λάβει διάφορες θέσεις απέναντι στο θέμα. Ο Durkheim στην Αυτοκτονία, δεν αναφέρεται μόνο στη γέννηση της εγκληματικότητας, αλλά δείχνει και τις συνέπειες που έχει στις κοινωνικές δομές και τα συστήματα. Αναλυτικότερα ο Durkheim υποστήριξε ότι ο ωθητικές δυνάμεις του εγκλήματος απορρέουν από την ανθρώπινη φύση. Όπως λοιπόν η ανθρώπινη φύση δεν υπόκειται σε αλλαγές, έτσι και οι δυνάμεις αυτές παρουσιάζονται ως σχετικά σταθερές. Όσον αφορά τις διαφορές στους δείκτες εγκληματικότητας σε διαφορετικό χρόνο και τόπο δεν θα μπορούσαν να ερμηνευθούν με διαφορές στις δυνάμεις που όρθωσαν τα άτομα στη διάπραξη εγκληματικών πράξεων. Οι διαφορές στα ποσοστά εγκληματικής συμπεριφοράς, για τον E. Durkheim, ερμηνεύονται μόνο με διαφορές στις απωθητικές δυνάμεις. Επίσης, ο Durkheim ανέφερε ότι η συγκράτηση από την εκδήλωση εγκληματικής συμπεριφοράς επιτυγχάνεται σε μια κοινωνία μέσω της κουλτούρας και της κοινωνικής δομής. Στην περίπτωση όμως ραγδαίων κοινωνικών αλλαγών οι μηχανισμοί αυτοί καταρρέουν, με αποτέλεσμα να εμφανίζονται υψηλά ποσοστά εγκληματικότητας. Η ανάλυση του ξεκίνησε από το γεγονός ότι μπροστά στις ατομικές αξίες οι συλλογικές

²⁸⁶ Γεωργουλός Σ., «Ανήλικοι Παραβάτες στην Ελλάδα», Εκδ. Ελληνικά Γράμματα Αθήνα, 2000, σελ. 128-129.

υπαναχωρούν. Για την παρεκκλίνουσα συμπεριφορά αυτό σημαίνει ότι ο υψηλός βαθμός κοινωνικού καταμερισμού εργασίας οδηγεί σε σαφή αποσύνθεση της κοινωνίας. Αυτή την αποσύνθεση αποκαλεί ο E. Durkheim ανομία. Επίσης, στη μελέτη του για την αυτοκτονία, αναφέρεται, μεταξύ άλλων μορφών, και στην έννοια της ανομικής αυτοκτονίας. Η ανομική αυτοκτονία είναι συνέπεια της ελαττωμένης ειδικής ρύθμισης της κοινωνίας και της έλλειψης κοινωνικής συνοχής και αλληλεγγύης. Ανομία επέρχεται όταν ένα άτομο δεν μπορεί πλέον να ταυτιστεί με τα κανονιστικά πρότυπα συμπεριφοράς ή με τα πιστεύω του. Αυτή η εξασθενημένη αίσθηση της κοινωνικής αλληλεγγύης οδηγεί σε ανησυχίες που εκδηλώνονται με τη μορφή της παραβατικής συμπεριφοράς²⁸⁷.

Ο Merton, από την άλλη πλευρά, έθεσε την κοινωνική τάξη ως έναν παράγοντα « προπαραβατικότητας» ανηλίκων, μέσα από την επέκταση της ανομίας του Durkheim. Ο Merton ερμηνεύει την παραβατικότητα μέσα από την κοινωνική δομή. Η θεωρία του Merton είναι μια κοινωνική θεώρηση στην οποία η ώθηση στο έγκλημα οφείλεται στην κουλτούρα και όχι στην ανθρώπινη φύση. Ο Merton ερμηνεύει το υψηλό ποσοστό παραβατικής συμπεριφοράς στους ανήλικους μέσα από τον όρο της πολιτισμικής ανισορροπίας, ανισορροπία μεταξύ των πολιτισμικών δυνάμεων που ωθούν το άτομο στην εγκληματική συμπεριφορά. Όσον αφορά τη διασύνδεση της παραβατικής συμπεριφοράς με την κοινωνική τάξη, ο Merton αποδέχεται ότι η κουλτούρα είναι ομοιόμορφη σε όλες τις κοινωνικές τάξεις, κι όλοι δέχονται τις ίδιες πιέσεις για την επίτευξη της υλικής επιτυχίας, δεν μπορεί ωστόσο, μέσω της κουλτούρας να ερμηνεύσει τις διαφοροποιήσεις που παρουσιάζονται στο δείκτη εγκληματικότητας ανάλογα με την ταξική διαστρωμάτωση. Γι αυτό ο R. Merton χρησιμοποιεί την κοινωνική δομή για να εξηγήσει γιατί οι νέοι των κατώτερων κοινωνικοοικονομικών τάξεων παρουσιάζουν υψηλό δείκτη παραβατικότητας από εκείνα των μεσαίων και των ανώτερων τάξεων. Έτσι, κατά τον Merton, οι ανήλικοι που ανήκουν στις χαμηλότερες κοινωνικές τάξεις, επειδή νιώθουν στερημένοι απ' τις ευκαιρίες συμμετοχής στα αποτελέσματα της οικονομικής επιτυχίας, αντιδρούν είτε απορρίπτοντας τους πολιτιστικούς στόχους ή τα νόμιμα μέσα είτε χρησιμοποιώντας παράνομα μέσα για την επίτευξη των στόχων είτε υποκαθιστώντας ένα νέο σύνολο στόχων και μέσων. Έτσι, έχουμε την υλική επιτυχία ως παραδεκτό κοινωνικό στόχο του ευρύτερου συνόλου, αλλά ταυτόχρονα διαφορετική διανομή αποστερήσεων και εντάσεων και μια αποκλεισμένη πρόσβαση στα νόμιμα μέσα. Η απάντηση των κατωτέρων κοινωνικών στρωμάτων δεν μπορεί να είναι παρά μια αντικοινωνική πράξη. Επομένως ο Merton καταλήγει στο συμπέρασμα ότι η ίδια η μορφή της

---

²⁸⁷ Χαΐδου Α., «Θετικιστική εγκληματολογία», Νομική Βιβλιοθήκη, Αθήνα 1996, σελ. 147-148.

σύγχρονης κοινωνίας προσδίδει ένα χαρακτήρα παραβατικότητας στην κατώτερη κοινωνική τάξη όταν η εγκληματικότητα σημασιολογείται ως ωφελμιστική²⁸⁸.

Ο Albert Cohen, επίσης, είναι ένας σημαντικότερος Κοινωνιολόγος που απασχολήθηκε με την παραβατικότητα των νέων. Σύμφωνα με τις έρευνές του, οι ανήλικοι των κατώτερων κοινωνικών στρωμάτων υιοθετούν ένα διαφορετικό σύστημα αξιών από αυτό που υιοθετούν οι νέοι των μεσαίων και ανώτερων κοινωνικών τάξεων. Με αυτό τον τρόπο γεννιέται μια υποκουλτούρα σύγκρουσης η οποία δημιουργεί μια παραβατικότητα μη ωφελμιστική. Τα παιδιά που ανήκουν σ' αυτή την υποκουλτούρα έρχονται σε σύγκρουση με την κυρίαρχη κοινωνικά κουλτούρα και αναπτύσσουν μια δική τους κοινωνία με δικές τους αξίες και κοινωνικές συμπεριφορές απορρίπτοντας την αποδεκτή απ' το ευρύ κοινό κοινωνία. Η επίδοση των παιδιών αυτών σε αντικοινωνικές πράξεις έρχεται ως φυσικό επακόλουθο της αναζήτησης τρόπων για τη βελτίωση της κοινωνικής τους θέσης, την οποία δεν μπορούν να επιτύχουν στο πλαίσιο της κοινωνικής νομιμότητας. Η «προπαραβατικότητα» τους εξηγείται μέσα από την εξέγερση, τη σύγκρουση αξιών, την αμφισβήτηση της ανύπαρκτης κοινωνικής ισχύος της τάξης στην οποία ανήκουν²⁸⁹.

Μεγάλη θεωρητική προσοχή και ερευνητική προσπάθεια αφιερώθηκε στο ρόλο της κοινωνικής τάξης στην αιτιολογία της παραβατικότητας των ανηλίκων, σε σχέση με οποιαδήποτε άλλη μεταβλητή. Η εμπειρική σχέση μεταξύ κοινωνικής τάξης και παραβατικής συμπεριφοράς καθιερώθηκε αρχικά με οικολογικούς συσχετισμούς και επίσημα στατιστικά εγκληματολογικά στοιχεία, ενώ η θεωρητική σχέση μετατράπηκε σε κεντρική αιτιολογική δυναμική στις περισσότερες και σημαντικότερες εγκληματολογικές θεωρίες.

Στο πλαίσιο της ίδιας οπτικής της μετάβασης στην πράξη λειτουργεί και η θεωρητική προσέγγιση του μαρξιστικού ρεύματος. Σύμφωνα με αυτή, οι ανήλικοι παραβάτες προέρχονται από τα κατώτερα κοινωνικά στρώματα αφού η φτώχεια, οι κακές συνθήκες διαβίωσης, η δύσκολη οικονομική και κοινωνική κατάσταση τους οδηγεί στην παραβατική συμπεριφορά. Για τους Μαρξιστές η παραβατικότητα είναι προϊόν του καπιταλισμού²⁹⁰.

Για τους Νεομαρξιστές, η παραβατική συμπεριφορά των ανηλίκων χαμηλών κοινωνικών τάξεων, οφείλεται στη δομή της κοινωνίας και κυρίως στην οικονομική της βάση, δηλαδή, στις παραγωγικές δυνάμεις και σχέσεις²⁹¹.

---

²⁸⁸ Ο.π. 280, σελ. 148-158

²⁸⁹ Γεωργουλός Σ., «Ανήλικοι Παραβάτες στην Ελλάδα», Εκδ. Ελληνικά Γράμματα Αθήνα, 2000, σελ. 129-130.

²⁹⁰ Ο.π. 284, σελ. 131.

²⁹¹ Ο.π. 284, σελ. 132.

Ο Walter Miller, από την άλλη πλευρά, αντιλαμβάνεται την παραβατικότητα ως απλή έκφραση σκέψης που διαποτίζει τις κατώτερες κοινωνικές τάξεις. Το κεντρικό του επιχείρημα είναι ότι να ανήκει κανείς στην κατώτερη τάξη μιας σύγχρονης κοινωνίας σημαίνει ότι βρίσκεται σε μια κατάσταση που περιλαμβάνει πλήθος άμεσων επιδράσεων που συντελούν στην εκδήλωση παρεκκλίνουσας συμπεριφοράς, με μια μορφή της οποίας είναι και η παραβατικότητα ανηλίκων²⁹².

Για τον Pearson, η παραβατικότητα εκφράζει την προσπάθεια του ατόμου να μετατρέψει την προσωπική του αγωνία σε έναν ψίθυρο ατομικής ή κρυπτοπολιτικής διαμαρτυρίας, που μπορεί να βρει την έκφρασή τους στην εγκατάλειψη της οικογένειάς του, στο σκασιαρχείο από το σχολείο, στις πράξεις βανδαλισμού, την κλοπή κτλ. Έτσι, ένα μεγάλο μέρος της παρεκκλίνουσας συμπεριφοράς έχει, για τον Pearson, χαρακτήρα σύγκρουσης αξιών²⁹³.

Για τον Engels, τέλος, ο παραβατικός ανήλικος είναι άτομο με έλλειψη στοιχειώδους ανθρώπινης ελευθερίας της σκέψης και της θέλησης ο οποίος αναγκάζεται να υιοθετήσει μια παραβατική συμπεριφορά ως μοναδική αντίδραση και απάντηση στις κάθε είδους πιέσεις (οικονομικές, κοινωνικές κτλ) που δέχεται από την ίδια την κοινωνία²⁹⁴.

Ο κοινωνιολόγος Φίλιας Βασίλης, στο βιβλίο του «Κοινωνιολογικές Προσεγγίσεις» (1985) αναφέρεται εκτενέστερα στο φαινόμενο της παραβατικότητας στη χώρα μας. Για τον Β. Φίλια, τον εγκληματία, εννέα στις δέκα περιπτώσεις, τον δημιουργεί ένα συγκεκριμένο περιβάλλον, ένας τρόπος ζωής ο οποίος προδιαγραφεί με μαθηματική ακρίβεια τις μορφές που παίρνει το έγκλημα. Όσον αφορά την έξαρση της αντικοινωνικής συμπεριφοράς των ανηλίκων, ο Β. Φίλιας την εξηγεί μέσα από το πρότυπο ζωής που έχει δεχθεί η σύγχρονη ελληνική κοινωνία και το οποίο ξεπερνά κατά πολύ τις δυνατότητές της. Σύμφωνα με τον ίδιο, μέσα στα τελευταία πενήντα (50) χρόνια, σχεδόν οι μισοί Έλληνες άφησαν τα χωριά τους και εγκαταστάθηκαν στις πόλεις ακολουθώντας μια ακαθόριστη ελπίδα να ζήσουν έξω από τη μιζέρια της ελληνικής αγροτικής ζωής, μακριά από το μόχθο χωρίς απόδοση και αμοιβή. Η πόλη όμως δεν τους έδωσε μια νέα παραγωγική απασχόληση στη θέση της αγροτικής, διαψεύδοντας την ελπίδα τους και διδάσκοντας τους ότι γι αυτούς που δουλεύουν πραγματικά και κοπιάζουν η ζωή είναι δύσκολη, ενώ, γι αυτούς που «ξέρουν να πιάσουν την καλή», για τους «κομπιναδόρους» η ζωή είναι πολύ πιο εύκολη. Αυτό το

---

²⁹² Χαϊδου Α., «Θετιστική εγκληματολογία», Νομική Βιβλιοθήκη, Αθήνα 1996, σελ. 177-180.

²⁹³ Γεωργουλός Σ., «Ανήλικοι Παραβάτες στην Ελλάδα», Εκδ. Ελληνικά Γράμματα Αθήνα, 2000, σελ. 132.

²⁹⁴ Ο.π. 288.

μήνυμα που πέρασε και στη νέα γενιά. Έτσι προωθήθηκε ένα μοντέλο ζωής, ένα υπόδειγμα διαβίωσης που περιφρονεί αυτούς που πραγματικά παράγουν και έχουν ουσιαστική συμβολή στην οικονομία της χώρας, ενώ, υποστηρίζει μία κοινωνία κατανάλωσης και αφθονίας στην οποία αν δεν είναι σε θέση κάποιος να ξοδεύει αλόγιστα, να καταναλώνει ότι του προσφέρει η διαφήμιση και να επιδεικνύεται με την «απλοχεριά» του, θεωρείται από τους άλλους αποτυχημένος κι αποκτά και ο ίδιος την αίσθηση της εκμηδένισης και της αποτυχίας. Έτσι μέσα σε ένα τέτοιο κλίμα είναι φυσικό, οι περισσότεροι άνθρωποι, να μην μπορούν ν' αντισταθούν στον πειρασμό ν' απαιτήσουν παράνομα ότι δεν μπορούν ν' απαιτήσουν νόμιμα. Η καταρράκωση των αξιών μέσα σε μια κοινωνία «εξοδευτική», επιδεικτική και αντιπαραγωγική είναι φυσικό να οδηγεί στη διαφθορά το ήθος των νέων. Το σπίτι, η οικογένεια και το σχολείο είναι αδύναμη να αντιδράσει στην έλξη του «επιτυχημένου»²⁹⁵.

Για τον Βασίλη Φίλια, το έγκλημα, η παραβατική συμπεριφορά είναι μια πράξη που κλείνει μέσα της πάντοτε ένα στοιχείο αυτοκαταστροφής και αυτό διότι για τον παραβάτη η παραβατική συμπεριφορά είναι η συντριβή της ζωής του από κάθε άποψη, υλική, τυπική, ψυχική και πνευματική. Τα στοιχεία της χαράς, του δικαίου ή της εκδίκησης που τυχόν νιώθει δεν επαρκούν για να αποκαταστήσουν την ψυχική του ισορροπία, την γαλήνη και την ηρεμία που έχουν χαθεί λόγω του εσωτερικού αδιεξόδου από το οποίο ξεκίνησε και δημιουργήθηκε η αντικοινωνική πράξη που έχει τις ρίζες της σε μια πολύ χαμηλή αυτοεκτίμηση και την αίσθηση μιας ασημαντότητας. Προβαίνει κάποιος, λοιπόν, σε αντικοινωνικές πράξεις για να αποδείξει στους άλλους ότι είναι άξιος προσοχής. Πρόκειται για το αποκορύφωμα μιας αλλοτριωτικής διαδικασίας όπου ένας άνθρωπος που δεν υπήρξε ποτέ ένα με τον εαυτό του και σε συμφωνία μαζί του, προσπαθεί να σπάσει τον κλοιό του άγχους με μία πράξη έσχατης επιθετικότητας που καταστρέφει και αυτό τον ίδιο²⁹⁶.

Σε γενικές γραμμές, η αιτιολογία του εγκλήματος, στο πλαίσιο του κοινωνιολογικού θετικιστικού παραδείγματος, αποδίδεται μέσα από θεωρητικά σχήματα τα οποία βασίζονται κυρίως είτε στην κοινωνική αποδιοργάνωση είτε στην πολιτισμική παρέκκλιση.

---

²⁹⁵ Φίλιας Β., «Κοινωνιολογικές προσεγγίσεις», εκδ. Σύγχρονη εποχή, Αθήνα 1985, σελ. 148-159.

²⁹⁶ Ο.π. 290.

5. Τα Μέσα Μαζικής Ενημέρωσης

Στα πλαίσια μιας κοινωνίας που καθημερινά κατακλύζεται από ποικιλία και πληθώρα πληροφοριών, οι κοινωνιολόγοι και οι εγκληματολόγοι, ερευνώντας το φαινόμενο της παραβατικότητας των ανηλίκων, ήταν αδύνατο να παραλείψουν το ρόλο του πολύ σημαντικού παράγοντα των μέσων μαζικής ενημέρωσης στην ανάπτυξη παραβατικής συμπεριφοράς στους ανήλικους. Σύγχρονες εγκληματολογικές και κοινωνιολογικές θεωρίες έχουν εστιάσει το ενδιαφέρον τους στο ρόλο των μέσων και την επίδραση αυτών ως προς την υιοθέτηση αντικοινωνικών συμπεριφορών κυρίως από τους ανήλικους οι οποίοι έχουν στιγματιστεί ως το πιο ευάλωτο κοινωνικό στρώμα σε τέτοια μηνύματα.

Το πρωταρχικό και σημαντικό στοιχείο των ΜΜΕ με το οποίο απασχολήθηκαν οι εγκληματολόγοι ήταν η τηλεόραση. Οι περισσότεροι μιλούν για το χαμηλό επίπεδο των εκπομπών που προβάλλει, ενώ, παράλληλα τη θεωρούν κύριο παράγοντα επαύξησης αρνητικών συναισθημάτων στους νέους, τα οποία προέρχονται από τη δυσαναλογία μεταξύ της εικόνας ενός εξωπραγματικού κόσμου και της αδυναμίας εξεύρεσης των μέσων για την κατάκτησή του²⁹⁷.

Πληθώρα ερευνών έχουν γίνει για το ρόλο των ηρώων - προτύπων τα οποία προβάλλονται μέσα από την τηλεόραση. Αρκετοί ερευνητές καθορίζουν συνηθέστερα είδη προτύπων που προβάλλονται κατά κόρον από τα μέσα μαζικής ενημέρωσης και κυρίως από την τηλεόραση είναι τα εξής: αυτό του κακού δυναμικού, που είναι βίαιος και επιτυχημένος είναι αυτό του καλού αλλά παθητικού. Ο νέος καλείται να επιλέξει ποιο απ' αυτά τα δύο τον εκφράζουν. Τα τελευταία χρόνια μάλιστα έχει προστεθεί ένα τρίτο πρότυπο, που έχει μεγάλη αποδοχή από το νεανικό κοινό της τηλεόρασης. Είναι ο καλός - δυναμικός, που λειτουργεί εκτός νόμου με σκοπό την εκδίκηση και τη χρησιμοποίηση της βίας για τη βία. Σε παιδικές εκπομπές και σε κινηματογραφικές ταινίες, ο ήρωας πρότυπο αφήνει πίσω του μόνο συντρίμια. Η αλόγιστη χρήση βίας για το «καλό» είναι συνηθισμένο μοτίβο στις παραγωγές των ΜΜΕ που απευθύνεται σε νέους. Η διαδικασία της μύησης κι η ευάλωτη ηλικία των παιδιών και των εφήβων είναι καθοριστικοί παράγοντες στην υιοθέτηση της αντικοινωνικής συμπεριφοράς που προβάλλεται από το πρότυπο - ήρωα²⁹⁸.

²⁹⁷ Γαλάνης Γ., «Εγκληματικότητα και Μ.Μ.Ε.», Περιοδικό Κοινωνική Εργασία, Τ. 16, σελ. 229-234.

²⁹⁸ Βουιδάσκης Β., «Η τηλεοπτική βία και η επιθετικότητα και οι επιδράσεις τους στα παιδιά και στους νέους», εκδ. Γρηγόρης, Αθήνα 1992, σελ. 117.

Η τηλεόραση όμως δεν έχει κατηγορηθεί μόνο για τις εκπομπές και τα πρότυπα που προβάλλονται από αυτές, αλλά και για τις διαφημίσεις. Οι ερευνητές εξηγούν πως η διαφήμιση συμβάλει στην υιοθέτηση αντικοινωνικών στερεοτύπων και προτύπων μέσα από μια συμβολική λειτουργία των αντικειμένων, εμπορευμάτων ή και μηνυμάτων για τους κοινωνικούς ρόλους όπως αυτοί καταδεικνύονται από τις διαφημίσεις, αλλά και ταυτόχρονα συμβάλει και στη δημιουργία τεχνητών αναγκών και καταναλωτικά αγαθά. Είναι γεγονός ότι αρκετές διαφημίσεις στοχεύουν στο ευάλωτο, όπως έχει χαρακτηριστεί, καταναλωτικό κοινό των ανηλίκων. Οι ανάγκες όμως που δημιουργούνται δεν αντιστοιχούν σε πραγματικές ανάγκες όλων των προϊόντων, οι γονείς αντιδρούν και οι νέοι, πλήρως εξαρτημένοι από τις τεχνικές ανάγκες, επιχειρούν την άμεση αγορά με το χαρτζιλίκι τους. Όταν αυτό δεν επαρκεί, τότε οι νέοι οδηγούνται σε αντικοινωνικές συμπεριφορές και την απόκτησή τους²⁹⁹.

Ως στοιχεία των μέσων μαζικής ενημέρωσης, τα οποία συμβάλλουν χαρακτηριστικά στην ανάπτυξη αντικοινωνικών συμπεριφορών στους ανήλικους, δεν έχουν κατηγορηθεί μόνο η τηλεόραση και τα πρότυπα τα οποία παρουσιάζονται σ' αυτή μέσω των διαφημίσεων, αλλά και το ραδιόφωνο. Η μουσική είναι μορφή επικοινωνίας που κυριαρχεί στους νέους. Τα τραγούδια εκφράζουν τα συναισθήματα, τα προβλήματα και τα όνειρά τους. Μια ολόκληρη γενιά αναγνωρίζει τον εαυτό της σε μια συγκεκριμένη μουσική παραγωγή, την ενστερνίζεται σε τέτοιο βαθμό που θεωρεί ότι η μουσική αυτή παραγωγή είναι δικό της δημιούργημα, ενώ, στην ουσία, όπως υποστηρίζεται από τους κοινωνιολόγους που έχουν απασχοληθεί με το συγκεκριμένο θέμα, είτε πρόκειται για μια βιομηχανία δημιουργίας μουσικών προτύπων που επιβάλλει ανάγκες, όνειρα, συναισθήματα και προβλήματα. Ο νέος έτσι χάνει το προσωπικό στοιχείο, η προσωπικότητα του εκμηδενίζεται και μετατρέπεται σε άβουλο πλάσμα που στην προσπάθειά του να φτάσει το μουσικό πρότυπο που αγαπά και για το οποίο έχει την διαστρεβλωμένη εικόνα που απλόχερα του έχει προσφέρει η μουσική βιομηχανία, προβαίνει σε ανάλογες αντικοινωνικές συμπεριφορές προσπαθώντας παράλληλα να επαναστατεί σε κάθε μορφή καταπίεσης: οικογενειακή, θρησκευτική, διοικητική, κοινωνική, οικονομική, πολιτική και κυρίαρχης ηθικής³⁰⁰.

Παρατηρούμε εύκολα, λοιπόν, σε όλες τις ανωτέρω έρευνες και θεωρίες όπως αυτές έχουν ειπωθεί από πληθώρα κοινωνιολόγων και εγκληματολόγων, το κοινό στοιχείο που αφορά το ευάλωτο της ηλικίας των ανηλίκων και την αρνητική

---

²⁹⁹ Γεουργουλός Σ., «Ανήλικοι Παραβάτες στην Ελλάδα», Εκδ. Ελληνικά Γράμματα Αθήνα, 2000, σελ. 114.

³⁰⁰ Βουδάσκης Β., «Η τηλεοπτική βία και η επιθετικότητα και οι επιδράσεις τους στα παιδιά και στους νέους», εκδ. Γρηγόρης, Αθήνα 1982, σελ. 118-119.

επίδρασή του στην υιοθέτηση αντικοινωνικής συμπεριφοράς. Παρ' όλ' αυτά, δεν είναι λίγες και οι θεωρίες που υποστηρίζουν τα ΜΜΕ αναφέροντας ότι η επίδρασή τους στους νέους εξαρτώνται από πολλούς κοινωνικούς παράγοντες. Συχνά οι ίδιες οι έρευνες και οι προσεγγίσεις των θεωρητικών αλληλοδιαψεύδονται με διάφορους τρόπους αποδεικνύοντας για άλλη μια φορά την επιτακτική ανάγκη διερεύνησης του φαινομένου της παραβατικότητας των ανηλίκων.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 8

Ο ΡΟΛΟΣ ΤΟΥ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟΥ ΛΕΙΤΟΥΡΓΟΥ ΣΤΙΣ ΑΡΜΟΔΙΕΣ ΥΠΗΡΕΣΙΕΣ

Η κοινωνική εργασία στο σύνολο της και ανεξάρτητα από τον τομέα εφαρμογής της, επικεντρώνεται ή θα πρέπει να επικεντρώνεται σε μια διαδικασία ενδυνάμωσης των ανθρώπων και επίλυσης των κοινωνικών προβλημάτων. Οι παρεμβάσεις του κοινωνικού λειτουργού έχουν τρία επίπεδα εφαρμογής:

Στη μικροκλίμακα υποστηρίζει τους εξυπηρετούμενους δημιουργώντας ομάδες. Στη μακροκλίμακα δουλεύει με κοινότητες, οργανώσεις, οργανισμούς και υπηρεσίες παροχής κοινωνικών υπηρεσιών όπου εργάζεται στο πεδίο του κοινωνικού σχεδιασμού.

Πιο συγκεκριμένα οι στόχοι του κοινωνικού λειτουργού είναι:

- Η ομαλή κοινωνική λειτουργία των ατόμων των ομάδων και των κοινοτήτων.
- Η κοινωνική ανάπτυξη και η κοινωνική αλλαγή.
- Η βελτίωση της αλληλεπίδρασης ατόμου και περιβάλλοντος.
- Η μελέτη των ανθρωπίνων αναγκών ατόμων για την αυτοεπίλυση των προβλημάτων τους.
- Η πρόληψη ψυχοκοινωνικών δυσλειτουργιών.³⁰¹

Η προσφορά του ρόλου του κοινωνικού λειτουργού στην παραβατικότητα ανηλίκων, έγκειται σε δυο τομείς: Στον τομέα της πρόληψης, της καταστολής, της αποκατάστασης και της επανακοινωνικοποίησης. Στην Ελλάδα ο τομέας της πρόληψης, υστερεί καθώς η άσκηση της κοινωνικής εργασίας σε σχολικά πλαίσια έχει θεσμοθετηθεί από, το Ν.Δ., 195/1974 και τα Π.Δ. 89/1978 και 50/ 1985, τα οποία ωστόσο μέχρι σήμερα δεν έχουν εφαρμοστεί³⁰². Συγκεκριμένα ο Κοινωνικός Λειτουργός μπορεί ως εργαζόμενος σ' αυτές τις υπηρεσίες που ασχολούνται με τον ανήλικο, να εφαρμόσει όλες τις μεθόδους της κοινωνικής εργασίας (Κ.Ε.Α., Κ.Ε.Ο., Κ.Ε.Κ., Κ.Ε.ΟΙΚ.).

Η ανάθεση της επιμέλειας ανηλίκων σε ειδικούς επιμελητές ανηλίκων είναι ένα πολύ σημαντικό προβλεπόμενο αναμορφωτικό μέτρο που αναπληρώνει την ποινική μεταχείριση.

Πρόκειται για ένα θεσμό που μοιάζει με την αγγλοσαξωνική πρακτική της «δοκιμασίας» (probation) που εφαρμόστηκε για πρώτη φορά στη Μασαχουσέτη το 1869 και θεωρήθηκε ο πρόλογος των δικαστηρίων ανηλίκων. Η «δοκιμασία»

³⁰¹ Καλλινικάκη Θ. «Κοινωνική Εργασία» Εκδόσεις Ελληνικά Γράμματα, Αθήνα 1998, σελ. 54.

³⁰² Ο.π. 296, σελ. 195.

αποτέλεσε το ζητούμενο για την πραγματοποίηση μιας εξατομικευμένης μεταχείρισης των ανηλίκων στα πλαίσια πλέον του δικαστηρίου. Πρωτοεμφανίστηκε σε ενήλικους, συνήθως μέθυσους, των οποίων η φυλάκιση, κατά την κρίση του δικαστηρίου ήταν δίκαιο να αντικατασταθεί με εγγύηση και επίβλεψη ενός εθελοντή. Ωστόσο η επιτυχία της πρακτικής αυτής, η ευελιξία, το ανέξοδο και κυρίως η διαπροσωπική σχέση μεταξύ επιβλεπόμενου και επιβλέποντος θεωρήθηκαν στοιχεία ιδανικά για την μεταχείριση των ανηλίκων.

Σήμερα «η δοκιμασία» παρουσιάζεται με παραλλαγές και διαφορετικά ονόματα στο δίκαιο ανηλίκων διαφόρων χωρών. Λόγου χάρη, ως «απόφαση επίβλεψης» στην Αγγλία, ως «επιβλεπόμενη ελευθερία» στην Γαλλία, ως «σχέδιο δοκιμασίας» στην Γερμανία.

Ειδικότερα στην Ελλάδα, το αναμορφωτικό μέτρο της επιμέλειας σε επιμελητή, συνίσταται στην επίβλεψη του ανήλικου για ένα αόριστο χρονικό διάστημα από έναν επιμελητή ανηλίκων, ο οποίος επιβλέπει τον συγκεκριμένο ανήλικο ακολουθώντας τις αρχές και την μέθοδο της κοινωνικής εργασίας κατά περίπτωση³⁰³.

Οι κοινωνικές υπηρεσίες στον τομέα της παραβατικότητας ανηλίκων, εξυπηρετούν ανήλικες που έχουν υποπέσει σε παραπτωματική πράξη ή ζουν σε οικονομικά, κοινωνικά και συναισθηματικά επιβαρημένες συνθήκες οι οποίες είναι πιθανό να τους οδηγήσουν σε συγκρούσεις με το περιβάλλον τους.

Η κοινωνική εργασία στον τομέα της παραβατικότητας ασκείται από Κοινωνικούς Λειτουργούς οι οποίοι απασχολούνται.:

- Στις εισαγγελίες και στα δικαστήρια ανηλίκων
- Στις υπηρεσίες επιμελητών ανηλίκων
- Σε σωφρονιστικά καταστήματα
- Σε εταιρείες προστασίας αποφυλακισόμενων
- Σε προγράμματα κοινωνικής επανένταξης³⁰⁴.

Ειδικότερα ο Κοινωνικός Λειτουργός, ως εργαζόμενος στην Υπηρεσία Επιμελητών Ανηλίκων αποτελεί το άτομο με το οποίο έρχεται σε πρώτη επαφή ο ανήλικος, πριν την εκδίκαση της υπόθεσης του ρόλο του επιμελητή, το σκοπό και την λειτουργία της υπηρεσίας.

Όλες οι πληροφορίες δίνονται στον ανήλικο από τον επιμελητή. Λύνονται οι απορίες που έχει ο ίδιος και ενδεχομένως και η οικογένεια του. ο σκοπός της συζήτησης αποβλέπει στον κατευνασμό του άγχους και στην προετοιμασία του ανήλικου να

³⁰³ Σπινέλλη – Α. Τρωϊανού «Δίκαιο Ανηλίκων», Εκδόσεις Σάκουλα, Αθήνα – Κομοτηνή 1992, σελ. 110-113.

³⁰⁴ Καλλιδικάκη Θ. «Κοινωνική Εργασία» Εκδόσεις Ελληνικά Γράμματα, Αθήνα 1998, σελ. 195.

αντιμετωπίσει το πρόβλημά του. Σπινέλλη – Α. Τρωϊανού «Δίκαιο Ανηλίκων», Εκδόσεις Σάκουλα, Αθήνα – Κομοτηνή 1992, σελ. 110-113.

Ο επιθεωρητής αντιμετωπίζει τον ανήλικο, έχοντας κατά νου, πάντα τις αρχές της κοινωνικής εργασίας. Αρχές όπως η εξατομίκευση, το απόρρητο, η αυτογνωσία, η αυτοπεποίθηση, ο σεβασμός στην ανθρώπινη αξιοπρέπεια και ο αυτοέλεγχος είναι αναγκαίο να εφαρμόζονται από την πρώτη επαφή του ανηλίκου με τον επιμελητή. Από την αρχική συνάντηση θα καθοριστεί το είδος της επαγγελματικής σχέσης που θα δημιουργηθεί.

Ο Κοινωνικός Λειτουργός κατά την διάρκεια της εφαρμογής των μεθόδων της Κοινωνικής Εργασίας, θα πρέπει εκτός από το αντικείμενο των σπουδών του, να λαμβάνει υπόψη του και τους άλλους παράγοντες της δίκης και πρώτα απ' όλα τις αρχές και τους κανόνες της υπηρεσίας στην οποία εργάζεται. Από την στιγμή που θα γίνει η παραπομπή της περίπτωσης στην υπηρεσία επιμελητών διενεργείται κοινωνική έρευνα με στόχο την συλλογή στοιχείων που αφορούν τον ανήλικο και την οικογένεια του. Έτσι ο επιμελητής είναι σε θέση να κατανοήσει το πρόβλημα. Στην συνέχεια συζητά με τον ανήλικο και σε συνέντευξη μαζί του προσπαθεί να διερευνήσει τις ανάγκες και τα αίτια της αντικοινωνικής του συμπεριφοράς. Έπειτα συντάσσει έκθεση και συμπληρώνει δελτίο με βάση τα στοιχεία που έχει συγκεντρώσει. Η έκθεση αυτή κατατίθεται εγγράφως στον δικαστή προτείνοντας την μεταχείριση για τον συγκεκριμένο ανήλικο και παρέχει συνδρομή στον δικαστή κατά την διάρκεια της δίκης. Παράλληλα, ο Κοινωνικός Λειτουργός συλλέγει στατιστικά στοιχεία από ανάλογες υποθέσεις και το κυριότερο καθοδηγεί τον ανήλικο, στον οποίο έχει επιβληθεί το κέντρο της επιμέλειας (προστατευτική επίβλεψη).

Με τις παραπάνω ενέργειες ο Κοινωνικός Λειτουργός στοχεύει στην κινητοποίηση των δυνάμεων του ατόμου. Στην προσπάθεια του αυτή, έρχεται σε επαφή και με άλλους φορείς που πιστεύει ότι θα συμβάλλουν θετικά στην εξέλιξη του ανηλίκου.

Συνεργάζεται με την οικογένεια του ανηλίκου (αν υπάρχει), με τον δάσκαλο, το συγγενικό του περιβάλλον, με αυτούς γενικά που συναναστρέφεται ο ανήλικος και οι οποίοι ασκούν κάποια επίδραση στις αποφάσεις του.

Τονίζει τα θετικά στοιχεία του χαρακτήρα του και του δείχνει ότι το υπολογίζει, ότι τον εκτιμά ως άτομο και επιθυμεί πραγματικά να τον βοηθήσει.

Κύρια ο επιμελητής έχει δυο αρμοδιότητες.

A) Την διενέργεια κοινωνικής έρευνας και

B) Την άσκηση του αναμορφωτικού μέτρου της επιμέλειας.

Ο Κοινωνικός Λειτουργός που απασχολείται στον τομέα της παραβατικότητας είναι μέλος του επιστημονικού συμβουλίου της φυλακής ή του σωφρονιστικού καταστήματος. Συμμετέχει στα συμβούλια και στις επιτροπές που είναι αρμόδιες για την λήψη των αποφάσεων αναφορικά με την διαβίωση και την μεταχείριση των κρατουμένων³⁰⁵.

Με το άρθρο 8 του Δικαίου Ανηλίκων 1735/1973 «Περί συστάσεως και Λειτουργίας Κοινωνικής Υπηρεσίας στα Σωφρονιστικά και στα Αναμορφωτικά καταστήματα Ανηλίκων» εισήχθη ο θεσμός για την ίδρυση κοινωνικής υπηρεσίας. Σύμφωνα με αυτόν τον νόμο οι κοινωνικές υπηρεσίες θα πρέπει να θεωρούνται αναπόσπαστο κομμάτι των σωφρονιστικών καταστημάτων. Στα πλαίσια αυτής της αντίληψης, καθορίστηκαν βασικές αρχές για τα καθήκοντα και τις αρμοδιότητες των εργαζομένων Κοινωνικών Λειτουργών στις κοινωνικές υπηρεσίες των σωφρονιστικών καταστημάτων³⁰⁶.

Συγκεκριμένα επισημαίνεται ότι:

- 1) Το έργο των Κοινωνικών Λειτουργών είναι εξειδικευμένο και ασκείται με επιστημονικές καθιερωμένες μεθόδους της Κοινωνικής Εργασίας τις οποίες εφαρμόζουν μόνο οι ειδικά εκπαιδευμένοι Κοινωνικοί Λειτουργοί.
- 2) Η Κοινωνική υπηρεσία λειτουργεί υπό την διεύθυνση του καταστήματος ή του ιδρύματος αγωγής.
- 3) Στα πλαίσια της κοινωνικής εργασίας οι Κοινωνικοί Λειτουργοί εφαρμόζουν εξωτερική και εσωτερική υπηρεσία. Ο σκοπός έγκειται στην όσο το δυνατόν επιτυχημένη αποκατάσταση του ανηλίκου μετά την έξοδο του το σωφρονιστικό κατάστημα. Για το λόγο αυτό ο Κοινωνικός Λειτουργός έρχεται σε επαφή με διάφορους φορείς της κοινότητας όπως οικογένειες, σχολεία, ιδρύματα, εργοδότες κ.τ.λ.
- 4) Κατά την άσκηση της εσωτερικής εργασίας τους οι Κοινωνικοί Λειτουργοί θα πρέπει να διατηρούν ελεύθερη, άμεση και ανεμπόδιστη συνεργασία με τους κρατούμενους ανήλικους.
- 5) Στις συνεντεύξεις μεταξύ τους δεν έχει το δικαίωμα να παρευρίσκεται κανείς εκτός αν υπάρχει σοβαρός λόγος ασφάλειας ή υγείας.
- 6) Η ελεύθερη επικοινωνία δεν μπορεί να παρεμποδιστεί μεταξύ των κρατουμένων ανηλίκων και του Κοινωνικού Λειτουργού εκτός αν συντρέχουν λόγοι ασφάλειας ή υγείας.

---

³⁰⁵ Καλλιδικάκη Θεανώ, «Κοινωνική Εργασία», Εκδόσεις Ελληνικά Γράμματα, Αθήνα 1998, σελ. 195-196.

³⁰⁶ Αγλαΐα Τρωϊάννου – Λούλα, «Η ποινική νομοθεσία των ανηλίκων», Εκδόσεις Σακκούλα, Αθήνα – Κομοτηνή 1995, σελ. 310.

- 7) Κατά την πρώτη του επικοινωνία με τον κρατούμενο, ο Κοινωνικός Λειτουργός ενημερώνει τον διευθυντή για την προσωπικότητα του ανηλίκου και τα προβλήματα που αντιμετωπίζει. Στην συνέχεια, υποβάλλει προτάσεις που έχουν σχέση με την υγεία του ανηλίκου, το πρόγραμμα εκπαίδευσής, την τοποθέτηση του σε ομάδα και γενικά ότι έχει σχέση με την μεταχείριση του. σε οποιαδήποτε απόφαση προβαίνει ο Διευθυντής λαμβάνει πάντα υπ' όψη του τα μέτρα που προτείνει ο Κοινωνικός Λειτουργός.
- 8) Ο Κοινωνικός Λειτουργός θα πρέπει να ενημερώνεται για οτιδήποτε αφορά τον ανήλικο π.χ. μετανάστη, τοποθέτηση ή αλλαγή εργασίας, πειθαρχική δίωξη κ.τ.λ. Συνεργάζεται με τον διευθυντή, τον ψυχολόγο, τους παιδονόμους και με άλλους ειδικούς και συζητά μαζί τους αυτά τα θέματα. Η συνεργασία είναι αναγκαία και επικοινωνιακή.
- 9) Ο διευθυντής δεν μπορεί να επιβάλλει στον Κοινωνικό Λειτουργό την προσωπική του γνώμη. Ο Κοινωνικός Λειτουργός συντάσσει τις εκθέσεις και προτείνει μέτρα χωρίς να επηρεάζεται από κανένα.
- 10) Σε κάθε περίπτωση μεταγωγής ή μετάθεσης ανηλίκου, ο Κοινωνικός Λειτουργός συντάσσει έκθεση εμπειριστατωμένη η οποία διαβιβάζεται στην κοινωνική υπηρεσία της φυλακής ή του ιδρύματος όπου μετάγεται ο κρατούμενος.
- 11) Ο Κοινωνικός Λειτουργός όταν πρόκειται να απολυθεί ο ανήλικος ενημερώνει τον διευθυντή και συνεργάζεται μαζί του με σκοπό την λήψη καταλληλότερων μέτρων. Επίσης συνεργάζεται και με άλλους παράγοντες του ιδρύματος. Ο Κοινωνικός Λειτουργός υποχρεούται να παρακολουθεί τον ανήλικο μετά την έξοδο του από το ίδρυμα ή την φυλακή. Αυτό βοηθάει στην αποκατάστασή του. Αν πρόκειται για μεταφορά σε άλλη περιοχή, ο Κοινωνικός Λειτουργός αναλαμβάνει να ενημερώσει τις κοινωνικές υπηρεσίες που βρίσκονται στα Ιδρύματα Αγωγής, τα Σωφρονιστικά Καταστήματα ή την Εταιρεία Προστασίας Ανηλίκων προκειμένου να δείξουν συμπάρασταση.
- 12) Οι Κοινωνικοί Λειτουργοί απειλούνται με αυστηρές κυρώσεις όταν γνωστοποιήσουν το περιεχόμενο της έκθεσης που συντάσσουν, στον ανήλικο, στους συγγενείς ή σε τρίτα πρόσωπα.
- 13) Στις κοινωνικές Υπηρεσίες των Σωφρονιστικών καταστημάτων και των Ιδρυμάτων αποστέλλονται όλοι οι σχετικοί εγκύκλιοι ή οι αποφάσεις των Υπουργείων.

14) Τέλος, οι Κοινωνικοί Λειτουργοί με τις οικογένειες των ανηλίκων για θέματα που τους αφορούν άμεσα³⁰⁷.

Ειδικότερα ο Κοινωνικός Λειτουργός στα Ιδρύματα εφαρμόζει τρεις μεθόδους Κοινωνικής Εργασίας (ΚΕΑ, ΚΕΟ, ΚΕΚ),

Στην ΚΕΑ σήμερα δίνεται έμφαση στις υπηρεσίες που βοηθούν τον εξυπηρετούμενο:

- Να κατανοήσει την κατάστασή του καλύτερα
- Να γνωρίσει και να χρησιμοποιήσει τις διαθέσιμες πηγές.
- Να εκφορτίσει συναισθήματα και να αποκτήσει δημιουργική δράση.

Ο Κοινωνικός Λειτουργός εργάζεται με αποφασιστικότητα και σε βάθος για τα προβλήματα που έγιναν αιτία για την εισαγωγή των ανηλίκων στα Ιδρύματα. Σταθμίζει τα καλά βιώματα της προηγούμενης ζωής του παιδιού και δημιουργεί πάνω σ' αυτά προϋποθέσεις επιστροφής στο φυσικό περιβάλλον. Είναι καθήκον του Κοινωνικού Λειτουργού να βοηθήσει την οικογένεια και το παιδί να καταλάβουν ότι το δράμα δεν είναι μόνιμη λύση. Να ερμηνεύουν στους γονείς και τους συγγενείς τι σημαίνει ο αποχωρισμός του παιδιού από το περιβάλλον του και την ανάγκη του παιδιού να κρατήσει στενή επικοινωνία με τους δικούς του.

Η ΚΕΟ παρέχει βοήθεια στα παιδιά καθώς είναι μια ειδική μέθοδος σχεδιασμένη να παρέχει ευκαιρίες για την ανάπτυξη της προσωπικότητας και αλλαγές διαμέσου της συμμετοχής στις δραστηριότητες της ομάδας. Αυτές περιλαμβάνουν δημιουργικές, εκπαιδευτικές και άλλες κοινωνικές ομάδες.

Ο σκοπός της ΚΕΟ είναι όμοιος μ' αυτόν της ΚΕΑ. Αποβλέπει στην βελτίωση των ανθρωπίνων σχέσεων και των υποκειμενικών αντιδράσεων του ατόμου στον καινούριο χώρο. Ακόμη βοηθά στην ανάπτυξη της ικανότητας να αυξήσει τις δεξιότητες των ατόμων ώστε να συμμετέχουν ενεργά, όχι μόνο στον χώρο του Ιδρύματος αλλά και έξω από αυτόν.

Ο ρόλος του Κ.Λ. είναι αυτός του ανθρώπου που βοηθά διαμέσου της σχέσης του με τα μέλη της ομάδας και είναι ικανός να επηρεάσει την ποιότητα ζωής της ομάδας. Όταν υπάρχουν περισσότεροι Κοινωνικοί Λειτουργοί γίνονται τακτές συναντήσεις της ομάδας. Εκεί χαράσσεται η πολιτική για την παραπέρα κοινωνική εργασία με τους ανήλικους και για τις προσπάθειες που πρέπει να γίνουν αναφορικά με την κοινότητα.

---

³⁰⁷ Σταθόπουλος Πέτρος, «Κοινωνική Πρόνοια», 2^η Έκδοση, Εκδόσεις Έλλην, Αθήνα 1999, σελ. 377-379.

Τέλος ο Κοινωνικός Λειτουργός συμμετέχει στην διεπιστημονική ομάδα του ιδρύματος και πραγματοποιεί εποπτείες προσωπικού που θα έχουν επιμορφωτικό και ενημερωτικό χαρακτήρα.

Στην ΚΕΚ ο Κοινωνικός Λειτουργός έρχεται σε επαφή με δημόσιες υπηρεσίες και οργανισμούς. Εκεί βρίσκει ευκαιρίες να ερμηνεύσει τους σκοπούς του Ιδρύματος, την δουλειά που γίνεται μέσα στο Ίδρυμα και το είδος βοήθειας που παρέχεται. Πρέπει να γνωρίζει την κοινότητα για να μπορεί να βοηθήσει στην εφεύρεση κατάλληλων πηγών που μπορούν να προσφέρουν βοήθεια στο Ίδρυμα και στα παιδιά.

Επίσης συνεργάζεται με παράγοντες της κοινότητας για την εξάλειψη των προκαταλήψεων. Μια από τις πηγές της κοινότητας που χρησιμοποιεί είναι το ανθρώπινο δυναμικό της. Στο πλαίσιο αυτό ενθαρρύνει τα μέλη της κοινότητας για εθελοντική συμμετοχή στην ζωή του Ιδρύματος (Οργάνωση Ομάδων Εθελοντών) και εποπτεύει τις ομάδες αυτές.

Ανάλογος είναι και ο ρόλος του Κοινωνικού Λειτουργού στις Υπηρεσίες Προστασίας Ανηλίκων. Κύριος σκοπός είναι:

- Η διενέργεια κοινωνικής έρευνας των αιτιών της αντικοινωνικής συμπεριφοράς των ανήλικων.
- Η παροχή δικαστικής συνδρομής στους κατηγορούμενους ανήλικους.
- Η προστασία ανηλίκων που απαλλάσσονται από κάθε ποινή ή η ποινή τους τέθηκε σε αναστολή και τέλος
- Η διενέργεια, κοινωνικής μέριμνας για τους ανήλικους που διατελούν σε ηθικό κίνδυνο³⁰⁸.

Τέλος δεν πρέπει να αγνοούμε τον καθοριστικό ρόλο του Κοινωνικού Λειτουργού στην επανάσταση του παραβατικού ανήλικου μετά την έξοδό του από το ίδρυμα:

- Προετοιμασία του παιδιού και της οικογένειας για την επιστροφή του παιδιού στο σπίτι.
- Αξιολόγηση με το άτομο ή το οικογενειακό περιβάλλον του ρόλου του Ιδρύματος κατά το διάστημα παραμονής σ' αυτό.
- Συνεργασία με τις Κοινωνικές Υπηρεσίες της κοινότητας που έχει τα πιο κατάλληλα προγράμματα για τους ανήλικους που επιστρέφουν στο σπίτι.
- Ομαλή, αποκοπή από τους υπόλοιπους ανήλικους που βρίσκονται στο Ίδρυμα και από τον ίδιο τον Κοινωνικό Λειτουργό.
- Συνεργασία με το παιδί και την οικογένεια μετά την επιστροφή στο σπίτι.

---

³⁰⁸ Τερζόγλου Μαρίνα «Εταιρίες προστασίας ανηλίκων και η προσφορά τους στην πρόληψη της εγκληματικότητας των ανηλίκων: Νομοθετικά πλαίσια, τρόποι λειτουργικότητας τότε και τώρα δυνατότητες, βελτίωσης», Βιβλιοθήκη Νομικής Παν/μίου Αθηνών, 1996 σελ. 34-35.

- Μεριμνεί για την σχολική απόδοση ή την επαγγελματική αποκατάσταση του ανήλικου.

Κεντρικός στόχος των προσπαθειών επανένταξης, πρέπει να είναι η ενίσχυση της προσωπικότητας του ανήλικου. Για τον λόγο αυτό ενισχύεται η αυτοπεποίθηση, δηλαδή η αναγνώριση των δυσκολιών, των αδυναμιών και κυρίως των ικανοτήτων του ανήλικου. Με αυτόν τον τρόπο οδηγείται ο ανήλικος σε αναγνώριση – αποδοχή των διαστάσεων και των επιπτώσεων του προβλήματος. Με την ενδυνάμωσή του και την βελτίωση της ποιότητας ζωής του δημιουργείται η επιθυμία να ενεργοποιήσει τις δυνάμεις του προκειμένου να βελτιώσει της λειτουργικότητά του³⁰⁹.

---

³⁰⁹ Καλλινικάκη Θεανώ, «Κοινωνική Εργασία», Εκδόσεις Ελληνικά Γράμματα, Αθήνα 1998, σελ. 54, 128, 142..

ΕΡΕΥΝΗΤΙΚΟ ΜΕΡΟΣ

ΜΕΘΟΔΟΛΟΓΙΑ

Αντικείμενο

Το αντικείμενο της παρούσας μελέτης αφορά την παραβατική συμπεριφορά στην Κρήτη.

Ο βασικός προβληματισμός που μας οδήγησε στην επιλογή του συγκεκριμένου θέματος είναι τα ερεθίσματα που καθημερινά λαμβάνουμε, κυρίως, από τα Μ.Μ.Ε., τα οποία εκθειάζουν τον κίνδυνο ότι όλο και περισσότερα παιδιά υιοθετούν παραβατικές συμπεριφορές. Η ραγδαία επιδείνωση του συγκεκριμένου προβλήματος δεν αφορά μόνο αριθμητικά δεδομένα, αλλά, και την ποιότητα των αδικημάτων, γεγονός που αναφέρουν σε έρευνες τους ψυχολόγοι και κοινωνιολόγοι όπως ο Μ. Herbert και ο Σ. Γεωργούλας που έχουν απασχοληθεί με το συγκεκριμένο θέμα.

Έρευνα η οποία πραγματοποιήθηκε το 1993 στην Κρήτη υπό την αιγίδα του Πανεπιστημίου Κρήτης και σε συνεργασία με την καθηγήτρια εφαρμογών του ΤΕΙ Κρήτης Παττακού Β. και δεδομένα της οποίας χρησιμοποιήθηκαν στη παρούσα μελέτη, είναι ένας επιπλέον λόγος που μας οδήγησε να ασχοληθούμε με αυτό το αντικείμενο μελέτης στην συγκεκριμένη περιοχή.

Τέλος, η ευαισθησία που οφείλουμε να έχουμε ως σπουδαστές, σήμερα και ως επαγγελματίες στο άμεσο μέλλον, κάνουν επιτακτική την ανάγκη ενασχόλησής μας, με τη συμπεριφορά των παιδιών και των εφήβων οι οποίοι θ' αποτελέσουν τους αυριανούς πολίτες.

Σκοπός

Πρωταρχικός σκοπός της ενασχόλησής μας με το συγκεκριμένο αντικείμενο μελέτης είναι η διερεύνηση της τάσης για παραβατική συμπεριφορά των ανηλίκων στην Κρήτη. Στους απώτερους στόχους της έρευνας αυτής είναι η προώθηση μιας νέας προβληματικής σχετικά με την αντιμετώπιση της παραβατικής συμπεριφοράς των παιδιών και των εφήβων, από την οικογένεια, το σχολείο όσο και από την κοινωνία.

Ένας άλλος σημαντικός σκοπός μας είναι να δώσουμε μέσω αυτής της έρευνας, ένα ερέθισμα για τη δημιουργία δομών πρόληψης και την αναγκαιότητα της δημιουργίας σχεδιασμού παρέμβασης από το κράτος με απώτερο στόχο την ελαχιστοποίηση και όσο το δυνατόν, περιορισμό αυτού του φαινομένου.

Υποθέσεις εργασίας

Για να επιτευχθούν οι σκοποί της έρευνας έχει τεθεί ένας αριθμός υποθέσεων εργασίας τις οποίες θα επαληθεύσουμε ή θα απορρίψουμε μετά την επεξεργασία των αποτελεσμάτων.

Οι υποθέσεις εργασίας είναι οι εξής:

- 1) Η παραβατική συμπεριφορά των ανηλίκων 10-15 ετών εξαρτάται από το φύλο τους.
- 2) Η παραβατική συμπεριφορά των ανηλίκων 10-15 ετών εξαρτάται από τον τόπο προέλευσής τους (πόλη ή χωριό).
- 3) Η παραβατική συμπεριφορά των ανηλίκων 10-15 ετών εξαρτάται από την επίδοσή τους στο σχολείο.

Εξεύρεση και επιλογή των υλικών μέσων της έρευνας

Για την πραγματοποίηση της ερευνητικής μας μελέτης ήταν απαραίτητη η εξασφάλιση ειδικής έγκρισης από την πρωτοβάθμια και δευτεροβάθμια εκπαίδευση του Υπουργείου Παιδείας. Γι' αυτόν τον λόγο, συλλέξαμε τα απαραίτητα δικαιολογητικά και απευθυνθήκαμε με αίτησή μας στους αρμόδιους φορείς. Στο μεσοδιάστημα των τριών μηνών που χρειάστηκε για να εγκριθεί η πραγματοποίηση της έρευνάς μας, ασχοληθήκαμε με το θεωρητικό μέρος της εργασίας.

Εργαλεία της προαναφερόμενης έρευνας ήταν τα ερωτηματολόγια 1. Buss A.H., Warren W.L., «Aggression Questionnaire» (AQ) 2000, 2. Rutter M., «Children's Behaviour Questionnaire» (1967), 3. «Έρευνα στάσεως του παιδιού» (1980). Η συμπλήρωση των ερωτηματολογίων από το δείγμα έγινε κατά το χρονικό διάστημα Δεκέμβρη 2003- Ιανουάριο 2004.

Η χρονική διάρκεια που χρειαζόταν για την συμπλήρωση των ερωτηματολογίων δεν ξεπερνούσε την μια διδακτική ώρα.

Η έρευνα πραγματοποιήθηκε σε γυμνάσια και δημοτικά της ορεινής και αστικής Κρήτης. Συναντήσαμε δυσκολίες κατά την μετάβασή μας στις συγκεκριμένες περιοχές λόγω της έλλειψης τακτικής συγκοινωνίας των μέσων μαζικής μεταφοράς. Μια επιπλέον δυσκολία αφορά την επικοινωνία με τα παιδιά των ορεινών περιοχών καθώς τα τελευταία χρησιμοποιούσαν ιδιόζουσα τοπική διάλεκτο. Ορισμένες περιπτώσεις χρειαζόταν η βοήθεια των συνεντευκτών προκειμένου να συμπληρωθούν τα ερωτηματολόγια λόγω ελλιπών σχολικών γνώσεων (δυσκολίες στην ανάγνωση). Η επιφυλακτικότητα των διευθυντών και των εκπαιδευτικών των σχολείων από τα οποία λάβαμε το δείγμα μας, ήταν μια ακόμη δυσκολία, την οποία

αντιμετωπίσαμε κάνοντάς τους απόλυτα σαφές ότι θα υπάρξει πλήρης ανωνυμία για την αποφυγή τυχόν στιγματισμού προσώπων, σχολείων και περιοχών από τα αποτελέσματα της έρευνας, ακολουθώντας την δεοντολογία την οποία επιβάλλει η επιστήμη της Κοινωνικής Εργασίας. Δεν θα έπρεπε να παραβλέπουμε το οικονομικό κόστος για την διεξαγωγή της έρευνας, το οποίο εμείς επιβαρυνθήκαμε.

Δείγμα

Η επιλογή του δείγματος μας έγινε με βάση την έρευνα που είχε διεξαχθεί προ δεκαετίας στα σχολεία των ίδιων περιοχών.

Ο αριθμός του δείγματος για την έρευνα που είχε προηγηθεί ήταν 332 μαθητές από τους οποίους οι 185 ήταν μαθητές ορεινών περιοχών της Κρήτης και οι 147 μαθητές αστικών περιοχών. Στην έρευνα που πραγματοποιήσαμε τον Δεκέμβριο 2003 – Ιανουάριο 2004, ο συνολικός αριθμός των μαθητών είναι 200, από τους οποίους 77 ήταν μαθητές ορεινών περιοχών και 123 μαθητές αστικών περιοχών.

Το γεγονός ότι πολλά σχολεία ορεινών περιοχών είχαν κλείσει κατά την διάρκεια της δεκαετίας λόγω έλλειψης μαθητών, εξηγεί και τον περιορισμένο αριθμό μαθητών στο δείγμα του 2004 σε σύγκριση μ' αυτό του 1993. Το δείγμα αποτελούνταν από μαθητές Ε' και ΣΤ' δημοτικού καθώς και από τις τρεις τάξεις του γυμνασίου.

Να σημειωθεί ότι τα δυο από τα τρία ερωτηματολόγια που δόθηκαν έπρεπε να συμπληρωθούν από τους μαθητές, ενώ ένα ερωτηματολόγιο (του Rutter) έπρεπε να συμπληρωθεί από τον υπεύθυνο εκπαιδευτικό της κάθε τάξης, το περιεχόμενο του οποίου αφορούσε την συμπεριφορά των μαθητών του δείγματος στην τάξη. Το ερωτηματολόγιο «Έρευνα στάσεως του παιδιού» αποτελείται από τις εξής ενότητες, όπως αυτές δημιουργήθηκαν από τους ερευνητές, σύμφωνα με την εννοιολογική δομή των ερωτήσεων

Ερώτ. 1-7: Βασικά δημογραφικά στοιχεία.

Ερώτ. 8-18: Οικογενειακή κατάσταση.

Ερώτ. 19-24: Μορφωτικό επίπεδο γονιών.

Ερώτ. 25-26: Κατάσταση κατοικίας οικογένειας.

Ερώτ. 27-29: Σχέση του παιδιού με την TV

Ερώτ. 30-31: Μελέτη – Ελεύθερος χρόνος.

Ερώτ. 32-33: Σχολικές επιδόσεις του παιδιού.

Ερώτ. 34: Προσδοκίες και όνειρα του παιδιού.

Ερώτ. 35: Συνομήλικοι και επιθετικότητα.

Ερώτ. 36-40: Τιμωρίες στην οικογένεια και το σχολείο.

Ερώτ. 41-46: Κατάσταση υγείας του παιδιού.

Το ερωτηματολόγιο του RUTTER περιλαμβάνει τις εξής κατηγορίες:

Ερώτ. 1-26: Συμπεριφορά του παιδιού στο σχολείο.

Ερώτ. 27-29: Τιμωρίες στο σχολείο.

Ερώτ. 30-31: Εκτίμηση Ψυχολογικής κατάστασης του παιδιού από τον εκπαιδευτικό.

Ερώτ. 32: Πόσο καλά γνωρίζει ο εκπαιδευτικός τον μαθητή. Για τις ερωτήσεις 1-26 χρησιμοποιήθηκε μια κλίμακα τριών βαθμίδων (Καθόλου, Λίγο, Πολύ). Το ερωτηματολόγιο αυτό, συμπληρώθηκε από τους εκπαιδευτικούς και αφορά την συμπεριφορά των μαθητών του δείγματος μέσα στην τάξη.

Το ερωτηματολόγιο Aggression Questionnaire (A.Q.)2000 καταγράφει την τάση για εμφάνιση ή όχι επιθετικής συμπεριφοράς. Η τάση αυτή μετράται με την βοήθεια μιας πενταβάθμιας κλίμακας. (Δεν με εκφράζει καθόλου, Με εκφράζει λίγο, Με εκφράζει απόλυτα).

Περιγραφή Διαδικασίας Στατιστικής Ανάλυσης

Το Φεβρουάριο του 2004 ξεκίνησε διαδικασία στατιστικής ανάλυσης των ερωτηματολογίων με το στατιστικό πακέτο SPSS (SPSS for Windows 10.0).

Ταυτόχρονα δημιουργήθηκαν καινούριες μεταβλητές για την καλύτερη σύγκριση των αποτελεσμάτων μεταξύ των ομάδων – κατηγοριών. Η πρώτη μεταβλητή «Διαταραχή Συμπεριφοράς» που προέκυψε από το άθροισμα του συνολικού σκορ των ερωτήσεων 1-26 (ερωτηματολόγιο Rutter). Η μεταβλητή αυτή περιλαμβάνει τέσσερις κατηγορίες: «Φυσιολογικό», «Νευρωτικό» «Αντικοινωνικό» και «Μη Διαφοροποιημένο», όπως αυτές προέκυψαν από το ερωτηματολόγιο του Rutter.

Ο βαθμός της επιθετικής συμπεριφοράς, ανάλογα με το σκορ των ερωτήσεων 1-34 (ερωτηματολόγιο Aggression), ταξινομείται στην παρακάτω επταβάθμια κλίμακα: «Πολύ Υψηλό», «Υψηλό», «Υψηλότερο του Μέσου Όρου», «Μέσος Όρος», «Χαμηλότερο του Μέσου Όρου», «Χαμηλό» και «Πολύ χαμηλό».

Η παραπάνω ταξινόμηση χρησιμοποιείται και για τις μεταβλητές «Σωματική Επιθετικότητα» (ερ. 8, ερ. 10, ερ. 11, ερ. 17, ερ. 23, ερ.24, ερ. 25, ερ. 27), «Λεκτική Επιθετικότητα» (ερ. 1, ερ.4, ερ. 6, ερ.20, ερ.26), «Θυμός» (ερ. 3, ερ. 7, ερ. 12, ερ. 19, ερ. 22, ερ. 29, ερ. 32), «Εχθρότητα» (ερ. 2, ερ. 5, ερ. 9, ερ. 17, ερ. 16, ερ. 21, ερ. 28, ερ. 31, ερ. 33), «Έμμεση Επιθετικότητα» (ερ. 13, ερ. 14, ερ. 15, ερ. 18, ερ. 30, ερ. 34).

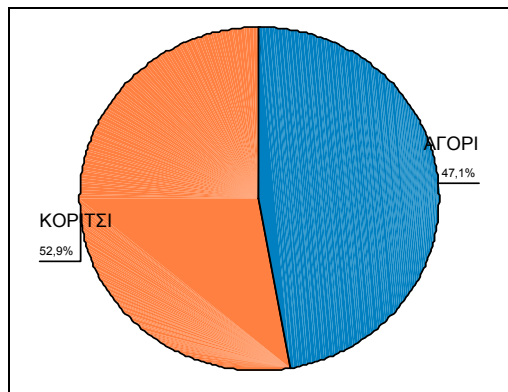
Οι μεταβλητές αυτές αποτελούν στην ουσία υποκατηγορίες της μεταβλητής «Επιθετική Συμπεριφορά».

Θα πρέπει επίσης να αναφερθεί ότι εκτός από την απλή παρουσίαση των αποτελεσμάτων στις μεταβλητές που υπάρχουν στα ερωτηματολόγια και στις μεταβλητές που δημιουργήσαμε, έχουμε χ^2 – στατιστικό τεστ για να διαπιστώσουμε την ύπαρξη ή μη συσχέτισης μεταξύ των μεταβλητών που προαναφέρθηκαν και των ερωτήσεων 1-46 (ερωτηματολόγιο έρευνας στάσεως του παιδιού) και ερωτήσεων 27-32 (ερωτηματολόγιο Rutter).

Παρουσίαση αποτελεσμάτων

Στην προσπάθειά μας να εξετάσουμε την τάση για επιθετικότητα αναφορικά με το δείγμα μας, δημιουργήσαμε τις εξής μεταβλητές: 1. «Επιθετική συμπεριφορά», 2. «Σωματική επιθετικότητα», 3. «Λεκτική Επιθετικότητα», 4. «Θυμός», 5. «Εχθρότητα», 6. «Έμμεση επιθετικότητα», 7. «Διαταραχή συμπεριφοράς». Η τελευταία μεταβλητή εξετάστηκε τόσο στο δείγμα της νέας έρευνας, όσο και σε αυτό της παλιάς. Οι παραπάνω μεταβλητές εξετάστηκαν σε συνδυασμό με τα δημογραφικά στοιχεία και θέματα συμπεριφοράς (από το ερωτηματολόγιο «Έρευνα στάσεως του παιδιού», ερ. 1-46), καθώς και με απόψεις των εκπαιδευτικών για θέματα που αφορούν τη συμπεριφορά των μαθητών του δείγματος (απο το ερωτηματολόγιο του Rutter, ερ. 27-32).

Το δείγμα έχει επιλεγεί από παιδιά ηλικιών 10 έως 15, από αστικές και αγροτικές περιοχές. Είναι στην πλειοψηφία κορίτσια (52,9%) και φοιτούν στις δύο τελευταίες τάξεις του δημοτικού ή το γυμνάσιο.

ΓΡΑΦΗΜΑ 1

ΚΑΤΑΓΩΓΗ			
		ΣΥΧΝΟΤΗΤΑ	ΣΧΕΤΙΚΗ ΣΥΧΝΟΤΗΤΑ (%)
	ΠΟΛΗ	123	61,5
	ΧΩΡΙΟ	77	38,5
	ΣΥΝΟΛΟ	200	100,0
Missing	System	1	
Total		201	

ΠΙΝΑΚΑΣ 1

Η πλειοψηφία των παιδιών που συμμετείχαν στην έρευνα (95%) έχουν αδέρφια και όπως δηλώνουν, το 72% περίπου έχουν τουλάχιστον έναν αδελφό, ενώ το 56,3% έχει τουλάχιστον μία αδελφή (βλ. ΓΡΑΦΗΜΑ 1). Επιπλέον, όπως θα περιμέναμε, μόνο 19 παιδιά απαρίθμησαν ένα ή δύο άτομα που κατοικούν στο σπίτι – πέρα από τον εαυτό τους και, το 75,6% ζει με άλλα 3 έως 5 άτομα (βλ. ΠΙΝΑΚΑ 18) . Τέλος, μόνο 6 παιδιά είπαν πως έχουν αδέρφια από άλλο πατέρα ή μητέρα (βλ. ΠΙΝΑΚΑ 15).

Ο έλεγχος του κοινωνικό-οικονομικού επιπέδου των γονιών περιορίστηκε στο επάγγελμα, καθώς η δομή της ερώτησης για το εκπαιδευτικό τους επίπεδο δεν κατανοήθηκε από τα παιδιά και έτσι ήταν αδύνατη η κωδικοποίηση και, κατ' επέκταση, η επεξεργασία της. Ο παρακάτω πίνακας παρουσιάζει την κατανομή των συχνοτήτων των επαγγελμάτων των γονιών. Παρατηρούμε ότι οι μεγαλύτερες συχνότητες για το επάγγελμα του πατέρα συγκεντρώνονται σε τεχνίτες/εργάτες (27,3%), στα κτηνοτροφικά/αγροτικά (21,7%) και ακολουθούν οι ελεύθεροι επαγγελματίες/έμποροι και οι ιδιωτικοί υπάλληλοι. Όσον αφορά στις μητέρες, μία στις δύο μητέρες ασχολείται με τα οικιακά, ενώ πάνω από τις μισές (52,1%) από αυτές που εργάζονται, απασχολούνται ως υπάλληλοι στον ιδιωτικό τομέα.

ΕΠΑΓΓΕΛΜΑ	ΠΑΤΕΡΑΣ		ΜΗΤΕΡΑ	
	ΣΥΧΝΟΤΗΤΑ	ΣΧΕΤΙΚΗ ΣΥΧΝΟΤΗΤΑ (%)	ΣΥΧΝΟΤΗΤΑ	ΣΧΕΤΙΚΗ ΣΥΧΝΟΤΗΤΑ (%)
ΔΗΜΟΣΙΟΙ ΥΠΑΛΛΗΛΟΙ	23	11,6	10	5,0
ΙΔΙΩΤΙΚΟΙ ΥΠΑΛΛΗΛΟΙ	32	16,2	50	25,1
ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΟΙ	3	1,5	3	1,5
ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΕΣ/ΔΙΕΥΘ. ΣΤΕΛΕΧΗ	4	2,0	9	4,5
ΕΛΕΥΘΕΡΟΙ ΕΠΑΓΓΕΛΜΑΤΙΕΣ/ΕΜΠΟΡΟΙ	37	18,7	13	6,5
ΚΤΗΝΟΤΡΟΦΟΙ / ΑΓΡΟΤΕΣ	43	21,7		
ΟΙΚΙΑΚΑ			103	51,8
ΕΡΓΑΤΕΣ/ΤΕΧΝΙΤΕΣ	54	27,3	11	5,5
ΔΕΝ ΞΕΡΩ	1	,5		
ΑΝΕΡΓΟΙ	1	,5		
ΣΥΝΟΛΟ	198	100,0	199	100,0

ΠΙΝΑΚΑΣ 2

Ερευνώντας τις καθημερινές συνήθειες των παιδιών, επικεντρωθήκαμε στις ώρες που αφιερώνουν στην μελέτη των μαθημάτων τους ή που παρακολουθούν τηλεόραση, καθώς και στον τρόπο που αξιοποιούν τον ελεύθερο χρόνο τους. Περίπου δύο στα τρία παιδιά παρακολουθούν 1 έως 3 ώρες τηλεόραση ημερησίως, ενώ μόνο το 7% δήλωσε ότι παρακολουθούν τηλεόραση πάνω από 6 ώρες (βλ. ΠΙΝΑΚΑ 19) . Τα πιο συχνά διαστήματα τις ημέρας που αφιερώνουν για στην τηλεόραση είναι 1μμ – 5μμ και 5μμ – 9μμ (βλ. ΠΙΝΑΚΑ 20). Στη μελέτη των μαθημάτων τους αφιερώνουν συνήθως 2 ή 3 ώρες ημερησίως (28,9% και 28,4% αντίστοιχα), ενώ δύο παιδιά απάντησαν ότι δεν αφιερώνουν καθόλου χρόνο για μελέτη (βλ. ΠΙΝΑΚΑ 21). Ο ελεύθερος χρόνος τους καλύπτεται κυρίως από παιχνίδια στο δρόμο (42,4%), καλλιτεχνικές δραστηριότητες (15,7%) και τον αθλητισμό (13,1%) (βλ. ΠΙΝΑΚΑ 22).

Τέλος, ελέγξαμε την απόδοση των παιδιών του δείγματος στο σχολείο και τις προσδοκίες τους για το μέλλον. Αρχικά, τα παιδιά ρωτήθηκαν τον τελικό βαθμό της προηγούμενης χρονιάς, όπου περίπου το 80% είχε βαθμολογηθεί με 18 – 20 (ή Α για το δημοτικό) (βλ. ΠΙΝΑΚΑ 23), ενώ το 11% είχε χάσει κάποια χρονιά (βλ. ΠΙΝΑΚΑ 24). Στο ερώτημα «τι επάγγελμα θα ήθελες να ακολουθήσεις» ένα στα τέσσερα παιδιά επιθυμούν να ακολουθήσουν κάποιο επάγγελμα που απαιτεί να συνεχίσουν τις σπουδές τους, ενώ περίπου το 18%, θέλει να απασχοληθεί ως υπάλληλος στον ιδιωτικό ή δημόσιο τομέα. Αξιόλογες συχνότητες συγκεντρώνουν και οι μελλοντικοί επιχειρηματίες, καθώς και οι αθλητές (βλ. ΠΙΝΑΚΑ 25).

Σύγκριση με το δείγμα τις παλιάς έρευνας

Η παλαιότερη έρευνα έχει λίγο μεγαλύτερο εύρος ηλικιών, καθώς περιλαμβάνει ένα μικρό ποσοστό παιδιών 10 ετών και ένα παιδί 19 ετών (βλ. ΠΙΝΑΚΑ 44). Το δείγμα της προηγούμενης έρευνας είναι σχεδόν ισόποσα μερισμένο στα δύο φύλα (βλ. ΠΙΝΑΚΑ 45), και διαφέρει από τη νεώτερη έρευνα στο ότι περιλαμβάνει μεγαλύτερο αριθμό παιδιών από την επαρχία (56% προέρχεται από χωριό, έναντι 38,5% στην νέα έρευνα) (βλ. ΠΙΝΑΚΑ 46). Η διαφορά αυτή έχει ως αποτέλεσμα να μεταβάλλεται και το κοινωνικό-οικονομικό επίπεδο των γονιών, όπου το 38% των πατεράδων ασχολείται με τα κτηνοτροφικά/αγροτικά, ενώ το 74,4% των μητέρων ασχολείται με τα οικιακά (βλ. ΠΙΝΑΚΕΣ 54, 55 & 16, 17).

Το ποσοστό των παιδιών που δεν έχουν αδέρφια στο δείγμα της παλιάς έρευνας δεν ξεπερνά το 2,4%, ενώ τουλάχιστον έναν αδελφό έχει σχεδόν το 83% και τουλάχιστον μία αδελφή το 73% (βλ. ΠΙΝΑΚΕΣ 49, 50).

Οι καθημερινές τους συνήθειες διαφέρουν στο ότι στη νεώτερη έρευνα φαίνεται τα παιδιά να έχουν μειώσει τις ώρες που παρακολουθούν τηλεόραση (βλ. ΠΙΝΑΚΕΣ 57 & 19), όπως φαίνεται και από τις ασχολίες του ελεύθερου χρόνου τους (βλ. ΠΙΝΑΚΕΣ 60 & 22), και έχουν ανεβάσει την απόδοσή τους στο σχολείο (βλ. ΠΙΝΑΚΕΣ 61 & 23).

Θέματα συμπεριφοράς

Τα παιδιά ερωτήθηκαν για θέματα συμπεριφοράς στο σχολείο και στο σπίτι. Ο παρακάτω πίνακας παρουσιάζει τις απαντήσεις των παιδιών στην παλιά και στην νέα έρευνα. Παρατηρούμε ότι οι αντιδράσεις των παιδιών δεν έχουν αλλάξει σημαντικά, παρ' όλο που έχουν αυξηθεί τα ποσοστά αυτών που “δεν τσακώνονται” ή “συμφιλιώνονται”.

Αν τύχει να μαλώσεις με άλλα παιδιά, τι είναι αυτό που γίνεται πιο συχνά;

	ΠΑΛΙΑ ΕΡΕΥΝΑ		ΝΕΑ ΕΡΕΥΝΑ	
	ΣΥΧΝΟΤΗΤΑ	ΣΧΕΤΙΚΗ ΣΥΧΝΟΤΗΤΑ (%)	ΣΥΧΝΟΤΗΤΑ	ΣΧΕΤΙΚΗ ΣΥΧΝΟΤΗΤΑ (%)
ΔΕΝ ΤΣΑΚΩΝΟΜΑΙ ΠΟΤΕ	81	26,5	50	28,1
ΔΕΝ ΤΟΥΣ ΜΙΛΑΩ	120	39,2	51	28,7
ΚΛΑΙΩ / ΒΑΖΩ ΤΙΣ ΦΩΝΕΣ	25	8,2	25	14,0
ΤΟΥΣ ΔΕΡΝΩ ΕΓΩ	63	20,6	40	22,5
ΜΕ ΔΕΡΝΟΥΝ ΑΥΤΟΙ	4	1,3	12	
ΣΥΖΗΤΩ / ΣΥΜΦΙΛΙΩΝΟΜΑΙ	13	4,2	178	6,7
ΣΥΝΟΛΟ	306	100,0	23	100,0

ΠΙΝΑΚΑΣ 3

Στην ερώτηση εάν οι γονείς ασκούν βία στα παιδιά οι θετικές απαντήσεις μειώθηκαν στην νέα έρευνα κατά 6,2 ποσοστιαίες μονάδες (βλ. ΠΙΝΑΚΕΣ 65 & 27). Επίσης, μειώθηκαν οι θετικές απαντήσεις στην τιμωρία από τους δασκάλους, από 19,3% στην παλιά έρευνα σε 15,5 στην καινούργια (βλ. ΠΙΝΑΚΕΣ 67 & 29). Όσο αφορά στους λόγους που προκάλεσαν την τιμωρία από το δάσκαλο μπορούμε να παρατηρήσουμε ότι απαντήσεις “τσακώθηκα με συμμαθητές μου” και “άσκηση σωματικής βίας” παρουσιάζουν πολύ σημαντική αύξηση – 4,8% και 6,5% αντίστοιχα στην παλιά έρευνα και 14,8% και 14,8% στη νέα έρευνα (βλ. ΠΙΝΑΚΕΣ 68 & 30).

Τέλος, οι διάφορες μορφές της τιμωρίας συγκεντρώνουν διαφορετικές συχνότητες. Πιο συγκεκριμένα, με την πάροδο του χρόνου έχουν μειωθεί οι αποβολές (ωριαία και πέραν της ωριαίας) καθώς και η άσκηση σωματικής βίας (βλ. ΠΙΝΑΚΕΣ 69 & 31).

Δάσκαλοι

Στις ερωτήσεις για τις τιμωρίες στο σχολείο απάντησαν και οι ίδιοι οι δάσκαλοι, οι οποίοι ακολουθούν τις ίδιες μεταβολές. Η θετικές απαντήσεις στην ερώτηση για την επιβολή τιμωρίας μειώθηκαν κατά 4,7 ποσοστιαίες μονάδες, ενώ οι λόγοι που προκάλεσαν την τιμωρία διαφέρουν (βλ. ΠΙΝΑΚΕΣ 70 & 32). Οι μορφές της τιμωρίας επίσης άλλαξαν, καθώς τώρα αποφεύγεται η ενημέρωση του κηδεμόνα αλλά υιοθετούνται οι ωριαίες αποβολές και ο περιορισμός στην αίθουσα και ανάθεση εργασίας (βλ. ΠΙΝΑΚΕΣ 72 & 34).

Οι δάσκαλοι ρωτήθηκαν ακόμη εάν πιστεύουν ότι το παιδί παρουσιάζει κάποιο ψυχολογικό πρόβλημα και η απαντήσεις τους παρουσιάζονται στον παρακάτω πίνακα. Όπως φαίνεται δεν υπάρχει καμία διαφοροποίηση.

Πιστεύετε ότι το παιδί αυτό έχει κάποιο ψυχολογικό πρόβλημα;				
	ΠΑΛΙΑ ΕΡΕΥΝΑ		ΝΕΑ ΕΡΕΥΝΑ	
	ΣΥΧΝΟΤΗΤΑ	ΣΧΕΤΙΚΗ ΣΥΧΝΟΤΗΤΑ (%)	ΣΥΧΝΟΤΗΤΑ	ΣΧΕΤΙΚΗ ΣΥΧΝΟΤΗΤΑ (%)
ΟΧΙ	294	88,0	176	88,0
ΙΣΩΣ ΕΧΕΙ	39	11,7	22	11,0
ΣΙΓΟΥΡΑ ΕΧΕΙ	1	0,3	2	1,0
ΣΥΝΟΛΟ	334	100,0	200	100,0

ΠΙΝΑΚΑΣ 4

Επίσης, οι δάσκαλοι ερωτήθηκαν πόσο καλά πιστεύουν ότι γνωρίζουν κάθε παιδί. Οι απαντήσεις δεν διαφέρουν σημαντικά, αλλά παρατηρείται μία σχετική μείωση στην συχνότητα της απάντησης “όχι τόσο καλά”, από 13,4% σε 12% στη νέα έρευνα (βλ. ΠΙΝΑΚΕΣ 74 & 36).

ΔΙΑΤΑΡΑΧΗ ΣΥΜΠΕΡΙΦΟΡΑΣ (απο το ερωτηματολόγιο του Rutter, ερ. 1-26)

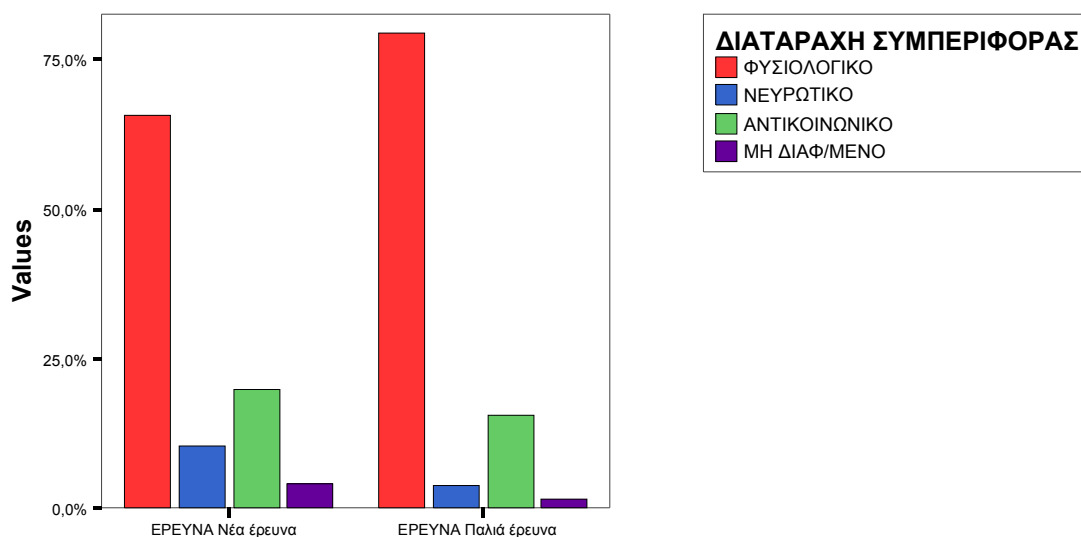
Για τη μέτρηση της “διαταραχής” χρησιμοποιήθηκε μία μεταβλητή το σκόρ της οποίας κατατάσσεται σε τέσσερις κατηγορίες: φυσιολογικό, νευρωτικό, αντικοινωνικό ή μη διαφοροποιούμενο (ίσο σκορ Νευρωτικού-Αντικοινωνικού). Τα αποτελέσματα των δύο ερευνών είναι τα εξής:

ΔΙΑΤΑΡΑΧΗ ΣΥΜΠΕΡΙΦΟΡΑΣ

	ΠΑΛΙΑ ΕΡΕΥΝΑ		ΝΕΑ ΕΡΕΥΝΑ	
	ΣΥΧΝΟΤΗΤΑ	ΣΧΕΤΙΚΗ ΣΥΧΝΟΤΗΤΑ (%)	ΣΧΕΤΙΚΗ ΣΥΧΝΟΤΗΤΑ (%)	ΣΧΕΤΙΚΗ ΣΥΧΝΟΤΗΤΑ (%)
ΦΥΣΙΟΛΟΓΙΚΟ	266	79,4	132	65,7
ΝΕΥΡΩΤΙΚΟ	12	3,6	21	10,4
ΑΝΤΙΚΟΙΝΩΝΙΚΟ	52	15,5	40	19,9
ΜΗ ΔΙΑΦΟΡΟΠΟΙΟΥΜΕΝΟ	5	1,5	8	4,0
ΣΥΝΟΛΟ	335	100,0	201	100,0

ΠΙΝΑΚΑΣ 5

Παρατηρούμε ότι και στις δύο έρευνες η πλειοψηφία των παιδιών κρίνεται φυσιολογικά. Παρ' όλ' αυτά, η σχετική συχνότητα μειώνεται κατά 13,7 ποσοστιαίες μονάδες, ενώ το ποσοστό αυτό μοιράζεται στις τρεις άλλες κατηγορίες, όπου τη μεγαλύτερη αύξηση παίρνει η κατηγορία "νευρωτικό". Υποβάλλαμε τα αποτελέσματα σε έλεγχο υποθέσεων, με H_0 ότι οι συχνότητες των μετρήσεων της διαταραχής μεταξύ της νέας και παλιάς έρευνας δεν διαφέρουν και χρησιμοποιήσαμε το χ^2 -στατιστικό. Σε επίπεδο βεβαιότητας $\alpha=1\%$, υπάρχουν σημαντικά στατιστικά στοιχεία ότι οι συχνότητες διαφέρουν ($p=0,001$).

ΓΡΑΦΗΜΑ 2

ΕΠΙΘΕΤΙΚΗ ΣΥΜΠΕΡΙΦΟΡΑ (απο το Aggression Questionnaire, ερ. 1-34)

Το συνολικό σκόρ της μεταβλητής «επιθετική συμπεριφορά» συσχετίστηκε με όλες τις ερωτήσεις του ερωτηματολογίου «Έρευνα στάσεως του παιδιού» και τις

ερωτήσεις 27-32 του ερωτηματολογίου του Rutter. Από τις παραπάνω συσχετίσεις προέκυψαν τα εξής στατιστικώς σημαντικά αποτελέσματα. **Η τάση για επιθετική συμπεριφορά φαίνεται να σχετίζεται με την σχολική επίδοση** (απο το ερωτ/γιο «Έρευνα στάσεως του παιδιού», ερ. 32) των μαθητών (βλ. ΠΙΝΑΚΑ 109 α). Υψηλά επίπεδα επιθετικής συμπεριφοράς παρατηρούνται στους μαθητές του δείγματος με βαθμολογία που κυμαίνεται από 14-15,9 σε ποσοστό 16,7%. Το αντίστοιχο ποσοστό των μαθητών με άριστη βαθμολογία είναι 7,8% (βλ. ΠΙΝΑΚΑ 114). **Ο τρόπος με τον οποίο οι μαθητές επιλέγουν να επιλύσουν τις διαφορές τους σχετίζεται με την τάση για επιθετικότητα** (απο το ερωτ/γιο «Έρευνα στάσεως του παιδιού», ερ.35) . Σε σύνολο 178 μαθητών οι 40 χρησιμοποιούν βία για να επιλύσουν τις διαφορές τους (βλέπε ΠΙΝΑΚΑ 116). **Σχεδόν 1 στους 4 μαθητές του δείγματος, δηλώνει ότι έχει υποστεί σωματική βία από τους γονείς του** (απο το ερωτ/γιο «Έρευνα στάσεως του παιδιού», ερ.37) **τουλάχιστον μια φορά κατά την διάρκεια του τελευταίου μήνα** (βλέπε ΠΙΝΑΚΕΣ 117, 118). Σύμφωνα με τα αποτελέσματα και τις υποθέσεις εργασίας, η «σχολική επίδοση», σχετίζεται με την τάση ανάπτυξης επιθετικότητας ενώ το «φύλο» και η «προέλευση» (πόλη-χωριό) δεν φαίνονται να επηρεάζουν (βλέπε ΠΙΝΑΚΑ 109 α).

ΣΩΜΑΤΙΚΗ ΕΠΙΘΕΤΙΚΟΤΗΤΑ (απο το Aggression Questionnaire, ερ. 8,10,11,17,23-25 & 27)

Το συνολικό σκόρ της μεταβλητής «Σωματική επιθετικότητα» συσχετίσθηκε με όλες τις ερωτήσεις του ερωτ/γίου «Έρευνα στάσεως του παιδιού» και τις ερωτήσεις 27-32 του ερωτηματολογίου του Rutter. Από τις παραπάνω συσχετίσεις προέκυψαν τα εξής στατιστικώς σημαντικά αποτελέσματα. **Η τάση για σωματική επιθετικότητα φαίνεται να σχετίζεται με την παράβαση των σχολικών κανόνων** (απο το ερωτ/γιο «Έρευνα στάσεως του παιδιού», ερ. 39) αφού οι μισοί απ' τους μαθητές που έχουν τιμωρηθεί λόγω ανυπακοής στους σχολικούς κανόνες παρουσιάζουν έντονη τάση για σωματική επιθετικότητα (βλέπε ΠΙΝΑΚΑΣ 131). **Στατιστικά σημαντικά αποτελέσματα δεν φαίνονται να προκύπτουν από τους παράγοντες «φύλο», «προέλευση», (πόλη-χωριό), ενώ, σημαντικό ρόλο παίζει η «σχολική επίδοση»** (βλέπε ΠΙΝΑΚΑ 120 α).

ΛΕΚΤΙΚΗ ΕΠΙΘΕΤΙΚΟΤΗΤΑ (Απο το Aggression Questionnaire,ερ.1, 4, 6, 20 & 26)

Το συνολικό σκόρ της μεταβλητής «Λεκτική επιθετικότητα» συσχετίσθηκε με όλες τις ερωτήσεις του ερωτ/γίου «Έρευνα στάσεως του παιδιού» και τις ερωτήσεις 27-32 του ερωτηματολογίου του Rutter. Από τις παραπάνω συσχετίσεις προέκυψαν τα

εξής στατιστικώς σημαντικά αποτελέσματα : **ένας στους τέσσερις μαθητές δηλώνει ότι έχει υποστεί σωματική βία από τους γονείς του** (απο το ερωτ/γιο «Έρευνα στάσεως του παιδιού» , ερ. 36). Το 34% αυτών των μαθητών δεν προβαίνουν σε λεκτική επιθετικότητα (βλέπε ΠΙΝΑΚΑ 140). Αξιοσημείωτο είναι ότι **οι μαθητές που εμφανίζουν χαμηλά ποσοστά λεκτικής επιθετικότητας, στην πλειοψηφία τους, έχουν άριστη «σχολική επίδοση»** (βλέπε ΠΙΝΑΚΑ 138). Τέλος, **δεν φαίνεται να υπάρχει σχέση λεκτικής επιθετικότητας με το «φύλο» ή την «προέλευση»** (βλέπε ΠΙΝΑΚΑ 132 α).

ΘΥΜΟΣ (απο το Aggression Questionnaire, ερ.3, 7, 12, 19, 22, 29 & 32).

Το συνολικό σκόρ της μεταβλητής «Θυμός» συσχετίσθηκε με όλες τις ερωτήσεις του ερωτ/γίου «Έρευνα στάσεως του παιδιού» και τις ερωτήσεις 27-32 του ερωτηματολογίου του Rutter. Από τις παραπάνω συσχετίσεις προέκυψαν τα εξής στατιστικώς σημαντικά αποτελέσματα. **Το 56% των μαθητών που δέχονται βία από τους γονείς τους, εμφανίζουν υψηλά ποσοστά θυμού** (απο το ερωτ/γιο «Έρευνα στάσεως του παιδιού», ερ. 36-37), δηλαδή είναι πιο ευερέθιστα και ευέξαπτα (βλέπε ΠΙΝΑΚΑ 148). Επιπλέον **το 54,5% των παιδιών στα οποία οι εκπαιδευτικοί πιθανολογούν ότι υπάρχει ψυχολογικό πρόβλημα** (απο το ερωτ/γιο Rutter, ερ.30) **εμφανίζουν υψηλά ποσοστά θυμού** (βλέπε ΠΙΝΑΚΑ 150). **Οι παράγοντες «φύλο» και «προέλευση» δεν φαίνεται να σχετίζονται με την μεταβλητή «Θυμός», σε αντίθεση με την «σχολική επίδοση».** (βλέπε ΠΙΝΑΚΑ 141 α).

ΕΧΘΡΟΤΗΤΑ (απο το Aggression Questionnaire, ερ. 2, 5, 9, 16, 17, 21, 28, 31 & 33)

Το συνολικό σκόρ της μεταβλητής «Εχθρότητα» συσχετίσθηκε με όλες τις ερωτήσεις του ερωτ/γίου «Έρευνα στάσεως του παιδιού» και τις ερωτήσεις 27-32 του ερωτηματολογίου του Rutter. Από τις παραπάνω συσχετίσεις προέκυψαν τα εξής στατιστικώς σημαντικά αποτελέσματα. **Περίπου το 10% των ερωτηθέντων έχουν τιμωρηθεί από τους εκπαιδευτικούς τους** (απο το ερωτ/γιο «Έρευνα στάσεως του παιδιού», ερ 38). Από αυτούς το 26,3% παρουσιάζει υψηλά επίπεδα εχθρότητας, δηλαδή τάσεις εσωστρέφειας και κοινωνικής απομόνωσης (βλέπε ΠΙΝΑΚΑ 159). **Κανείς απο τους παράγοντες «φύλο», «προέλευση» και «βαθμός» δεν εμφανίζουν στατιστικά σημαντικά αποτελέσματα σε σχέση με την μεταβλητή «Εχθρότητα»** (βλέπε ΠΙΝΑΚΑ 151 α).

ΕΜΜΕΣΗ ΕΠΙΘΕΤΙΚΟΤΗΤΑ (απο το ερωτ/γιο «Έρευνα στάσεως του παιδιού», ερ. 13-15, 18, 30 & 34)

Το συνολικό σκόρ της μεταβλητής «Έμμεση επιθετικότητα» συσχετίσθηκε με όλες τις ερωτήσεις του ερωτ/γίου «Έρευνα στάσεως του παιδιού» και τις ερωτήσεις 27-32 του ερωτηματολογίου του Rutter. Από τις παραπάνω συσχετίσεις προέκυψαν τα εξής στατιστικώς σημαντικά αποτελέσματα. **Το 26,4% των μαθητών που δηλώνουν ότι έχουν τιμωρηθεί στο σχολείο**(απο το ερωτ/γιο του Rutter, ερ. 27) **εμφανίζουν υψηλά επίπεδα έμμεσης επιθετικότητας**, δηλαδή αποφεύγουν και έρθουν σε άμεση αντιπαράθεση. Στον αντίποδα **ένα ποσοστό 31,6% εμφανίζουν χαμηλά ποσοστά έμμεσης επιθετικότητας** και προτιμούν να επιλύουν απευθείας τις διαφορές τους (απο το ερωτ/γιο «Έρευνα στάσεως του παιδιού», ερ. 35) (βλέπε ΠΙΝΑΚΑ 168). Και **σε αυτή την κατηγορία δεν επιβεβαιώνονται οι παράγοντες «φύλο», «προέλευση», «βαθμός»** (βλέπε ΠΙΝΑΚΑ 160 α).

ΔΙΑΤΑΡΑΧΗ ΣΥΜΠΕΡΙΦΟΡΑΣ (απο το ερωτ/γιο του Rutter, ερ. 1-26)

Το συνολικό σκόρ της μεταβλητής «Διαταραχή συμπεριφοράς» συσχετίσθηκε με όλες τις ερωτήσεις του ερωτ/γίου «Έρευνα στάσεως του παιδιού» και τις ερωτήσεις 27-32 του ερωτηματολογίου του Rutter. Από τις παραπάνω συσχετίσεις προέκυψαν τα εξής στατιστικώς σημαντικά αποτελέσματα. **Σχεδόν οι μισοί μαθητές (46,8%) που παρακολουθούν τηλεόραση 5μμ.-9μμ., παρουσιάζουν κάποια διαταραχή στην συμπεριφορά τους** (βλέπε ΠΙΝΑΚΑ 84). **Το αντίστοιχο ποσοστό (16,9%) μειώνεται κατακόρυφα στην παλιά έρευνα** (απο το ερωτ/γιο «Έρευνα στάσεως του παιδιού», ερ. 29) (βλέπε ΠΙΝΑΚΑ 100). Επιπλέον, ο τρόπος που επιλέγουν οι μαθητές να επιλύουν τις διαφωνίες τους δεν φαίνεται να έχει σχέση με την διαταραχή συμπεριφοράς στην νέα έρευνα (βλέπε ΠΙΝΑΚΑ 76 β), έχει όμως στην παλιά (απο το ερωτ/γιο «Έρευνα στάσεως του παιδιού», ερ. 35) (βλέπε ΠΙΝΑΚΑ 91 β). Επίσης, στη νέα έρευνα, η παραπάνω μεταβλητή φαίνεται να σχετίζεται με την **τιμωρία που έχει επιβληθεί στους μαθητές και τον λόγο που αυτή επιβλήθηκε** (απο το ερωτ/γιο «Έρευνα στάσεως του παιδιού», ερ. 38-39) (βλέπε ΠΙΝΑΚΕΣ 88, 87). Και στην παλιά, αλλά και στην νέα έρευνα η διαταραχή συμπεριφοράς που συναντάται συχνότερα είναι η αντικοινωνικότητα , ενώ ακολουθεί η κατηγορία «νευρωτικό» το ποσοστό της οποίας έχει σχεδόν τριπλασιαστεί στη νέα έρευνα (βλ. ΠΙΝΑΚΕΣ 75 & 37). Επιπλέον, **παρατηρούμε ότι υπάρχει συσχέτιση μεταξύ διαταραχής συμπεριφοράς και φύλου** (απο το ερωτ/γιο «Έρευνα στάσεως του παιδιού», ερ. 2). Πιο συγκεκριμένα και στην παλιά και στην νέα έρευνα **μεγαλύτερο ποσοστό διαταραχής εμφανίζουν τα αγόρια σε σχέση με τα κορίτσια**. Επίσης,

παρατηρούμε αύξηση του ποσοστού διαταραχής στα αγόρια σε ποσοστό 19,6% ενώ στα κορίτσια το ποσοστό είναι 12,2% (βλέπε ΠΙΝΑΚΕΣ 93 & 78). Αξιοσημείωτο είναι ότι **3 στα 4 από τα παιδιά του χωριού δεν εμφανίζουν κάποια διαταραχή σε αντίθεση με τα 6 στα 10 από τα παιδιά της πόλης** (βλέπε ΠΙΝΑΚΑ 79). Αντίθετα στην παλιά έρευνα η διαταραχή συμπεριφοράς φαίνεται να είναι ανεξάρτητη από την προέλευση (απο το ερωτ/γιο «Έρευνα στάσεως του παιδιού», ερ. 4) του μαθητή (βλέπε ΠΙΝΑΚΑ 91 α). Τέλος στην νέα έρευνα δεν υπάρχει συσχέτιση διαταραχής συμπεριφοράς και σχολικής επίδοσης (απο το ερωτ/γιο «Έρευνα στάσεως του παιδιού», ερ. 32) ενώ το αντίθετο παρατηρείται στην παλιά έρευνα (βλέπε ΠΙΝΑΚΕΣ 76 α & 91 α).

ΣΧΟΛΙΑΣΜΟΣ ΑΠΟΤΕΛΕΣΜΑΤΩΝ

Η επιστημονική βιβλιογραφία επισημαίνει πως προβλήματα βίας, παραμέλησης και κακοποίησης, συνδέονται άρρηκτα με τη δημιουργία ενός προπαραβατικού ανήλικου με τάση για επιθετική συμπεριφορά. Αυτό επιβεβαιώνεται και στην έρευνά μας, καθώς βλέπουμε ότι η επιθετική συμπεριφορά συνδέεται τόσο με την άσκηση σωματικής βίας από τους γονείς, όσο και με τη χρήση βίας από το ίδιο το παιδί, για να επιλύσει τις διαφορές του με τους ομηλικούς του.

Επίσης παρατηρούμε ότι, εκτός από την οικογένεια, σημαντικό ρόλο έχει και το σχολείο, όσον αφορά την τάση του παιδιού για επιθετική συμπεριφορά. Μέσα από την έρευνα φαίνεται ότι τα παιδιά που δείχνουν δυσκολία προσαρμογής στους σχολικούς κανόνες και που, κατά συνέπεια τιμωρούνται από τους εκπαιδευτικούς, εμφανίζουν επιθετική συμπεριφορά. Τα παραπάνω ευρήματα επιβεβαιώνονται και από το θεωρητικό μέρος. Αξιοσημείωτο είναι το γεγονός, ότι οι μαθητές που έχουν άριστη σχολική επίδοση εμφανίζουν χαμηλά ποσοστά επιθετικότητας, όπως ακριβώς υποστηρίζεται και από τη βιβλιογραφική μας αναζήτηση, στην οποία αναφέρεται ότι οι «κακοί» μαθητές παρουσιάζουν αυξημένα ποσοστά επιθετικής συμπεριφοράς σε σχέση με τους υπολοίπους.

Σύμφωνα με θεωρητικούς, τα Μ.Μ.Ε. και ειδικότερα η τηλεόραση, ευθύνονται σε μεγάλο ποσοστό για την υιοθέτηση παραβατικών συμπεριφορών, μέσω της προβολής επιθετικών προτύπων, εξαιτίας της ευαλωτότητας της ηλικίας. Οι παραπάνω ενδείξεις φαίνονται να επιβεβαιώνονται και στη δική μας έρευνα.

Σημαντική παρατήρηση αποτελεί η άμεση σχέση διαταραχής συμπεριφοράς και φύλου, όπως φαίνεται από την έρευνά μας. Πιο συγκεκριμένα, τα αγόρια, και στην

παλιά και στη νέα έρευνα εμφανίζουν μεγαλύτερη συχνότητα σε διαταραχές συμπεριφοράς σε σχέση με τα κορίτσια.

Τέλος, παρατηρούμε ότι το μεγαλύτερο ποσοστό του δείγματος βρίσκεται εντός των ορίων του φυσιολογικού, κάτι που είναι αναμενόμενο, αφού η έρευνά μας διεξήχθη σε σχολεία. Όσον αφορά τις διαταραχές, το μεγαλύτερο ποσοστό αυτών εμφανίζει αντικοινωνικότητα και ακολουθεί η κατηγορία «Νευρωτικό». Παρόλο που και στις δύο παραπάνω κατηγορίες παρατηρείται αύξηση του ποσοστού στο δείγμα μας σε σχέση με την παλιά έρευνα, αξίζει να αναφερθεί, ότι για την κατηγορία «Νευρωτικό», το ποσοστό έχει τριπλασιαστεί στη νέα έρευνα.

ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ – ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ

Τα συμπεράσματά μας είναι απαντήσεις σε υποθετικές κατασκευές που δημιουργήσαμε βασισμένοι στο θεωρητικό μας μοντέλο. Στην πορεία της επεξεργασίας οι υποθέσεις αυτές στην πλειοψηφία τους δεν επιβεβαιώθηκαν. Πιο συγκεκριμένα, οι παράγοντες φύλο και προέλευση δεν φαίνεται να επηρεάζουν σε σημαντικό βαθμό. Την τάση για επιθετικότητα. Τα κοινωνικά αυτά στερεότυπα που συνδέουν το φύλο και την προέλευση με την επιθετικότητα δεν φαίνεται να επιβεβαιώνονται. Από την άλλη πλευρά, η σχολική απόδοση φαίνεται να αποτελεί ένδειξη προπαραβατικής συμπεριφοράς κυρίως σε μαθητές που η βαθμολογία τους κυμαίνεται από 14-16. Ένας επιπλέον παράγοντας επιρροής στην συμπεριφορά του παιδιού δείχνει να είναι η εφαρμογή τιμωρίας είτε από τον δάσκαλο, είτε από τους γονείς του.

Ανάλογο ρόλο, φαίνεται να διαδραματίζει και η άσκηση βίας στο παιδί από την ίδια την οικογένεια του. Άλλωστε όπως έχει ήδη αναφερθεί και στο θεωρητικό μέρος, τα παιδιά που μεγαλώνουν σε δυσμενείς ψυχοκοινωνικές συνθήκες είναι πιθανότερο να παρουσιάσουν στο μέλλον ψυχολογικά προβλήματα και διαταραχή συμπεριφοράς, παράγοντες που είναι επιβαρυντικοί, για την εμφάνιση παραβατικής συμπεριφοράς. Όσον αφορά τις πολυμελές οικογένειες, σύμφωνα με τα αποτελέσματα της παλιάς έρευνας, παρατηρείται ότι ο αυξημένος αριθμός ατόμων μέσα στο σπίτι είναι επιβαρυντικός παράγοντας για την εκδήλωση διαταραχής συμπεριφοράς. Από την άλλη, στην νέα έρευνα δεν βρέθηκαν στατιστικά σημαντικά αποτελέσματα που να επιβεβαιώνουν ή να διαψεύδουν τα ευρήματα της παλιάς έρευνας.

Αξίζει να αναφερθεί ότι υψηλότερα ποσοστά διαταραχής στην νέα έρευνα συναντιούνται στα παιδιά που κατοικούν στην πόλη. Στην παλιά έρευνα δεν υπάρχουν

στατιστικά σημαντικά αποτελέσματα που να διαψεύδουν ή να επιβεβαιώνουν τα παραπάνω.

Επιπλέον, σε όλα τα αποτελέσματα η διαταραχή που απαντήθηκε συχνότερα ήταν η αντικοινωνική συμπεριφορά, ενώ ακολουθούσαν οι νευρώσεις.

Στο σημείο αυτό πρέπει να τονιστεί ότι τα παραπάνω αποτελέσματα δεν αποτελούν κανόνα. Δεν είναι μόνο οι χαμηλοί συσχετισμοί (ή και ανύπαρκτοι), τα μικρά δείγματα και η μικρή διασπορά του δείγματος. Άλλωστε ο πληθυσμός του δείγματος μας προέρχεται από σχολεία, γεγονός που εξηγεί τα μεγάλα ποσοστά φυσιολογικών τιμών στα αποτελέσματα. Αυτό ίσως δεν θα ίσχυε αν το δείγμα προερχόταν από αναμορφωτικά ιδρύματα. Δεν πρέπει επίσης να αγνοούμε την πιθανότητα τα ερωτηματολόγια να μην συμπληρώθηκαν με την δέουσα προσοχή τόσο από τους εκπαιδευτικούς, όσο και από τους μαθητές.

Όλα τα παραπάνω, δικαιολογούν την χρήση των εννοιών «τάση» ή «ροπή» προς παραβατική ή επιθετική συμπεριφορά και δεν είμαστε απόλυτοι.

Οι εμπειρικές έρευνες προσπαθούν να ανιχνεύσουν και να αναλύσουν τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά που διαφοροποιούν τους παραβατικούς από τους μη παραβατικούς ανήλικους. Η ξεχωριστή εξέταση των θεωριών γίνεται αποκλειστικά και μόνο για λόγους συστηματικούς. Θεωρούμε πως στην πραγματικότητα συμπλέκονται και αλληλοεπηρεάζονται και είναι αδύνατος ο όποιος διαχωρισμός τους. Οι σπάνιες πια στις μέρες μας προσπάθειες αντιπαράθεσης αποτελούν διαίωνιση μιας εσφαλμένης παλαιότερης θεωρητικής διαπάλης.

Οπωσδήποτε οι όποιες θεωρίες είναι πολύ χρήσιμες καθώς αποτελούν ουσιώδη μέσα ταξινόμησης των ιδεών μας και δίνουν νόημα στα εμπειρικά δεδομένα. Βοηθούν τέλος στην διατύπωση υποθέσεων για διεξαγωγή νέων ερευνών και επιτρέπουν την σχεδίαση πολιτικών κοινωνικού ελέγχου της παραβατικότητας.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

- Ανδρέου Φ. «Ποινικός Κώδικας. Κείμενο – Ερμηνεία – Νομολογία.
- Ανταμένκο Β., Ασημάκης Π., Κάλλοι, «Η επιθετικότητα στην οικογένεια, στο σχολείο και στην κοινωνία» Εκδόσεις Ελληνικά Γράμματα, Αθήνα 1997.
- Αστρινάκης Α., «Νεανικές Υποκουλτούρες» Εκδόσεις Παπαζήση, Αθήνα 1991.
- Βοσνιάδου Σ., «Κοινωνική ανάπτυξη», Εκδόσεις Gutenberg, Αθήνα 1995.
- Βουϊδάσκη Β. «Η επιθετικότητα σαν κοινωνικό πρόβλημα στην οικογένεια και το σχολείο», Εκδόσεις Γρηγόρης, Αθήνα 1992.
- Βονιδάκη Β., «Η τηλεοπτική βία και η επιθετικότητα και οι επιδράσεις τους στα παιδιά και στους νέους» Εκδόσεις Γρηγόρης, Αθήνα 1992.
- Γιώργας Δ., «Κοινωνική Ψυχολογία», Τόμος Α και Β εκδόσεις Γεώργα, Αθήνα 1986.
- Γεωργουλός Σ. «Ανήλικοι παραβάτες στην Ελλάδα Εκδόσεις Ελληνικά Γράμματα, Αθήνα 2000.
- Γιαννικόπουλος Ι., «Ψυχολογία προσαρμογής του παιδιού και του ενήλικου» Εκδόσεις Γρηγόρης Αθήνα 1991.
- Γιωτοπούλου – Μαραγκοπούλου «Εγχειρίδιο Εγκληματικότητας, Νομική Βιβλιοθήκη, Αθήνα 1984, σελ. 87.
- Γκότοβος Α., «Νεολαία και Κοινωνική Μεταβολή, Αξίες Εμπειρίες και Προοπτικές, Εκδόσεις Gutenberg, Αθήνα 1996.
- Δασκαλάκης Η., «Η εγκληματολογία της κοινωνικής αντίδρασης», Εκδόσεις Σακκούλα, Αθήνα – Κομοτηνή 1985.
- Κακούρος Ε., Μανιαδάκη Κ., «Ψυχοπαθολογία παιδιών και Εφήβων» Εκδόσεις Δαρδάνος, Αθήνα, 2002.
- Καλαματιανού Κ., «Οι υπηρεσίες επιμελητών και τα Δικαστήρια Ανηλίκων» ΚΕΚ Παντείου, Αθήνα 1996.
- Καλλινικάκη Θ., «Κοινωνική Εργασία», Εκδόσεις Ελληνικά Γράμματα, Αθήνα 1998.
- Καλογερόπουλος Δ., «Επιλογές επιστημολογικές, θεωρητικές και μεθοδολογικές στην Εγκληματολογία, σημειώσεις ακαδημαϊκού έτους 1988-89.
- Κατσορίδου – Παπαδοπούλου Χ., «Κοινωνική Εργασία με ομάδες», Αθήνα 1992.

- Κορώνης Κ., «Έφηβοι και οικογένεια», Εκδόσεις Gutenberg, Αθήνα 1997.
- Λαμπροπούλου Ε., «Η κατασκευή της κοινωνικής πραγματικότητας και τα μέσα μαζικής επικοινωνίας», Εκδόσεις Ελληνικά Γράμματα, Αθήνα, 1997.
- Λαμπροπούλου Ε., «Κοινωνικός έλεγχος του εγκλήματος», Εκδόσεις Παπαζήση, Αθήνα 1994.
- Μαργαρίτης, Παρασκευόπουλος «Ποινικός Κώδικας και Ειδικοί Ποινικοί Νόμοι», Εκδόσεις Σάκκουλα, Θεσσαλονίκη 1997.
- Μπεζέ Λ., «Βία στο σχολείο... του σχολείου...», Εκδόσεις Ελληνικά Γράμματα, Αθήνα 1998.
- Νόβα Καλτσούνη Χριστίνα «Κοινωνικοποίηση, Η γένεση του Κοινωνικού Υποκειμένου» Βιβλιοθήκη Κοινωνικής Επιστήμης και Κοινωνικής Πολιτικής Εκδόσεις Gutenberg, Αθήνα 1998.
- Πανούσης Γ., «Σύγχρονα Θέματα Εγκληματολογίας», Εκδόσεις Δανάη, Αθήνα 1990.
- Πανούσης Γ., «Φυσιογνωμική», Εκδόσεις Σάκκουλα, Αθήνα 1988.
- Παπαντωνίου, Ζούμα «Χαρακτηριστικά οικογενειών με παιδιά που εμφανίζουν παραπτωματική συμπεριφορά».
- Πιάνος Κ., «Ψυχοκοινωνικές Διαταραχές και Αντιμετώπιση τους», Εκδόσεις Έλλην, Αθήνα 2000.
- Πιτσελά Α., «Η ποινική αντιμετώπιση της εγκληματικότητας των ανηλίκων» Εκδόσεις Σακκούλα, Θεσσαλονίκη 1996.
- Σκλείδη Ο., «Διαζύγιο: το συμφέρον του παιδιού, συμφέρον όλων», Αθήνα.
- Σπινέλλη Καλλιόπη «Ελληνικό Δίκαιο Ανηλίκων Δραστών και θυμάτων», Εκδόσεις Σακκούλα, Αθήνα 1992.
- Σπινέλλη Κ., «Η γενική πρόληψη των εγκλημάτων», Εκδόσεις Σακκούλα, Αθήνα – Κομοτηνή 1982.
- Σπινέλλη Κ – Τρωϊαννού «Δίκαιο Ανηλίκων», Εκδόσεις Σακκούλα, Αθήνα – Κομοτηνή 1992.
- Σταθόπουλος Π., «Κοινωνική Πρόνοια», Εκδόσεις Έλλην, Αθήνα 1999.
- Στασινός Δ, «Ειδική εκπαίδευση στην Ελλάδα, Αντιλήψεις – θεσμοί και πρακτικές. Κράτος και ιδιωτική πρωτοβουλία 1906 – 1989, Εκδόσεις Gutenberg, Αθήνα 1989.
- Τερζόγλου Μ., «Εταιρείες Προστασίας Ανηλίκων και η προσφορά τους στην πρόληψη της εγκληματικότητας των ανηλίκων: Νομοθετικό πλαίσιο,

τρόποι λειτουργίας τους, τότε και τώρα, δυνατότητες βελτίωσης», Βιβλιοθήκη Νομικής Παν/μίου Αθηνών, 1996.

- Τομασίδης Χ., «Εισαγωγή στην Ψυχολογία», Εκδόσεις Δίπτυχο, Αθήνα 1982.
- Τριβιζάς Ε., «Το προεμμηνορυσιακό σύνδρομο και η γυναικεία εγκληματικότητα», Ελληνική Επιθεώρηση Εγκληματολογίας 11-16, 1993-95.
- Τρωϊαννού Α.Λ., «Η ποινική νομοθεσία των ανηλίκων», Εκδόσεις Σακκούλα, Αθήνα – Κομοτηνή 1995.
- Τρωϊαννού Α.Λ., «Το δίκαιο ανηλίκων και ο Ιωάννης Παπαζαχαρίου», Πάντειο Παν/μιο κοινωνικών και πολιτικών επιστημών, Αθήνα 1994.
- Φαρσεδάκης Ι. «Παραβατικότητα και κοινωνικός έλεγχος των Ανηλίκων», Νομική Βιβλιοθήκη, Αθήνα 1985.
- Φίλιας Β., «Κοινωνιολογικές προσεγγίσεις», Εκδόσεις Σύγχρονη Εποχή, Αθήνα 1984.
- Χάϊδου Α., «Θετικιστική Εγκληματολογία, Αιτιολογικές Προσεγγίσεις του Εγκληματικού Φαινομένου», Νομική Βιβλιοθήκη, Αθήνα 1996.
- Askew 5 – Ross («Τ' αγόρια δεν κλαίνε» Εκδόσεις Ελληνικά Γράμματα, Αθήνα 1992.
- Aible – Aibersfeld «Αγάπη και Μίσος» Εκδόσεις Θυμάρι, Αθήνα 1981.
- Burt R.R., «Η κοινωνική ανάπτυξη του εφήβου», Εκδόσεις Καστανιώτη, Αθήνα 1989.
- Eco U., «Κήνσορες και θεράποντες» Εκδόσεις Γνώση, 1987.
- Ericson E. «Η παιδική ηλικία και η κοινωνία», Εκδόσεις Καστανιώτη Αθήνα 1990.
- From E. «Η ανατομία της Ανθρώπινης καστροφικότητας, Εκδόσεις Μπουκουμάνη, Αθήνα 1977.³¹⁰
- Futugma D., «Εξελιγκτική Ψυχολογία» Πανεπιστημιακές Εκδόσεις, Ηράκλειο 1991.
- Herbert M. «Η κακή συμπεριφορά» Εκδόσεις Ελληνικά Γράμματα, Αθήνα 1998.
- Herbert M. «Ψυχολογικά προβλήματα παιδικής ηλικίας», Εκδόσεις Ελληνικά Γράμματα, Τόμος Α', Αθήνα 1989, Τόμος Β', Αθήνα 1993.
- Herbert M. «Ψυχολογική φροντίδα του παιδιού και της οικογένειας του» Εκδόσεις Ελληνικά Γράμματα, Αθήνα 1997.

- Thomas P. «Έφηβοι και παραπτωματικότητα» Παιδική Προστασία» Εκδόσεις Παπαζήση, Αθήνα 1994.
- Varma V. «Τα δύσκολα παιδιά» Εκδόσεις Ελληνικά Γράμματα, Αθήνα 1997.

ΞΕΝΟΓΛΩΣΣΗ ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

- Lasker G. W. And R. Tyzzel «Physical Anthropology», Holt, Renegart and Winston, New York, 198 2, σ. 125.
- Miller R. et all «SPSS for social scientist, Aaron type, Great Britain 2002.
- Norusis M. «SPSS 11.0» Prentice Hall, New Jersey, 2002.
- Rutter M. «A children's behaviour questioannaire for completion by tedchers: Preliminary findings. Pergamon Press, Great Britain 1967.

ΑΡΘΡΟΓΡΑΦΙΑ

- Βασιλιάς Α. «Εγκληματικότητα, Μια θεωρητική προσέγγιση», Περιοδικό «Κοινωνική εργασία», Εκδοση ΣΚΛΕ, Τεύχος 7, Αθήνα 1987.
- Γαλάνης Γ., «Εγκληματικότητα και ΜΜΕ» Περιοδικό Κοινωνική Εργασία, Έκδοση ΣΚΛΕ Τεύχος 16, Αθήνα 1989.
- Καραισκάκη Τ., «Πληθαίνουν τα παιδιά που οδηγούνται στα δικαστήρια» Εφημερίδα Καθημερινή, Απρίλιος 1995.
- Μανουσάκη Θ., «Ποινική δικαιοσύνη. Νομοθεσία και Νομολογία. Θεωρία και Πράξη», Τεύχος II, 1998.
- Νασόπουλος Δ., «Μόνο για κακουργήματα θα προφυλακίζονται πλέον οι ανήλικοι» εφημερίδα «ΤΑ ΝΕΑ» Απρίλιος 2003.
- Σπινέλλη Κ. «Κοινωνική ή εξωποινική πρόληψη των εγκλημάτων», Περιοδικό Κοινωνική Εργασία, Τεύχος 7, Αθήνα 1987.

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ

1. ΠΙΝΑΚΕΣ

2. ΕΡΩΤΗΜΑΤΟΛΟΓΙΑ

ΣΥΧΝΟΤΗΤΕΣ ΝΕΑΣ ΕΡΕΥΝΑΣ

ΣΥΧΝΟΤΗΤΕΣ ΤΩΝ ΔΗΜΟΓΡΑΦΙΚΩΝ ΣΤΟΙΧΕΙΩΝ

ΗΛΙΚΙΑ

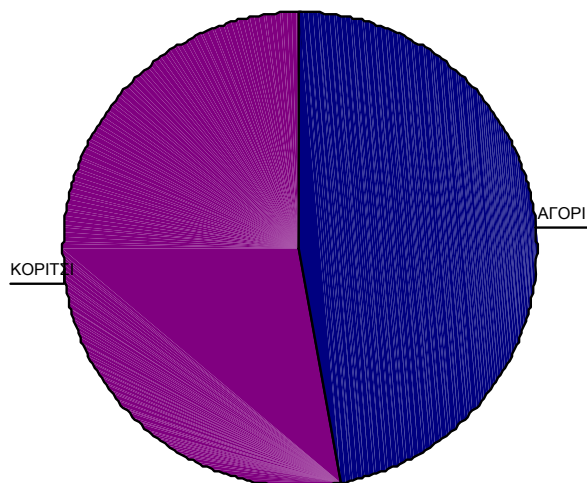
ΗΛΙΚΙΑ	ΣΥΧΝΟΤΗΤΑ	ΣΧΕΤΙΚΗ ΣΥΧΝΟΤΗΤΑ (%)	ΑΡΘΡΟΙΣΤΙΚΗ ΣΧΕΤΙΚΗ ΣΥΧΝΟΤΗΤΑ
11	84	42,0	42,0
12	74	37,0	79,0
13	15	7,5	86,5
14	12	6,0	92,5
15	11	5,5	98,0
16	4	2,0	100,0
ΣΥΝΟΛΟ	200	100,0	
Missing System	1		
Total	201		

ΠΙΝΑΚΑΣ 6

ΦΥΛΟ

	ΣΥΧΝΟΤΗΤΑ	ΣΧΕΤΙΚΗ ΣΥΧΝΟΤΗΤΑ (%)
ΦΥΛΟ ΑΓΟΡΙ	89	47,1
ΚΟΡΙΤΣΙ	100	52,9
ΣΥΝΟΛΟ	189	100,0
Missing System	12	
Total	201	

ΠΙΝΑΚΑΣ 7

ΓΡΑΦΗΜΑ 1

ΠΟΛΗ / ΧΩΡΙΟ

		ΣΥΧΝΟΤΗΤΑ	ΣΧΕΤΙΚΗ ΣΥΧΝΟΤΗΤΑ (%)
	ΠΟΛΗ	123	61,5
	ΧΩΡΙΟ	77	38,5
	ΣΥΝΟΛΟ	200	100,0
Missing	System	1	
Total		201	

ΠΙΝΑΚΑΣ 8

ΤΑΞΗ

ΤΑΞΗ	ΣΥΧΝΟΤΗΤΑ	ΣΧΕΤΙΚΗ ΣΥΧΝΟΤΗΤΑ (%)	ΑΡΘΡΟΙΣΤΙΚΗ ΣΧΕΤΙΚΗ ΣΥΧΝΟΤΗΤΑ (%)
Ε	87	43,3	43,3
ΣΤ	77	38,3	81,6
Α	12	6,0	87,6
Β	13	6,5	94,0
Γ	12	6,0	100,0
ΣΥΝΟΛΟ	201	100,0	

ΠΙΝΑΚΑΣ 9

ΕΧΕΙΣ ΑΔΕΛΦΙΑ;

	ΣΥΧΝΟΤΗΤΑ	ΣΧΕΤΙΚΗ ΣΥΧΝΟΤΗΤΑ (%)
ΝΑΙ	191	95,0
ΟΧΙ	10	5,0
ΣΥΝΟΛΟ	201	100,0

ΠΙΝΑΚΑΣ 10**ΠΟΣΑ ΑΓΟΡΙΑ**

	ΣΥΧΝΟΤΗΤΑ	ΣΧΕΤΙΚΗ ΣΥΧΝΟΤΗΤΑ (%)
ΚΑΝΕΝΑ	55	27,6
1	87	43,7
2	40	20,1
3	13	6,5
4	3	1,5
6	1	,5
ΣΥΝΟΛΟ	199	100,0
Missing System	2	
Total	201	

ΠΙΝΑΚΑΣ 11**ΠΟΣΑ ΚΟΡΙΤΣΙΑ**

	ΣΥΧΝΟΤΗΤΑ	ΣΧΕΤΙΚΗ ΣΥΧΝΟΤΗΤΑ (%)
ΚΑΝΕΝΑ	87	43,7
1	50	25,1
2	35	17,6
3	18	9,0
4	8	4,0
5	1	,5
ΣΥΝΟΛΟ	199	100,0
Missing System	2	
Total	201	

ΠΙΝΑΚΑΣ 12

ΠΟΣΑ ΑΓΟΡΙΑ ΜΕΓΑΛΥΤΕΡΑ

	ΣΥΧΝΟΤΗΤΑ	ΣΧΕΤΙΚΗ ΣΥΧΝΟΤΗΤΑ (%)
ΚΑΝΕΝΑ	130	67,4
1	42	21,8
2	14	7,3
3	5	2,6
4	1	,5
6	1	,5
ΣΥΝΟΛΟ	193	100,0
Missing System	8	
Total	201	

ΠΙΝΑΚΑΣ 13**ΠΟΣΑ ΚΟΡΙΤΣΙΑ ΜΕΓΑΛΥΤΕΡΑ**

	ΣΥΧΝΟΤΗΤ Α	ΣΧΕΤΙΚΗ ΣΥΧΝΟΤΗΤΑ (%)
ΚΑΝΕΝΑ	132	68,0
1	33	17,0
2	21	10,8
3	8	4,1
ΣΥΝΟΛΟ	194	100,0
Missing System	7	
Total	201	

ΠΙΝΑΚΑΣ 14**ΧΕΙΣ ΑΔΕΛΦΙΑ ΠΟΥ ΕΙΝΑΙ ΑΠΟ ΑΛΛΟ ΠΑΤΕΡΑ Ή ΜΗΤΕΡΑ**

	ΣΥΧΝΟΤΗΤΑ	ΣΧΕΤΙΚΗ ΣΥΧΝΟΤΗΤΑ (%)
ΝΑΙ	6	3,1
ΟΧΙ	188	96,9
ΣΥΝΟΛΟ	194	100,0
Missing System	7	
Total	201	

ΠΙΝΑΚΑΣ 15

ΕΠΑΓΓΕΛΜΑ ΠΑΤΕΡΑ

ΕΠΑΓΓΕΛΜΑ	ΣΥΧΝΟΤΗΤΑ	ΣΧΕΤΙΚΗ ΣΥΧΝΟΤΗΤΑ (%)
ΔΗΜΟΣΙΟΙ ΥΠΑΛΛΗΛΟΙ	23	11,6
ΙΔΙΩΤΙΚΟΙ ΥΠΑΛΛΗΛΟΙ	32	16,2
ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΟΙ	3	1,5
ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΕΣ/ΔΙΕΥΘ. ΣΤΕΛΕΧΗ	4	2,0
ΕΛΕΥΘΕΡΟΙ ΕΠΑΓΓΕΛΜΑΤΙΕΣ / ΕΜΠΟΡΟΙ	37	18,7
ΚΤΗΝΟΤΡΟΦΟΙ / ΑΓΡΟΤΕΣ	43	21,7
ΕΡΓΑΤΕΣ/ΤΕΧΝΙΤΕΣ	54	27,3
ΔΕΝ ΞΕΡΩ	1	,5
ΑΝΕΡΓΟΙ	1	,5
ΣΥΝΟΛΟ	198	100,0
Missing System	3	
Total	201	

ΠΙΝΑΚΑΣ 16**ΕΠΑΓΓΕΛΜΑ ΜΗΤΕΡΑΣ**

ΕΠΑΓΓΕΛΜΑ	ΣΥΧΝΟΤΗΤΑ	ΣΧΕΤΙΚΗ ΣΥΧΝΟΤΗΤΑ (%)
ΔΗΜΟΣΙΟΙ ΥΠΑΛΛΗΛΟΙ	10	5,0
ΙΔΙΩΤΙΚΟΙ ΥΠΑΛΛΗΛΟΙ	50	25,1
ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΟΙ	3	1,5
ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΕΣ/ΔΙΕΥΘ. ΣΤΕΛΕΧΗ	9	4,5
ΕΛΕΥΘΕΡΟΙ ΕΠΑΓΓΕΛΜΑΤΙΕΣ / ΕΜΠΟΡΟΙ	13	6,5
ΟΙΚΙΑΚΑ	103	51,8
ΕΡΓΑΤΕΣ/ΤΕΧΝΙΤΕΣ	11	5,5
ΣΥΝΟΛΟ	199	100,0
Missing System	2	
Total	201	

ΠΙΝΑΚΑΣ 17

ΠΟΣΑ ΑΤΟΜΑ ΖΟΥΝ ΣΤΟ ΣΠΙΤΙ

ΑΡΙΘΜΟΣ ΑΤΟΜΩΝ	ΣΥΧΝΟΤΗΤΑ	ΣΧΕΤΙΚΗ ΣΥΧΝΟΤΗΤΑ (%)
1	2	1,0
2	17	8,6
3	72	36,5
4	37	18,8
5	40	20,3
6	17	8,6
7	8	4,1
8	2	1,0
9	2	1,0
ΣΥΝΟΛΟ	197	100,0
Missing System	4	
Total	201	

ΠΙΝΑΚΑΣ 18**ΏΡΕΣ ΠΟΥ ΠΑΡΑΚΟΛΟΥΘΟΥΝ ΤΗΛΕΟΡΑΣΗ ΗΜΕΡΗΣΙΩΣ**

	ΣΥΧΝΟΤΗΤΑ	ΣΧΕΤΙΚΗ ΣΥΧΝΟΤΗΤΑ (%)
1 έως 3 ώρες	126	62,7
4 έως 6 ώρες	61	30,3
πάνω από 6 ώρες	14	7,0
ΣΥΝΟΛΟ	201	100,0

ΠΙΝΑΚΑΣ 19**ΙΑΣΤΗΜΑ ΤΗΣ ΗΜΕΡΑΣ ΠΟΥ ΠΑΡΑΚΟΛΟΥΘΟΥΝ ΤΗΛΕΟΡΑΣΗ**

	ΣΥΧΝΟΤΗΤΑ	ΣΧΕΤΙΚΗ ΣΥΧΝΟΤΗΤΑ (%)
7 ΠΜ - 10 ΠΜ	7	5,6
10 ΠΜ - 1 ΜΜ	2	1,6
1 ΜΜ - 5 ΜΜ	47	37,6
5 ΜΜ - 9 ΜΜ	47	37,6
9 ΜΜ - 12 ΠΜ	22	17,6
ΣΥΝΟΛΟ	125	100,0
Missing System	76	
Total	201	

ΠΙΝΑΚΑΣ 20

ΩΡΕΣ ΜΕΛΕΤΗΣ

	ΣΥΧΝΟΤΗΤΑ	ΣΧΕΤΙΚΗ ΣΥΧΝΟΤΗΤΑ (%)
0	2	1,0
1	33	16,8
2	57	28,9
3	56	28,4
4	31	15,7
5	16	8,1
6	2	1,0
ΣΥΝΟΛΟ	197	100,0
Missing System	4	
Total	201	

ΠΙΝΑΚΑΣ 21**ΕΛΕΥΘΕΡΟΣ ΧΡΟΝΟΣ**

	ΣΥΧΝΟΤΗΤΑ	ΣΧΕΤΙΚΗ ΣΥΧΝΟΤΗΤΑ (%)
ΗΛΕΚΤΡΟΝΙΚΑ ΠΑΙΧΝΙΔΙΑ, Η/Υ	7	3,5
ΑΘΛΗΤΙΣΜΟΣ	26	13,1
ΠΑΙΧΝΙΔΙΑ ΣΤΟ ΔΡΟΜΟ	84	42,4
ΔΙΑΒΑΣΜΑ / ΓΡΑΨΙΜΟ	9	4,5
ΤΗΛΕΟΡΑΣΗ	19	9,6
ΟΙΚΙΑΚΕΣ ΕΡΓΑΣΙΕΣ	5	2,5
ΚΑΛΛΙΤΕΧΝΙΚΕΣ ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΕΣ	31	15,7
ΒΟΛΤΕΣ/ΚΑΦΕΤΕΡΙΑ	13	6,6
ΑΓΡΟΤΙΚΗ ΑΠΑΣΧΟΛΗΣΗ	1	,5
ΆΛΛΕΣ ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΕΣ ΣΤΟ ΣΠΙΤΙ	3	1,5
ΣΥΝΟΛΟ	198	100,0
Missing System	3	
Total	201	

ΠΙΝΑΚΑΣ 22

ΒΑΘΜΟΣ

		ΣΧΕΤΙΚΗ ΣΥΧΝΟΤΗΤΑ (%)
	ΣΥΧΝΟΤΗΤΑ	
18-20 Α	153	79,3
16-17,9 Β	26	13,5
14-15,9 Γ	6	3,1
12-13,9	7	3,6
12	1	,5
ΣΥΝΟΛΟ	193	100,0
Missing System	8	
Total	201	

ΠΙΝΑΚΑΣ 23**ΕΧΑΣΑΝ ΧΡΟΝΙΑ**

		ΣΧΕΤΙΚΗ ΣΥΧΝΟΤΗΤΑ (%)
	ΣΥΧΝΟΤΗΤΑ	
ΝΑΙ	22	11,2
ΟΧΙ	175	88,8
ΣΥΝΟΛΟ	197	100,0
Missing System	4	
Total	201	

ΠΙΝΑΚΑΣ 24**ΕΠΑΓΓΕΛΜΑ ΠΟΥ ΘΑ ΗΘΕΛΕΣ ΝΑ ΑΚΟΛΟΥΘΗΣΕΙΣ**

ΕΠΑΓΓΕΛΜΑ	ΣΥΧΝΟΤΗΤΑ	ΣΧΕΤΙΚΗ ΣΥΧΝΟΤΗΤΑ (%)
ΥΠΑΛΛΗΛΟΙ	35	17,9
ΣΩΜΑΤΑ ΑΣΦΑΛΕΙΑΣ	15	7,7
ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΕΣ	48	24,5
ΕΠΙΧΕΙΡΗΜΑΤΙΕΣ / ΕΜΠΟΡΟΙ	27	13,8
ΚΤΗΝΟΤΡΟΦΟΙ / ΑΓΡΟΤΕΣ	10	5,1
Μ.Μ.Ε. / ΚΑΛΛΙΤΕΧΝΙΚΑ ΕΠΑΓΓΕΛΜΑΤΑ	12	6,1
ΕΡΓΑΤΕΣ/ΤΕΧΝΙΤΕΣ	10	5,1
ΑΘΛΗΤΕΣ	27	13,8
ΔΕΝ ΞΕΡΩ	12	6,1
ΣΥΝΟΛΟ	196	100,0
Missing System	5	
Total	201	

ΠΙΝΑΚΑΣ 25

ΣΥΧΝΟΤΗΤΕΣ ΓΙΑ ΕΡΩΤΗΣΕΙΣ ΠΟΥ ΑΦΟΡΟΥΝ ΘΕΜΑΤΑ ΣΥΜΠΕΡΙΦΟΡΑΣ

ΔΙΑΦΩΝΙΕΣ ΜΕ ΑΛΛΑ ΠΑΙΔΙΑ

	ΣΥΧΝΟΤΗΤΑ	ΣΧΕΤΙΚΗ ΣΥΧΝΟΤΗΤΑ (%)
ΔΕΝ ΤΣΑΚΩΝΟΜΑΙ ΠΟΤΕ	50	28,1
ΔΕΝ ΤΟΥΣ ΜΙΛΩ	51	28,7
ΚΛΑΙΩ / ΒΑΖΩ ΤΙΣ ΦΩΝΕΣ	25	14,0
ΤΟΥΣ ΔΕΡΝΩ ΕΓΩ	40	22,5
ΣΥΖΗΤΩ / ΣΥΜΦΙΛΙΩΝΟΜΑΙ	12	6,7
Total	178	100,0
Missing System	23	
Total	201	

ΠΙΝΑΚΑΣ 26

ΑΣΚΗΣΗ ΒΙΑΣ ΑΠΟ ΤΟΥΣ ΓΟΝΕΙΣ

	ΣΥΧΝΟΤΗΤΑ	ΣΧΕΤΙΚΗ ΣΥΧΝΟΤΗΤΑ (%)
ΝΑΙ	50	25,9
ΟΧΙ	143	74,1
ΣΥΝΟΛΟ	193	100,0
Missing System	8	
Total	201	

ΠΙΝΑΚΑΣ 27

**ΣΥΧΝΟΤΗΤΑ ΑΚΗΣΗΣ ΒΙΑΣ ΑΠΟ ΤΟΥΣ ΓΟΝΕΙΣ ΤΟΝ
ΤΕΛΕΥΤΑΙΟ ΜΗΝΑ**

	ΣΥΧΝΟΤΗΤΑ	ΣΧΕΤΙΚΗ ΣΥΧΝΟΤΗΤΑ (%)
ΚΑΘΟΛΟΥ	140	76,1
ΜΙΑ ΦΟΡΑ	25	13,6
2-3 ΦΟΡΕΣ	13	7,1
ΠΟΛΛΕΣ ΦΟΡΕΣ	6	3,3
ΣΥΝΟΛΟ	184	100,0
Missing System	17	
Total	201	

ΠΙΝΑΚΑΣ 28

ΤΙΜΩΡΙΑ ΑΠΟ ΤΟΥΣ ΔΑΣΚΑΛΟΥΣ

	ΣΥΧΝΟΤΗΤΑ	ΣΧΕΤΙΚΗ ΣΥΧΝΟΤΗΤΑ (%)
ΝΑΙ	30	15,5
ΟΧΙ	163	84,5
ΣΥΝΟΛΟ	193	100,0
Missing System	8	
Total	201	

ΠΙΝΑΚΑΣ 29

ΛΟΓΟΣ ΠΟΥ ΠΡΟΚΑΛΕΣΕ ΤΗΝ ΤΙΜΩΡΙΑ ΑΠΟ ΤΟ ΔΑΣΚΑΛΟ

	ΣΥΧΝΟΤΗΤΑ	ΣΧΕΤΙΚΗ ΣΥΧΝΟΤΗΤΑ (%)
ΕΝΟΧΛΟΥΣΑ ΣΤΗΝ ΤΑΞΗ	9	33,3
ΤΣΑΚΩΘΗΚΑ ΜΕ ΣΥΜΜΑΘΗΤΕΣ	4	14,8
ΑΝΤΙΜΙΛΗΣΑ ΣΤΟ ΔΑΣΚΑΛΟ	1	3,7
ΑΔΙΑΒΑΣΤΟΣ	1	3,7
ΣΩΜΑΤΙΚΗ ΒΙΑ	4	14,8
ΑΝΥΠΑΚΟΗ ΣΤΟΥΣ ΣΧΟΛΙΚΟΥΣ ΚΑΝΟΝΕΣ	8	29,6
ΣΥΝΟΛΟ	27	100,0
Missing System	174	
Total	201	

ΠΙΝΑΚΑΣ 30

ΠΟΙΑ ΗΤΑΝ Η ΤΙΜΩΡΙΑ

	ΣΥΧΝΟΤΗΤΑ	ΣΧΕΤΙΚΗ ΣΥΧΝΟΤΗΤΑ (%)
ΑΠΟΒΟΛΗ (ΠΕΡΑΝ ΤΗΣ ΩΡΙΑΙΑΣ)	1	4,0
ΑΣΚΗΣΗ ΣΩΜΑΤΙΚΗΣ ΒΙΑΣ ΑΠΟ ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΟ	2	8,0
ΣΥΣΤΑΣΕΙΣ ΑΠΟ ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΟΥΣ	1	4,0
ΓΡΑΠΤΗ ΤΙΜΩΡΙΑ	10	40,0
ΩΡΙΑΙΑ ΑΠΟΒΟΛΗ	4	16,0
ΣΤΕΚΟΜΑΙ ΟΡΘΙΟΣ	2	8,0
ΑΛΛΑΓΗ ΘΕΣΗΣ / ΘΡΑΝΙΟΥ	3	12,0
ΜΕΙΩΣΗ ΒΑΘΜΟΛΟΓΙΑΣ	2	8,0
ΣΥΝΟΛΟ	25	100,0
Missing System	176	
Total	201	

ΠΙΝΑΚΑΣ 31

ΣΥΧΝΟΤΗΤΕΣ ΓΙΑ ΕΡΩΤΗΣΕΙΣ ΠΟΥ ΑΠΑΝΤΗΣΑΝ ΟΙ ΔΑΣΚΑΛΟΙ

ΤΙΜΩΡΙΑ ΣΤΟ ΣΧΟΛΕΙΟ

	ΣΥΧΝΟΤΗΤΑ	ΣΧΕΤΙΚΗ ΣΥΧΝΟΤΗΤΑ (%)
ΝΑΙ	19	10,1
ΟΧΙ	170	89,9
ΣΥΝΟΛΟ	189	100,0
Missing System	12	
Total	201	

ΠΙΝΑΚΑΣ 32

ΛΟΓΟΣ ΠΟΥ ΠΡΟΚΑΛΕΣΕ ΤΗΝ ΤΙΜΩΡΙΑ ΑΠΟ ΤΟ ΔΑΣΚΑΛΟ

	ΣΥΧΝΟΤΗΤΑ	ΣΧΕΤΙΚΗ ΣΥΧΝΟΤΗΤΑ (%)
ΦΥΓΗ ΑΠΟ ΤΟ ΣΧΟΛΕΙΟ	2	11,1
ΜΑΛΩΣΕ ΜΕ ΣΥΜΜΑΘΗΤΗ-ΤΕΣ	5	27,8
ΠΑΡΕΝΟΧΛΟΥΣΕ ΤΗΝ ΤΑΞΗ	7	38,9
ΑΣΚΗΣΗ ΒΙΑΣ ΣΕ ΣΥΜΜΑΘΗΤΗ	4	22,2
ΣΥΝΟΛΟ	18	100,0

ΠΙΝΑΚΑΣ 33

ΠΟΙΑ ΗΤΑΝ Η ΤΙΜΩΡΙΑ

	ΣΥΧΝΟΤΗΤΑ	ΣΧΕΤΙΚΗ ΣΥΧΝΟΤΗΤΑ (%)
ΕΝΗΜΕΡΩΣΗ ΚΗΔΕΜΟΝΑ	2	11,1
ΩΡΙΑΙΑ ΑΠΟΒΟΛΗ	7	38,9
ΗΜΕΡΗΣΙΑ ΑΠΟΒΟΛΗ	1	5,6
ΣΥΣΤΑΣΗ ΑΠΟ ΔΙΕΥΘΥΝΤΗ	4	22,2
ΠΕΡΙΟΡΙΣΜΟΣ ΣΤΗΝ ΑΙΘΟΥΣΑ & ΑΝΑΘΕΣΗ ΕΡΓΑΣΙΑΣ	4	22,2
ΣΥΝΟΛΟ	18	100,0

ΠΙΝΑΚΑΣ 34

ΨΥΧΟΛΟΓΙΚΟ ΠΡΟΒΛΗΜΑ

	ΣΥΧΝΟΤΗΤΑ	ΣΧΕΤΙΚΗ ΣΥΧΝΟΤΗΤΑ (%)
ΟΧΙ	176	88,0
ΙΣΩΣ ΕΧΕΙ	22	11,0
ΣΙΓΟΥΡΑ ΕΧΕΙ	2	1,0
ΣΥΝΟΛΟ	200	100,0

ΠΙΝΑΚΑΣ 35

ΠΟΣΟ ΚΑΛΑ ΓΝΩΡΙΖΕΤΕ ΤΟ ΠΑΙΔΙ

		Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid	ΟΧΙ ΤΟΣΟ ΚΑΛΑ	24	11,9	12,0	12,0
	ΣΧΕΤΙΚΑ ΚΑΛΑ	108	53,7	54,0	66,0
	ΠΟΛΥ ΚΑΛΑ	68	33,8	34,0	100,0
	Total	200	99,5	100,0	
Missing	System	1	,5		
Total		201	100,0		

ΠΙΝΑΚΑΣ 36

ΣΥΧΝΟΤΗΤΕΣ ΥΠΟΛΟΓΙΖΟΜΕΝΩΝ ΜΕΤΑΒΛΗΤΩΝ

ΔΙΑΤΑΡΑΧΗ ΣΥΜΠΕΡΙΦΟΡΑΣ

	ΣΧΕΤΙΚΗ ΣΥΧΝΟΤΗΤΑ (%)	ΣΧΕΤΙΚΗ ΣΥΧΝΟΤΗΤΑ (%)
ΦΥΣΙΟΛΟΓΙΚΟ	132	65,7
ΝΕΥΡΩΤΙΚΟ	21	10,4
ΑΝΤΙΚΟΙΝΩΝΙΚΟ	40	19,9
ΜΗ ΔΙΑΦΟΡΟΠΟΙΟΥΜΕΝΟ	8	4,0
ΣΥΝΟΛΟ	201	100,0

ΠΙΝΑΚΑΣ 37

ΕΠΙΘΕΤΙΚΗ ΣΥΜΠΕΡΙΦΟΡΑ

	ΣΥΧΝΟΤΗΤΑ	ΣΧΕΤΙΚΗ ΣΥΧΝΟΤΗΤΑ (%)
ΠΟΛΥ ΧΑΜΗΛΟ	2	1,0
ΧΑΜΗΛΟ	16	8,0
ΛΙΓΟ ΧΑΜΗΛΟ	28	13,9
ΜΕΣΟ	119	59,2
ΛΙΓΟ ΥΨΗΛΟ	18	9,0
ΥΨΗΛΟ	18	9,0
ΣΥΝΟΛΟ	201	100,0

ΠΙΝΑΚΑΣ 38

ΣΩΜΑΤΙΚΗ ΕΠΙΘΕΤΙΚΟΤΗΤΑ

	ΣΥΧΝΟΤΗΤΑ	ΣΧΕΤΙΚΗ ΣΥΧΝΟΤΗΤΑ (%)
ΠΟΛΥ ΧΑΜΗΛΟ	3	1,7
ΧΑΜΗΛΟ	4	2,3
ΛΙΓΟ ΧΑΜΗΛΟ	20	11,6
ΜΕΣΟ	99	57,2
ΛΙΓΟ ΥΨΗΛΟ	27	15,6
HIGH	19	11,0
ΠΟΛΥ ΥΨΗΛΟ	1	,6
Total	173	100,0
Missing System	28	
Total	201	

ΠΙΝΑΚΑΣ 39**ΛΕΚΤΙΚΗ ΕΠΙΘΕΤΙΚΟΤΗΤΑ**

	ΣΥΧΝΟΤΗΤΑ	ΣΧΕΤΙΚΗ ΣΥΧΝΟΤΗΤΑ (%)
ΠΟΛΥ ΧΑΜΗΛΟ	9	4,5
ΧΑΜΗΛΟ	49	24,4
ΛΙΓΟ ΧΑΜΗΛΟ	45	22,4
ΜΕΣΟ	63	31,3
ΛΙΓΟ ΥΨΗΛΟ	21	10,4
HIGH	13	6,5
ΠΟΛΥ ΥΨΗΛΟ	1	,5
ΣΥΝΟΛΟ	201	100,0

ΠΙΝΑΚΑΣ 40**ΘΥΜΟΣ**

	ΣΥΧΝΟΤΗΤΑ	ΣΧΕΤΙΚΗ ΣΥΧΝΟΤΗΤΑ (%)
ΠΟΛΥ ΧΑΜΗΛΟ	2	1,0
ΧΑΜΗΛΟ	5	2,5
ΛΙΓΟ ΧΑΜΗΛΟ	20	10,0
ΜΕΣΟ	97	48,3
ΛΙΓΟ ΥΨΗΛΟ	49	24,4
HIGH	25	12,4
ΠΟΛΥ ΥΨΗΛΟ	3	1,5
ΣΥΝΟΛΟ	201	100,0

ΠΙΝΑΚΑΣ 41

ΕΧΘΡΟΤΗΤΑ

	ΣΥΧΝΟΤΗΤΑ	ΣΧΕΤΙΚΗ ΣΥΧΝΟΤΗΤΑ (%)
ΠΟΛΥ ΧΑΜΗΛΟ	7	3,5
ΧΑΜΗΛΟ	25	12,4
ΛΙΓΟ ΧΑΜΗΛΟ	25	12,4
ΜΕΣΟ	103	51,2
ΛΙΓΟ ΥΨΗΛΟ	20	10,0
HIGH	19	9,5
ΠΟΛΥ ΥΨΗΛΟ	2	1,0
ΣΥΝΟΛΟ	201	100,0

ΠΙΝΑΚΑΣ 42**ΕΜΜΕΣΗ ΕΠΙΘΕΤΙΚΟΤΗΤΑ**

	ΣΥΧΝΟΤΗΤΑ	ΣΧΕΤΙΚΗ ΣΥΧΝΟΤΗΤΑ (%)
ΠΟΛΥ ΧΑΜΗΛΟ	7	3,5
ΧΑΜΗΛΟ	22	10,9
ΛΙΓΟ ΧΑΜΗΛΟ	31	15,4
ΜΕΣΟ	102	50,7
ΛΙΓΟ ΥΨΗΛΟ	22	10,9
HIGH	16	8,0
ΠΟΛΥ ΥΨΗΛΟ	1	,5
ΣΥΝΟΛΟ	201	100,0

ΠΙΝΑΚΑΣ 43

ΣΥΧΝΟΤΗΤΕΣ ΠΑΛΙΑΣ ΕΡΕΥΝΑΣ

ΣΥΧΝΟΤΗΤΕΣ ΔΗΜΟΓΡΑΦΙΚΩΝ

ΗΛΙΚΙΑ

ΗΛΙΚΙΑ	ΣΥΧΝΟΤΗΤΑ	ΣΧΕΤΙΚΗ ΣΥΧΝΟΤΗΤΑ (%)	ΑΘΡΟΙΣΤΙΚΗ ΣΧΕΤΙΚΗ ΣΥΧΝΟΤΗΤΑ (%)
10	20	6,3	6,3
11	114	35,7	42,0
12	99	31,0	73,0
13	32	10,0	83,1
14	26	8,2	91,2
15	27	8,5	99,7
19	1	,3	100,0
ΣΥΝΟΛΟ	319	100,0	
Missing System	17		
Total	336		

ΠΙΝΑΚΑΣ 44

ΦΥΛΟ

ΦΥΛΟ	ΣΥΧΝΟΤΗΤΑ	ΣΧΕΤΙΚΗ ΣΥΧΝΟΤΗΤΑ (%)
ΑΓΟΡΙ	163	49,7
ΚΟΡΙΤΣΙ	165	50,3
ΣΥΝΟΛΟ	328	100,0
Missing System	8	
Total	336	

ΠΙΝΑΚΑΣ 45

ΠΟΛΗ / ΧΩΡΙΟ

	ΣΥΧΝΟΤΗΤΑ	ΣΧΕΤΙΚΗ ΣΥΧΝΟΤΗΤΑ (%)
ΠΟΛΗ	147	44,3
ΧΩΡΙΟ	185	55,7
ΣΥΝΟΛΟ	332	100,0
Missing System	4	
Total	336	

ΠΙΝΑΚΑΣ 46

ΤΑΞΗ

ΤΑΞΗ	ΣΥΧΝΟΤΗΤΑ	ΣΧΕΤΙΚΗ ΣΥΧΝΟΤΗΤΑ (%)	ΑΘΡΟΙΣΤΙΚΗ ΣΧΕΤΙΚΗ ΣΥΧΝΟΤΗΤΑ (%)
Ε	120	35,8	35,8
ΣΤ	116	34,6	70,4
Α	32	9,6	80,0
Β	36	10,7	90,7
Γ	31	9,3	100,0
ΣΥΝΟΛΟ	335	100,0	
Missin System	1		
Total	336		

ΠΙΝΑΚΑΣ 47**ΕΧΕΙΣ ΑΔΕΛΦΙΑ**

	ΣΥΧΝΟΤΗΤΑ	ΣΧΕΤΙΚΗ ΣΥΧΝΟΤΗΤΑ (%)
Valid ΝΑΙ	321	97,6
ΟΧΙ	8	2,4
ΣΥΝΟΛΟ	329	100,0
Missing System	7	
Total	336	

ΠΙΝΑΚΑΣ 48**ΠΟΣΑ ΑΓΟΡΙΑ**

	ΣΥΧΝΟΤΗΤΑ	ΣΧΕΤΙΚΗ ΣΥΧΝΟΤΗΤΑ (%)
ΚΑΝΕΝΑ	57	17,5
1	116	35,7
2	87	26,8
3	38	11,7
4	19	5,8
5	3	,9
6	2	,6
7	3	,9
ΣΥΝΟΛΟ	325	100,0
Missing System	11	
Total	336	

ΠΙΝΑΚΑΣ 49

ΠΟΣΑ ΚΟΡΙΤΣΙΑ

		ΣΥΧΝΟΤΗΤΑ	ΣΧΕΤΙΚΗ ΣΥΧΝΟΤΗΤΑ (%)
Valid	ΚΑΝΕΝΑ	75	23,1
	1	103	31,7
	2	78	24,0
	3	40	12,3
	4	16	4,9
	5	8	2,5
	6	5	1,5
	ΣΥΝΟΛΟ	325	100,0
Missing	System	11	
Total		336	

ΠΙΝΑΚΑΣ 50**ΠΟΣΑ ΑΓΟΡΙΑ ΜΕΓΑΛΥΤΕΡΑ**

		ΣΥΧΝΟΤΗΤΑ	ΣΧΕΤΙΚΗ ΣΥΧΝΟΤΗΤΑ (%)
	ΚΑΝΕΝΑ	154	47,8
	1	96	29,8
	2	37	11,5
	3	19	5,9
	4	8	2,5
	5	4	1,2
	6	1	,3
	7	3	,9
	ΣΥΝΟΛΟ	322	100,0
Missing	System	14	
Total		336	

ΠΙΝΑΚΑΣ 51**ΠΟΣΑ ΚΟΡΙΤΣΙΑ ΜΕΓΑΛΥΤΕΡΑ**

		ΣΥΧΝΟΤΗΤΑ	ΣΧΕΤΙΚΗ ΣΥΧΝΟΤΗΤΑ (%)
	ΚΑΝΕΝΑ	177	55,0
	1	85	26,4
	2	37	11,5
	3	15	4,7
	4	5	1,6
	5	2	,6
	6	1	,3
	ΣΥΝΟΛΟ	322	100,0
Missing	System	14	
Total		336	

ΠΙΝΑΚΑΣ 52

ΕΧΕΙΣ ΑΔΕΛΦΙΑ ΠΟΥ ΕΙΝΑΙ ΑΠΟ ΑΛΛΟ ΠΑΤΕΡΑ;

	ΣΥΧΝΟΤΗΤΑ	ΣΧΕΤΙΚΗ ΣΥΧΝΟΤΗΤΑ (%)
ΝΑΙ	6	2,0
ΟΧΙ	299	98,0
ΣΥΝΟΛΟ	305	100,0
Missing System	31	
Total	336	

ΠΙΝΑΚΑΣ 53**ΕΠΑΓΓΕΛΜΑ ΠΑΤΕΡΑ**

ΕΠΑΓΓΕΛΜΑ	ΣΥΧΝΟΤΗΤΑ	ΣΧΕΤΙΚΗ ΣΥΧΝΟΤΗΤΑ (%)
ΔΗΜΟΣΙΟΙ ΥΠΑΛΛΗΛΟΙ	36	11,5
ΙΔΙΩΤΙΚΟΙ ΥΠΑΛΛΗΛΟΙ	22	7,0
ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΕΣ/ΔΙΕΥΘ. ΣΤΕΛΕΧΗ	6	1,9
ΕΛΕΥΘΕΡΟΙ ΕΠΑΓΓΕΛΜΑΤΙΕΣ / ΕΜΠΟΡΟΙ	49	15,7
ΚΤΗΝΟΤΡΟΦΟΙ / ΑΓΡΟΤΕΣ	119	38,0
ΕΡΓΑΤΕΣ/ΤΕΧΝΙΤΕΣ	72	23,0
ΚΑΛΛΙΤΕΧΝΙΚΑ ΕΠΑΓΓΕΛΜΑΤΑ	2	,6
ΑΝΕΡΓΟΙ	1	,3
ΠΟΛΙΤΙΚΟΙ	1	,3
ΣΥΝΤΑΞΙΟΥΧΟΙ	5	1,6
ΣΥΝΟΛΟ	313	100,0
Missing System	23	
Total	336	

ΠΙΝΑΚΑΣ 54

ΕΠΑΓΓΕΛΜΑ ΜΗΤΕΡΑΣ

ΕΠΑΓΓΕΛΜΑ	ΣΥΧΝΟΤΗΤΑ	ΣΧΕΤΙΚΗ ΣΥΧΝΟΤΗΤΑ (%)
ΔΗΜΟΣΙΟΙ ΥΠΑΛΛΗΛΟΙ	24	7,7
ΙΔΙΩΤΙΚΟΙ ΥΠΑΛΛΗΛΟΙ	28	8,9
ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΕΣ/ΔΙΕΥΘ. ΣΤΕΛΕΧΗ	2	,6
ΕΛΕΥΘΕΡΟΙ ΕΠΑΓΓΕΛΜΑΤΙΕΣ / ΕΜΠΟΡΟΙ	9	2,9
ΚΤΗΝΟΤΡΟΦΟΙ / ΑΓΡΟΤΕΣ	2	,6
ΟΙΚΙΑΚΑ	233	74,4
ΕΡΓΑΤΕΣ/ΤΕΧΝΙΤΕΣ	12	3,8
ΑΝΕΡΓΟΙ	1	,3
ΣΥΝΤΑΞΙΟΥΧΟΙ	2	,6
ΣΥΝΟΛΟ	313	100,0
Missing System	23	
Total	336	

ΠΙΝΑΚΑΣ 55

ΠΟΣΑ ΑΤΟΜΑ ΖΟΥΝ ΣΤΟ ΣΠΙΤΙ ΕΚΤΟΣ ΑΠΟ ΣΕΝΑ

	ΣΥΧΝΟΤΗΤΑ	ΣΧΕΤΙΚΗ ΣΥΧΝΟΤΗΤΑ (%)
1	2	,6
2	18	5,5
3	74	22,6
4	82	25,0
5	74	22,6
6	44	13,4
7	21	6,4
8	9	2,7
9	2	,6
10	1	,3
12	1	,3
ΣΥΝΟΛΟ	328	100,0
Missing System	8	
Total	336	

ΠΙΝΑΚΑΣ 56

ΩΡΕΣ ΠΟΥ ΠΑΡΑΚΟΛΟΥΘΟΥΝ ΤΗΛΕΟΡΑΣΗ ΗΜΕΡΗΣΙΩΣ

	ΣΥΧΝΟΤΗΤΑ	ΣΧΕΤΙΚΗ ΣΥΧΝΟΤΗΤΑ (%)
1 έως 3 ώρες	166	51,9
4 έως 6 ώρες	131	40,9
πάνω από 6 ώρες	23	7,2
ΣΥΝΟΛΟ	320	100,0
Missing System	16	
Total	336	

ΠΙΝΑΚΑΣ 57**ΔΙΑΣΤΗΜΑΤΑ ΤΗΣ ΗΜΕΡΑΣ ΠΟΥ ΠΑΡΑΚΟΛΟΥΘΟΥΝ ΤΗΛΕΟΡΑΣΗ**

	ΣΥΧΝΟΤΗΤΑ	ΣΧΕΤΙΚΗ ΣΥΧΝΟΤΗΤΑ (%)
7 ΠΜ - 10 ΠΜ	3	1,5
1 ΜΜ - 5 ΜΜ	46	23,0
5 ΜΜ - 9 ΜΜ	77	38,5
9 ΜΜ - 12 ΠΜ	72	36,0
12 ΠΜ - 4 ΠΜ	2	1,0
Total	200	100,0
Missing System	136	
Total	336	

ΠΙΝΑΚΑΣ 58**ΩΡΕΣ ΜΕΛΕΤΗΣ**

	ΣΥΧΝΟΤΗΤΑ	ΣΧΕΤΙΚΗ ΣΥΧΝΟΤΗΤΑ (%)
1	65	20,2
2	142	44,1
3	66	20,5
4	30	9,3
5	13	4,0
6	3	,9
7	3	,9
ΣΥΝΟΛΟ	322	100,0
Missing System	14	
Total	336	

ΠΙΝΑΚΑΣ 59

ΕΛΕΥΘΕΡΟΣ ΧΡΟΝΟΣ

ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΕΣ	ΣΥΧΝΟΤΗΤΑ	ΣΧΕΤΙΚΗ ΣΥΧΝΟΤΗΤΑ (%)
ΗΛΕΚΤΡΟΝΙΚΑ ΠΑΙΧΝΙΔΙΑ, Η/Υ	7	2,3
ΑΘΛΗΤΙΣΜΟΣ	51	16,4
ΠΑΙΧΝΙΔΙΑ ΣΤΟ ΔΡΟΜΟ	106	34,1
ΔΙΑΒΑΣΜΑ / ΓΡΑΨΙΜΟ	18	5,8
ΤΗΛΕΟΡΑΣΗ	75	24,1
ΟΙΚΙΑΚΕΣ ΕΡΓΑΣΙΕΣ	15	4,8
ΚΑΛΛΙΤΕΧΝΙΚΕΣ ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΕΣ	12	3,9
ΒΟΛΤΕΣ/ΚΑΦΕΤΕΡΙΑ	11	3,5
ΑΓΡΟΤΙΚΗ ΑΠΑΣΧΟΛΗΣΗ	4	1,3
ΔΟΥΛΕΥΩ	5	1,6
ΆΛΛΕΣ ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΕΣ ΣΤΟ ΣΠΙΤΙ	7	2,3
ΣΥΝΟΛΟ	311	100,0
Missing System	25	
Total	336	

ΠΙΝΑΚΑΣ 60

ΒΑΘΜΟΣ

ΒΑΘΜΟΣ	ΣΥΧΝΟΤΗΤΑ	ΣΧΕΤΙΚΗ ΣΥΧΝΟΤΗΤΑ (%)
18-20 Α	149	46,0
16-17,9 Β	83	25,6
14-15,9 Γ	46	14,2
12-13,9	33	10,2
10-11,9	13	4,0
ΣΥΝΟΛΟ	324	100,0
Missing System	12	
Total	336	

ΠΙΝΑΚΑΣ 61

ΜΕΤΕΞΕΤΑΣΤΕΟΙ

	ΣΥΧΝΟΤΗΤΑ	ΣΧΕΤΙΚΗ ΣΥΧΝΟΤΗΤΑ (%)
ΝΑΙ	13	4,0
ΟΧΙ	315	96,0
ΣΥΝΟΛΟ	328	100,0
Missing System	8	
Total	336	

ΠΙΝΑΚΑΣ 62

ΕΠΑΓΓΕΛΜΑ ΠΟΥ ΘΑ ΗΘΕΛΕΣ ΝΑ ΑΚΟΛΟΥΘΗΣΕΙΣ

ΕΠΑΓΓΕΛΜΑ	ΣΥΧΝΟΤΗΤΑ	ΣΧΕΤΙΚΗ ΣΥΧΝΟΤΗΤΑ (%)
ΥΠΑΛΛΗΛΟΙ	17	5,2
ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΟΙ	27	8,3
ΣΩΜΑΤΑ ΑΣΦΑΛΕΙΑΣ	48	14,8
ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΕΣ	96	29,6
ΕΠΙΧΕΙΡΗΜΑΤΙΕΣ/ΕΜΠΟΡΟΙ	34	10,5
ΚΤΗΝΟΤΡΟΦΟΙ / ΑΓΡΟΤΕΣ	10	3,1
Μ.Μ.Ε./ΚΑΛΛΙΤΕΧΝΙΚΑ ΕΠΑΓΓΕΛΜΑΤΑ	13	4,0
ΕΡΓΑΤΕΣ/ΤΕΧΝΙΤΕΣ	42	13,0
ΑΘΛΗΤΕΣ	29	9,0
ΟΙΚΙΑΚΑ	2	,6
ΚΛΗΡΙΚΟΙ	1	,3
ΔΕΝ ΞΕΡΩ	5	1,5
ΣΥΝΟΛΟ	324	100,0
Missing System	12	
Total	336	

ΠΙΝΑΚΑΣ 63

ΣΥΧΝΟΤΗΤΕΣ ΓΙΑ ΕΡΩΤΗΣΕΙΣ ΠΟΥ ΑΦΟΡΟΥΝ ΘΕΜΑΤΑ ΣΥΜΠΕΡΙΦΟΡΑΣ

ΔΙΑΦΩΝΙΕΣ ΜΕ ΑΛΛΑ ΠΑΙΔΙΑ

	ΣΥΧΝΟΤΗΤΑ	ΣΧΕΤΙΚΗ ΣΥΧΝΟΤΗΤΑ (%)
ΔΕΝ ΤΣΑΚΩΝΟΜΑΙ ΠΟΤΕ	81	26,5
ΔΕΝ ΤΟΥΣ ΜΙΛΑΩ	120	39,2
ΚΛΑΙΩ / ΒΑΖΩ ΤΙΣ ΦΩΝΕΣ	25	8,2
ΤΟΥΣ ΔΕΡΝΩ ΕΓΩ	63	20,6
ΜΕ ΔΕΡΝΟΥΝ ΑΥΤΟΙ	4	1,3
ΣΥΖΗΤΩ / ΣΥΜΦΙΛΙΩΝΟΜΑΙ	13	4,2
ΣΥΝΟΛΟ	306	100,0
Missing System	30	
Total	336	

ΠΙΝΑΚΑΣ 64

ΑΣΚΗΣΗ ΒΙΑΣ ΑΠΟ ΤΟΥΣ ΓΟΝΕΙΣ

	ΣΥΧΝΟΤΗΤΑ	ΣΧΕΤΙΚΗ ΣΥΧΝΟΤΗΤΑ (%)
ΝΑΙ	102	32,1
ΟΧΙ	216	67,9
ΣΥΝΟΛΟ	318	100,0
Missing System	18	
Total	336	

ΠΙΝΑΚΑΣ 65**ΣΥΧΝΟΤΗΤΑ ΑΣΚΗΣΗΣ ΒΙΑΣ ΑΠΟ ΤΟΥΣ ΓΟΝΕΙΣ ΤΟΝ ΤΕΛΕΥΤΑΙΟ ΜΗΝΑ**

	ΣΥΧΝΟΤΗΤΑ	ΣΧΕΤΙΚΗ ΣΥΧΝΟΤΗΤΑ (%)
ΚΑΘΟΛΟΥ	236	79,7
ΜΙΑ ΦΟΡΑ	33	11,1
2-3 ΦΟΡΕΣ	24	8,1
ΠΟΛΛΕΣ ΦΟΡΕΣ	3	1,0
ΣΥΝΟΛΟ	296	100,0
Missing System	40	
Total	336	

ΠΙΝΑΚΑΣ 66**ΤΙΜΩΡΙΑ ΑΠΟ ΤΟΥΣ ΔΑΣΚΑΛΟΥΣ**

	ΣΥΧΝΟΤΗΤΑ	ΣΧΕΤΙΚΗ ΣΥΧΝΟΤΗΤΑ (%)
ΝΑΙ	63	19,3
ΟΧΙ	263	80,7
ΣΥΝΟΛΟ	326	100,0
Missing System	10	
Total	336	

ΠΙΝΑΚΑΣ 67

ΛΟΓΟΣ ΠΟΥ ΠΡΟΚΑΛΕΣΕ ΤΗΝ ΤΙΜΩΡΙΑ ΑΠΟ ΤΟ ΔΑΣΚΑΛΟ

	ΣΥΧΝΟΤΗΤΑ	ΣΧΕΤΙΚΗ ΣΥΧΝΟΤΗΤΑ (%)
ΕΝΟΧΛΟΥΣΑ ΣΤΗΝ ΤΑΞΗ	31	50,0
ΤΣΑΚΩΘΗΚΑ ΜΕ ΣΥΜΜΑΘΗΤΕΣ	3	4,8
ΑΝΤΙΜΙΛΗΣΑ ΣΤΟ ΔΑΣΚΑΛΟ	4	6,5
ΑΔΙΑΒΑΣΤΟΣ ΣΩΜΑΤΙΚΗ ΒΙΑ	3	4,8
	4	6,5
ΑΝΥΠΑΚΟΗ ΣΤΟΥΣ ΣΧΟΛΙΚΟΥΣ ΚΑΝΟΝΕΣ	14	22,6
ΚΑΤΑΣΤΡΟΦΗ ΣΧΟΛΙΚΗΣ ΠΕΡΙΟΥΣΙΑΣ	3	4,8
ΣΥΝΟΛΟ	62	100,0

ΠΙΝΑΚΑΣ 68

ΠΟΙΑ ΗΤΑΝ Η ΤΙΜΩΡΙΑ

	ΣΥΧΝΟΤΗΤΑ	ΣΧΕΤΙΚΗ ΣΥΧΝΟΤΗΤΑ (%)
ΑΠΟΒΟΛΗ (ΠΕΡΑΝ ΤΗΣ ΩΡΙΑΙΑΣ)	20	33,9
ΑΣΚΗΣΗ ΣΩΜΑΤΙΚΗΣ ΒΙΑΣ ΑΠΟ ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΟ	9	15,3
ΣΥΣΤΑΣΕΙΣ ΑΠΟ ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΟΥΣ	2	3,4
ΓΡΑΠΤΗ ΤΙΜΩΡΙΑ	5	8,5
ΩΡΙΑΙΑ ΑΠΟΒΟΛΗ	14	23,7
ΣΤΕΚΟΜΑΙ ΟΡΘΙΟΣ	8	13,6
ΠΕΡΙΟΡΙΣΜΟΣ ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΩΝ / ΔΙΚΑΙΩΜΑΤΩΝ	1	1,7
Total	59	100,0

ΠΙΝΑΚΑΣ 69

ΣΥΧΝΟΤΗΤΕΣ ΓΙΑ ΕΡΩΤΗΣΕΙΣ ΠΟΥ ΑΠΑΝΤΗΣΑΝ ΟΙ ΔΑΣΚΑΛΟΙ

ΤΙΜΩΡΙΑ ΣΤΟ ΣΧΟΛΕΙΟ

	ΣΥΧΝΟΤΗΤΑ	ΣΧΕΤΙΚΗ ΣΥΧΝΟΤΗΤΑ (%)
ΝΑΙ	18	5,4
ΟΧΙ	315	94,6
ΣΥΝΟΛΟ	333	100,0
Missing System	3	
Total	336	

ΠΙΝΑΚΑΣ 70

ΛΟΓΟΣ ΠΟΥ ΠΡΟΚΑΛΕΣΕ ΤΗΝ ΤΙΜΩΡΙΑ

	ΣΥΧΝΟΤΗΤΑ	ΣΧΕΤΙΚΗ ΣΥΧΝΟΤΗΤΑ (%)
ΠΑΡΕΝΟΧΛΟΥΣΕ ΤΗΝ ΤΑΞΗ	4	28,6
ΑΣΚΗΣΗ ΒΙΑΣ ΣΕ ΣΥΜΜΑΘΗΤΗ	4	28,6
ΑΝΥΠΑΚΟΗ ΣΤΟΥΣ ΚΑΘΗΓΗΤΕΣ	4	28,6
ΦΘΟΡΑ ΣΧΟΛΙΚΗΣ ΠΕΡΙΟΥΣΙΑΣ	2	14,3
ΣΥΝΟΛΟ	14	100,0

ΠΙΝΑΚΑΣ 71

ΠΟΙΑ ΗΤΑΝ Η ΤΙΜΩΡΙΑ

	ΣΥΧΝΟΤΗΤΑ	ΣΧΕΤΙΚΗ ΣΥΧΝΟΤΗΤΑ (%)
ΕΝΗΜΕΡΩΣΗ ΚΗΔΕΜΟΝΑ	3	20,0
ΗΜΕΡΗΣΙΑ ΑΠΟΒΟΛΗ	1	6,7
ΣΥΣΤΑΣΗ ΑΠΟ ΔΙΕΥΘΥΝΤΗ	3	20,0
ΑΠΟΒΟΛΗ ΠΕΡΑΝ ΤΗΣ ΜΙΑΣ ΗΜΕΡΑΣ	8	53,3
ΣΥΝΟΛΟ	15	100,0

ΠΙΝΑΚΑΣ 72

ΨΥΧΟΛΟΓΙΚΟ ΠΡΟΒΛΗΜΑ

	ΣΥΧΝΟΤΗΤΑ	ΣΧΕΤΙΚΗ ΣΥΧΝΟΤΗΤΑ (%)
ΟΧΙ	294	88,0
ΙΣΩΣ ΕΧΕΙ	39	11,7
ΣΙΓΟΥΡΑ ΕΧΕΙ	1	,3
ΣΥΝΟΛΟ	334	100,0
Missing System	2	
Total	336	

ΠΙΝΑΚΑΣ 73**ΠΟΣΟ ΚΑΛΑ ΓΝΩΡΙΖΕΤΕ ΤΟ ΠΑΙΔΙ;**

	ΣΥΧΝΟΤΗΤΑ	ΣΧΕΤΙΚΗ ΣΥΧΝΟΤΗΤΑ (%)
ΟΧΙ ΤΟΣΟ ΚΑΛΑ	45	13,5
ΣΧΕΤΙΚΑ ΚΑΛΑ	172	51,7
ΠΟΛΥ ΚΑΛΑ	116	34,8
ΣΥΝΟΛΟ	333	100,0
Missing System	3	
Total	336	

ΠΙΝΑΚΑΣ 74**ΣΥΧΝΟΤΗΤΕΣ ΥΠΟΛΟΓΙΖΟΜΕΝΗΣ ΜΕΤΑΒΛΗΤΗΣ****ΔΙΑΤΑΡΑΧΗ ΣΥΜΠΕΡΙΦΟΡΑΣ**

	ΣΥΧΝΟΤΗΤΑ	ΣΧΕΤΙΚΗ ΣΥΧΝΟΤΗΤΑ (%)
ΦΥΣΙΟΛΟΓΙΚΟ	266	79,4
ΝΕΥΡΩΤΙΚΟ	12	3,6
ΑΝΤΙΚΟΙΝΩΝΙΚΟ	52	15,5
ΜΗ ΔΙΑΦΟΡΟΠΟΙΟΥΜΕΝΟ	5	1,5
ΣΥΝΟΛΟ	335	100,0
Missing System	1	
Total	336	

ΠΙΝΑΚΑΣ 75

Έλεγχος υποθέσεων για ΔΙΑΤΑΡΑΧΗ ΣΥΜΠΕΡΙΦΟΡΑΣ στη νέα έρευνα

H₀: Οι συχνότητες δεν διαφέρουν

Η **H₀** απορρίπτεται όταν $p\text{-value} < 0,05$

ΔΗΜΟΓΡΑΦΙΚΑ

Chi-Square Tests			
	ΤΙΜΗ χ^2	ΒΑΘΜΟΙ ΕΛΕΥΘ.	P-VALUE
ΗΛΙΚΙΑ	23,977(a)	15	0,065
ΦΥΛΟ	21,030(a)	3	0,000
ΠΟΛΗ/ΧΩΡΙΟ	9,924(a)	3	0,019
ΤΑΞΗ	26,702(a)	12	0,009
ΕΧΕΙΣ ΑΔΕΛΦΙΑ	10,308(a)	3	0,016
ΠΟΣΑ ΑΓΟΡΙΑ	13,778(a)	15	0,542
ΠΟΣΑ ΚΟΡΙΤΣΑ	11,330(a)	15	0,729
ΠΟΣΑ ΑΓΟΡΙΑ ΜΕΓΑΛΥΤΕΡΑ	9,552(a)	15	0,847
ΠΟΣΑ ΚΟΡΙΤΣΙΑ ΜΕΓΑΛΥΤΕΡΑ	11,586(a)	9	0,238
ΕΧΕΙΣ ΑΔΕΛΦΙΑ ΑΠΟ ΑΛΛΟ ΠΑΤΕΡΑ Ή ΜΗΤΕΡΑ	3,699(a)	3	0,296
ΕΠΑΓΓΕΛΜΑ ΠΑΤΕΡΑ	48,521(a)	24	0,002
ΕΠΑΓΓΕΛΜΑ ΜΗΤΕΡΑΣ	19,551(a)	18	0,359
ΠΟΣΑ ΑΤΟΜΑ ΖΟΥΝ ΣΤΟ ΣΠΙΤΙ	23,622(a)	24	0,483
ΩΡΕΣ ΣΤΗΝ ΤΗΛΕΟΡΑΣΗ	13,760(a)	6	0,032
ΔΙΑΣΤΗΜΑΤΑ ΗΜΕΡΑΣ	24,251(a)	12	0,019
ΩΡΕΣ ΜΕΛΕΤΗΣ	14,804(a)	18	0,675
ΕΛΕΥΘΕΡΟΣ ΧΡΟΝΟΣ	40,822(a)	27	0,043
ΒΑΘΜΟΣ	11,886(a)	12	0,455
ΕΠΑΝΑΛΗΨΗ ΤΑΞΗΣ	2,043(a)	3	0,564
ΕΠΑΓΓΕΛΜΑ ΣΤΟ ΜΕΛΛΟΝ	31,348(a)	24	0,144

ΠΙΝΑΚΑΣ 76 α

ΘΕΜΑΤΑ ΣΥΜΠΕΡΙΦΟΡΑΣ

Chi-Square Tests			
	ΤΙΜΗ Χ ²	ΒΑΘΜΟΙ ΕΛΕΥΘ.	P-VALUE
ΔΙΑΦΩΝΙΕΣ ΑΛΛΑ ΠΑΙΔΙΑ	19,269(a)	12	,082
ΑΣΚΗΣΗ ΒΙΑΣ ΑΠΟ ΓΟΝΕΙΣ	1,894(a)	3	,595
ΑΣΚΗΣΗ ΒΙΑΣ ΤΟΝ ΤΕΛΕΥΤΑΙΟ ΜΗΝΑ	6,208(a)	9	,719
ΤΙΜΩΡΙΑ	2,109(a)	3	,550
ΛΟΓΟΣ ΤΙΜΩΡΙΑΣ	8,722(a)	10	,559
ΜΟΡΦΗ ΤΙΜΩΡΙΑΣ	13,857(a)	14	,460

ΠΙΝΑΚΑΣ 76β**ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΟΙ**

Chi-Square Tests			
	ΤΙΜΗ Χ ²	ΒΑΘΜΟΙ ΕΛΕΥΘ.	P-VALUE
ΤΙΜΩΡΙΑ	2,349(a)	3	,503
ΛΟΓΟΣ ΤΙΜΩΡΙΑΣ	20,854(a)	6	,002
ΜΟΡΦΗ ΤΙΜΩΡΙΑΣ	22,821(a)	8	,004
ΨΥΧΟΛΟΓΙΚΟ ΠΡΟΒΛΗΜΑ	22,473(a)	6	,001
ΠΟΣΟ ΚΑΛΑ ΓΝΩΡΙΖΕΤΕ ΤΟ ΠΑΙΔΙ	15,813(a)	6	,015

ΠΙΝΑΚΑΣ 76γ

Crosstabs

Case Processing Summary

	Cases					
	Valid		Missing		Total	
	N	Percent	N	Percent	N	Percent
ΔΙΑΤΑΡΑΧΗ ΣΥΜΠΕΡΙΦΟΡΑΣ * ΦΥΛΟ	189	94,0%	12	6,0%	201	100,0%
ΔΙΑΤΑΡΑΧΗ ΣΥΜΠΕΡΙΦΟΡΑΣ * ΠΟΛΗ / ΧΩΡΙΟ	200	99,5%	1	,5%	201	100,0%
ΔΙΑΤΑΡΑΧΗ ΣΥΜΠΕΡΙΦΟΡΑΣ * ΤΑΞΗ	201	100,0%	0	,0%	201	100,0%
ΔΙΑΤΑΡΑΧΗ ΣΥΜΠΕΡΙΦΟΡΑΣ * ΕΧΕΙΣ ΑΔΕΛΦΙΑ	201	100,0%	0	,0%	201	100,0%
ΔΙΑΤΑΡΑΧΗ ΣΥΜΠΕΡΙΦΟΡΑΣ * ΕΠΑΓΓΕΛΜΑ ΠΑΤΕΡΑ	198	98,5%	3	1,5%	201	100,0%
ΔΙΑΤΑΡΑΧΗ ΣΥΜΠΕΡΙΦΟΡΑΣ * ΩΡΕΣ ΠΟΥ ΠΑΡΑΚΟΛΟΥΘΟΥΝ ΤΗΛΕΟΡΑΣΗ ΗΜΕΡΗΣΙΩΣ	201	100,0%	0	,0%	201	100,0%
ΔΙΑΤΑΡΑΧΗ ΣΥΜΠΕΡΙΦΟΡΑΣ * ΔΙΑΣΤΗΜΑ ΤΗΣ ΗΜΕΡΑΣ ΠΟΥ ΠΑΡΑΚΟΛΟΥΘΟΥΝ ΤΗΛΕΟΡΑΣΗ	125	62,2%	76	37,8%	201	100,0%
ΔΙΑΤΑΡΑΧΗ ΣΥΜΠΕΡΙΦΟΡΑΣ * ΕΛΕΥΘΕΡΟΣ ΧΡΟΝΟΣ	198	98,5%	3	1,5%	201	100,0%
ΔΙΑΤΑΡΑΧΗ ΣΥΜΠΕΡΙΦΟΡΑΣ * ΒΑΘΜΟΣ	193	96,0%	8	4,0%	201	100,0%
ΔΙΑΤΑΡΑΧΗ ΣΥΜΠΕΡΙΦΟΡΑΣ * ΛΟΓΟΣ ΠΟΥ ΠΡΟΚΑΛΕΣΕ ΤΗΝ ΤΙΜΩΡΙΑ ΑΠΟ ΤΟ ΔΑΣΚΑΛΟ	18	9,0%	183	91,0%	201	100,0%
ΔΙΑΤΑΡΑΧΗ ΣΥΜΠΕΡΙΦΟΡΑΣ * ΠΟΙΑ ΗΤΑΝ Η ΤΙΜΩΡΙΑ	18	9,0%	183	91,0%	201	100,0%
ΔΙΑΤΑΡΑΧΗ ΣΥΜΠΕΡΙΦΟΡΑΣ * ΨΥΧΟΛΟΓΙΚΟ ΠΡΟΒΛΗΜΑ	200	99,5%	1	,5%	201	100,0%
ΔΙΑΤΑΡΑΧΗ ΣΥΜΠΕΡΙΦΟΡΑΣ * ΠΟΣΟ ΚΑΛΑ ΓΝΩΡΙΖΕΤΕ ΤΟ ΠΑΙΔΙ	200	99,5%	1	,5%	201	100,0%

ΠΙΝΑΚΑΣ 77

ΔΙΑΤΑΡΑΧΗ ΣΥΜΠΕΡΙΦΟΡΑΣ * ΦΥΛΟ Crosstabulation

			ΦΥΛΟ		Total
			ΑΓΟΡΙ	ΚΟΡΙΤΣΙ	
ΔΙΑΤΑΡΑΧΗ ΣΥΜΠΕΡΙΦΟΡΑΣ	ΦΥΣΙΟΛΟΓΙΚΟ	Count	47	78	125
		% within ΦΥΛΟ	52,8%	78,0%	66,1%
	ΝΕΥΡΩΤΙΚΟ	Count	8	12	20
		% within ΦΥΛΟ	9,0%	12,0%	10,6%
	ΑΝΤΙΚΟΙΝΩΝΙΚΟ	Count	28	8	36
		% within ΦΥΛΟ	31,5%	8,0%	19,0%
	ΜΗ ΔΙΑΦΟΡΟΠΟΙΟΥΜΕΝΟ	Count	6	2	8
		% within ΦΥΛΟ	6,7%	2,0%	4,2%
Total	Count	89	100	189	
	% within ΦΥΛΟ	100,0%	100,0%	100,0%	

ΠΙΝΑΚΑΣ 78

ΔΙΑΤΑΡΑΧΗ ΣΥΜΠΕΡΙΦΟΡΑΣ * ΠΟΛΗ / ΧΩΡΙΟ Crosstabulation

			ΠΟΛΗ / ΧΩΡΙΟ		Total
			ΠΟΛΗ	ΧΩΡΙΟ	
ΔΙΑΤΑΡΑΧΗ ΣΥΜΠΕΡΙΦΟΡΑΣ	ΦΥΣΙΟΛΟΓΙΚΟ	Count	73	58	131
		% within ΠΟΛΗ / ΧΩΡΙΟ	59,3%	75,3%	65,5%
	ΝΕΥΡΩΤΙΚΟ	Count	19	2	21
		% within ΠΟΛΗ / ΧΩΡΙΟ	15,4%	2,6%	10,5%
	ΑΝΤΙΚΟΙΝΩΝΙΚΟ	Count	25	15	40
		% within ΠΟΛΗ / ΧΩΡΙΟ	20,3%	19,5%	20,0%
	ΜΗ ΔΙΑΦΟΡΟΠΟΙΟΥΜΕΝΟ	Count	6	2	8
		% within ΠΟΛΗ / ΧΩΡΙΟ	4,9%	2,6%	4,0%
Total	Count	123	77	200	
	% within ΠΟΛΗ / ΧΩΡΙΟ	100,0%	100,0%	100,0%	

ΠΙΝΑΚΑΣ 79

ΔΙΑΤΑΡΑΧΗ ΣΥΜΠΕΡΙΦΟΡΑΣ * ΤΑΞΗ Crosstabulation

			ΤΑΞΗ					Total
			Ε	Στ	Α	Β	Γ	
ΔΙΑΤΑΡΑΧΗ ΣΥΜΠΕΡΙΦΟΡΑΣ	ΦΥΣΙΟΛΟΓΙΚΟ	Count	55	40	12	13	12	132
		% within ΤΑΞΗ	63,2%	51,9%	100,0%	100,0%	100,0%	65,7%
	ΝΕΥΡΩΤΙΚΟ	Count	9	12				21
		% within ΤΑΞΗ	10,3%	15,6%				10,4%
	ΑΝΤΙΚΟΙΝΩΝΙΚΟ	Count	20	20				40
		% within ΤΑΞΗ	23,0%	26,0%				19,9%
	ΜΗ ΔΙΑΦΟΡΟΠΟΙΟΥΜΕΝΟ	Count	3	5				8
		% within ΤΑΞΗ	3,4%	6,5%				4,0%
Total		Count	87	77	12	13	12	201
		% within ΤΑΞΗ	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%

ΠΙΝΑΚΑΣ 80

ΔΙΑΤΑΡΑΧΗ ΣΥΜΠΕΡΙΦΟΡΑΣ * ΕΧΕΙΣ ΑΔΕΛΦΙΑ Crosstabulation

			ΕΧΕΙΣ ΑΔΕΛΦΙΑ		Total
			ΝΑΙ	ΟΧΙ	
ΔΙΑΤΑΡΑΧΗ ΣΥΜΠΕΡΙΦΟΡΑΣ	ΦΥΣΙΟΛΟΓΙΚΟ	Count	124	8	132
		% within ΕΧΕΙΣ ΑΔΕΛΦΙΑ	64,9%	80,0%	65,7%
	ΝΕΥΡΩΤΙΚΟ	Count	21		21
		% within ΕΧΕΙΣ ΑΔΕΛΦΙΑ	11,0%		10,4%
	ΑΝΤΙΚΟΙΝΩΝΙΚΟ	Count	40		40
		% within ΕΧΕΙΣ ΑΔΕΛΦΙΑ	20,9%		19,9%
	ΜΗ ΔΙΑΦΟΡΟΠΟΙΟΥΜΕΝΟ	Count	6	2	8
		% within ΕΧΕΙΣ ΑΔΕΛΦΙΑ	3,1%	20,0%	4,0%
Total		Count	191	10	201
		% within ΕΧΕΙΣ ΑΔΕΛΦΙΑ	100,0%	100,0%	100,0%

ΠΙΝΑΚΑΣ 81

ΔΙΑΤΑΡΑΧΗ ΣΥΜΠΕΡΙΦΟΡΑΣ * ΕΠΑΓΓΕΛΜΑ ΠΑΤΕΡΑ Crosstabulation

			ΕΠΑΓΓΕΛΜΑ ΠΑΤΕΡΑ								Total	
			ΔΗΜΟΣΙΟΙ ΥΠΑΛΛΗΛΟΙ	ΙΔΙΩΤΙΚΟΙ ΥΠΑΛΛΗΛΟΙ	ΕΚΠΑΙΔΕ ΥΤΙΚΟΙ	ΕΠΙΣΤΗΜΟ ΝΕΣ/ΔΙΕΥΘ. ΣΤΕΛΕΧΗ	ΕΛΕΥΘΕΡΟΙ ΕΠΑΓΓΕΛΜΑ ΤΙΕΣ / ΕΜΠΟΡΟΙ	ΚΤΗΝΟΤΡΟΦ ΟΙ / ΑΓΡΟΤΕΣ	ΕΡΓΑΤΕΣ/ ΤΕΧΝΙΤΕΣ	ΔΕΝ ΞΕΡΩ		ΑΝΕΡΓΟΙ
ΔΙΑΤΑΡΑΧΗ ΣΥΜΠΕΡΙΦΟΡΑΣ	ΦΥΣΙΟΛΟΓΙΚΟ	Count	15	22	2	2	27	33	31			132
		% within ΕΠΑΓΓΕΛΜΑ ΠΑΤΕΡΑ	65,2%	68,8%	66,7%	50,0%	73,0%	76,7%	57,4%			66,7%
	ΝΕΥΡΩΤΙΚΟ	Count	1	4			4	1	8	1		19
		% within ΕΠΑΓΓΕΛΜΑ ΠΑΤΕΡΑ	4,3%	12,5%			10,8%	2,3%	14,8%	100,0%		9,6%
	ΑΝΤΙΚΟΙΝΩΝΙΚΟ	Count	5	5	1	2	4	9	13			39
		% within ΕΠΑΓΓΕΛΜΑ ΠΑΤΕΡΑ	21,7%	15,6%	33,3%	50,0%	10,8%	20,9%	24,1%			19,7%
	ΜΗ ΔΙΑΦΟΡΟΠΟΙΟΥΜΕΝΟ	Count	2	1			2		2		1	8
		% within ΕΠΑΓΓΕΛΜΑ ΠΑΤΕΡΑ	8,7%	3,1%			5,4%		3,7%		100,0%	4,0%
Total		Count	23	32	3	4	37	43	54	1	1	198
		% within ΕΠΑΓΓΕΛΜΑ ΠΑΤΕΡΑ	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%

ΠΙΝΑΚΑΣ 82

ΔΙΑΤΑΡΑΧΗ ΣΥΜΠΕΡΙΦΟΡΑΣ * ΩΡΕΣ ΠΟΥ ΠΑΡΑΚΟΛΟΥΘΟΥΝ ΤΗΛΕΟΡΑΣΗ ΗΜΕΡΗΣΙΩΣ Crosstabulation

			ΩΡΕΣ ΠΟΥ ΠΑΡΑΚΟΛΟΥΘΟΥΝ ΤΗΛΕΟΡΑΣΗ ΗΜΕΡΗΣΙΩΣ			Total
			1 έως 3 ώρες	4 έως 6 ώρες	πάνω από 6 ώρες	
ΔΙΑΤΑΡΑΧΗ ΣΥΜΠΕΡΙΦΟΡΑΣ	ΦΥΣΙΟΛΟΓΙΚΟ	Count % within ΩΡΕΣ ΠΟΥ ΠΑΡΑΚΟΛΟΥΘΟΥΝ ΤΗΛΕΟΡΑΣΗ ΗΜΕΡΗΣΙΩΣ	76 60,3%	49 80,3%	7 50,0%	132 65,7%
	ΝΕΥΡΩΤΙΚΟ	Count % within ΩΡΕΣ ΠΟΥ ΠΑΡΑΚΟΛΟΥΘΟΥΝ ΤΗΛΕΟΡΑΣΗ ΗΜΕΡΗΣΙΩΣ	14 11,1%	5 8,2%	2 14,3%	21 10,4%
	ΑΝΤΙΚΟΙΝΩΝΙΚΟ	Count % within ΩΡΕΣ ΠΟΥ ΠΑΡΑΚΟΛΟΥΘΟΥΝ ΤΗΛΕΟΡΑΣΗ ΗΜΕΡΗΣΙΩΣ	32 25,4%	5 8,2%	3 21,4%	40 19,9%
	ΜΗ ΔΙΑΦΟΡΟΠΟΙΟΥΜΕΝΟ	Count % within ΩΡΕΣ ΠΟΥ ΠΑΡΑΚΟΛΟΥΘΟΥΝ ΤΗΛΕΟΡΑΣΗ ΗΜΕΡΗΣΙΩΣ	4 3,2%	2 3,3%	2 14,3%	8 4,0%
Total		Count % within ΩΡΕΣ ΠΟΥ ΠΑΡΑΚΟΛΟΥΘΟΥΝ ΤΗΛΕΟΡΑΣΗ ΗΜΕΡΗΣΙΩΣ	126 100,0%	61 100,0%	14 100,0%	201 100,0%

ΠΙΝΑΚΑΣ 83

ΔΙΑΤΑΡΑΧΗ ΣΥΜΠΕΡΙΦΟΡΑΣ * ΔΙΑΣΤΗΜΑ ΤΗΣ ΗΜΕΡΑΣ ΠΟΥ ΠΑΡΑΚΟΛΟΥΘΟΥΝ ΤΗΛΕΟΡΑΣΗ Crosstabulation

			ΔΙΑΣΤΗΜΑ ΤΗΣ ΗΜΕΡΑΣ ΠΟΥ ΠΑΡΑΚΟΛΟΥΘΟΥΝ ΤΗΛΕΟΡΑΣΗ					Total
			7 ΠΜ - 10 ΠΜ	10 ΠΜ - 1 ΜΜ	1 ΜΜ - 5 ΜΜ	5 ΜΜ - 9 ΜΜ	9 ΜΜ - 12 ΠΜ	
ΔΙΑΤΑΡΑΧΗ ΣΥΜΠΕΡΙΦΟΡΑΣ	ΦΥΣΙΟΛΟΓΙΚΟ	Count % within ΔΙΑΣΤΗΜΑ ΤΗΣ ΗΜΕΡΑΣ ΠΟΥ ΠΑΡΑΚΟΛΟΥΘΟΥΝ ΤΗΛΕΟΡΑΣΗ	6 85,7%	1 50,0%	30 63,8%	25 53,2%	18 81,8%	80 64,0%
	ΝΕΥΡΩΤΙΚΟ	Count % within ΔΙΑΣΤΗΜΑ ΤΗΣ ΗΜΕΡΑΣ ΠΟΥ ΠΑΡΑΚΟΛΟΥΘΟΥΝ ΤΗΛΕΟΡΑΣΗ	1 14,3%		7 14,9%	5 10,6%	1 4,5%	14 11,2%
	ΑΝΤΙΚΟΙΝΩΝΙΚΟ	Count % within ΔΙΑΣΤΗΜΑ ΤΗΣ ΗΜΕΡΑΣ ΠΟΥ ΠΑΡΑΚΟΛΟΥΘΟΥΝ ΤΗΛΕΟΡΑΣΗ			9 19,1%	15 31,9%	3 13,6%	27 21,6%
	ΜΗ ΔΙΑΦΟΡΟΠΟΙΟΥΜΕΝΟ	Count % within ΔΙΑΣΤΗΜΑ ΤΗΣ ΗΜΕΡΑΣ ΠΟΥ ΠΑΡΑΚΟΛΟΥΘΟΥΝ ΤΗΛΕΟΡΑΣΗ		1 50,0%	1 2,1%	2 4,3%		4 3,2%
Total	Count % within ΔΙΑΣΤΗΜΑ ΤΗΣ ΗΜΕΡΑΣ ΠΟΥ ΠΑΡΑΚΟΛΟΥΘΟΥΝ ΤΗΛΕΟΡΑΣΗ	7 100,0%	2 100,0%	47 100,0%	47 100,0%	22 100,0%	125 100,0%	

ΠΙΝΑΚΑΣ 84

ΔΙΑΤΑΡΑΧΗ ΣΥΜΠΕΡΙΦΟΡΑΣ * ΕΛΕΥΘΕΡΟΣ ΧΡΟΝΟΣ Crosstabulation

			ΕΛΕΥΘΕΡΟΣ ΧΡΟΝΟΣ									
			ΗΛΕΚΤΡΟΝΙΚΑ ΠΑΙΧΝΙΔΙΑ, Η/Υ	ΑΘΛΗΤΙΣΜΟΣ	ΠΑΙΧΝΙΔΙΑ ΣΤΟ ΔΡΟΜΟ	ΔΙΑΒΑΣΜΑ / ΓΡΑΨΙΜΟ	ΤΗΛΕΟΡΑΣΗ	ΟΙΚΙΑΚΕΣ ΕΡΓΑΣΙΕΣ	ΚΑΛΛΙΤΕΧΝΙΚΕΣ ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΕΣ	ΒΟΛΤΕΣ/ΚΑΦΕΤΕΡΙΑ	ΑΓΡΟΤΙΚΗ ΑΠΑΣΧΟΛΗΣΗ	ΔΙΑΦΟΡΟΠΟΙΟΥΜΕΝΟ
ΔΙΑΤΑΡΑΧΗ ΣΥΜΠΕΡΙΦΟΡΑΣ	ΦΥΣΙΟΛΟΓΙΚΟ	Count % within ΕΛΕΥΘΕΡΟΣ ΧΡΟΝΟΣ	4 57,1%	19 73,1%	39 46,4%	7 77,8%	15 78,9%	4 80,0%	28 90,3%	12 92,3%	1 100,0%	
	ΝΕΥΡΩΤΙΚΟ	Count % within ΕΛΕΥΘΕΡΟΣ ΧΡΟΝΟΣ	1 14,3%	2 7,7%	12 14,3%	1 11,1%		1 20,0%	2 6,5%			
	ΑΝΤΙΚΟΙΝΩΝΙΚΟ	Count % within ΕΛΕΥΘΕΡΟΣ ΧΡΟΝΟΣ	1 14,3%	3 11,5%	29 34,5%	1 11,1%	3 15,8%		1 3,2%	1 7,7%		
	ΜΗ ΔΙΑΦΟΡΟΠΟΙΟΥΜΕΝΟ	Count % within ΕΛΕΥΘΕΡΟΣ ΧΡΟΝΟΣ	1 14,3%	2 7,7%	4 4,8%		1 5,3%					
Total		Count % within ΕΛΕΥΘΕΡΟΣ ΧΡΟΝΟΣ	7 100,0%	26 100,0%	84 100,0%	9 100,0%	19 100,0%	5 100,0%	31 100,0%	13 100,0%	1 100,0%	

ΠΙΝΑΚΑΣ 85

ΔΙΑΤΑΡΑΧΗ ΣΥΜΠΕΡΙΦΟΡΑΣ * ΒΑΘΜΟΣ Crosstabulation

			ΒΑΘΜΟΣ					Total
			18-20 Α	16-17,9 Β	14-15,9 Γ	12-13,9	12	
ΔΙΑΤΑΡΑΧΗ ΣΥΜΠΕΡΙΦΟΡΑΣ	ΦΥΣΙΟΛΟΓΙΚΟ	Count	97	16	6	7	1	127
		% within ΒΑΘΜΟΣ	63,4%	61,5%	100,0%	100,0%	100,0%	65,8%
	ΝΕΥΡΩΤΙΚΟ	Count	17	2				19
		% within ΒΑΘΜΟΣ	11,1%	7,7%				9,8%
	ΑΝΤΙΚΟΙΝΩΝΙΚΟ	Count	34	5				39
		% within ΒΑΘΜΟΣ	22,2%	19,2%				20,2%
	ΜΗ ΔΙΑΦΟΡΟΠΟΙΟΥΜΕΝΟ	Count	5	3				8
		% within ΒΑΘΜΟΣ	3,3%	11,5%				4,1%
Total		Count	153	26	6	7	1	193
		% within ΒΑΘΜΟΣ	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%

ΠΙΝΑΚΑΣ 86

ΔΙΑΤΑΡΑΧΗ ΣΥΜΠΕΡΙΦΟΡΑΣ * ΛΟΓΟΣ ΠΟΥ ΠΡΟΚΑΛΕΣΕ ΤΗΝ ΤΙΜΩΡΙΑ ΑΠΟ ΤΟ ΔΑΣΚΑΛΟ Crosstabulation

			ΛΟΓΟΣ ΠΟΥ ΠΡΟΚΑΛΕΣΕ ΤΗΝ ΤΙΜΩΡΙΑ ΑΠΟ ΤΟ ΔΑΣΚΑΛΟ				Total
			ΦΥΓΗ ΑΠΟ ΤΟ ΣΧΟΛΕΙΟ	ΜΑΛΩΣΕ ΜΕ ΣΥΜΜΑΘΗΤ Η-ΤΕΣ	ΠΑΡΕΝΟΧ ΛΟΥΣΕ ΤΗΝ ΤΑΞΗ	ΑΣΚΗΣΗ ΒΙΑΣ ΣΕ ΣΥΜΜΑΘΗΤΗ	
ΔΙΑΤΑΡΑΧΗ ΣΥΜΠΕΡΙΦΟΡΑΣ	ΦΥΣΙΟΛΟΓΙΚΟ	Count % within ΛΟΓΟΣ ΠΟΥ ΠΡΟΚΑΛΕΣΕ ΤΗΝ ΤΙΜΩΡΙΑ ΑΠΟ ΤΟ ΔΑΣΚΑΛΟ	1 50,0%	2 40,0%	7 100,0%		10 55,6%
	ΝΕΥΡΩΤΙΚΟ	Count % within ΛΟΓΟΣ ΠΟΥ ΠΡΟΚΑΛΕΣΕ ΤΗΝ ΤΙΜΩΡΙΑ ΑΠΟ ΤΟ ΔΑΣΚΑΛΟ	1 50,0%				1 5,6%
	ΑΝΤΙΚΟΙΝΩΝΙΚΟ	Count % within ΛΟΓΟΣ ΠΟΥ ΠΡΟΚΑΛΕΣΕ ΤΗΝ ΤΙΜΩΡΙΑ ΑΠΟ ΤΟ ΔΑΣΚΑΛΟ		3 60,0%		4 100,0%	7 38,9%
Total		Count % within ΛΟΓΟΣ ΠΟΥ ΠΡΟΚΑΛΕΣΕ ΤΗΝ ΤΙΜΩΡΙΑ ΑΠΟ ΤΟ ΔΑΣΚΑΛΟ	2 100,0%	5 100,0%	7 100,0%	4 100,0%	18 100,0%

ΠΙΝΑΚΑΣ 87

ΔΙΑΤΑΡΑΧΗ ΣΥΜΠΕΡΙΦΟΡΑΣ * ΠΟΙΑ ΗΤΑΝ Η ΤΙΜΩΡΙΑ Crosstabulation

			ΠΟΙΑ ΗΤΑΝ Η ΤΙΜΩΡΙΑ					Total
			ΕΝΗΜΕΡΩΣΗ ΚΗΔΕΜΟΝΑ	ΩΡΙΑΙΑ ΑΠΟΒΟΛΗ	ΗΜΕΡΗΣΙΑ ΑΠΟΒΟΛΗ	ΣΥΣΤΑΣΗ ΑΠΟ ΔΙΕΥΘΥΝΤΗ	ΠΕΡΙΟΡΙΣΜ ΟΣ ΣΤΗΝ ΑΙΘΟΥΣΑ & ΑΝΑΘΕΣΗ ΕΡΓΑΣΙΑΣ	
ΔΙΑΤΑΡΑΧΗ ΣΥΜΠΕΡΙΦΟΡΑΣ	ΦΥΣΙΟΛΟΓΙΚΟ	Count % within ΠΟΙΑ ΗΤΑΝ Η ΤΙΜΩΡΙΑ	1 50,0%	7 100,0%	1 100,0%	1 25,0%		10 55,6%
	ΝΕΥΡΩΤΙΚΟ	Count % within ΠΟΙΑ ΗΤΑΝ Η ΤΙΜΩΡΙΑ	1 50,0%					1 5,6%
	ΑΝΤΙΚΟΙΝΩΝΙΚΟ	Count % within ΠΟΙΑ ΗΤΑΝ Η ΤΙΜΩΡΙΑ				3 75,0%	4 100,0%	7 38,9%
Total		Count % within ΠΟΙΑ ΗΤΑΝ Η ΤΙΜΩΡΙΑ	2 100,0%	7 100,0%	1 100,0%	4 100,0%	4 100,0%	18 100,0%

ΠΙΝΑΚΑΣ 88

ΔΙΑΤΑΡΑΧΗ ΣΥΜΠΕΡΙΦΟΡΑΣ * ΨΥΧΟΛΟΓΙΚΟ ΠΡΟΒΛΗΜΑ Crosstabulation

			ΨΥΧΟΛΟΓΙΚΟ ΠΡΟΒΛΗΜΑ			Total
			ΟΧΙ	ΙΣΩΣ ΕΧΕΙ	ΣΙΓΟΥΡΑ ΕΧΕΙ	
ΔΙΑΤΑΡΑΧΗ ΣΥΜΠΕΡΙΦΟΡΑΣ	ΦΥΣΙΟΛΟΓΙΚΟ	Count % within ΨΥΧΟΛΟΓΙΚΟ ΠΡΟΒΛΗΜΑ	121 68,8%	10 45,5%		131 65,5%
	ΝΕΥΡΩΤΙΚΟ	Count % within ΨΥΧΟΛΟΓΙΚΟ ΠΡΟΒΛΗΜΑ	16 9,1%	3 13,6%	2 100,0%	21 10,5%
	ΑΝΤΙΚΟΙΝΩΝΙΚΟ	Count % within ΨΥΧΟΛΟΓΙΚΟ ΠΡΟΒΛΗΜΑ	32 18,2%	8 36,4%		40 20,0%
	ΜΗ ΔΙΑΦΟΡΟΠΟΙΟΥΜΕΝΟ	Count % within ΨΥΧΟΛΟΓΙΚΟ ΠΡΟΒΛΗΜΑ	7 4,0%	1 4,5%		8 4,0%
Total	Count % within ΨΥΧΟΛΟΓΙΚΟ ΠΡΟΒΛΗΜΑ	176 100,0%	22 100,0%	2 100,0%	200 100,0%	

ΠΙΝΑΚΑΣ 89

ΔΙΑΤΑΡΑΧΗ ΣΥΜΠΕΡΙΦΟΡΑΣ * ΠΟΣΟ ΚΑΛΑ ΓΝΩΡΙΖΕΤΕ ΤΟ ΠΑΙΔΙ Crosstabulation

			ΠΟΣΟ ΚΑΛΑ ΓΝΩΡΙΖΕΤΕ ΤΟ ΠΑΙΔΙ			Total
			ΟΧΙ ΤΟΣΟ ΚΑΛΑ	ΣΧΕΤΙΚΑ ΚΑΛΑ	ΠΟΛΥ ΚΑΛΑ	
ΔΙΑΤΑΡΑΧΗ ΣΥΜΠΕΡΙΦΟΡΑΣ	ΦΥΣΙΟΛΟΓΙΚΟ	Count % within ΠΟΣΟ ΚΑΛΑ ΓΝΩΡΙΖΕΤΕ ΤΟ ΠΑΙΔΙ	13 54,2%	79 73,1%	39 57,4%	131 65,5%
	ΝΕΥΡΩΤΙΚΟ	Count % within ΠΟΣΟ ΚΑΛΑ ΓΝΩΡΙΖΕΤΕ ΤΟ ΠΑΙΔΙ	5 20,8%	10 9,3%	6 8,8%	21 10,5%
	ΑΝΤΙΚΟΙΝΩΝΙΚΟ	Count % within ΠΟΣΟ ΚΑΛΑ ΓΝΩΡΙΖΕΤΕ ΤΟ ΠΑΙΔΙ	3 12,5%	18 16,7%	19 27,9%	40 20,0%
	ΜΗ ΔΙΑΦΟΡΟΠΟΙΟΥΜΕΝΟ	Count % within ΠΟΣΟ ΚΑΛΑ ΓΝΩΡΙΖΕΤΕ ΤΟ ΠΑΙΔΙ	3 12,5%	1 ,9%	4 5,9%	8 4,0%
Total	Count % within ΠΟΣΟ ΚΑΛΑ ΓΝΩΡΙΖΕΤΕ ΤΟ ΠΑΙΔΙ	24 100,0%	108 100,0%	68 100,0%	200 100,0%	

ΠΙΝΑΚΑΣ 90

Έλεγχος υποθέσεων για ΔΙΑΤΑΡΑΧΗ ΣΥΜΠΕΡΙΦΟΡΑΣ στην παλιά έρευνα

H₀: Οι συχνότητες δεν διαφέρουν

Η **H₀** απορρίπτεται όταν $p\text{-value} < 0,05$

ΔΗΜΟΓΡΑΦΙΚΑ

Chi-Square Tests			
	ΤΙΜΗ Χ ²	ΒΑΘΜΟΙ ΕΛΕΥΘ.	P-VALUE
ΗΛΙΚΙΑ	19,985(a)	18	0,334
ΦΥΛΟ	17,175(a)	3	0,001
ΠΟΛΗ/ΧΩΡΙΟ	4,265(a)	3	0,234
ΤΑΞΗ	12,276(a)	12	0,424
ΕΧΕΙΣ ΑΔΕΛΦΙΑ	2,066(a)	3	0,559
ΠΟΣΑ ΑΓΟΡΙΑ	33,987(a)	21	0,036
ΠΟΣΑ ΚΟΡΙΤΣΙΑ	32,264(a)	18	0,020
ΠΟΣΑ ΑΓΟΡΙΑ ΜΕΓΑΛΥΤΕΡΑ	30,656(a)	21	0,080
ΠΟΣΑ ΚΟΡΙΤΣΙΑ ΜΕΓΑΛΥΤΕΡΑ	56,312(a)	18	0,000
ΕΧΕΙΣ ΑΔΕΛΦΙΑ ΑΠΟ ΑΛΛΟ ΠΑΤΕΡΑ Ή ΜΗΤΕΡΑ	0,324(a)	3	0,956
ΕΠΑΓΓΕΛΜΑ ΠΑΤΕΡΑ	86,506(a)	27	0,000
ΕΠΑΓΓΕΛΜΑ ΜΗΤΕΡΑΣ	21,470(a)	24	0,611
ΠΟΣΑ ΑΤΟΜΑ ΖΟΥΝ ΣΤΟ ΣΠΙΤΙ	102,875(a)	30	0,000
ΩΡΕΣ ΣΤΗΝ ΤΗΛΕΟΡΑΣΗ	3,332(a)	6	0,766
ΔΙΑΣΤΗΜΑΤΑ ΗΜΕΡΑΣ	46,483(a)	12	0,000
ΩΡΕΣ ΜΕΛΕΤΗΣ	26,008(a)	18	0,100
ΕΛΕΥΘΕΡΟΣ ΧΡΟΝΟΣ	44,949(a)	30	0,039
ΒΑΘΜΟΣ	25,820(a)	12	0,011
ΕΠΑΝΑΛΗΨΗ ΤΑΞΗΣ	7,367(a)	3	0,061
ΕΠΑΓΓΕΛΜΑ ΣΤΟ ΜΕΛΛΟΝ	42,874(a)	33	0,117

ΠΙΝΑΚΑΣ 91α

ΘΕΜΑΤΑ ΣΥΜΠΕΡΙΦΟΡΑΣ

Chi-Square Tests			
	ΤΙΜΗ Χ ²	ΒΑΘΜΟΙ ΕΛΕΥΘ.	P-VALUE
ΔΙΑΦΩΝΙΕΣ ΑΛΛΑ ΠΑΙΔΙΑ	51,303(a)	15	0,000
ΑΣΚΗΣΗ ΒΙΑΣ ΑΠΟ ΓΟΝΕΙΣ	6,152(a)	3	0,104
ΑΣΚΗΣΗ ΒΙΑΣ ΤΟΝ ΤΕΛΕΥΤΑΙΟ ΜΗΝΑ	11,332(a)	9	0,254
ΤΙΜΩΡΙΑ	7,491(a)	3	0,058
ΛΟΓΟΣ ΤΙΜΩΡΙΑΣ	46,139(a)	21	0,001
ΜΟΡΦΗ ΤΙΜΩΡΙΑΣ	21,784(a)	21	0,412

ΠΙΝΑΚΑΣ 91β**ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΟΙ**

Chi-Square Tests			
	ΤΙΜΗ Χ ²	ΒΑΘΜΟΙ ΕΛΕΥΘ.	P-VALUE
ΤΙΜΩΡΙΑ	20,088(a)	3	0,000
ΛΟΓΟΣ ΤΙΜΩΡΙΑΣ	43,493(a)	12	0,000
ΜΟΡΦΗ ΤΙΜΩΡΙΑΣ	28,031(a)	12	0,005
ΨΥΧΟΛΟΓΙΚΟ ΠΡΟΒΛΗΜΑ	31,275(a)	6	0,000
ΠΟΣΟ ΚΑΛΑ ΓΝΩΡΙΖΕΤΕ ΤΟ ΠΑΙΔΙ	5,091(a)	6	0,532

ΠΙΝΑΚΑΣ 91γ

Case Processing Summary

	Cases					
	Valid		Missing		Total	
	N	Percent	N	Percent	N	Percent
ΔΙΑΤΑΡΑΧΗ ΣΥΜΠΕΡΙΦΟΡΑΣ * ΦΥΛΟ	327	97,3%	9	2,7%	336	100,0%
ΔΙΑΤΑΡΑΧΗ ΣΥΜΠΕΡΙΦΟΡΑΣ * ΠΟΛΗ / ΧΩΡΙΟ	331	98,5%	5	1,5%	336	100,0%
ΔΙΑΤΑΡΑΧΗ ΣΥΜΠΕΡΙΦΟΡΑΣ * ΠΟΣΑ ΑΓΟΡΙΑ	324	96,4%	12	3,6%	336	100,0%
ΔΙΑΤΑΡΑΧΗ ΣΥΜΠΕΡΙΦΟΡΑΣ * ΠΟΣΑ ΚΟΡΙΤΣΙΑ	324	96,4%	12	3,6%	336	100,0%
ΔΙΑΤΑΡΑΧΗ ΣΥΜΠΕΡΙΦΟΡΑΣ * ΠΟΣΑ ΚΟΡΙΤΣΙΑ ΜΕΓΑΛΥΤΕΡΑ	321	95,5%	15	4,5%	336	100,0%
ΔΙΑΤΑΡΑΧΗ ΣΥΜΠΕΡΙΦΟΡΑΣ * ΕΠΑΓΓΕΛΜΑ ΠΑΤΕΡΑ	312	92,9%	24	7,1%	336	100,0%
ΔΙΑΤΑΡΑΧΗ ΣΥΜΠΕΡΙΦΟΡΑΣ * ΠΟΣΑ ΑΤΟΜΑ ΖΟΥΝ ΣΤΟ ΣΠΙΤΙ	327	97,3%	9	2,7%	336	100,0%
ΔΙΑΤΑΡΑΧΗ ΣΥΜΠΕΡΙΦΟΡΑΣ * ΔΙΑΣΤΗΜΑΤΑ ΤΗΣ ΗΜΕΡΑΣ ΠΟΥ ΠΑΡΑΚΟΛΟΥΘΟΥΝ ΤΗΛΕΟΡΑΣΗ	200	59,5%	136	40,5%	336	100,0%
ΔΙΑΤΑΡΑΧΗ ΣΥΜΠΕΡΙΦΟΡΑΣ * ΕΛΕΥΘΕΡΟΣ ΧΡΟΝΟΣ	310	92,3%	26	7,7%	336	100,0%
ΔΙΑΤΑΡΑΧΗ ΣΥΜΠΕΡΙΦΟΡΑΣ * ΒΑΘΜΟΣ	323	96,1%	13	3,9%	336	100,0%
ΔΙΑΤΑΡΑΧΗ ΣΥΜΠΕΡΙΦΟΡΑΣ * ΔΙΑΦΩΝΙΕΣ ΜΕ ΑΛΛΑ ΠΑΙΔΙΑ	305	90,8%	31	9,2%	336	100,0%
ΔΙΑΤΑΡΑΧΗ ΣΥΜΠΕΡΙΦΟΡΑΣ * ΛΟΓΟΣ ΠΟΥ ΠΡΟΚΑΛΕΣΕ ΤΗΝ ΤΙΜΩΡΙΑ ΑΠΟ ΤΟ ΔΑΣΚΑΛΟ	323	96,1%	13	3,9%	336	100,0%
ΔΙΑΤΑΡΑΧΗ ΣΥΜΠΕΡΙΦΟΡΑΣ * ΤΙΜΩΡΙΑ ΣΤΟ ΣΧΟΛΕΙΟ	333	99,1%	3	,9%	336	100,0%
ΔΙΑΤΑΡΑΧΗ ΣΥΜΠΕΡΙΦΟΡΑΣ * ΛΟΓΟΣ ΠΟΥ ΠΡΟΚΑΛΕΣΕ ΤΗΝ ΤΙΜΩΡΙΑ ΑΠΟ ΤΟ ΔΑΣΚΑΛΟ	332	98,8%	4	1,2%	336	100,0%
ΔΙΑΤΑΡΑΧΗ ΣΥΜΠΕΡΙΦΟΡΑΣ * ΠΟΙΑ ΗΤΑΝ Η ΤΙΜΩΡΙΑ	331	98,5%	5	1,5%	336	100,0%
ΔΙΑΤΑΡΑΧΗ ΣΥΜΠΕΡΙΦΟΡΑΣ * ΨΥΧΟΛΟΓΙΚΟ ΠΡΟΒΛΗΜΑ	334	99,4%	2	,6%	336	100,0%

ΠΙΝΑΚΑΣ 92

ΔΙΑΤΑΡΑΧΗ ΣΥΜΠΕΡΙΦΟΡΑΣ * ΦΥΛΟ Crosstabulation

			ΦΥΛΟ		Total
			ΑΓΟΡΙ	ΚΟΡΙΤΣΙ	
ΔΙΑΤΑΡΑΧΗ ΣΥΜΠΕΡΙΦΟΡΑΣ	ΦΥΣΙΟΛΟΓΙΚΟ	Count	118	148	266
		% within ΦΥΛΟ	72,4%	90,2%	81,3%
	ΝΕΥΡΩΤΙΚΟ	Count	8	3	11
		% within ΦΥΛΟ	4,9%	1,8%	3,4%
	ΑΝΤΙΚΟΙΝΩΝΙΚΟ	Count	34	12	46
		% within ΦΥΛΟ	20,9%	7,3%	14,1%
	ΜΗ ΔΙΑΦΟΡΟΠΟΙΟΥΜΕΝΟ	Count	3	1	4
		% within ΦΥΛΟ	1,8%	,6%	1,2%
Total	Count	163	164	327	
	% within ΦΥΛΟ	100,0%	100,0%	100,0%	

ΠΙΝΑΚΑΣ 93

ΔΙΑΤΑΡΑΧΗ ΣΥΜΠΕΡΙΦΟΡΑΣ * ΠΟΛΗ / ΧΩΡΙΟ Crosstabulation

			ΠΟΛΗ / ΧΩΡΙΟ		Total
			ΠΟΛΗ	ΧΩΡΙΟ	
ΔΙΑΤΑΡΑΧΗ ΣΥΜΠΕΡΙΦΟΡΑΣ	ΦΥΣΙΟΛΟΓΙΚΟ	Count	125	140	265
		% within ΠΟΛΗ / ΧΩΡΙΟ	85,0%	76,1%	80,1%
	ΝΕΥΡΩΤΙΚΟ	Count	4	7	11
		% within ΠΟΛΗ / ΧΩΡΙΟ	2,7%	3,8%	3,3%
	ΑΝΤΙΚΟΙΝΩΝΙΚΟ	Count	16	34	50
		% within ΠΟΛΗ / ΧΩΡΙΟ	10,9%	18,5%	15,1%
	ΜΗ ΔΙΑΦΟΡΟΠΟΙΟΥΜΕΝΟ	Count	2	3	5
		% within ΠΟΛΗ / ΧΩΡΙΟ	1,4%	1,6%	1,5%
Total	Count	147	184	331	
	% within ΠΟΛΗ / ΧΩΡΙΟ	100,0%	100,0%	100,0%	

ΠΙΝΑΚΑΣ 94

ΔΙΑΤΑΡΑΧΗ ΣΥΜΠΕΡΙΦΟΡΑΣ * ΠΟΣΑ ΑΓΟΡΙΑ Crosstabulation

			ΠΟΣΑ ΑΓΟΡΙΑ							Total	
			0	1	2	3	4	5	6		7
ΔΙΑΤΑΡΑΧΗ ΣΥΜΠΕΡΙΦΟΡΑΣ	ΦΥΣΙΟΛΟΓΙΚΟ	Count	45	100	69	28	12	2	1	2	259
		% within ΠΟΣΑ ΑΓΟΡΙΑ	80,4%	86,2%	79,3%	73,7%	63,2%	66,7%	50,0%	66,7%	79,9%
	ΝΕΥΡΩΤΙΚΟ	Count	1	4	2	1	1	1		1	11
		% within ΠΟΣΑ ΑΓΟΡΙΑ	1,8%	3,4%	2,3%	2,6%	5,3%	33,3%		33,3%	3,4%
	ΑΝΤΙΚΟΙΝΩΝΙΚΟ	Count	9	10	16	7	6		1		49
		% within ΠΟΣΑ ΑΓΟΡΙΑ	16,1%	8,6%	18,4%	18,4%	31,6%		50,0%		15,1%
	ΜΗ ΔΙΑΦΟΡΟΠΟΙΟΥΜΕΝΟ	Count	1	2		2					5
		% within ΠΟΣΑ ΑΓΟΡΙΑ	1,8%	1,7%		5,3%					1,5%
Total		Count	56	116	87	38	19	3	2	3	324
		% within ΠΟΣΑ ΑΓΟΡΙΑ	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%

ΠΙΝΑΚΑΣ 95

ΔΙΑΤΑΡΑΧΗ ΣΥΜΠΕΡΙΦΟΡΑΣ * ΠΟΣΑ ΚΟΡΙΤΣΙΑ Crosstabulation

			ΠΟΣΑ ΚΟΡΙΤΣΙΑ						Total	
			0	1	2	3	4	5		6
ΔΙΑΤΑΡΑΧΗ ΣΥΜΠΕΡΙΦΟΡΑΣ	ΦΥΣΙΟΛΟΓΙΚΟ	Count	66	81	64	29	10	8	1	259
		% within ΠΟΣΑ ΚΟΡΙΤΣΙΑ	88,0%	78,6%	82,1%	74,4%	62,5%	100,0%	20,0%	79,9%
	ΝΕΥΡΩΤΙΚΟ	Count	2	3	3	1	1		1	11
		% within ΠΟΣΑ ΚΟΡΙΤΣΙΑ	2,7%	2,9%	3,8%	2,6%	6,3%		20,0%	3,4%
	ΑΝΤΙΚΟΙΝΩΝΙΚΟ	Count	6	18	11	8	4		2	49
		% within ΠΟΣΑ ΚΟΡΙΤΣΙΑ	8,0%	17,5%	14,1%	20,5%	25,0%		40,0%	15,1%
	ΜΗ ΔΙΑΦΟΡΟΠΟΙΟΥΜΕΝΟ	Count	1	1		1	1		1	5
		% within ΠΟΣΑ ΚΟΡΙΤΣΙΑ	1,3%	1,0%		2,6%	6,3%		20,0%	1,5%
Total		Count	75	103	78	39	16	8	5	324
		% within ΠΟΣΑ ΚΟΡΙΤΣΙΑ	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%

ΠΙΝΑΚΑΣ 96

ΔΙΑΤΑΡΑΧΗ ΣΥΜΠΕΡΙΦΟΡΑΣ * ΠΟΣΑ ΚΟΡΙΤΣΙΑ ΜΕΓΑΛΥΤΕΡΑ Crosstabulation

			ΠΟΣΑ ΚΟΡΙΤΣΙΑ ΜΕΓΑΛΥΤΕΡΑ						Total	
			0	1	2	3	4	5		6
ΔΙΑΤΑΡΑΧΗ ΣΥΜΠΕΡΙΦΟΡΑΣ	ΦΥΣΙΟΛΟΓΙΚΟ	Count	150	68	27	9	3	1		258
		% within ΠΟΣΑ ΚΟΡΙΤΣΙΑ ΜΕΓΑΛΥΤΕΡΑ	84,7%	80,0%	75,0%	60,0%	60,0%	50,0%		80,4%
	ΝΕΥΡΩΤΙΚΟ	Count	7	2	1		1			11
		% within ΠΟΣΑ ΚΟΡΙΤΣΙΑ ΜΕΓΑΛΥΤΕΡΑ	4,0%	2,4%	2,8%		20,0%			3,4%
	ΑΝΤΙΚΟΙΝΩΝΙΚΟ	Count	17	15	8	5	1		1	47
		% within ΠΟΣΑ ΚΟΡΙΤΣΙΑ ΜΕΓΑΛΥΤΕΡΑ	9,6%	17,6%	22,2%	33,3%	20,0%		100,0%	14,6%
	ΜΗ ΔΙΑΦΟΡΟΠΟΙΟΥΜΕΝΟ	Count	3			1		1		5
		% within ΠΟΣΑ ΚΟΡΙΤΣΙΑ ΜΕΓΑΛΥΤΕΡΑ	1,7%			6,7%		50,0%		1,6%
Total		Count	177	85	36	15	5	2	1	321
		% within ΠΟΣΑ ΚΟΡΙΤΣΙΑ ΜΕΓΑΛΥΤΕΡΑ	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%

ΠΙΝΑΚΑΣ 97

ΔΙΑΤΑΡΑΧΗ ΣΥΜΠΕΡΙΦΟΡΑΣ * ΕΠΑΓΓΕΛΜΑ ΠΑΤΕΡΑ Crosstabulation

			ΕΠΑΓΓΕΛΜΑ ΠΑΤΕΡΑ								
			ΔΗΜΟΣΙΟΙ ΥΠΑΛΛΗΛΟΙ	ΙΔΙΩΤΙΚΟΙ ΥΠΑΛΛΗΛΟΙ	ΕΠΙΣΤΗΜΟ ΝΕΣ/ΔΙΕΥΘ. ΣΤΕΛΕΧΗ	ΕΛΕΥΘΕΡΟΙ ΕΠΑΓΓΕΛΜΑ ΤΙΕΣ / ΕΜΠΟΡΟΙ	ΚΤΗΝΟΤΡΟΦ ΟΙ / ΑΓΡΟΤΕΣ	ΕΡΓΑΤΕΣ/ ΤΕΧΝΙΤΕΣ	ΚΑΛΛΙΤΕΧ ΝΙΚΑ ΕΠΑΓΓΕΛ ΜΑΤΑ	ΑΝΕΡΓΟΙ	ΠΟΛΙΤΙΚΟΙ
ΔΙΑΤΑΡΑΧΗ ΣΥΜΠΕΡΙΦΟΡΑΣ	ΦΥΣΙΟΛΟΓΙΚΟ	Count % within ΕΠΑΓΓΕΛΜΑ ΠΑΤΕΡΑ	31 86,1%	22 100,0%	5 83,3%	41 83,7%	89 75,4%	57 79,2%	1 50,0%		
	ΝΕΥΡΩΤΙΚΟ	Count % within ΕΠΑΓΓΕΛΜΑ ΠΑΤΕΡΑ	2 5,6%			1 2,0%	6 5,1%	1 1,4%			
	ΑΝΤΙΚΟΙΝΩΝΙΚΟ	Count % within ΕΠΑΓΓΕΛΜΑ ΠΑΤΕΡΑ	3 8,3%		1 16,7%	7 14,3%	22 18,6%	11 15,3%	1 50,0%		1 100,0%
	ΜΗ ΔΙΑΦΟΡΟΠΟΙΟΥΜΕΝΟ	Count % within ΕΠΑΓΓΕΛΜΑ ΠΑΤΕΡΑ					1 .8%	3 4,2%		1 100,0%	
Total	Count % within ΕΠΑΓΓΕΛΜΑ ΠΑΤΕΡΑ	36 100,0%	22 100,0%	6 100,0%	49 100,0%	118 100,0%	72 100,0%	2 100,0%	1 100,0%	1 100,0%	

ΠΙΝΑΚΑΣ 98

ΔΙΑΤΑΡΑΧΗ ΣΥΜΠΕΡΙΦΟΡΑΣ * ΠΟΣΑ ΑΤΟΜΑ ΖΟΥΝ ΣΤΟ ΣΠΙΤΙ Crosstabulation

			ΠΟΣΑ ΑΤΟΜΑ ΖΟΥΝ ΣΤΟ ΣΠΙΤΙ									
			1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
ΔΙΑΤΑΡΑΧΗ ΣΥΜΠΕΡΙΦΟΡΑΣ	ΦΥΣΙΟΛΟΓΙΚΟ	Count	2	16	64	68	60	29	14	7	1	
		% within ΠΟΣΑ ΑΤΟΜΑ ΖΟΥΝ ΣΤΟ ΣΠΙΤΙ	100,0%	88,9%	86,5%	82,9%	82,2%	65,9%	66,7%	77,8%	50,0%	
	ΝΕΥΡΩΤΙΚΟ	Count			4	2	3	1			1	
		% within ΠΟΣΑ ΑΤΟΜΑ ΖΟΥΝ ΣΤΟ ΣΠΙΤΙ			5,4%	2,4%	4,1%	2,3%			50,0%	
	ΑΝΤΙΚΟΙΝΩΝΙΚΟ	Count		2	4	12	10	13	6	2		
		% within ΠΟΣΑ ΑΤΟΜΑ ΖΟΥΝ ΣΤΟ ΣΠΙΤΙ		11,1%	5,4%	14,6%	13,7%	29,5%	28,6%	22,2%		
	ΜΗ ΔΙΑΦΟΡΟΠΟΙΟΥΜΕΝΟ	Count			2			1	1			1
		% within ΠΟΣΑ ΑΤΟΜΑ ΖΟΥΝ ΣΤΟ ΣΠΙΤΙ			2,7%			2,3%	4,8%			100,0%
Total		Count	2	18	74	82	73	44	21	9	2	1
		% within ΠΟΣΑ ΑΤΟΜΑ ΖΟΥΝ ΣΤΟ ΣΠΙΤΙ	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%

ΠΙΝΑΚΑΣ 99

ΔΙΑΤΑΡΑΧΗ ΣΥΜΠΕΡΙΦΟΡΑΣ * ΔΙΑΣΤΗΜΑΤΑ ΤΗΣ ΗΜΕΡΑΣ ΠΟΥ ΠΑΡΑΚΟΛΟΥΘΟΥΝ ΤΗΛΕΟΡΑΣΗ Crosstabulation

			ΔΙΑΣΤΗΜΑΤΑ ΤΗΣ ΗΜΕΡΑΣ ΠΟΥ ΠΑΡΑΚΟΛΟΥΘΟΥΝ ΤΗΛΕΟΡΑΣΗ					Total
			7 ΠΜ - 10 ΠΜ	1 ΜΜ - 5 ΜΜ	5 ΜΜ - 9 ΜΜ	9 ΜΜ - 12 ΠΜ	12 ΠΜ - 4 ΠΜ	
ΔΙΑΤΑΡΑΧΗ ΣΥΜΠΕΡΙΦΟΡΑΣ	ΦΥΣΙΟΛΟΓΙΚΟ	Count % within ΔΙΑΣΤΗΜΑΤΑ ΤΗΣ ΗΜΕΡΑΣ ΠΟΥ ΠΑΡΑΚΟΛΟΥΘΟΥΝ ΤΗΛΕΟΡΑΣΗ	1 33,3%	41 89,1%	64 83,1%	59 81,9%	1 50,0%	166 83,0%
	ΝΕΥΡΩΤΙΚΟ	Count % within ΔΙΑΣΤΗΜΑΤΑ ΤΗΣ ΗΜΕΡΑΣ ΠΟΥ ΠΑΡΑΚΟΛΟΥΘΟΥΝ ΤΗΛΕΟΡΑΣΗ	1 33,3%	2 4,3%	2 2,6%	2 2,8%		7 3,5%
	ΑΝΤΙΚΟΙΝΩΝΙΚΟ	Count % within ΔΙΑΣΤΗΜΑΤΑ ΤΗΣ ΗΜΕΡΑΣ ΠΟΥ ΠΑΡΑΚΟΛΟΥΘΟΥΝ ΤΗΛΕΟΡΑΣΗ		3 6,5%	10 13,0%	11 15,3%	1 50,0%	25 12,5%
	ΜΗ ΔΙΑΦΟΡΟΠΟΙΟΥΜΕΝΟ	Count % within ΔΙΑΣΤΗΜΑΤΑ ΤΗΣ ΗΜΕΡΑΣ ΠΟΥ ΠΑΡΑΚΟΛΟΥΘΟΥΝ ΤΗΛΕΟΡΑΣΗ	1 33,3%		1 1,3%			2 1,0%
Total	Count % within ΔΙΑΣΤΗΜΑΤΑ ΤΗΣ ΗΜΕΡΑΣ ΠΟΥ ΠΑΡΑΚΟΛΟΥΘΟΥΝ ΤΗΛΕΟΡΑΣΗ	3 100,0%	46 100,0%	77 100,0%	72 100,0%	2 100,0%	200 100,0%	

ΠΙΝΑΚΑΣ 100

ΔΙΑΤΑΡΑΧΗ ΣΥΜΠΕΡΙΦΟΡΑΣ * ΕΛΕΥΘΕΡΟΣ ΧΡΟΝΟΣ Crosstabulation

			ΕΛΕΥΘΕΡΟΣ ΧΡΟΝΟΣ										Total	
			ΗΛΕΚΤΡΟΝΙΚΑ ΠΑΙΧΝΙΔΙΑ, Η/Υ	ΑΘΛΗΤΙΣΜΟΣ	ΠΑΙΧΝΙΔΙΑ ΣΤΟ ΔΡΟΜΟ	ΔΙΑΒΑΣΜΑ / ΓΡΑΨΙΜΟ	ΤΗΛΕΟΡΑΣΗ	ΟΙΚΙΑΚΕΣ ΕΡΓΑΣΙΕΣ	ΚΑΛΛΙΤΕΧΝΙΚΕΣ ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΕΣ	ΒΟΛΤΕΣ/ΚΑΦΕΤΕΡΙΑ	ΑΓΡΟΤΙΚΗ ΑΠΑΣΧΟΛΗΣΗ	ΔΟΥΛΕΥΩ		ΆΛΛΕΣ ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΕΣ ΣΤΟ ΣΠΙΤΙ
ΔΙΑΤΑΡΑΧΗ ΣΥΜΠΕΡΙΦΟΡΑΣ	ΦΥΣΙΟΛΟΓΙΚΟ	Count % within ΕΛΕΥΘΕΡΟΣ ΧΡΟΝΟΣ	6 85,7%	43 84,3%	76 71,7%	14 77,8%	68 91,9%	13 86,7%	12 100,0%	5 45,5%	4 100,0%	3 60,0%	4 57,1%	248 80,0%
	ΝΕΥΡΩΤΙΚΟ	Count % within ΕΛΕΥΘΕΡΟΣ ΧΡΟΝΟΣ		3 5,9%	4 3,8%		1 1,4%			2 18,2%				10 3,2%
	ΑΝΤΙΚΟΙΝΩΝΙΚΟ	Count % within ΕΛΕΥΘΕΡΟΣ ΧΡΟΝΟΣ	1 14,3%	5 9,8%	24 22,6%	4 22,2%	5 6,8%	2 13,3%		3 27,3%		2 40,0%	3 42,9%	49 15,8%
	ΜΗ ΔΙΑΦΟΡΟΠΟΙΟΥΜΕΝΟ	Count % within ΕΛΕΥΘΕΡΟΣ ΧΡΟΝΟΣ			2 1,9%					1 9,1%				3 1,0%
Total	Count % within ΕΛΕΥΘΕΡΟΣ ΧΡΟΝΟΣ	7 100,0%	51 100,0%	106 100,0%	18 100,0%	74 100,0%	15 100,0%	12 100,0%	11 100,0%	4 100,0%	5 100,0%	7 100,0%	310 100,0%	

ΠΙΝΑΚΑΣ 101

ΔΙΑΤΑΡΑΧΗ ΣΥΜΠΕΡΙΦΟΡΑΣ * ΒΑΘΜΟΣ Crosstabulation

			ΒΑΘΜΟΣ					Total
			18-20 Α	16-17,9 Β	14-15,9 Γ	12-13,9	10-11,9	
ΔΙΑΤΑΡΑΧΗ ΣΥΜΠΕΡΙΦΟΡΑΣ	ΦΥΣΙΟΛΟΓΙΚΟ	Count	118	70	43	24	7	262
		% within ΒΑΘΜΟΣ	79,7%	84,3%	93,5%	72,7%	53,8%	81,1%
	ΝΕΥΡΩΤΙΚΟ	Count	9			1		10
		% within ΒΑΘΜΟΣ	6,1%			3,0%		3,1%
	ΑΝΤΙΚΟΙΝΩΝΙΚΟ	Count	19	12	2	7	6	46
		% within ΒΑΘΜΟΣ	12,8%	14,5%	4,3%	21,2%	46,2%	14,2%
	ΜΗ ΔΙΑΦΟΡΟΠΟΙΟΥΜΕΝΟ	Count	2	1	1	1		5
		% within ΒΑΘΜΟΣ	1,4%	1,2%	2,2%	3,0%		1,5%
Total		Count	148	83	46	33	13	323
		% within ΒΑΘΜΟΣ	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%

ΠΙΝΑΚΑΣ 102

ΔΙΑΤΑΡΑΧΗ ΣΥΜΠΕΡΙΦΟΡΑΣ * ΔΙΑΦΩΝΙΕΣ ΜΕ ΑΛΛΑ ΠΑΙΔΙΑ Crosstabulation

			ΔΙΑΦΩΝΙΕΣ ΜΕ ΑΛΛΑ ΠΑΙΔΙΑ					Total	
			ΔΕΝ ΤΣΑΚΩΝΟΜΑΙ ΠΟΤΕ	ΔΕΝ ΤΟΥΣ ΜΙΛΑΩ	ΚΛΑΙΩ / ΒΑΖΩ ΤΙΣ ΦΩΝΕΣ	ΤΟΥΣ ΔΕΡΝΩ ΕΓΩ	ΜΕ ΔΕΡΝΟΥΝ ΑΥΤΟΙ		ΣΥΖΗΤΩ / ΣΥΜΦΙΛΙΩ ΝΟΜΑΙ
ΔΙΑΤΑΡΑΧΗ ΣΥΜΠΕΡΙΦΟΡΑΣ	ΦΥΣΙΟΛΟΓΙΚΟ	Count % within ΔΙΑΦΩΝΙΕΣ ΜΕ ΑΛΛΑ ΠΑΙΔΙΑ	74 91,4%	104 87,4%	22 88,0%	35 55,6%	3 75,0%	9 69,2%	247 81,0%
	ΝΕΥΡΩΤΙΚΟ	Count % within ΔΙΑΦΩΝΙΕΣ ΜΕ ΑΛΛΑ ΠΑΙΔΙΑ	1 1,2%	1 ,8%	1 4,0%	5 7,9%	1 25,0%		9 3,0%
	ΑΝΤΙΚΟΙΝΩΝΙΚΟ	Count % within ΔΙΑΦΩΝΙΕΣ ΜΕ ΑΛΛΑ ΠΑΙΔΙΑ	5 6,2%	13 10,9%	2 8,0%	22 34,9%		3 23,1%	45 14,8%
	ΜΗ ΔΙΑΦΟΡΟΠΟΙΟΥΜΕΝΟ	Count % within ΔΙΑΦΩΝΙΕΣ ΜΕ ΑΛΛΑ ΠΑΙΔΙΑ	1 1,2%	1 ,8%		1 1,6%		1 7,7%	4 1,3%
Total	Count % within ΔΙΑΦΩΝΙΕΣ ΜΕ ΑΛΛΑ ΠΑΙΔΙΑ	81 100,0%	119 100,0%	25 100,0%	63 100,0%	4 100,0%	13 100,0%	305 100,0%	

ΠΙΝΑΚΑΣ 103

ΔΙΑΤΑΡΑΧΗ ΣΥΜΠΕΡΙΦΟΡΑΣ * ΛΟΓΟΣ ΠΟΥ ΠΡΟΚΑΛΕΣΕ ΤΗΝ ΤΙΜΩΡΙΑ ΑΠΟ ΤΟ ΔΑΣΚΑΛΟ Crosstabulation

			ΛΟΓΟΣ ΠΟΥ ΠΡΟΚΑΛΕΣΕ ΤΗΝ ΤΙΜΩΡΙΑ ΑΠΟ ΤΟ ΔΑΣΚΑΛΟ						
			ΔΕ ΜΕ ΑΦΟΡΑ	ΕΝΟΧΛΟΥΣΑ ΣΤΗΝ ΤΑΞΗ	ΤΣΑΚΩΘ ΗΚΑ ΜΕ ΣΥΜΜΑΘΗΤΕΣ	ΑΝΤΙΜΙΛΗΣΑ ΣΤΟ ΔΑΣΚΑΛΟ	ΑΔΙΑΒΑΣΤΟΣ	ΣΩΜΑΤΙΚΗ ΒΙΑ	ΑΝΥΠΑΚΟΗ ΣΤΟΥΣ ΣΧΟΛΙΚΟΥΣ ΚΑΝΟΝΕΣ
ΔΙΑΤΑΡΑΧΗ ΣΥΜΠΕΡΙΦΟΡΑΣ	ΦΥΣΙΟΛΟΓΙΚΟ	Count % within ΛΟΓΟΣ ΠΟΥ ΠΡΟΚΑΛΕΣΕ ΤΗΝ ΤΙΜΩΡΙΑ ΑΠΟ ΤΟ ΔΑΣΚΑΛΟ	215 82,4%	23 74,2%	3 100,0%	3 75,0%	3 100,0%	2 50,0%	11 78,6%
	ΝΕΥΡΩΤΙΚΟ	Count % within ΛΟΓΟΣ ΠΟΥ ΠΡΟΚΑΛΕΣΕ ΤΗΝ ΤΙΜΩΡΙΑ ΑΠΟ ΤΟ ΔΑΣΚΑΛΟ	10 3,8%			1 25,0%			
	ΑΝΤΙΚΟΙΝΩΝΙΚΟ	Count % within ΛΟΓΟΣ ΠΟΥ ΠΡΟΚΑΛΕΣΕ ΤΗΝ ΤΙΜΩΡΙΑ ΑΠΟ ΤΟ ΔΑΣΚΑΛΟ	32 12,3%	8 25,8%				2 50,0%	3 21,4%
	ΜΗ ΔΙΑΦΟΡΟΠΟΙΟΥΜΕΝΟ	Count % within ΛΟΓΟΣ ΠΟΥ ΠΡΟΚΑΛΕΣΕ ΤΗΝ ΤΙΜΩΡΙΑ ΑΠΟ ΤΟ ΔΑΣΚΑΛΟ	4 1,5%						
Total	Count % within ΛΟΓΟΣ ΠΟΥ ΠΡΟΚΑΛΕΣΕ ΤΗΝ ΤΙΜΩΡΙΑ ΑΠΟ ΤΟ ΔΑΣΚΑΛΟ	261 100,0%	31 100,0%	3 100,0%	4 100,0%	3 100,0%	4 100,0%	14 100,0%	

ΠΙΝΑΚΑΣ 104

ΔΙΑΤΑΡΑΧΗ ΣΥΜΠΕΡΙΦΟΡΑΣ * ΤΙΜΩΡΙΑ ΣΤΟ ΣΧΟΛΕΙΟ Crosstabulation

			ΤΙΜΩΡΙΑ ΣΤΟ ΣΧΟΛΕΙΟ		Total
			ΝΑΙ	ΟΧΙ	
ΔΙΑΤΑΡΑΧΗ ΣΥΜΠΕΡΙΦΟΡΑΣ	ΦΥΣΙΟΛΟΓΙΚΟ	Count	8	256	264
		% within ΤΙΜΩΡΙΑ ΣΤΟ ΣΧΟΛΕΙΟ	44,4%	81,3%	79,3%
	ΝΕΥΡΩΤΙΚΟ	Count		12	12
		% within ΤΙΜΩΡΙΑ ΣΤΟ ΣΧΟΛΕΙΟ		3,8%	3,6%
	ΑΝΤΙΚΟΙΝΩΝΙΚΟ	Count	9	43	52
		% within ΤΙΜΩΡΙΑ ΣΤΟ ΣΧΟΛΕΙΟ	50,0%	13,7%	15,6%
	ΜΗ ΔΙΑΦΟΡΟΠΟΙΟΥΜΕΝΟ	Count	1	4	5
		% within ΤΙΜΩΡΙΑ ΣΤΟ ΣΧΟΛΕΙΟ	5,6%	1,3%	1,5%
Total		Count	18	315	333
		% within ΤΙΜΩΡΙΑ ΣΤΟ ΣΧΟΛΕΙΟ	100,0%	100,0%	100,0%

ΠΙΝΑΚΑΣ 105

ΔΙΑΤΑΡΑΧΗ ΣΥΜΠΕΡΙΦΟΡΑΣ * ΛΟΓΟΣ ΠΟΥ ΠΡΟΚΑΛΕΣΕ ΤΗΝ ΤΙΜΩΡΙΑ ΑΠΟ ΤΟ ΔΑΣΚΑΛΟ Crosstabulation

			ΛΟΓΟΣ ΠΟΥ ΠΡΟΚΑΛΕΣΕ ΤΗΝ ΤΙΜΩΡΙΑ ΑΠΟ ΤΟ ΔΑΣΚΑΛΟ					Total
			ΔΕ ΜΕ ΑΦΟΡΑ	ΠΑΡΕΝΟΧ ΛΟΥΣΕ ΤΗΝ ΤΑΞΗ	ΑΣΚΗΣΗ ΒΙΑΣ ΣΕ ΣΥΜΜΑΘΗΤΗ	ΑΝΥΠΑΚΟΗ ΣΤΟΥΣ ΚΑΘΗΓΗΤΕΣ	ΦΘΟΡΑ ΣΧΟΛΙΚΗΣ ΠΕΡΙΟΥΣΙΑΣ	
ΔΙΑΤΑΡΑΧΗ ΣΥΜΠΕΡΙΦΟΡΑΣ	ΦΥΣΙΟΛΟΓΙΚΟ	Count % within ΛΟΓΟΣ ΠΟΥ ΠΡΟΚΑΛΕΣΕ ΤΗΝ ΤΙΜΩΡΙΑ ΑΠΟ ΤΟ ΔΑΣΚΑΛΟ	259 81,4%	3 75,0%	2 50,0%			264 79,5%
	ΝΕΥΡΩΤΙΚΟ	Count % within ΛΟΓΟΣ ΠΟΥ ΠΡΟΚΑΛΕΣΕ ΤΗΝ ΤΙΜΩΡΙΑ ΑΠΟ ΤΟ ΔΑΣΚΑΛΟ	12 3,8%					12 3,6%
	ΑΝΤΙΚΟΙΝΩΝΙΚΟ	Count % within ΛΟΓΟΣ ΠΟΥ ΠΡΟΚΑΛΕΣΕ ΤΗΝ ΤΙΜΩΡΙΑ ΑΠΟ ΤΟ ΔΑΣΚΑΛΟ	43 13,5%	1 25,0%	2 50,0%	3 75,0%	2 100,0%	51 15,4%
	ΜΗ ΔΙΑΦΟΡΟΠΟΙΟΥΜΕΝΟ	Count % within ΛΟΓΟΣ ΠΟΥ ΠΡΟΚΑΛΕΣΕ ΤΗΝ ΤΙΜΩΡΙΑ ΑΠΟ ΤΟ ΔΑΣΚΑΛΟ	4 1,3%			1 25,0%		5 1,5%
Total	Count % within ΛΟΓΟΣ ΠΟΥ ΠΡΟΚΑΛΕΣΕ ΤΗΝ ΤΙΜΩΡΙΑ ΑΠΟ ΤΟ ΔΑΣΚΑΛΟ	318 100,0%	4 100,0%	4 100,0%	4 100,0%	2 100,0%	332 100,0%	

ΠΙΝΑΚΑΣ 106

ΔΙΑΤΑΡΑΧΗ ΣΥΜΠΕΡΙΦΟΡΑΣ * ΠΟΙΑ ΗΤΑΝ Η ΤΙΜΩΡΙΑ Crosstabulation

			ΠΟΙΑ ΗΤΑΝ Η ΤΙΜΩΡΙΑ					Total
			ΔΕ ΜΕ ΑΦΟΡΑ	ΕΝΗΜΕΡΩΣΗ ΚΗΔΕΜΟΝΑ	ΗΜΕΡΗΣΙΑ ΑΠΟΒΟΛΗ	ΣΥΣΤΑΣΗ ΑΠΟ ΔΙΕΥΘΥΝΤΗ	ΑΠΟΒΟΛΗ ΠΕΡΑΝ ΤΗΣ ΜΙΑΣ ΗΜΕΡΑΣ	
ΔΙΑΤΑΡΑΧΗ ΣΥΜΠΕΡΙΦΟΡΑΣ	ΦΥΣΙΟΛΟΓΙΚΟ	Count % within ΠΟΙΑ ΗΤΑΝ Η ΤΙΜΩΡΙΑ	257 81,3%	2 66,7%		1 33,3%	3 37,5%	263 79,5%
	ΝΕΥΡΩΤΙΚΟ	Count % within ΠΟΙΑ ΗΤΑΝ Η ΤΙΜΩΡΙΑ	12 3,8%					12 3,6%
	ΑΝΤΙΚΟΙΝΩΝΙΚΟ	Count % within ΠΟΙΑ ΗΤΑΝ Η ΤΙΜΩΡΙΑ	43 13,6%	1 33,3%	1 100,0%	2 66,7%	4 50,0%	51 15,4%
	ΜΗ ΔΙΑΦΟΡΟΠΟΙΟΥΜΕΝΟ	Count % within ΠΟΙΑ ΗΤΑΝ Η ΤΙΜΩΡΙΑ	4 1,3%				1 12,5%	5 1,5%
Total	Count % within ΠΟΙΑ ΗΤΑΝ Η ΤΙΜΩΡΙΑ	316 100,0%	3 100,0%	1 100,0%	3 100,0%	8 100,0%	331 100,0%	

ΠΙΝΑΚΑΣ 107

ΔΙΑΤΑΡΑΧΗ ΣΥΜΠΕΡΙΦΟΡΑΣ * ΨΥΧΟΛΟΓΙΚΟ ΠΡΟΒΛΗΜΑ Crosstabulation

			ΨΥΧΟΛΟΓΙΚΟ ΠΡΟΒΛΗΜΑ			Total
			ΟΧΙ	ΙΣΩΣ ΕΧΕΙ	ΣΙΓΟΥΡΑ ΕΧΕΙ	
ΔΙΑΤΑΡΑΧΗ ΣΥΜΠΕΡΙΦΟΡΑΣ	ΦΥΣΙΟΛΟΓΙΚΟ	Count % within ΨΥΧΟΛΟΓΙΚΟ ΠΡΟΒΛΗΜΑ	247 84,0%	18 46,2%	1 100,0%	266 79,6%
	ΝΕΥΡΩΤΙΚΟ	Count % within ΨΥΧΟΛΟΓΙΚΟ ΠΡΟΒΛΗΜΑ	8 2,7%	4 10,3%		12 3,6%
	ΑΝΤΙΚΟΙΝΩΝΙΚΟ	Count % within ΨΥΧΟΛΟΓΙΚΟ ΠΡΟΒΛΗΜΑ	36 12,2%	15 38,5%		51 15,3%
	ΜΗ ΔΙΑΦΟΡΟΠΟΙΟΥΜΕΝΟ	Count % within ΨΥΧΟΛΟΓΙΚΟ ΠΡΟΒΛΗΜΑ	3 1,0%	2 5,1%		5 1,5%
Total	Count % within ΨΥΧΟΛΟΓΙΚΟ ΠΡΟΒΛΗΜΑ	294 100,0%	39 100,0%	1 100,0%	334 100,0%	

ΠΙΝΑΚΑΣ 108

Έλεγχος υποθέσεων για ΕΠΙΘΕΤΙΚΗ ΣΥΜΠΕΡΙΦΟΡΑ

H₀: Οι συχνότητες δεν διαφέρουν

Η **H₀** απορρίπτεται όταν $p\text{-value} < 0,05$

ΔΗΜΟΓΡΑΦΙΚΑ

Chi-Square Tests			
	ΤΙΜΗ Χ ²	ΒΑΘΜΟΙ ΕΛΕΥΘ.	P-VALUE
ΗΛΙΚΙΑ	32,842(a)	25	0,135
ΦΥΛΟ	8,971(a)	5	0,110
ΠΟΛΗ/ΧΩΡΙΟ	9,134(a)	53	0,104
ΤΑΞΗ	22,475(a)	20	0,315
ΕΧΕΙΣ ΑΔΕΛΦΙΑ	3,996(a)	5	0,550
ΠΟΣΑ ΑΓΟΡΙΑ	16,285(a)	25	0,906
ΠΟΣΑ ΚΟΡΙΤΣΑ	15,872(a)	25	0,919
ΠΟΣΑ ΑΓΟΡΙΑ ΜΕΓΑΛΥΤΕΡΑ	20,577(a)	25	0,716
ΠΟΣΑ ΚΟΡΙΤΣΙΑ ΜΕΓΑΛΥΤΕΡΑ	15,379(a)	15	0,424
ΕΧΕΙΣ ΑΔΕΛΦΙΑ ΑΠΟ ΑΛΛΟ ΠΑΤΕΡΑ Ή ΜΗΤΕΡΑ	22,366(a)	5	0,000
ΕΠΑΓΓΕΛΜΑ ΠΑΤΕΡΑ	36,078(a)	40	0,647
ΕΠΑΓΓΕΛΜΑ ΜΗΤΕΡΑΣ	25,915(a)	30	0,679
ΠΟΣΑ ΑΤΟΜΑ ΖΟΥΝ ΣΤΟ ΣΠΙΤΙ	36,139(a)	40	0,645
ΩΡΕΣ ΣΤΗΝ ΤΗΛΕΟΡΑΣΗ	16,452(a)	10	0,087
ΔΙΑΣΤΗΜΑΤΑ ΗΜΕΡΑΣ	18,363(a)	20	0,564
ΩΡΕΣ ΜΕΛΕΤΗΣ	31,988(a)	30	0,368
ΕΛΕΥΘΕΡΟΣ ΧΡΟΝΟΣ	37,163(a)	45	0,791
ΒΑΘΜΟΣ	53,061(a)	20	0,000
ΕΠΑΝΑΛΗΨΗ ΤΑΞΗΣ	19,477(a)	5	0,002
ΕΠΑΓΓΕΛΜΑ ΣΤΟ ΜΕΛΛΟΝ	35,178(a)	40	0,687

ΠΙΝΑΚΑΣ 109α

ΘΕΜΑΤΑ ΣΥΜΠΕΡΙΦΟΡΑΣ

Chi-Square Tests			
	ΤΙΜΗ Χ ²	ΒΑΘΜΟΙ ΕΛΕΥΘ.	P-VALUE
ΔΙΑΦΩΝΙΕΣ ΑΛΛΑ ΠΑΙΔΙΑ	37,708(a)	20	0,010
ΑΣΚΗΣΗ ΒΙΑΣ ΑΠΟ ΓΟΝΕΙΣ	13,816(a)	5	0,017
ΑΣΚΗΣΗ ΒΙΑΣ ΤΟΝ ΤΕΛΕΥΤΑΙΟ ΜΗΝΑ	33,028(a)	15	0,005
ΤΙΜΩΡΙΑ	3,541(a)	5	0,617
ΛΟΓΟΣ ΤΙΜΩΡΙΑΣ	20,289(a)	20	0,440
ΜΟΡΦΗ ΤΙΜΩΡΙΑΣ	18,815(a)	28	0,904

ΠΙΝΑΚΑΣ 109β**ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΟΙ**

Chi-Square Tests			
	ΤΙΜΗ Χ ²	ΒΑΘΜΟΙ ΕΛΕΥΘ.	P-VALUE
ΤΙΜΩΡΙΑ	7,460(a)	5	0,189
ΛΟΓΟΣ ΤΙΜΩΡΙΑΣ	10,440(a)	9	0,316
ΜΟΡΦΗ ΤΙΜΩΡΙΑΣ	15,300(a)	12	0,225
ΨΥΧΟΛΟΓΙΚΟ ΠΡΟΒΛΗΜΑ	11,466(a)	10	0,322
ΠΟΣΟ ΚΑΛΑ ΓΝΩΡΙΖΕΤΕ ΤΟ ΠΑΙΔΙ	18,684(a)	10	0,045

ΠΙΝΑΚΑΣ 109γ

Crosstabs

Case Processing Summary

	Cases					
	Valid		Missing		Total	
	N	Percent	N	Percent	N	Percent
ΕΠΙΘΕΤΙΚΗ ΣΥΜΠΕΡΙΦΟΡΑ * ΦΥΛΟ	189	94,0%	12	6,0%	201	100,0%
ΕΠΙΘΕΤΙΚΗ ΣΥΜΠΕΡΙΦΟΡΑ * ΠΟΛΗ / ΧΩΡΙΟ	200	99,5%	1	,5%	201	100,0%
ΕΠΙΘΕΤΙΚΗ ΣΥΜΠΕΡΙΦΟΡΑ * ΕΧΕΙΣ ΑΔΕΛΦΙΑ ΠΟΥ ΕΙΝΑΙ ΑΠΟ ΑΛΛΟ ΠΑΤΕΡΑ Ή ΜΗΤΕΡΑ;	194	96,5%	7	3,5%	201	100,0%
ΕΠΙΘΕΤΙΚΗ ΣΥΜΠΕΡΙΦΟΡΑ * ΒΑΘΜΟΣ	193	96,0%	8	4,0%	201	100,0%
ΕΠΙΘΕΤΙΚΗ ΣΥΜΠΕΡΙΦΟΡΑ * ΜΕΤΕΞΕΤΑΣΤΕΟΙ	197	98,0%	4	2,0%	201	100,0%
ΕΠΙΘΕΤΙΚΗ ΣΥΜΠΕΡΙΦΟΡΑ * ΔΙΑΦΩΝΙΕΣ ΜΕ ΑΛΛΑ ΠΑΙΔΙΑ	178	88,6%	23	11,4%	201	100,0%
ΕΠΙΘΕΤΙΚΗ ΣΥΜΠΕΡΙΦΟΡΑ * ΑΣΚΗΣΗ ΒΙΑΣ ΑΠΟ ΤΟΥΣ ΓΟΝΕΙΣ	193	96,0%	8	4,0%	201	100,0%
ΕΠΙΘΕΤΙΚΗ ΣΥΜΠΕΡΙΦΟΡΑ * ΣΥΧΝΟΤΗΤΑ ΑΚΗΣΗΣ ΒΙΑΣ ΑΠΟ ΤΟΥΣ ΓΟΝΕΙΣ	184	91,5%	17	8,5%	201	100,0%
ΕΠΙΘΕΤΙΚΗ ΣΥΜΠΕΡΙΦΟΡΑ * ΠΟΣΟ ΚΑΛΑ ΓΝΩΡΙΖΕΤΕ ΤΟ ΠΑΙΔΙ	200	99,5%	1	,5%	201	100,0%

ΠΙΝΑΚΑΣ 110

ΕΠΙΘΕΤΙΚΗ ΣΥΜΠΕΡΙΦΟΡΑ * ΦΥΛΟ Crosstabulation

			ΦΥΛΟ		Total
			ΑΓΟΡΙ	ΚΟΡΙΤΣΙ	
ΕΠΙΘΕΤΙΚΗ ΣΥΜΠΕΡΙΦΟΡΑ	ΠΟΛΥ ΧΑΜΗΛΟ	Count	2		2
		% within ΦΥΛΟ	2,2%		1,1%
	ΧΑΜΗΛΟ	Count	4	12	16
		% within ΦΥΛΟ	4,5%	12,0%	8,5%
	ΛΙΓΟ ΧΑΜΗΛΟ	Count	13	13	26
		% within ΦΥΛΟ	14,6%	13,0%	13,8%
	ΜΕΣΟ	Count	52	59	111
	% within ΦΥΛΟ	58,4%	59,0%	58,7%	
	ΛΙΓΟ ΥΨΗΛΟ	Count	7	11	18
	% within ΦΥΛΟ	7,9%	11,0%	9,5%	
	ΥΨΗΛΟ	Count	11	5	16
	% within ΦΥΛΟ	12,4%	5,0%	8,5%	
Total	Count	89	100	189	
	% within ΦΥΛΟ	100,0%	100,0%	100,0%	

ΠΙΝΑΚΑΣ 111

ΕΠΙΘΕΤΙΚΗ ΣΥΜΠΕΡΙΦΟΡΑ * ΠΟΛΗ / ΧΩΡΙΟ Crosstabulation

			ΠΟΛΗ / ΧΩΡΙΟ		Total
			ΠΟΛΗ	ΧΩΡΙΟ	
ΕΠΙΘΕΤΙΚΗ ΣΥΜΠΕΡΙΦΟΡΑ	ΠΟΛΥ ΧΑΜΗΛΟ	Count	1	1	2
		% within ΠΟΛΗ / ΧΩΡΙΟ	,8%	1,3%	1,0%
	ΧΑΜΗΛΟ	Count	14	2	16
		% within ΠΟΛΗ / ΧΩΡΙΟ	11,4%	2,6%	8,0%
	ΛΙΓΟ ΧΑΜΗΛΟ	Count	19	9	28
		% within ΠΟΛΗ / ΧΩΡΙΟ	15,4%	11,7%	14,0%
	ΜΕΣΟ	Count	71	47	118
	% within ΠΟΛΗ / ΧΩΡΙΟ	57,7%	61,0%	59,0%	
	ΛΙΓΟ ΥΨΗΛΟ	Count	7	11	18
	% within ΠΟΛΗ / ΧΩΡΙΟ	5,7%	14,3%	9,0%	
	ΥΨΗΛΟ	Count	11	7	18
	% within ΠΟΛΗ / ΧΩΡΙΟ	8,9%	9,1%	9,0%	
Total	Count	123	77	200	
	% within ΠΟΛΗ / ΧΩΡΙΟ	100,0%	100,0%	100,0%	

ΠΙΝΑΚΑΣ 112

**ΕΠΙΘΕΤΙΚΗ ΣΥΜΠΕΡΙΦΟΡΑ * ΕΧΕΙΣ ΑΔΕΛΦΙΑ ΠΟΥ ΕΙΝΑΙ ΑΠΟ ΑΛΛΟ ΠΑΤΕΡΑ Ή ΜΗΤΕΡΑ;
Crosstabulation**

		ΕΧΕΙΣ ΑΔΕΛΦΙΑ ΠΟΥ ΕΙΝΑΙ ΑΠΟ ΑΛΛΟ ΠΑΤΕΡΑ Ή ΜΗΤΕΡΑ;		Total	
		ΝΑΙ	ΟΧΙ		
ΕΠΙΘΕΤΙΚΗ ΣΥΜΠΕΡΙΦΟΡΑ	ΠΟΛΥ ΧΑΜΗΛΟ	Count % within ΕΧΕΙΣ ΑΔΕΛΦΙΑ ΠΟΥ ΕΙΝΑΙ ΑΠΟ ΑΛΛΟ ΠΑΤΕΡΑ Ή ΜΗΤΕΡΑ;	1 16,7%	1 ,5%	2 1,0%
	ΧΑΜΗΛΟ	Count % within ΕΧΕΙΣ ΑΔΕΛΦΙΑ ΠΟΥ ΕΙΝΑΙ ΑΠΟ ΑΛΛΟ ΠΑΤΕΡΑ Ή ΜΗΤΕΡΑ;	1 16,7%	15 8,0%	16 8,2%
	ΛΙΓΟ ΧΑΜΗΛΟ	Count % within ΕΧΕΙΣ ΑΔΕΛΦΙΑ ΠΟΥ ΕΙΝΑΙ ΑΠΟ ΑΛΛΟ ΠΑΤΕΡΑ Ή ΜΗΤΕΡΑ;		27 14,4%	27 13,9%
	ΜΕΣΟ	Count % within ΕΧΕΙΣ ΑΔΕΛΦΙΑ ΠΟΥ ΕΙΝΑΙ ΑΠΟ ΑΛΛΟ ΠΑΤΕΡΑ Ή ΜΗΤΕΡΑ;	1 16,7%	114 60,6%	115 59,3%
	ΛΙΓΟ ΥΨΗΛΟ	Count % within ΕΧΕΙΣ ΑΔΕΛΦΙΑ ΠΟΥ ΕΙΝΑΙ ΑΠΟ ΑΛΛΟ ΠΑΤΕΡΑ Ή ΜΗΤΕΡΑ;	1 16,7%	15 8,0%	16 8,2%
	ΥΨΗΛΟ	Count % within ΕΧΕΙΣ ΑΔΕΛΦΙΑ ΠΟΥ ΕΙΝΑΙ ΑΠΟ ΑΛΛΟ ΠΑΤΕΡΑ Ή ΜΗΤΕΡΑ;	2 33,3%	16 8,5%	18 9,3%
	Total	Count % within ΕΧΕΙΣ ΑΔΕΛΦΙΑ ΠΟΥ ΕΙΝΑΙ ΑΠΟ ΑΛΛΟ ΠΑΤΕΡΑ Ή ΜΗΤΕΡΑ;	6 100,0%	188 100,0%	194 100,0%

ΠΙΝΑΚΑΣ 113

ΕΠΙΘΕΤΙΚΗ ΣΥΜΠΕΡΙΦΟΡΑ * ΒΑΘΜΟΣ Crosstabulation

			ΒΑΘΜΟΣ					Total
			18-20 Α	16-17,9 Β	14-15,9 Γ	12-13,9	12	
ΕΠΙΘΕΤΙΚΗ ΣΥΜΠΕΡΙΦΟΡΑ	ΠΟΛΥ ΧΑΜΗΛΟ	Count			1			1
		% within ΒΑΘΜΟΣ			16,7%			,5%
	ΧΑΜΗΛΟ	Count	16					16
		% within ΒΑΘΜΟΣ	10,5%					8,3%
	ΛΙΓΟ ΧΑΜΗΛΟ	Count	23	3	1	1		28
		% within ΒΑΘΜΟΣ	15,0%	11,5%	16,7%	14,3%		14,5%
	ΜΕΣΟ	Count	90	18		5	1	114
		% within ΒΑΘΜΟΣ	58,8%	69,2%		71,4%	100,0%	59,1%
	ΛΙΓΟ ΥΨΗΛΟ	Count	12	2	3	1		18
		% within ΒΑΘΜΟΣ	7,8%	7,7%	50,0%	14,3%		9,3%
	ΥΨΗΛΟ	Count	12	3	1			16
		% within ΒΑΘΜΟΣ	7,8%	11,5%	16,7%			8,3%
Total	Count	153	26	6	7	1	193	
	% within ΒΑΘΜΟΣ	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	

ΠΙΝΑΚΑΣ 114

ΕΠΙΘΕΤΙΚΗ ΣΥΜΠΕΡΙΦΟΡΑ * ΜΕΤΕΞΕΤΑΣΤΕΟΙ Crosstabulation

			ΜΕΤΕΞΕΤΑΣΤΕΟΙ		Total
			ΝΑΙ	ΟΧΙ	
ΕΠΙΘΕΤΙΚΗ ΣΥΜΠΕΡΙΦΟΡΑ	ΠΟΛΥ ΧΑΜΗΛΟ	Count % within ΜΕΤΕΞΕΤΑΣΤΕΟΙ	2 9,1%		2 1,0%
	ΧΑΜΗΛΟ	Count % within ΜΕΤΕΞΕΤΑΣΤΕΟΙ		16 9,1%	16 8,1%
	ΛΙΓΟ ΧΑΜΗΛΟ	Count % within ΜΕΤΕΞΕΤΑΣΤΕΟΙ	3 13,6%	25 14,3%	28 14,2%
	ΜΕΣΟ	Count % within ΜΕΤΕΞΕΤΑΣΤΕΟΙ	15 68,2%	100 57,1%	115 58,4%
	ΛΙΓΟ ΥΨΗΛΟ	Count % within ΜΕΤΕΞΕΤΑΣΤΕΟΙ	1 4,5%	17 9,7%	18 9,1%
	ΥΨΗΛΟ	Count % within ΜΕΤΕΞΕΤΑΣΤΕΟΙ	1 4,5%	17 9,7%	18 9,1%
	Total	Count % within ΜΕΤΕΞΕΤΑΣΤΕΟΙ	22 100,0%	175 100,0%	197 100,0%

ΠΙΝΑΚΑΣ 115

ΕΠΙΘΕΤΙΚΗ ΣΥΜΠΕΡΙΦΟΡΑ * ΔΙΑΦΩΝΙΕΣ ΜΕ ΑΛΛΑ ΠΑΙΔΙΑ Crosstabulation

			ΔΙΑΦΩΝΙΕΣ ΜΕ ΑΛΛΑ ΠΑΙΔΙΑ					Total
			ΔΕΝ ΤΣΑΚΩΝΟΜΑΙ ΠΟΤΕ	ΔΕΝ ΤΟΥΣ ΜΙΛΩ	ΚΛΑΙΩ / ΒΑΖΩ ΤΙΣ ΦΩΝΕΣ	ΤΟΥΣ ΔΕΡΝΩ ΕΓΩ	ΣΥΖΗΤΩ / ΣΥΜΦΙΛΙΩ ΝΟΜΑΙ	
ΕΠΙΘΕΤΙΚΗ ΣΥΜΠΕΡΙΦΟΡΑ	ΠΟΛΥ ΧΑΜΗΛΟ	Count % within ΔΙΑΦΩΝΙΕΣ ΜΕ ΑΛΛΑ ΠΑΙΔΙΑ	2 4,0%					2 1,1%
	ΧΑΜΗΛΟ	Count % within ΔΙΑΦΩΝΙΕΣ ΜΕ ΑΛΛΑ ΠΑΙΔΙΑ	9 18,0%	4 7,8%		1 2,5%	2 16,7%	16 9,0%
	ΛΙΓΟ ΧΑΜΗΛΟ	Count % within ΔΙΑΦΩΝΙΕΣ ΜΕ ΑΛΛΑ ΠΑΙΔΙΑ	5 10,0%	7 13,7%	2 8,0%	8 20,0%	3 25,0%	25 14,0%
	ΜΕΣΟ	Count % within ΔΙΑΦΩΝΙΕΣ ΜΕ ΑΛΛΑ ΠΑΙΔΙΑ	26 52,0%	35 68,6%	18 72,0%	21 52,5%	5 41,7%	105 59,0%
	ΛΙΓΟ ΥΨΗΛΟ	Count % within ΔΙΑΦΩΝΙΕΣ ΜΕ ΑΛΛΑ ΠΑΙΔΙΑ	5 10,0%	2 3,9%	4 16,0%	1 2,5%	2 16,7%	14 7,9%
	ΥΨΗΛΟ	Count % within ΔΙΑΦΩΝΙΕΣ ΜΕ ΑΛΛΑ ΠΑΙΔΙΑ	3 6,0%	3 5,9%	1 4,0%	9 22,5%		16 9,0%
	Total	Count % within ΔΙΑΦΩΝΙΕΣ ΜΕ ΑΛΛΑ ΠΑΙΔΙΑ	50 100,0%	51 100,0%	25 100,0%	40 100,0%	12 100,0%	178 100,0%

ΠΙΝΑΚΑΣ 116

ΕΠΙΘΕΤΙΚΗ ΣΥΜΠΕΡΙΦΟΡΑ * ΑΣΚΗΣΗ ΒΙΑΣ ΑΠΟ ΤΟΥΣ ΓΟΝΕΙΣ Crosstabulation

			ΑΣΚΗΣΗ ΒΙΑΣ ΑΠΟ ΤΟΥΣ ΓΟΝΕΙΣ		Total
			ΝΑΙ	ΟΧΙ	
ΕΠΙΘΕΤΙΚΗ ΣΥΜΠΕΡΙΦΟΡΑ	ΠΟΛΥ ΧΑΜΗΛΟ	Count % within ΑΣΚΗΣΗ ΒΙΑΣ ΑΠΟ ΤΟΥΣ ΓΟΝΕΙΣ	1 2,0%	1 ,7%	2 1,0%
	ΧΑΜΗΛΟ	Count % within ΑΣΚΗΣΗ ΒΙΑΣ ΑΠΟ ΤΟΥΣ ΓΟΝΕΙΣ	1 2,0%	15 10,5%	16 8,3%
	ΛΙΓΟ ΧΑΜΗΛΟ	Count % within ΑΣΚΗΣΗ ΒΙΑΣ ΑΠΟ ΤΟΥΣ ΓΟΝΕΙΣ	4 8,0%	23 16,1%	27 14,0%
	ΜΕΣΟ	Count % within ΑΣΚΗΣΗ ΒΙΑΣ ΑΠΟ ΤΟΥΣ ΓΟΝΕΙΣ	30 60,0%	84 58,7%	114 59,1%
	ΛΙΓΟ ΥΨΗΛΟ	Count % within ΑΣΚΗΣΗ ΒΙΑΣ ΑΠΟ ΤΟΥΣ ΓΟΝΕΙΣ	10 20,0%	8 5,6%	18 9,3%
	ΥΨΗΛΟ	Count % within ΑΣΚΗΣΗ ΒΙΑΣ ΑΠΟ ΤΟΥΣ ΓΟΝΕΙΣ	4 8,0%	12 8,4%	16 8,3%
	Total	Count % within ΑΣΚΗΣΗ ΒΙΑΣ ΑΠΟ ΤΟΥΣ ΓΟΝΕΙΣ	50 100,0%	143 100,0%	193 100,0%

ΠΙΝΑΚΑΣ 117

ΕΠΙΘΕΤΙΚΗ ΣΥΜΠΕΡΙΦΟΡΑ * ΣΥΧΝΟΤΗΤΑ ΑΚΗΣΗΣ ΒΙΑΣ ΑΠΟ ΤΟΥΣ ΓΟΝΕΙΣ Crosstabulation

			ΣΥΧΝΟΤΗΤΑ ΑΚΗΣΗΣ ΒΙΑΣ ΑΠΟ ΤΟΥΣ ΓΟΝΕΙΣ				Total
			ΚΑΘΟΛΟΥ	ΜΙΑ ΦΟΡΑ	2-3 ΦΟΡΕΣ	ΠΟΛΛΕΣ ΦΟΡΕΣ	
ΕΠΙΘΕΤΙΚΗ ΣΥΜΠΕΡΙΦΟΡΑ	ΠΟΛΥ ΧΑΜΗΛΟ	Count % within ΣΥΧΝΟΤΗΤΑ ΑΚΗΣΗΣ ΒΙΑΣ ΑΠΟ ΤΟΥΣ ΓΟΝΕΙΣ	1 ,7%			1 16,7%	2 1,1%
	ΧΑΜΗΛΟ	Count % within ΣΥΧΝΟΤΗΤΑ ΑΚΗΣΗΣ ΒΙΑΣ ΑΠΟ ΤΟΥΣ ΓΟΝΕΙΣ	14 10,0%		1 7,7%		15 8,2%
	ΛΙΓΟ ΧΑΜΗΛΟ	Count % within ΣΥΧΝΟΤΗΤΑ ΑΚΗΣΗΣ ΒΙΑΣ ΑΠΟ ΤΟΥΣ ΓΟΝΕΙΣ	22 15,7%	1 4,0%	1 7,7%	1 16,7%	25 13,6%
	ΜΕΣΟ	Count % within ΣΥΧΝΟΤΗΤΑ ΑΚΗΣΗΣ ΒΙΑΣ ΑΠΟ ΤΟΥΣ ΓΟΝΕΙΣ	76 54,3%	18 72,0%	10 76,9%	4 66,7%	108 58,7%
	ΛΙΓΟ ΥΨΗΛΟ	Count % within ΣΥΧΝΟΤΗΤΑ ΑΚΗΣΗΣ ΒΙΑΣ ΑΠΟ ΤΟΥΣ ΓΟΝΕΙΣ	11 7,9%	6 24,0%	1 7,7%		18 9,8%
	ΥΨΗΛΟ	Count % within ΣΥΧΝΟΤΗΤΑ ΑΚΗΣΗΣ ΒΙΑΣ ΑΠΟ ΤΟΥΣ ΓΟΝΕΙΣ	16 11,4%				16 8,7%
	Total	Count % within ΣΥΧΝΟΤΗΤΑ ΑΚΗΣΗΣ ΒΙΑΣ ΑΠΟ ΤΟΥΣ ΓΟΝΕΙΣ	140 100,0%	25 100,0%	13 100,0%	6 100,0%	184 100,0%

ΠΙΝΑΚΑΣ 118

ΕΠΙΘΕΤΙΚΗ ΣΥΜΠΕΡΙΦΟΡΑ * ΠΟΣΟ ΚΑΛΑ ΓΝΩΡΙΖΕΤΕ ΤΟ ΠΑΙΔΙ Crosstabulation

			ΠΟΣΟ ΚΑΛΑ ΓΝΩΡΙΖΕΤΕ ΤΟ ΠΑΙΔΙ			Total
			ΟΧΙ ΤΟΣΟ ΚΑΛΑ	ΣΧΕΤΙΚΑ ΚΑΛΑ	ΠΟΛΥ ΚΑΛΑ	
ΕΠΙΘΕΤΙΚΗ ΣΥΜΠΕΡΙΦΟΡΑ	ΠΟΛΥ ΧΑΜΗΛΟ	Count % within ΠΟΣΟ ΚΑΛΑ ΓΝΩΡΙΖΕΤΕ ΤΟ ΠΑΙΔΙ	1 4,2%	1 ,9%		2 1,0%
	ΧΑΜΗΛΟ	Count % within ΠΟΣΟ ΚΑΛΑ ΓΝΩΡΙΖΕΤΕ ΤΟ ΠΑΙΔΙ		7 6,5%	9 13,2%	16 8,0%
	ΛΙΓΟ ΧΑΜΗΛΟ	Count % within ΠΟΣΟ ΚΑΛΑ ΓΝΩΡΙΖΕΤΕ ΤΟ ΠΑΙΔΙ	4 16,7%	13 12,0%	11 16,2%	28 14,0%
	ΜΕΣΟ	Count % within ΠΟΣΟ ΚΑΛΑ ΓΝΩΡΙΖΕΤΕ ΤΟ ΠΑΙΔΙ	14 58,3%	71 65,7%	33 48,5%	118 59,0%
	ΛΙΓΟ ΥΨΗΛΟ	Count % within ΠΟΣΟ ΚΑΛΑ ΓΝΩΡΙΖΕΤΕ ΤΟ ΠΑΙΔΙ	4 16,7%	10 9,3%	4 5,9%	18 9,0%
	ΥΨΗΛΟ	Count % within ΠΟΣΟ ΚΑΛΑ ΓΝΩΡΙΖΕΤΕ ΤΟ ΠΑΙΔΙ	1 4,2%	6 5,6%	11 16,2%	18 9,0%
	Total	Count % within ΠΟΣΟ ΚΑΛΑ ΓΝΩΡΙΖΕΤΕ ΤΟ ΠΑΙΔΙ	24 100,0%	108 100,0%	68 100,0%	200 100,0%

ΠΙΝΑΚΑΣ 119

Έλεγχος υποθέσεων για ΣΩΜΑΤΙΚΗ ΕΠΙΘΕΤΙΚΟΤΗΤΑ

H₀: Οι συχνότητες δεν διαφέρουν

H₁ H₀ απορρίπτεται όταν $p\text{-value} < 0,05$

ΔΗΜΟΓΡΑΦΙΚΑ

Chi-Square Tests			
	ΤΙΜΗ χ^2	ΒΑΘΜΟΙ ΕΛΕΥΘ.	P-VALUE
ΗΛΙΚΙΑ	49,063(a)	30	0,015
ΦΥΛΟ	4,826(a)	6	0,566
ΠΟΛΗ/ΧΩΡΙΟ	6,253(a)	6	0,396
ΤΑΞΗ	46,734(a)	24	0,004
ΕΧΕΙΣ ΑΔΕΛΦΙΑ	7,096(a)	6	0,312
ΠΟΣΑ ΑΓΟΡΙΑ	37,752(a)	30	0,156
ΠΟΣΑ ΚΟΡΙΤΣΑ	19,303(a)	30	0,933
ΠΟΣΑ ΑΓΟΡΙΑ ΜΕΓΑΛΥΤΕΡΑ	20,907(a)	30	0,891

ΠΟΣΑ ΚΟΡΙΤΣΙΑ ΜΕΓΑΛΥΤΕΡΑ	24,012(a)	18	0,155
ΕΧΕΙΣ ΑΔΕΛΦΙΑ ΑΠΟ ΑΛΛΟ ΠΑΤΕΡΑ Ή ΜΗΤΕΡΑ	76,158(a)	6	0,000
ΕΠΑΓΓΕΛΜΑ ΠΑΤΕΡΑ	38,726(a)	48	0,828
ΕΠΑΓΓΕΛΜΑ ΜΗΤΕΡΑΣ	67,923(a)	36	0,001
ΠΟΣΑ ΑΤΟΜΑ ΖΟΥΝ ΣΤΟ ΣΠΙΤΙ	40,949(a)	48	0,755
ΩΡΕΣ ΣΤΗΝ ΤΗΛΕΟΡΑΣΗ	13,765(a)	12	0,316
ΔΙΑΣΤΗΜΑΤΑ ΗΜΕΡΑΣ	12,927(a)	20	0,880
ΩΡΕΣ ΜΕΛΕΤΗΣ	35,769(a)	36	0,479
ΕΛΕΥΘΕΡΟΣ ΧΡΟΝΟΣ	52,599(a)	54	0,530
ΒΑΘΜΟΣ	35,534(a)	24	0,061
ΕΠΑΝΑΛΗΨΗ ΤΑΞΗΣ	20,113(a)	6	0,003
ΕΠΑΓΓΕΛΜΑ ΣΤΟ ΜΕΛΛΟΝ	60,230(a)	48	0,111

ΠΙΝΑΚΑΣ 120α

ΘΕΜΑΤΑ ΣΥΜΠΕΡΙΦΟΡΑΣ

Chi-Square Tests			
	ΤΙΜΗ Χ²	ΒΑΘΜΟΙ ΕΛΕΥΘ.	P-VALUE
ΔΙΑΦΩΝΙΕΣ ΑΛΛΑ ΠΑΙΔΙΑ	26,706(a)	240	0,318
ΑΣΚΗΣΗ ΒΙΑΣ ΑΠΟ ΓΟΝΕΙΣ	5,493(a)	6	0,482
ΑΣΚΗΣΗ ΒΙΑΣ ΤΟΝ ΤΕΛΕΥΤΑΙΟ ΜΗΝΑ	32,968(a)	18	0,017
ΤΙΜΩΡΙΑ	6,587(a)	6	0,361
ΛΟΓΟΣ ΤΙΜΩΡΙΑΣ	26,442(a)	16	0,048
ΜΟΡΦΗ ΤΙΜΩΡΙΑΣ	34,621(a)	28	0,181

ΠΙΝΑΚΑΣ 120β

ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΟΙ

Chi-Square Tests			
	ΤΙΜΗ Χ²	ΒΑΘΜΟΙ ΕΛΕΥΘ.	P-VALUE
ΤΙΜΩΡΙΑ	6,174(a)	6	0,653
ΛΟΓΟΣ ΤΙΜΩΡΙΑΣ	18,839(a)	12	0,092
ΜΟΡΦΗ ΤΙΜΩΡΙΑΣ	19,839(a)	16	0,228

ΨΥΧΟΛΟΓΙΚΟ ΠΡΟΒΛΗΜΑ	7,042(a)	12	0,855
ΠΟΣΟ ΚΑΛΑ ΓΝΩΡΙΖΕΤΕ ΤΟ ΠΑΙΔΙ	10,697(a)	12	0,555

ΠΙΝΑΚΑΣ 120γ

Crosstabs

Case Processing Summary

	Cases					
	Valid		Missing		Total	
	N	Percent	N	Percent	N	Percent
ΣΩΜΑΤΙΚΗ ΕΠΙΘΕΤΙΚΟΤΗΤΑ * ΗΛΙΚΙΑ	172	85,6%	29	14,4%	201	100,0%
ΣΩΜΑΤΙΚΗ ΕΠΙΘΕΤΙΚΟΤΗΤΑ * ΦΥΛΟ	173	86,1%	28	13,9%	201	100,0%
ΣΩΜΑΤΙΚΗ ΕΠΙΘΕΤΙΚΟΤΗΤΑ * ΠΟΛΗ / ΧΩΡΙΟ	173	86,1%	28	13,9%	201	100,0%
ΣΩΜΑΤΙΚΗ ΕΠΙΘΕΤΙΚΟΤΗΤΑ * ΤΑΞΗ	173	86,1%	28	13,9%	201	100,0%
ΣΩΜΑΤΙΚΗ ΕΠΙΘΕΤΙΚΟΤΗΤΑ * ΕΧΕΙΣ ΑΔΕΛΦΙΑ ΠΟΥ ΕΙΝΑΙ ΑΠΟ ΑΛΛΟ ΠΑΤΕΡΑ Ή ΜΗΤΕΡΑ;	166	82,6%	35	17,4%	201	100,0%
ΣΩΜΑΤΙΚΗ ΕΠΙΘΕΤΙΚΟΤΗΤΑ * ΕΠΑΓΓΕΛΜΑ ΜΗΤΕΡΑΣ	171	85,1%	30	14,9%	201	100,0%
ΣΩΜΑΤΙΚΗ ΕΠΙΘΕΤΙΚΟΤΗΤΑ * ΒΑΘΜΟΣ	166	82,6%	35	17,4%	201	100,0%
ΣΩΜΑΤΙΚΗ ΕΠΙΘΕΤΙΚΟΤΗΤΑ * ΜΕΤΕΞΕΤΑΣΤΕΟΙ	169	84,1%	32	15,9%	201	100,0%
ΣΩΜΑΤΙΚΗ ΕΠΙΘΕΤΙΚΟΤΗΤΑ * ΣΥΧΝΟΤΗΤΑ ΑΚΗΣΗΣ ΒΙΑΣ ΑΠΟ ΤΟΥΣ ΓΟΝΕΙΣ	157	78,1%	44	21,9%	201	100,0%
ΣΩΜΑΤΙΚΗ ΕΠΙΘΕΤΙΚΟΤΗΤΑ * ΛΟΓΟΣ ΠΟΥ ΠΡΟΚΑΛΕΣΕ ΤΗΝ ΤΙΜΩΡΙΑ ΑΠΟ ΤΟ ΔΑΣΚΑΛΟ	22	10,9%	179	89,1%	201	100,0%

ΠΙΝΑΚΑΣ 121

ΣΩΜΑΤΙΚΗ ΕΠΙΘΕΤΙΚΟΤΗΤΑ * ΗΛΙΚΙΑ Crosstabulation

			ΗΛΙΚΙΑ						Total
			11	12	13	14	15	16	
ΣΩΜΑΤΙΚΗ ΕΠΙΘΕΤΙΚΟΤΗΤΑ	ΠΟΛΥ ΧΑΜΗΛΟ	Count	1		1		1		3
		% within ΗΛΙΚΙΑ	1,6%		7,1%		9,1%		1,7%
	ΧΑΜΗΛΟ	Count	2	1				1	4
		% within ΗΛΙΚΙΑ	3,2%	1,5%				25,0%	2,3%
	ΛΙΓΟ ΧΑΜΗΛΟ	Count	5	12	2		1		20
		% within ΗΛΙΚΙΑ	7,9%	17,6%	14,3%		9,1%		11,6%
	ΜΕΣΟ	Count	42	39	10	4	3		98
		% within ΗΛΙΚΙΑ	66,7%	57,4%	71,4%	33,3%	27,3%		57,0%
	ΛΙΓΟ ΥΨΗΛΟ	Count	7	9	1	5	3	2	27
	% within ΗΛΙΚΙΑ	11,1%	13,2%	7,1%	41,7%	27,3%	50,0%		15,7%
	HIGH	Count	5	7		3	3	1	19
	% within ΗΛΙΚΙΑ	7,9%	10,3%		25,0%	27,3%	25,0%		11,0%
	ΠΟΛΥ ΥΨΗΛΟ	Count	1						1
	% within ΗΛΙΚΙΑ	1,6%							,6%
Total	Count	63	68	14	12	11	4	172	
	% within ΗΛΙΚΙΑ	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	

ΠΙΝΑΚΑΣ 122

ΣΩΜΑΤΙΚΗ ΕΠΙΘΕΤΙΚΟΤΗΤΑ * ΦΥΛΟ Crosstabulation

			ΦΥΛΟ		Total
			ΑΓΟΡΙ	ΚΟΡΙΤΣΙ	
ΣΩΜΑΤΙΚΗ ΕΠΙΘΕΤΙΚΟΤΗΤΑ	ΠΟΛΥ ΧΑΜΗΛΟ	Count	2	1	3
		% within ΦΥΛΟ	2,7%	1,0%	1,7%
	ΧΑΜΗΛΟ	Count	3	1	4
		% within ΦΥΛΟ	4,1%	1,0%	2,3%
	ΛΙΓΟ ΧΑΜΗΛΟ	Count	10	10	20
		% within ΦΥΛΟ	13,7%	10,0%	11,6%
	ΜΕΣΟ	Count	42	57	99
		% within ΦΥΛΟ	57,5%	57,0%	57,2%
ΛΙΓΟ ΥΨΗΛΟ	Count	9	18	27	
	% within ΦΥΛΟ	12,3%	18,0%	15,6%	
HIGH	Count	7	12	19	
	% within ΦΥΛΟ	9,6%	12,0%	11,0%	
ΠΟΛΥ ΥΨΗΛΟ	Count		1	1	
	% within ΦΥΛΟ		1,0%	,6%	
Total	Count	73	100	173	
	% within ΦΥΛΟ	100,0%	100,0%	100,0%	

ΠΙΝΑΚΑΣ 123

ΣΩΜΑΤΙΚΗ ΕΠΙΘΕΤΙΚΟΤΗΤΑ * ΠΟΛΗ / ΧΩΡΙΟ Crosstabulation

			ΠΟΛΗ / ΧΩΡΙΟ		Total
			ΠΟΛΗ	ΧΩΡΙΟ	
ΣΩΜΑΤΙΚΗ ΕΠΙΘΕΤΙΚΟΤΗΤΑ	ΠΟΛΥ ΧΑΜΗΛΟ	Count	2	1	3
		% within ΠΟΛΗ / ΧΩΡΙΟ	1,9%	1,4%	1,7%
	ΧΑΜΗΛΟ	Count	2	2	4
		% within ΠΟΛΗ / ΧΩΡΙΟ	1,9%	2,9%	2,3%
	ΛΙΓΟ ΧΑΜΗΛΟ	Count	16	4	20
		% within ΠΟΛΗ / ΧΩΡΙΟ	15,4%	5,8%	11,6%
	ΜΕΣΟ	Count	60	39	99
		% within ΠΟΛΗ / ΧΩΡΙΟ	57,7%	56,5%	57,2%
ΛΙΓΟ ΥΨΗΛΟ	Count	13	14	27	
	% within ΠΟΛΗ / ΧΩΡΙΟ	12,5%	20,3%	15,6%	
HIGH	Count	10	9	19	
	% within ΠΟΛΗ / ΧΩΡΙΟ	9,6%	13,0%	11,0%	
ΠΟΛΥ ΥΨΗΛΟ	Count	1		1	
	% within ΠΟΛΗ / ΧΩΡΙΟ	1,0%		,6%	
Total	Count	104	69	173	
	% within ΠΟΛΗ / ΧΩΡΙΟ	100,0%	100,0%	100,0%	

ΠΙΝΑΚΑΣ 124

ΣΩΜΑΤΙΚΗ ΕΠΙΘΕΤΙΚΟΤΗΤΑ * ΤΑΞΗ Crosstabulation

			ΤΑΞΗ					Total
			Ε	ΣΤ	Α	Β	Γ	
ΣΩΜΑΤΙΚΗ ΕΠΙΘΕΤΙΚΟΤΗΤΑ	ΠΟΛΥ ΧΑΜΗΛΟ	Count	1	1			1	3
		% within ΤΑΞΗ	1,5%	1,4%			8,3%	1,7%
	ΧΑΜΗΛΟ	Count	2	1		1		4
		% within ΤΑΞΗ	3,1%	1,4%		7,7%		2,3%
	ΛΙΓΟ ΧΑΜΗΛΟ	Count	5	12	2		1	20
		% within ΤΑΞΗ	7,7%	16,7%	18,2%		8,3%	11,6%
	ΜΕΣΟ	Count	44	41	9	4	1	99
		% within ΤΑΞΗ	67,7%	56,9%	81,8%	30,8%	8,3%	57,2%
	ΛΙΓΟ ΥΨΗΛΟ	Count	7	10		6	4	27
	% within ΤΑΞΗ	10,8%	13,9%		46,2%	33,3%	15,6%	
	HIGH	Count	5	7		2	5	19
	% within ΤΑΞΗ	7,7%	9,7%		15,4%	41,7%	11,0%	
	ΠΟΛΥ ΥΨΗΛΟ	Count	1					1
	% within ΤΑΞΗ	1,5%					,6%	
Total	Count	65	72	11	13	12	173	
	% within ΤΑΞΗ	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	

ΠΙΝΑΚΑΣ 125

**ΣΩΜΑΤΙΚΗ ΕΠΙΘΕΤΙΚΟΤΗΤΑ * ΕΧΕΙΣ ΑΔΕΛΦΙΑ ΠΟΥ ΕΙΝΑΙ ΑΠΟ ΑΛΛΟ ΠΑΤΕΡΑ Ή ΜΗΤΕΡΑ;
Crosstabulation**

			ΕΧΕΙΣ ΑΔΕΛΦΙΑ ΠΟΥ ΕΙΝΑΙ ΑΠΟ ΑΛΛΟ ΠΑΤΕΡΑ Ή ΜΗΤΕΡΑ;		Total
			ΝΑΙ	ΟΧΙ	
ΣΩΜΑΤΙΚΗ ΕΠΙΘΕΤΙΚΟΤΗΤΑ	ΠΟΛΥ ΧΑΜΗΛΟ	Count % within ΕΧΕΙΣ ΑΔΕΛΦΙΑ ΠΟΥ ΕΙΝΑΙ ΑΠΟ ΑΛΛΟ ΠΑΤΕΡΑ Ή ΜΗΤΕΡΑ;	2 40,0%	1 ,6%	3 1,8%
	ΧΑΜΗΛΟ	Count % within ΕΧΕΙΣ ΑΔΕΛΦΙΑ ΠΟΥ ΕΙΝΑΙ ΑΠΟ ΑΛΛΟ ΠΑΤΕΡΑ Ή ΜΗΤΕΡΑ;		4 2,5%	4 2,4%
	ΛΙΓΟ ΧΑΜΗΛΟ	Count % within ΕΧΕΙΣ ΑΔΕΛΦΙΑ ΠΟΥ ΕΙΝΑΙ ΑΠΟ ΑΛΛΟ ΠΑΤΕΡΑ Ή ΜΗΤΕΡΑ;		20 12,4%	20 12,0%
	ΜΕΣΟ	Count % within ΕΧΕΙΣ ΑΔΕΛΦΙΑ ΠΟΥ ΕΙΝΑΙ ΑΠΟ ΑΛΛΟ ΠΑΤΕΡΑ Ή ΜΗΤΕΡΑ;	2 40,0%	93 57,8%	95 57,2%
	ΛΙΓΟ ΥΨΗΛΟ	Count % within ΕΧΕΙΣ ΑΔΕΛΦΙΑ ΠΟΥ ΕΙΝΑΙ ΑΠΟ ΑΛΛΟ ΠΑΤΕΡΑ Ή ΜΗΤΕΡΑ;		24 14,9%	24 14,5%
	HIGH	Count % within ΕΧΕΙΣ ΑΔΕΛΦΙΑ ΠΟΥ ΕΙΝΑΙ ΑΠΟ ΑΛΛΟ ΠΑΤΕΡΑ Ή ΜΗΤΕΡΑ;		19 11,8%	19 11,4%
	ΠΟΛΥ ΥΨΗΛΟ	Count % within ΕΧΕΙΣ ΑΔΕΛΦΙΑ ΠΟΥ ΕΙΝΑΙ ΑΠΟ ΑΛΛΟ ΠΑΤΕΡΑ Ή ΜΗΤΕΡΑ;	1 20,0%		1 ,6%
	Total	Count % within ΕΧΕΙΣ ΑΔΕΛΦΙΑ ΠΟΥ ΕΙΝΑΙ ΑΠΟ ΑΛΛΟ ΠΑΤΕΡΑ Ή ΜΗΤΕΡΑ;	5 100,0%	161 100,0%	166 100,0%

ΠΙΝΑΚΑΣ 126

ΣΩΜΑΤΙΚΗ ΕΠΙΘΕΤΙΚΟΤΗΤΑ * ΕΠΑΓΓΕΛΜΑ ΜΗΤΕΡΑΣ Crosstabulation

			ΕΠΑΓΓΕΛΜΑ ΜΗΤΕΡΑΣ					Total		
			ΔΗΜΟΣΙΟΙ ΥΠΑΛΛΗΛΟΙ	ΙΔΙΩΤΙΚΟΙ ΥΠΑΛΛΗΛΟΙ	ΕΚΠΑΙΔΕ ΥΤΙΚΟΙ	ΕΠΙΣΤΗΜΟ ΝΕΣ/ΔΙΕΥΘ. ΣΤΕΛΕΧΗ	ΕΛΕΥΘΕΡΟΙ ΕΠΑΓΓΕΛΜΑ ΤΙΕΣ / ΕΜΠΟΡΟΙ			ΟΙΚΙΑΚΑ
ΣΩΜΑΤΙΚΗ ΕΠΙΘΕΤΙΚΟΤΗΤΑ	ΠΟΛΥ ΧΑΜΗΛΟ	Count % within ΕΠΑΓΓΕΛΜΑ ΜΗΤΕΡΑΣ						2 2,2%	1 12,5%	3 1,8%
	ΧΑΜΗΛΟ	Count % within ΕΠΑΓΓΕΛΜΑ ΜΗΤΕΡΑΣ					2 20,0%	2 2,2%		4 2,3%
	ΛΙΓΟ ΧΑΜΗΛΟ	Count % within ΕΠΑΓΓΕΛΜΑ ΜΗΤΕΡΑΣ	3 33,3%	10 22,2%			1 10,0%	6 6,6%		20 11,7%
	ΜΕΣΟ	Count % within ΕΠΑΓΓΕΛΜΑ ΜΗΤΕΡΑΣ	3 33,3%	23 51,1%	3 100,0%	2 40,0%	4 40,0%	57 62,6%	6 75,0%	98 57,3%
	ΛΙΓΟ ΥΨΗΛΟ	Count % within ΕΠΑΓΓΕΛΜΑ ΜΗΤΕΡΑΣ	2 22,2%	7 15,6%		1 20,0%		16 17,6%	1 12,5%	27 15,8%
	HIGH	Count % within ΕΠΑΓΓΕΛΜΑ ΜΗΤΕΡΑΣ		5 11,1%		2 40,0%	3 30,0%	8 8,8%		18 10,5%
	ΠΟΛΥ ΥΨΗΛΟ	Count % within ΕΠΑΓΓΕΛΜΑ ΜΗΤΕΡΑΣ	1 11,1%							1 ,6%
Total	Count % within ΕΠΑΓΓΕΛΜΑ ΜΗΤΕΡΑΣ	9 100,0%	45 100,0%	3 100,0%	5 100,0%	10 100,0%	91 100,0%	8 100,0%	171 100,0%	

ΠΙΝΑΚΑΣ 127

ΣΩΜΑΤΙΚΗ ΕΠΙΘΕΤΙΚΟΤΗΤΑ * ΒΑΘΜΟΣ Crosstabulation

			ΒΑΘΜΟΣ					Total
			18-20 Α	16-17,9 Β	14-15,9 Γ	12-13,9	12	
ΣΩΜΑΤΙΚΗ ΕΠΙΘΕΤΙΚΟΤΗΤΑ	ΠΟΛΥ ΧΑΜΗΛΟ	Count	1		1			2
		% within ΒΑΘΜΟΣ	,8%		16,7%			1,2%
	ΧΑΜΗΛΟ	Count	2	1		1		4
		% within ΒΑΘΜΟΣ	1,5%	5,0%		14,3%		2,4%
	ΛΙΓΟ ΧΑΜΗΛΟ	Count	18	1	1			20
		% within ΒΑΘΜΟΣ	13,6%	5,0%	16,7%			12,0%
	ΜΕΣΟ	Count	81	11		2	1	95
		% within ΒΑΘΜΟΣ	61,4%	55,0%		28,6%	100,0%	57,2%
	ΛΙΓΟ ΥΨΗΛΟ	Count	16	5	3	3		27
		% within ΒΑΘΜΟΣ	12,1%	25,0%	50,0%	42,9%		16,3%
	HIGH	Count	13	2	1	1		17
		% within ΒΑΘΜΟΣ	9,8%	10,0%	16,7%	14,3%		10,2%
	ΠΟΛΥ ΥΨΗΛΟ	Count	1					1
		% within ΒΑΘΜΟΣ	,8%					,6%
Total	Count	132	20	6	7	1	166	
	% within ΒΑΘΜΟΣ	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	

ΠΙΝΑΚΑΣ 128

ΣΩΜΑΤΙΚΗ ΕΠΙΘΕΤΙΚΟΤΗΤΑ * ΜΕΤΕΞΕΤΑΣΤΕΟΙ Crosstabulation

			ΜΕΤΕΞΕΤΑΣΤΕΟΙ		Total
			ΝΑΙ	ΟΧΙ	
ΣΩΜΑΤΙΚΗ ΕΠΙΘΕΤΙΚΟΤΗΤΑ	ΠΟΛΥ ΧΑΜΗΛΟ	Count % within ΜΕΤΕΞΕΤΑΣΤΕΟΙ	2 11,1%	1 ,7%	3 1,8%
	ΧΑΜΗΛΟ	Count % within ΜΕΤΕΞΕΤΑΣΤΕΟΙ	2 11,1%	2 1,3%	4 2,4%
	ΛΙΓΟ ΧΑΜΗΛΟ	Count % within ΜΕΤΕΞΕΤΑΣΤΕΟΙ		20 13,2%	20 11,8%
	ΜΕΣΟ	Count % within ΜΕΤΕΞΕΤΑΣΤΕΟΙ	9 50,0%	86 57,0%	95 56,2%
	ΛΙΓΟ ΥΨΗΛΟ	Count % within ΜΕΤΕΞΕΤΑΣΤΕΟΙ	4 22,2%	23 15,2%	27 16,0%
	HIGH	Count % within ΜΕΤΕΞΕΤΑΣΤΕΟΙ	1 5,6%	18 11,9%	19 11,2%
	ΠΟΛΥ ΥΨΗΛΟ	Count % within ΜΕΤΕΞΕΤΑΣΤΕΟΙ		1 ,7%	1 ,6%
	Total	Count % within ΜΕΤΕΞΕΤΑΣΤΕΟΙ	18 100,0%	151 100,0%	169 100,0%

ΠΙΝΑΚΑΣ 129

ΣΩΜΑΤΙΚΗ ΕΠΙΘΕΤΙΚΟΤΗΤΑ * ΣΥΧΝΟΤΗΤΑ ΑΚΗΣΗΣ ΒΙΑΣ ΑΠΟ ΤΟΥΣ ΓΟΝΕΙΣ Crosstabulation

			ΣΥΧΝΟΤΗΤΑ ΑΚΗΣΗΣ ΒΙΑΣ ΑΠΟ ΤΟΥΣ ΓΟΝΕΙΣ				Total
			ΚΑΘΟΛΟΥ	ΜΙΑ ΦΟΡΑ	2-3 ΦΟΡΕΣ	ΠΟΛΛΕΣ ΦΟΡΕΣ	
ΣΩΜΑΤΙΚΗ ΕΠΙΘΕΤΙΚΟΤΗΤΑ	ΠΟΛΥ ΧΑΜΗΛΟ	Count % within ΣΥΧΝΟΤΗΤΑ ΑΚΗΣΗΣ ΒΙΑΣ ΑΠΟ ΤΟΥΣ ΓΟΝΕΙΣ	2 1,7%			1 25,0%	3 1,9%
	ΧΑΜΗΛΟ	Count % within ΣΥΧΝΟΤΗΤΑ ΑΚΗΣΗΣ ΒΙΑΣ ΑΠΟ ΤΟΥΣ ΓΟΝΕΙΣ	2 1,7%		1 9,1%	1 25,0%	4 2,5%
	ΛΙΓΟ ΧΑΜΗΛΟ	Count % within ΣΥΧΝΟΤΗΤΑ ΑΚΗΣΗΣ ΒΙΑΣ ΑΠΟ ΤΟΥΣ ΓΟΝΕΙΣ	14 11,6%		3 27,3%		17 10,8%
	ΜΕΣΟ	Count % within ΣΥΧΝΟΤΗΤΑ ΑΚΗΣΗΣ ΒΙΑΣ ΑΠΟ ΤΟΥΣ ΓΟΝΕΙΣ	68 56,2%	16 76,2%	6 54,5%	1 25,0%	91 58,0%
	ΛΙΓΟ ΥΨΗΛΟ	Count % within ΣΥΧΝΟΤΗΤΑ ΑΚΗΣΗΣ ΒΙΑΣ ΑΠΟ ΤΟΥΣ ΓΟΝΕΙΣ	20 16,5%	3 14,3%		1 25,0%	24 15,3%
	HIGH	Count % within ΣΥΧΝΟΤΗΤΑ ΑΚΗΣΗΣ ΒΙΑΣ ΑΠΟ ΤΟΥΣ ΓΟΝΕΙΣ	14 11,6%	2 9,5%	1 9,1%		17 10,8%
	ΠΟΛΥ ΥΨΗΛΟ	Count % within ΣΥΧΝΟΤΗΤΑ ΑΚΗΣΗΣ ΒΙΑΣ ΑΠΟ ΤΟΥΣ ΓΟΝΕΙΣ	1 ,8%				1 ,6%
	Total	Count % within ΣΥΧΝΟΤΗΤΑ ΑΚΗΣΗΣ ΒΙΑΣ ΑΠΟ ΤΟΥΣ ΓΟΝΕΙΣ	121 100,0%	21 100,0%	11 100,0%	4 100,0%	157 100,0%

ΠΙΝΑΚΑΣ 130

ΣΩΜΑΤΙΚΗ ΕΠΙΘΕΤΙΚΟΤΗΤΑ * ΛΟΓΟΣ ΠΟΥ ΠΡΟΚΑΛΕΣΕ ΤΗΝ ΤΙΜΩΡΙΑ ΑΠΟ ΤΟ ΔΑΣΚΑΛΟ Crosstabulation

			ΛΟΓΟΣ ΠΟΥ ΠΡΟΚΑΛΕΣΕ ΤΗΝ ΤΙΜΩΡΙΑ ΑΠΟ ΤΟ ΔΑΣΚΑΛΟ					Total
			ΕΝΟΧΛΟΥΣΑ ΣΤΗΝ ΤΑΞΗ	ΤΣΑΚΩΘ ΗΚΑ ΜΕ ΣΥΜΜΑΘ ΗΤΕΣ	ΑΝΤΙΜΙΛΗΣΑ ΣΤΟ ΔΑΣΚΑΛΟ	ΣΩΜΑΤΙΚΗ ΒΙΑ	ΑΝΥΠΑΚΟΗ ΣΤΟΥΣ ΣΧΟΛΙΚΟΥΣ ΚΑΝΟΝΕΣ	
ΣΩΜΑΤΙΚΗ ΕΠΙΘΕΤΙΚΟΤΗΤΑ	ΧΑΜΗΛΟ	Count % within ΛΟΓΟΣ ΠΟΥ ΠΡΟΚΑΛΕΣΕ ΤΗΝ ΤΙΜΩΡΙΑ ΑΠΟ ΤΟ ΔΑΣΚΑΛΟ		1 25,0%				1 4,5%
	ΛΙΓΟ ΧΑΜΗΛΟ	Count % within ΛΟΓΟΣ ΠΟΥ ΠΡΟΚΑΛΕΣΕ ΤΗΝ ΤΙΜΩΡΙΑ ΑΠΟ ΤΟ ΔΑΣΚΑΛΟ	1 12,5%				1 16,7%	2 9,1%
	ΜΕΣΟ	Count % within ΛΟΓΟΣ ΠΟΥ ΠΡΟΚΑΛΕΣΕ ΤΗΝ ΤΙΜΩΡΙΑ ΑΠΟ ΤΟ ΔΑΣΚΑΛΟ	7 87,5%	2 50,0%	1 100,0%	1 33,3%	2 33,3%	13 59,1%
	ΛΙΓΟ ΥΨΗΛΟ	Count % within ΛΟΓΟΣ ΠΟΥ ΠΡΟΚΑΛΕΣΕ ΤΗΝ ΤΙΜΩΡΙΑ ΑΠΟ ΤΟ ΔΑΣΚΑΛΟ				2 66,7%		2 9,1%
	HIGH	Count % within ΛΟΓΟΣ ΠΟΥ ΠΡΟΚΑΛΕΣΕ ΤΗΝ ΤΙΜΩΡΙΑ ΑΠΟ ΤΟ ΔΑΣΚΑΛΟ		1 25,0%			3 50,0%	4 18,2%
Total	Count % within ΛΟΓΟΣ ΠΟΥ ΠΡΟΚΑΛΕΣΕ ΤΗΝ ΤΙΜΩΡΙΑ ΑΠΟ ΤΟ ΔΑΣΚΑΛΟ	8 100,0%	4 100,0%	1 100,0%	3 100,0%	6 100,0%	22 100,0%	

ΠΙΝΑΚΑΣ 131

Έλεγχος υποθέσεων για ΛΕΚΤΙΚΗ ΕΠΙΘΕΤΙΚΟΤΗΤΑ

Η₀: Οι συχνότητες δεν διαφέρουν

Η Η₀ απορρίπτεται όταν $p\text{-value} < 0,05$

ΔΗΜΟΓΡΑΦΙΚΑ

Chi-Square Tests			
	ΤΙΜΗ Χ ²	ΒΑΘΜΟΙ ΕΛΕΥΘ.	P-VALUE
ΗΛΙΚΙΑ	53,742(a)	30	0,005
ΦΥΛΟ	4,783(a)	6	0,572
ΠΟΛΗ/ΧΩΡΙΟ	6,644(a)	6	0,355
ΤΑΞΗ	52,671(a)	24	0,001
ΕΧΕΙΣ ΑΔΕΛΦΙΑ	3,636(a)	6	0,726
ΠΟΣΑ ΑΓΟΡΙΑ	22,447(a)	30	0,837
ΠΟΣΑ ΚΟΡΙΤΣΑ	31,918(a)	30	0,371
ΠΟΣΑ ΑΓΟΡΙΑ ΜΕΓΑΛΥΤΕΡΑ	29,347(a)	30	0,499
ΠΟΣΑ ΚΟΡΙΤΣΙΑ ΜΕΓΑΛΥΤΕΡΑ	27,910(a)	18	0,063
ΕΧΕΙΣ ΑΔΕΛΦΙΑ ΑΠΟ ΑΛΛΟ ΠΑΤΕΡΑ Ή ΜΗΤΕΡΑ	7,752(a)	6	0,257
ΕΠΑΓΓΕΛΜΑ ΠΑΤΕΡΑ	39,351(a)	48	0,809
ΕΠΑΓΓΕΛΜΑ ΜΗΤΕΡΑΣ	44,769(a)	36	0,150
ΠΟΣΑ ΑΤΟΜΑ ΖΟΥΝ ΣΤΟ ΣΠΙΤΙ	34,339(a)	48	0,931
ΩΡΕΣ ΣΤΗΝ ΤΗΛΕΟΡΑΣΗ	8,146(a)	12	0,774
ΔΙΑΣΤΗΜΑΤΑ ΗΜΕΡΑΣ	26,960(a)	20	0,136
ΩΡΕΣ ΜΕΛΕΤΗΣ	46,346(a)	36	0,116
ΕΛΕΥΘΕΡΟΣ ΧΡΟΝΟΣ	49,135(a)	54	0,662
ΒΑΘΜΟΣ	62,835(a)	24	0,000
ΕΠΑΝΑΛΗΨΗ ΤΑΞΗΣ	15,543(a)	6	0,016
ΕΠΑΓΓΕΛΜΑ ΣΤΟ ΜΕΛΛΟΝ	38,682(a)	48	0,829

ΠΙΝΑΚΑΣ 132 α

ΘΕΜΑΤΑ ΣΥΜΠΕΡΙΦΟΡΑΣ

Chi-Square Tests			
	ΤΙΜΗ Χ ²	ΒΑΘΜΟΙ ΕΛΕΥΘ.	P-VALUE
ΔΙΑΦΩΝΙΕΣ ΑΛΛΑ ΠΑΙΔΙΑ	24,842(a)	24	0,419
ΑΣΚΗΣΗ ΒΙΑΣ ΑΠΟ ΓΟΝΕΙΣ	15,677(a)	6	0,016
ΑΣΚΗΣΗ ΒΙΑΣ ΤΟΝ ΤΕΛΕΥΤΑΙΟ ΜΗΝΑ	22,974(a)	18	0,192
ΤΙΜΩΡΙΑ	4,854(a)	6	0,563
ΛΟΓΟΣ ΤΙΜΩΡΙΑΣ	31,139(a)	20	0,053
ΜΟΡΦΗ ΤΙΜΩΡΙΑΣ	20,033(a)	28	0,803

ΠΙΝΑΚΑΣ 132β**ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΟΙ**

Chi-Square Tests			
	ΤΙΜΗ Χ ²	ΒΑΘΜΟΙ ΕΛΕΥΘ.	P-VALUE
ΤΙΜΩΡΙΑ	6,895(a)	6	0,331
ΛΟΓΟΣ ΤΙΜΩΡΙΑΣ	13,671(a)	12	0,322
ΜΟΡΦΗ ΤΙΜΩΡΙΑΣ	19,821(a)	16	0,228
ΨΥΧΟΛΟΓΙΚΟ ΠΡΟΒΛΗΜΑ	13,839(a)	12	0,311
ΠΟΣΟ ΚΑΛΑ ΓΝΩΡΙΖΕΤΕ ΤΟ ΠΑΙΔΙ	4,158(a)	12	0,980

ΠΙΝΑΚΑΣ 132γ

Crosstabs

Case Processing Summary

	Cases					
	Valid		Missing		Total	
	N	Percent	N	Percent	N	Percent
ΛΕΚΤΙΚΗ ΕΠΙΘΕΤΙΚΟΤΗΤΑ * ΗΛΙΚΙΑ	200	99,5%	1	,5%	201	100,0%
ΛΕΚΤΙΚΗ ΕΠΙΘΕΤΙΚΟΤΗΤΑ * ΦΥΛΟ	189	94,0%	12	6,0%	201	100,0%
ΛΕΚΤΙΚΗ ΕΠΙΘΕΤΙΚΟΤΗΤΑ * ΠΟΛΗ / ΧΩΡΙΟ	200	99,5%	1	,5%	201	100,0%
ΛΕΚΤΙΚΗ ΕΠΙΘΕΤΙΚΟΤΗΤΑ * ΤΑΞΗ	201	100,0%	0	,0%	201	100,0%
ΛΕΚΤΙΚΗ ΕΠΙΘΕΤΙΚΟΤΗΤΑ * ΒΑΘΜΟΣ	193	96,0%	8	4,0%	201	100,0%
ΛΕΚΤΙΚΗ ΕΠΙΘΕΤΙΚΟΤΗΤΑ * ΜΕΤΕΞΕΤΑΣΤΕΟΙ	197	98,0%	4	2,0%	201	100,0%
ΛΕΚΤΙΚΗ ΕΠΙΘΕΤΙΚΟΤΗΤΑ * ΑΣΚΗΣΗ ΒΙΑΣ ΑΠΟ ΤΟΥΣ ΓΟΝΕΙΣ	193	96,0%	8	4,0%	201	100,0%

ΠΙΝΑΚΑΣ 133

ΛΕΚΤΙΚΗ ΕΠΙΘΕΤΙΚΟΤΗΤΑ * ΗΛΙΚΙΑ Crosstabulation

			ΗΛΙΚΙΑ						Total
			11	12	13	14	15	16	
ΛΕΚΤΙΚΗ ΕΠΙΘΕΤΙΚΟΤΗΤΑ	ΠΟΛΥ ΧΑΜΗΛΟ	Count	2	2	3	1	1		9
		% within ΗΛΙΚΙΑ	2,4%	2,7%	20,0%	8,3%	9,1%		4,5%
	ΧΑΜΗΛΟ	Count	20	21	4	1		2	48
		% within ΗΛΙΚΙΑ	23,8%	28,4%	26,7%	8,3%		50,0%	24,0%
	ΛΙΓΟ ΧΑΜΗΛΟ	Count	19	19	5		2		45
		% within ΗΛΙΚΙΑ	22,6%	25,7%	33,3%		18,2%		22,5%
	ΜΕΣΟ	Count	28	21	1	4	7	2	63
		% within ΗΛΙΚΙΑ	33,3%	28,4%	6,7%	33,3%	63,6%	50,0%	31,5%
ΛΙΓΟ ΥΨΗΛΟ	Count	9	5	2	4	1		21	
	% within ΗΛΙΚΙΑ	10,7%	6,8%	13,3%	33,3%	9,1%		10,5%	
HIGH	Count	6	6		1			13	
	% within ΗΛΙΚΙΑ	7,1%	8,1%		8,3%			6,5%	
ΠΟΛΥ ΥΨΗΛΟ	Count				1			1	
	% within ΗΛΙΚΙΑ				8,3%			,5%	
Total	Count	84	74	15	12	11	4	200	
	% within ΗΛΙΚΙΑ	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	

ΠΙΝΑΚΑΣ 134

ΛΕΚΤΙΚΗ ΕΠΙΘΕΤΙΚΟΤΗΤΑ * ΦΥΛΟ Crosstabulation

			ΦΥΛΟ		Total
			ΑΓΟΡΙ	ΚΟΡΙΤΣΙ	
ΛΕΚΤΙΚΗ ΕΠΙΘΕΤΙΚΟΤΗΤΑ	ΠΟΛΥ ΧΑΜΗΛΟ	Count	6	3	9
		% within ΦΥΛΟ	6,7%	3,0%	4,8%
	ΧΑΜΗΛΟ	Count	22	23	45
		% within ΦΥΛΟ	24,7%	23,0%	23,8%
	ΛΙΓΟ ΧΑΜΗΛΟ	Count	17	24	41
		% within ΦΥΛΟ	19,1%	24,0%	21,7%
	ΜΕΣΟ	Count	29	31	60
		% within ΦΥΛΟ	32,6%	31,0%	31,7%
	ΛΙΓΟ ΥΨΗΛΟ	Count	11	9	20
		% within ΦΥΛΟ	12,4%	9,0%	10,6%
	HIGH	Count	4	9	13
		% within ΦΥΛΟ	4,5%	9,0%	6,9%
	ΠΟΛΥ ΥΨΗΛΟ	Count		1	1
		% within ΦΥΛΟ		1,0%	,5%
Total		Count	89	100	189
		% within ΦΥΛΟ	100,0%	100,0%	100,0%

ΠΙΝΑΚΑΣ 135

ΛΕΚΤΙΚΗ ΕΠΙΘΕΤΙΚΟΤΗΤΑ * ΠΟΛΗ / ΧΩΡΙΟ Crosstabulation

			ΠΟΛΗ / ΧΩΡΙΟ		Total
			ΠΟΛΗ	ΧΩΡΙΟ	
ΛΕΚΤΙΚΗ ΕΠΙΘΕΤΙΚΟΤΗΤΑ	ΠΟΛΥ ΧΑΜΗΛΟ	Count	5	4	9
		% within ΠΟΛΗ / ΧΩΡΙΟ	4,1%	5,2%	4,5%
	ΧΑΜΗΛΟ	Count	29	20	49
		% within ΠΟΛΗ / ΧΩΡΙΟ	23,6%	26,0%	24,5%
	ΛΙΓΟ ΧΑΜΗΛΟ	Count	34	11	45
		% within ΠΟΛΗ / ΧΩΡΙΟ	27,6%	14,3%	22,5%
	ΜΕΣΟ	Count	36	26	62
		% within ΠΟΛΗ / ΧΩΡΙΟ	29,3%	33,8%	31,0%
	ΛΙΓΟ ΥΨΗΛΟ	Count	11	10	21
		% within ΠΟΛΗ / ΧΩΡΙΟ	8,9%	13,0%	10,5%
	HIGH	Count	8	5	13
		% within ΠΟΛΗ / ΧΩΡΙΟ	6,5%	6,5%	6,5%
	ΠΟΛΥ ΥΨΗΛΟ	Count		1	1
		% within ΠΟΛΗ / ΧΩΡΙΟ		1,3%	,5%
Total		Count	123	77	200
		% within ΠΟΛΗ / ΧΩΡΙΟ	100,0%	100,0%	100,0%

ΠΙΝΑΚΑΣ 136

ΛΕΚΤΙΚΗ ΕΠΙΘΕΤΙΚΟΤΗΤΑ * ΤΑΞΗ Crosstabulation

			ΤΑΞΗ					Total
			Ε	ΣΤ	Α	Β	Γ	
ΛΕΚΤΙΚΗ ΕΠΙΘΕΤΙΚΟΤΗΤΑ	ΠΟΛΥ ΧΑΜΗΛΟ	Count	2	3	3		1	9
		% within ΤΑΞΗ	2,3%	3,9%	25,0%		8,3%	4,5%
	ΧΑΜΗΛΟ	Count	20	22	5	1	1	49
		% within ΤΑΞΗ	23,0%	28,6%	41,7%	7,7%	8,3%	24,4%
	ΛΙΓΟ ΧΑΜΗΛΟ	Count	20	20	3	1	1	45
		% within ΤΑΞΗ	23,0%	26,0%	25,0%	7,7%	8,3%	22,4%
	ΜΕΣΟ	Count	30	20		5	8	63
		% within ΤΑΞΗ	34,5%	26,0%		38,5%	66,7%	31,3%
	ΛΙΓΟ ΥΨΗΛΟ	Count	9	6	1	4	1	21
		% within ΤΑΞΗ	10,3%	7,8%	8,3%	30,8%	8,3%	10,4%
	HIGH	Count	6	6		1		13
		% within ΤΑΞΗ	6,9%	7,8%		7,7%		6,5%
	ΠΟΛΥ ΥΨΗΛΟ	Count				1		1
		% within ΤΑΞΗ				7,7%		,5%
Total		Count	87	77	12	13	12	201
		% within ΤΑΞΗ	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%

ΠΙΝΑΚΑΣ 137

ΛΕΚΤΙΚΗ ΕΠΙΘΕΤΙΚΟΤΗΤΑ * ΒΑΘΜΟΣ Crosstabulation

			ΒΑΘΜΟΣ					Total
			18-20 Α	16-17,9 Β	14-15,9 Γ	12-13,9	12	
ΛΕΚΤΙΚΗ ΕΠΙΘΕΤΙΚΟΤΗΤΑ	ΠΟΛΥ ΧΑΜΗΛΟ	Count	6	1	1			8
		% within ΒΑΘΜΟΣ	3,9%	3,8%	16,7%			4,1%
	ΧΑΜΗΛΟ	Count	44	2		2		48
		% within ΒΑΘΜΟΣ	28,8%	7,7%		28,6%		24,9%
	ΛΙΓΟ ΧΑΜΗΛΟ	Count	36	5		2		43
		% within ΒΑΘΜΟΣ	23,5%	19,2%		28,6%		22,3%
	ΜΕΣΟ	Count	43	15	2	1		61
		% within ΒΑΘΜΟΣ	28,1%	57,7%	33,3%	14,3%		31,6%
	ΛΙΓΟ ΥΨΗΛΟ	Count	13	3	1	2	1	20
		% within ΒΑΘΜΟΣ	8,5%	11,5%	16,7%	28,6%	100,0%	10,4%
	HIGH	Count	11		1			12
		% within ΒΑΘΜΟΣ	7,2%		16,7%			6,2%
	ΠΟΛΥ ΥΨΗΛΟ	Count			1			1
		% within ΒΑΘΜΟΣ			16,7%			,5%
Total	Count	153	26	6	7	1	193	
	% within ΒΑΘΜΟΣ	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	

ΠΙΝΑΚΑΣ 138

ΛΕΚΤΙΚΗ ΕΠΙΘΕΤΙΚΟΤΗΤΑ * ΜΕΤΕΞΕΤΑΣΤΕΟΙ Crosstabulation

			ΜΕΤΕΞΕΤΑΣΤΕΟΙ		Total
			ΝΑΙ	ΟΧΙ	
ΛΕΚΤΙΚΗ ΕΠΙΘΕΤΙΚΟΤΗΤΑ	ΠΟΛΥ ΧΑΜΗΛΟ	Count % within ΜΕΤΕΞΕΤΑΣΤΕΟΙ	4 18,2%	5 2,9%	9 4,6%
	ΧΑΜΗΛΟ	Count % within ΜΕΤΕΞΕΤΑΣΤΕΟΙ	3 13,6%	45 25,7%	48 24,4%
	ΛΙΓΟ ΧΑΜΗΛΟ	Count % within ΜΕΤΕΞΕΤΑΣΤΕΟΙ	4 18,2%	39 22,3%	43 21,8%
	ΜΕΣΟ	Count % within ΜΕΤΕΞΕΤΑΣΤΕΟΙ	10 45,5%	52 29,7%	62 31,5%
	ΛΙΓΟ ΥΨΗΛΟ	Count % within ΜΕΤΕΞΕΤΑΣΤΕΟΙ	1 4,5%	20 11,4%	21 10,7%
	HIGH	Count % within ΜΕΤΕΞΕΤΑΣΤΕΟΙ		13 7,4%	13 6,6%
	ΠΟΛΥ ΥΨΗΛΟ	Count % within ΜΕΤΕΞΕΤΑΣΤΕΟΙ		1 ,6%	1 ,5%
	Total	Count % within ΜΕΤΕΞΕΤΑΣΤΕΟΙ	22 100,0%	175 100,0%	197 100,0%

ΠΙΝΑΚΑΣ 139

ΛΕΚΤΙΚΗ ΕΠΙΘΕΤΙΚΟΤΗΤΑ * ΑΣΚΗΣΗ ΒΙΑΣ ΑΠΟ ΤΟΥΣ ΓΟΝΕΙΣ Crosstabulation

			ΑΣΚΗΣΗ ΒΙΑΣ ΑΠΟ ΤΟΥΣ ΓΟΝΕΙΣ		Total
			ΝΑΙ	ΟΧΙ	
ΛΕΚΤΙΚΗ ΕΠΙΘΕΤΙΚΟΤΗΤΑ	ΠΟΛΥ ΧΑΜΗΛΟ	Count % within ΑΣΚΗΣΗ ΒΙΑΣ ΑΠΟ ΤΟΥΣ ΓΟΝΕΙΣ	2 4,0%	7 4,9%	9 4,7%
	ΧΑΜΗΛΟ	Count % within ΑΣΚΗΣΗ ΒΙΑΣ ΑΠΟ ΤΟΥΣ ΓΟΝΕΙΣ	5 10,0%	43 30,1%	48 24,9%
	ΛΙΓΟ ΧΑΜΗΛΟ	Count % within ΑΣΚΗΣΗ ΒΙΑΣ ΑΠΟ ΤΟΥΣ ΓΟΝΕΙΣ	10 20,0%	34 23,8%	44 22,8%
	ΜΕΣΟ	Count % within ΑΣΚΗΣΗ ΒΙΑΣ ΑΠΟ ΤΟΥΣ ΓΟΝΕΙΣ	21 42,0%	38 26,6%	59 30,6%
	ΛΙΓΟ ΥΨΗΛΟ	Count % within ΑΣΚΗΣΗ ΒΙΑΣ ΑΠΟ ΤΟΥΣ ΓΟΝΕΙΣ	5 10,0%	15 10,5%	20 10,4%
	HIGH	Count % within ΑΣΚΗΣΗ ΒΙΑΣ ΑΠΟ ΤΟΥΣ ΓΟΝΕΙΣ	6 12,0%	6 4,2%	12 6,2%
	ΠΟΛΥ ΥΨΗΛΟ	Count % within ΑΣΚΗΣΗ ΒΙΑΣ ΑΠΟ ΤΟΥΣ ΓΟΝΕΙΣ	1 2,0%		1 ,5%
	Total	Count % within ΑΣΚΗΣΗ ΒΙΑΣ ΑΠΟ ΤΟΥΣ ΓΟΝΕΙΣ	50 100,0%	143 100,0%	193 100,0%

ΠΙΝΑΚΑΣ 140

Έλεγχος υποθέσεων για ΘΥΜΟΣ

H₀: Οι συχνότητες δεν διαφέρουν

Η **H₀** απορρίπτεται όταν $p\text{-value} < 0,05$

ΔΗΜΟΓΡΑΦΙΚΑ

Chi-Square Tests			
	ΤΙΜΗ Χ ²	ΒΑΘΜΟΙ ΕΛΕΥΘ.	P-VALUE
ΗΛΙΚΙΑ	27,295(a)	30	0,608
ΦΥΛΟ	9,898(a)	6	0,129
ΠΟΛΗ/ΧΩΡΙΟ	5,162(a)	6	0,523
ΤΑΞΗ	20,965(a)	24	0,641
ΕΧΕΙΣ ΑΔΕΛΦΙΑ	5,442(a)	6	0,488
ΠΟΣΑ ΑΓΟΡΙΑ	13,024(a)	30	0,997
ΠΟΣΑ ΚΟΡΙΤΣΑ	30,704(a)	30	0,430
ΠΟΣΑ ΑΓΟΡΙΑ ΜΕΓΑΛΥΤΕΡΑ	21,786(a)	30	0,862
ΠΟΣΑ ΚΟΡΙΤΣΙΑ ΜΕΓΑΛΥΤΕΡΑ	10,413(a)	18	0,918
ΕΧΕΙΣ ΑΔΕΛΦΙΑ ΑΠΟ ΑΛΛΟ ΠΑΤΕΡΑ Ή ΜΗΤΕΡΑ	25,381(a)	6	0,000
ΕΠΑΓΓΕΛΜΑ ΠΑΤΕΡΑ	40,714(a)	48	0,763
ΕΠΑΓΓΕΛΜΑ ΜΗΤΕΡΑΣ	24,488(a)	36	0,927
ΠΟΣΑ ΑΤΟΜΑ ΖΟΥΝ ΣΤΟ ΣΠΙΤΙ	41,537(a)	48	0,733
ΩΡΕΣ ΣΤΗΝ ΤΗΛΕΟΡΑΣΗ	10,866(a)	12	0,540
ΔΙΑΣΤΗΜΑΤΑ ΗΜΕΡΑΣ	29,718(a)	24	0,194
ΩΡΕΣ ΜΕΛΕΤΗΣ	20,501(a)	36	0,982
ΕΛΕΥΘΕΡΟΣ ΧΡΟΝΟΣ	47,503(a)	54	0,721
ΒΑΘΜΟΣ	40,160(a)	24	0,021
ΕΠΑΝΑΛΗΨΗ ΤΑΞΗΣ	18,876(a)	6	0,004
ΕΠΑΓΓΕΛΜΑ ΣΤΟ ΜΕΛΛΟΝ	53,434(a)	48	0,273

ΠΙΝΑΚΑΣ 141α

ΘΕΜΑΤΑ ΣΥΜΠΕΡΙΦΟΡΑΣ

Chi-Square Tests			
	ΤΙΜΗ Χ ²	ΒΑΘΜΟΙ ΕΛΕΥΘ.	P-VALUE
ΔΙΑΦΩΝΙΕΣ ΑΛΛΑ ΠΑΙΔΙΑ	28,729(a)	24	0,230
ΑΣΚΗΣΗ ΒΙΑΣ ΑΠΟ ΓΟΝΕΙΣ	14,035(a)	6	0,029
ΑΣΚΗΣΗ ΒΙΑΣ ΤΟΝ ΤΕΛΕΥΤΑΙΟ ΜΗΝΑ	32,458(a)	18	0,019
ΤΙΜΩΡΙΑ	11,234(a)	6	0,081
ΛΟΓΟΣ ΤΙΜΩΡΙΑΣ	20,829(a)	25	0,702
ΜΟΡΦΗ ΤΙΜΩΡΙΑΣ	39,556(a)	35	0,274

ΠΙΝΑΚΑΣ 141β**ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΟΙ**

Chi-Square Tests			
	ΤΙΜΗ Χ ²	ΒΑΘΜΟΙ ΕΛΕΥΘ.	P-VALUE
ΤΙΜΩΡΙΑ	8,083(a)	6	0,232
ΛΟΓΟΣ ΤΙΜΩΡΙΑΣ	12,173(a)	12	0,432
ΜΟΡΦΗ ΤΙΜΩΡΙΑΣ	13,812(a)	16	0,613
ΨΥΧΟΛΟΓΙΚΟ ΠΡΟΒΛΗΜΑ	21,621(a)	12	0,042
ΠΟΣΟ ΚΑΛΑ ΓΝΩΡΙΖΕΤΕ ΤΟ ΠΑΙΔΙ	17,215(a)	12	0,138

ΠΙΝΑΚΑΣ 141γ

Crosstabs

Case Processing Summary

	Cases					
	Valid		Missing		Total	
	N	Percent	N	Percent	N	Percent
ΘΥΜΟΣ * ΦΥΛΟ	189	94,0%	12	6,0%	201	100,0%
ΘΥΜΟΣ * ΠΟΛΗ / ΧΩΡΙΟ	200	99,5%	1	,5%	201	100,0%
ΘΥΜΟΣ * ΕΧΕΙΣ ΑΔΕΛΦΙΑ ΠΟΥ ΕΙΝΑΙ ΑΠΟ ΑΛΛΟ ΠΑΤΕΡΑ Ή ΜΗΤΕΡΑ;	194	96,5%	7	3,5%	201	100,0%
ΘΥΜΟΣ * ΒΑΘΜΟΣ	193	96,0%	8	4,0%	201	100,0%
ΘΥΜΟΣ * ΜΕΤΕΞΕΤΑΣΤΕΟΙ	197	98,0%	4	2,0%	201	100,0%
ΘΥΜΟΣ * ΑΣΚΗΣΗ ΒΙΑΣ ΑΠΟ ΤΟΥΣ ΓΟΝΕΙΣ	193	96,0%	8	4,0%	201	100,0%
ΘΥΜΟΣ * ΣΥΧΝΟΤΗΤΑ ΑΚΗΣΗΣ ΒΙΑΣ ΑΠΟ ΤΟΥΣ ΓΟΝΕΙΣ	184	91,5%	17	8,5%	201	100,0%
ΘΥΜΟΣ * ΨΥΧΟΛΟΓΙΚΟ ΠΡΟΒΛΗΜΑ	200	99,5%	1	,5%	201	100,0%

ΠΙΝΑΚΑΣ 142

ΘΥΜΟΣ * ΦΥΛΟ Crosstabulation

		ΦΥΛΟ		Total
		ΑΓΟΡΙ	ΚΟΡΙΤΣΙ	
ΘΥΜΟΣ ΠΟΛΥ ΧΑΜΗΛΟ	Count	2		2
	% within ΦΥΛΟ	2,2%		1,1%
ΧΑΜΗΛΟ	Count		5	5
	% within ΦΥΛΟ		5,0%	2,6%
ΛΙΓΟ ΧΑΜΗΛΟ	Count	8	11	19
	% within ΦΥΛΟ	9,0%	11,0%	10,1%
ΜΕΣΟ	Count	40	52	92
	% within ΦΥΛΟ	44,9%	52,0%	48,7%
ΛΙΓΟ ΥΨΗΛΟ	Count	26	19	45
	% within ΦΥΛΟ	29,2%	19,0%	23,8%
HIGH	Count	12	11	23
	% within ΦΥΛΟ	13,5%	11,0%	12,2%
ΠΟΛΥ ΥΨΗΛΟ	Count	1	2	3
	% within ΦΥΛΟ	1,1%	2,0%	1,6%
Total	Count	89	100	189
	% within ΦΥΛΟ	100,0%	100,0%	100,0%

ΠΙΝΑΚΑΣ 143

ΘΥΜΟΣ * ΠΟΛΗ / ΧΩΡΙΟ Crosstabulation

			ΠΟΛΗ / ΧΩΡΙΟ		Total
			ΠΟΛΗ	ΧΩΡΙΟ	
ΘΥΜΟΣ	ΠΟΛΥ ΧΑΜΗΛΟ	Count	1	1	2
		% within ΠΟΛΗ / ΧΩΡΙΟ	,8%	1,3%	1,0%
	ΧΑΜΗΛΟ	Count	4	1	5
		% within ΠΟΛΗ / ΧΩΡΙΟ	3,3%	1,3%	2,5%
	ΛΙΓΟ ΧΑΜΗΛΟ	Count	16	4	20
		% within ΠΟΛΗ / ΧΩΡΙΟ	13,0%	5,2%	10,0%
	ΜΕΣΟ	Count	56	40	96
		% within ΠΟΛΗ / ΧΩΡΙΟ	45,5%	51,9%	48,0%
	ΛΙΓΟ ΥΨΗΛΟ	Count	30	19	49
		% within ΠΟΛΗ / ΧΩΡΙΟ	24,4%	24,7%	24,5%
	HIGH	Count	15	10	25
		% within ΠΟΛΗ / ΧΩΡΙΟ	12,2%	13,0%	12,5%
	ΠΟΛΥ ΥΨΗΛΟ	Count	1	2	3
		% within ΠΟΛΗ / ΧΩΡΙΟ	,8%	2,6%	1,5%
Total		Count	123	77	200
		% within ΠΟΛΗ / ΧΩΡΙΟ	100,0%	100,0%	100,0%

ΠΙΝΑΚΑΣ 144

ΘΥΜΟΣ * ΕΧΕΙΣ ΑΔΕΛΦΙΑ ΠΟΥ ΕΙΝΑΙ ΑΠΟ ΑΛΛΟ ΠΑΤΕΡΑ 'Η ΜΗΤΕΡΑ; Crosstabulation

		ΕΧΕΙΣ ΑΔΕΛΦΙΑ ΠΟΥ ΕΙΝΑΙ ΑΠΟ ΑΛΛΟ ΠΑΤΕΡΑ 'Η ΜΗΤΕΡΑ;		Total	
		ΝΑΙ	ΟΧΙ		
ΘΥΜΟΣ	ΠΟΛΥ ΧΑΜΗΛΟ	Count % within ΕΧΕΙΣ ΑΔΕΛΦΙΑ ΠΟΥ ΕΙΝΑΙ ΑΠΟ ΑΛΛΟ ΠΑΤΕΡΑ 'Η ΜΗΤΕΡΑ;	1 16,7%	1 ,5%	2 1,0%
	ΧΑΜΗΛΟ	Count % within ΕΧΕΙΣ ΑΔΕΛΦΙΑ ΠΟΥ ΕΙΝΑΙ ΑΠΟ ΑΛΛΟ ΠΑΤΕΡΑ 'Η ΜΗΤΕΡΑ;		4 2,1%	4 2,1%
	ΛΙΓΟ ΧΑΜΗΛΟ	Count % within ΕΧΕΙΣ ΑΔΕΛΦΙΑ ΠΟΥ ΕΙΝΑΙ ΑΠΟ ΑΛΛΟ ΠΑΤΕΡΑ 'Η ΜΗΤΕΡΑ;	1 16,7%	19 10,1%	20 10,3%
	ΜΕΣΟ	Count % within ΕΧΕΙΣ ΑΔΕΛΦΙΑ ΠΟΥ ΕΙΝΑΙ ΑΠΟ ΑΛΛΟ ΠΑΤΕΡΑ 'Η ΜΗΤΕΡΑ;		94 50,0%	94 48,5%
	ΛΙΓΟ ΥΨΗΛΟ	Count % within ΕΧΕΙΣ ΑΔΕΛΦΙΑ ΠΟΥ ΕΙΝΑΙ ΑΠΟ ΑΛΛΟ ΠΑΤΕΡΑ 'Η ΜΗΤΕΡΑ;	1 16,7%	46 24,5%	47 24,2%
	HIGH	Count % within ΕΧΕΙΣ ΑΔΕΛΦΙΑ ΠΟΥ ΕΙΝΑΙ ΑΠΟ ΑΛΛΟ ΠΑΤΕΡΑ 'Η ΜΗΤΕΡΑ;	3 50,0%	21 11,2%	24 12,4%
	ΠΟΛΥ ΥΨΗΛΟ	Count % within ΕΧΕΙΣ ΑΔΕΛΦΙΑ ΠΟΥ ΕΙΝΑΙ ΑΠΟ ΑΛΛΟ ΠΑΤΕΡΑ 'Η ΜΗΤΕΡΑ;		3 1,6%	3 1,5%
	Total	Count % within ΕΧΕΙΣ ΑΔΕΛΦΙΑ ΠΟΥ ΕΙΝΑΙ ΑΠΟ ΑΛΛΟ ΠΑΤΕΡΑ 'Η ΜΗΤΕΡΑ;	6 100,0%	188 100,0%	194 100,0%

ΠΙΝΑΚΑΣ 145

ΘΥΜΟΣ * ΒΑΘΜΟΣ Crosstabulation

			ΒΑΘΜΟΣ					Total
			18-20 Α	16-17,9 Β	14-15,9 Γ	12-13,9	12	
ΘΥΜΟΣ	ΠΟΛΥ ΧΑΜΗΛΟ	Count			1			1
		% within ΒΑΘΜΟΣ			16,7%			,5%
	ΧΑΜΗΛΟ	Count	4	1				5
		% within ΒΑΘΜΟΣ	2,6%	3,8%				2,6%
	ΛΙΓΟ ΧΑΜΗΛΟ	Count	16	4				20
		% within ΒΑΘΜΟΣ	10,5%	15,4%				10,4%
	ΜΕΣΟ	Count	76	11	4	5		96
		% within ΒΑΘΜΟΣ	49,7%	42,3%	66,7%	71,4%		49,7%
	ΛΙΓΟ ΥΨΗΛΟ	Count	36	7	1	1	1	46
	% within ΒΑΘΜΟΣ	23,5%	26,9%	16,7%	14,3%	100,0%	23,8%	
	HIGH	Count	18	3		1		22
	% within ΒΑΘΜΟΣ	11,8%	11,5%		14,3%		11,4%	
	ΠΟΛΥ ΥΨΗΛΟ	Count	3					3
	% within ΒΑΘΜΟΣ	2,0%					1,6%	
Total		Count	153	26	6	7	1	193
		% within ΒΑΘΜΟΣ	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%

ΠΙΝΑΚΑΣ 146

ΘΥΜΟΣ * ΜΕΤΕΞΕΤΑΣΤΕΟΙ Crosstabulation

			ΜΕΤΕΞΕΤΑΣΤΕΟΙ		Total
			ΝΑΙ	ΟΧΙ	
ΘΥΜΟΣ	ΠΟΛΥ ΧΑΜΗΛΟ	Count	2		2
		% within ΜΕΤΕΞΕΤΑΣΤΕΟΙ	9,1%		1,0%
	ΧΑΜΗΛΟ	Count		5	5
		% within ΜΕΤΕΞΕΤΑΣΤΕΟΙ		2,9%	2,5%
	ΛΙΓΟ ΧΑΜΗΛΟ	Count	1	19	20
		% within ΜΕΤΕΞΕΤΑΣΤΕΟΙ	4,5%	10,9%	10,2%
	ΜΕΣΟ	Count	13	82	95
		% within ΜΕΤΕΞΕΤΑΣΤΕΟΙ	59,1%	46,9%	48,2%
	ΛΙΓΟ ΥΨΗΛΟ	Count	4	45	49
	% within ΜΕΤΕΞΕΤΑΣΤΕΟΙ	18,2%	25,7%	24,9%	
	HIGH	Count	2	21	23
	% within ΜΕΤΕΞΕΤΑΣΤΕΟΙ	9,1%	12,0%	11,7%	
	ΠΟΛΥ ΥΨΗΛΟ	Count		3	3
	% within ΜΕΤΕΞΕΤΑΣΤΕΟΙ		1,7%	1,5%	
Total		Count	22	175	197
		% within ΜΕΤΕΞΕΤΑΣΤΕΟΙ	100,0%	100,0%	100,0%

ΠΙΝΑΚΑΣ 147

ΘΥΜΟΣ * ΑΣΚΗΣΗ ΒΙΑΣ ΑΠΟ ΤΟΥΣ ΓΟΝΕΙΣ Crosstabulation

			ΑΣΚΗΣΗ ΒΙΑΣ ΑΠΟ ΤΟΥΣ ΓΟΝΕΙΣ		Total
			ΝΑΙ	ΟΧΙ	
ΘΥΜΟΣ	ΠΟΛΥ ΧΑΜΗΛΟ	Count	1	1	2
		% within ΑΣΚΗΣΗ ΒΙΑΣ ΑΠΟ ΤΟΥΣ ΓΟΝΕΙΣ	2,0%	,7%	1,0%
	ΧΑΜΗΛΟ	Count	1	4	5
		% within ΑΣΚΗΣΗ ΒΙΑΣ ΑΠΟ ΤΟΥΣ ΓΟΝΕΙΣ	2,0%	2,8%	2,6%
	ΛΙΓΟ ΧΑΜΗΛΟ	Count	5	14	19
		% within ΑΣΚΗΣΗ ΒΙΑΣ ΑΠΟ ΤΟΥΣ ΓΟΝΕΙΣ	10,0%	9,8%	9,8%
	ΜΕΣΟ	Count	15	77	92
		% within ΑΣΚΗΣΗ ΒΙΑΣ ΑΠΟ ΤΟΥΣ ΓΟΝΕΙΣ	30,0%	53,8%	47,7%
	ΛΙΓΟ ΥΨΗΛΟ	Count	15	34	49
		% within ΑΣΚΗΣΗ ΒΙΑΣ ΑΠΟ ΤΟΥΣ ΓΟΝΕΙΣ	30,0%	23,8%	25,4%
	HIGH	Count	12	11	23
		% within ΑΣΚΗΣΗ ΒΙΑΣ ΑΠΟ ΤΟΥΣ ΓΟΝΕΙΣ	24,0%	7,7%	11,9%
	ΠΟΛΥ ΥΨΗΛΟ	Count	1	2	3
		% within ΑΣΚΗΣΗ ΒΙΑΣ ΑΠΟ ΤΟΥΣ ΓΟΝΕΙΣ	2,0%	1,4%	1,6%
Total		Count	50	143	193
		% within ΑΣΚΗΣΗ ΒΙΑΣ ΑΠΟ ΤΟΥΣ ΓΟΝΕΙΣ	100,0%	100,0%	100,0%

ΠΙΝΑΚΑΣ 148

ΘΥΜΟΣ * ΣΥΧΝΟΤΗΤΑ ΑΚΗΣΗΣ ΒΙΑΣ ΑΠΟ ΤΟΥΣ ΓΟΝΕΙΣ Crosstabulation

			ΣΥΧΝΟΤΗΤΑ ΑΚΗΣΗΣ ΒΙΑΣ ΑΠΟ ΤΟΥΣ ΓΟΝΕΙΣ				Total
			ΚΑΘΟΛΟΥ	ΜΙΑ ΦΟΡΑ	2-3 ΦΟΡΕΣ	ΠΟΛΛΕΣ ΦΟΡΕΣ	
ΘΥΜΟΣ	ΠΟΛΥ ΧΑΜΗΛΟ	Count % within ΣΥΧΝΟΤΗΤΑ ΑΚΗΣΗΣ ΒΙΑΣ ΑΠΟ ΤΟΥΣ ΓΟΝΕΙΣ	1 .7%			1 16,7%	2 1,1%
	ΧΑΜΗΛΟ	Count % within ΣΥΧΝΟΤΗΤΑ ΑΚΗΣΗΣ ΒΙΑΣ ΑΠΟ ΤΟΥΣ ΓΟΝΕΙΣ	5 3,6%				5 2,7%
	ΛΙΓΟ ΧΑΜΗΛΟ	Count % within ΣΥΧΝΟΤΗΤΑ ΑΚΗΣΗΣ ΒΙΑΣ ΑΠΟ ΤΟΥΣ ΓΟΝΕΙΣ	14 10,0%	2 8,0%	2 15,4%		18 9,8%
	ΜΕΣΟ	Count % within ΣΥΧΝΟΤΗΤΑ ΑΚΗΣΗΣ ΒΙΑΣ ΑΠΟ ΤΟΥΣ ΓΟΝΕΙΣ	70 50,0%	9 36,0%	2 15,4%	3 50,0%	84 45,7%
	ΛΙΓΟ ΥΨΗΛΟ	Count % within ΣΥΧΝΟΤΗΤΑ ΑΚΗΣΗΣ ΒΙΑΣ ΑΠΟ ΤΟΥΣ ΓΟΝΕΙΣ	34 24,3%	7 28,0%	6 46,2%	2 33,3%	49 26,6%
	HIGH	Count % within ΣΥΧΝΟΤΗΤΑ ΑΚΗΣΗΣ ΒΙΑΣ ΑΠΟ ΤΟΥΣ ΓΟΝΕΙΣ	14 10,0%	7 28,0%	2 15,4%		23 12,5%
	ΠΟΛΥ ΥΨΗΛΟ	Count % within ΣΥΧΝΟΤΗΤΑ ΑΚΗΣΗΣ ΒΙΑΣ ΑΠΟ ΤΟΥΣ ΓΟΝΕΙΣ	2 1,4%		1 7,7%		3 1,6%
	Total	Count % within ΣΥΧΝΟΤΗΤΑ ΑΚΗΣΗΣ ΒΙΑΣ ΑΠΟ ΤΟΥΣ ΓΟΝΕΙΣ	140 100,0%	25 100,0%	13 100,0%	6 100,0%	184 100,0%

ΠΙΝΑΚΑΣ 149

ΘΥΜΟΣ * ΨΥΧΟΛΟΓΙΚΟ ΠΡΟΒΛΗΜΑ Crosstabulation

		ΨΥΧΟΛΟΓΙΚΟ ΠΡΟΒΛΗΜΑ			Total
		ΟΧΙ	ΙΣΩΣ ΕΧΕΙ	ΣΙΓΟΥΡΑ ΕΧΕΙ	
ΘΥΜΟΣ	ΠΟΛΥ ΧΑΜΗΛΟ	Count % within ΨΥΧΟΛΟΓΙΚΟ ΠΡΟΒΛΗΜΑ	1 ,6%	1 4,5%	2 1,0%
	ΧΑΜΗΛΟ	Count % within ΨΥΧΟΛΟΓΙΚΟ ΠΡΟΒΛΗΜΑ	5 2,8%		5 2,5%
	ΛΙΓΟ ΧΑΜΗΛΟ	Count % within ΨΥΧΟΛΟΓΙΚΟ ΠΡΟΒΛΗΜΑ	19 10,8%	1 4,5%	20 10,0%
	ΜΕΣΟ	Count % within ΨΥΧΟΛΟΓΙΚΟ ΠΡΟΒΛΗΜΑ	88 50,0%	8 36,4%	96 48,0%
	ΛΙΓΟ ΥΨΗΛΟ	Count % within ΨΥΧΟΛΟΓΙΚΟ ΠΡΟΒΛΗΜΑ	40 22,7%	7 31,8%	2 100,0%
	HIGH	Count % within ΨΥΧΟΛΟΓΙΚΟ ΠΡΟΒΛΗΜΑ	22 12,5%	3 13,6%	25 12,5%
	ΠΟΛΥ ΥΨΗΛΟ	Count % within ΨΥΧΟΛΟΓΙΚΟ ΠΡΟΒΛΗΜΑ	1 ,6%	2 9,1%	3 1,5%
	Total	Count % within ΨΥΧΟΛΟΓΙΚΟ ΠΡΟΒΛΗΜΑ	176 100,0%	22 100,0%	2 100,0%

ΠΙΝΑΚΑΣ 150

Έλεγχος υποθέσεων για ΕΧΘΡΟΤΗΤΑ

H₀: Οι συχνότητες δεν διαφέρουν

H₁ H₀ απορρίπτεται όταν p-value < 0,05

ΔΗΜΟΓΡΑΦΙΚΑ

Chi-Square Tests			
	TIMH Χ ²	ΒΑΘΜΟΙ ΕΛΕΥΘ.	P-VALUE
ΗΛΙΚΙΑ	17,797(a)	30	0,962
ΦΥΛΟ	10,110(a)	6	0,120
ΠΟΛΗ/ΧΩΡΙΟ	9,535(a)	6	0,146
ΤΑΞΗ	18,143(a)	24	0,796

ΕΧΕΙΣ ΑΔΕΛΦΙΑ	6,093(a)	6	0,413
ΠΟΣΑ ΑΓΟΡΙΑ	25,786(a)	30	0,686
ΠΟΣΑ ΚΟΡΙΤΣΑ	15,452(a)	30	0,987
ΠΟΣΑ ΑΓΟΡΙΑ ΜΕΓΑΛΥΤΕΡΑ	114,560(a)	30	0,000
ΠΟΣΑ ΚΟΡΙΤΣΙΑ ΜΕΓΑΛΥΤΕΡΑ	17,392(a)	18	0,496
ΕΧΕΙΣ ΑΔΕΛΦΙΑ ΑΠΟ ΑΛΛΟ ΠΑΤΕΡΑ Ή ΜΗΤΕΡΑ	8,663(a)	6	0,193
ΕΠΑΓΓΕΛΜΑ ΠΑΤΕΡΑ	33,671(a)	48	0,942
ΕΠΑΓΓΕΛΜΑ ΜΗΤΕΡΑΣ	28,121(a)	36	0,823
ΠΟΣΑ ΑΤΟΜΑ ΖΟΥΝ ΣΤΟ ΣΠΙΤΙ	40,964(a)	48	0,754
ΩΡΕΣ ΣΤΗΝ ΤΗΛΕΟΡΑΣΗ	9,004(a)	12	0,703
ΔΙΑΣΤΗΜΑΤΑ ΗΜΕΡΑΣ	14,887(a)	24	0,424
ΩΡΕΣ ΜΕΛΕΤΗΣ	80,584(a)	30	0,000
ΕΛΕΥΘΕΡΟΣ ΧΡΟΝΟΣ	42,724(a)	54	0,866
ΒΑΘΜΟΣ	17,457(a)	24	0,829
ΕΠΑΝΑΛΗΨΗ ΤΑΞΗΣ	8,154(a)	6	0,227
ΕΠΑΓΓΕΛΜΑ ΣΤΟ ΜΕΛΛΟΝ	50,210(a)	48	0,386

ΠΙΝΑΚΑΣ 151α

ΘΕΜΑΤΑ ΣΥΜΠΕΡΙΦΟΡΑΣ

Chi-Square Tests			
	ΤΙΜΗ Χ ²	ΒΑΘΜΟΙ ΕΛΕΥΘ.	P-VALUE
ΔΙΑΦΩΝΙΕΣ ΑΛΛΑ ΠΑΙΔΙΑ	35,684(a)	24	0,059
ΑΣΚΗΣΗ ΒΙΑΣ ΑΠΟ ΓΟΝΕΙΣ	7,502(a)	6	0,277
ΑΣΚΗΣΗ ΒΙΑΣ ΤΟΝ ΤΕΛΕΥΤΑΙΟ ΜΗΝΑ	14,027(a)	18	0,727
ΤΙΜΩΡΙΑ	11,069(a)	6	0,086
ΛΟΓΟΣ ΤΙΜΩΡΙΑΣ	39,432(a)	20	0,006
ΜΟΡΦΗ ΤΙΜΩΡΙΑΣ	14,875(a)	28	0,980

ΠΙΝΑΚΑΣ 151β

ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΟΙ

Chi-Square Tests			
	ΤΙΜΗ Χ ²	ΒΑΘΜΟΙ ΕΛΕΥΘ.	P-VALUE
ΤΙΜΩΡΙΑ	20,386(a)	6	0,002
ΛΟΓΟΣ ΤΙΜΩΡΙΑΣ	20,996(a)	15	0,137
ΜΟΡΦΗ ΤΙΜΩΡΙΑΣ	29,636(a)	20	0,076
ΨΥΧΟΛΟΓΙΚΟ ΠΡΟΒΛΗΜΑ	14,300(a)	12	0,282
ΠΟΣΟ ΚΑΛΑ ΓΝΩΡΙΖΕΤΕ ΤΟ ΠΑΙΔΙ	14,074(a)	12	0,296

ΠΙΝΑΚΑΣ 151γ**Crosstabs****Case Processing Summary**

	Cases					
	Valid		Missing		Total	
	N	Percent	N	Percent	N	Percent
ΕΧΘΡΟΤΗΤΑ * ΦΥΛΟ	189	94,0%	12	6,0%	201	100,0%
ΕΧΘΡΟΤΗΤΑ * ΠΟΛΗ / ΧΩΡΙΟ	200	99,5%	1	,5%	201	100,0%
ΕΧΘΡΟΤΗΤΑ * ΠΟΣΑ ΑΓΟΡΙΑ ΜΕΓΑΛΥΤΕΡΑ	193	96,0%	8	4,0%	201	100,0%
ΕΧΘΡΟΤΗΤΑ * ΩΡΕΣ ΜΕΛΕΤΗΣ	197	98,0%	4	2,0%	201	100,0%
ΕΧΘΡΟΤΗΤΑ * ΒΑΘΜΟΣ	193	96,0%	8	4,0%	201	100,0%
ΕΧΘΡΟΤΗΤΑ * ΛΟΓΟΣ ΠΟΥ ΠΡΟΚΑΛΕΣΕ ΤΗΝ ΤΙΜΩΡΙΑ ΑΠΟ ΤΟ ΔΑΣΚΑΛΟ	27	13,4%	174	86,6%	201	100,0%
ΕΧΘΡΟΤΗΤΑ * ΤΙΜΩΡΙΑ ΣΤΟ ΣΧΟΛΕΙΟ	189	94,0%	12	6,0%	201	100,0%

ΠΙΝΑΚΑΣ 152

ΕΧΘΡΟΤΗΤΑ * ΦΥΛΟ Crosstabulation

			ΦΥΛΟ		Total
			ΑΓΟΡΙ	ΚΟΡΙΤΣΙ	
ΕΧΘΡΟΤΗΤΑ	ΠΟΛΥ ΧΑΜΗΛΟ	Count	3	3	6
		% within ΦΥΛΟ	3,4%	3,0%	3,2%
ΧΑΜΗΛΟ		Count	12	13	25
		% within ΦΥΛΟ	13,5%	13,0%	13,2%
ΛΙΓΟ ΧΑΜΗΛΟ		Count	12	10	22
		% within ΦΥΛΟ	13,5%	10,0%	11,6%
ΜΕΣΟ		Count	38	60	98
		% within ΦΥΛΟ	42,7%	60,0%	51,9%
ΛΙΓΟ ΥΨΗΛΟ		Count	9	9	18
		% within ΦΥΛΟ	10,1%	9,0%	9,5%
HIGH		Count	13	5	18
		% within ΦΥΛΟ	14,6%	5,0%	9,5%
ΠΟΛΥ ΥΨΗΛΟ		Count	2		2
		% within ΦΥΛΟ	2,2%		1,1%
Total		Count	89	100	189
		% within ΦΥΛΟ	100,0%	100,0%	100,0%

ΠΙΝΑΚΑΣ 153

ΕΧΘΡΟΤΗΤΑ * ΠΟΛΗ / ΧΩΡΙΟ Crosstabulation

			ΠΟΛΗ / ΧΩΡΙΟ		Total
			ΠΟΛΗ	ΧΩΡΙΟ	
ΕΧΘΡΟΤΗΤΑ	ΠΟΛΥ ΧΑΜΗΛΟ	Count	5	2	7
		% within ΠΟΛΗ / ΧΩΡΙΟ	4,1%	2,6%	3,5%
ΧΑΜΗΛΟ		Count	20	5	25
		% within ΠΟΛΗ / ΧΩΡΙΟ	16,3%	6,5%	12,5%
ΛΙΓΟ ΧΑΜΗΛΟ		Count	16	8	24
		% within ΠΟΛΗ / ΧΩΡΙΟ	13,0%	10,4%	12,0%
ΜΕΣΟ		Count	60	43	103
		% within ΠΟΛΗ / ΧΩΡΙΟ	48,8%	55,8%	51,5%
ΛΙΓΟ ΥΨΗΛΟ		Count	13	7	20
		% within ΠΟΛΗ / ΧΩΡΙΟ	10,6%	9,1%	10,0%
HIGH		Count	9	10	19
		% within ΠΟΛΗ / ΧΩΡΙΟ	7,3%	13,0%	9,5%
ΠΟΛΥ ΥΨΗΛΟ		Count		2	2
		% within ΠΟΛΗ / ΧΩΡΙΟ		2,6%	1,0%
Total		Count	123	77	200
		% within ΠΟΛΗ / ΧΩΡΙΟ	100,0%	100,0%	100,0%

ΠΙΝΑΚΑΣ 154

ΕΧΘΡΟΤΗΤΑ * ΠΟΣΑ ΑΓΟΡΙΑ ΜΕΓΑΛΥΤΕΡΑ Crosstabulation

			ΠΟΣΑ ΑΓΟΡΙΑ ΜΕΓΑΛΥΤΕΡΑ						Total
			ΚΑΝΕΝΑ	1	2	3	4	6	
ΕΧΘΡΟΤΗΤΑ	ΠΟΛΥ ΧΑΜΗΛΟ	Count	5	1	1				7
		% within ΠΟΣΑ ΑΓΟΡΙΑ ΜΕΓΑΛΥΤΕΡΑ	3,8%	2,4%	7,1%				3,6%
	ΧΑΜΗΛΟ	Count	16	7	2				25
		% within ΠΟΣΑ ΑΓΟΡΙΑ ΜΕΓΑΛΥΤΕΡΑ	12,3%	16,7%	14,3%				13,0%
	ΛΙΓΟ ΧΑΜΗΛΟ	Count	15	6	1	1		1	24
		% within ΠΟΣΑ ΑΓΟΡΙΑ ΜΕΓΑΛΥΤΕΡΑ	11,5%	14,3%	7,1%	20,0%		100,0%	12,4%
	ΜΕΣΟ	Count	69	17	8	4			98
		% within ΠΟΣΑ ΑΓΟΡΙΑ ΜΕΓΑΛΥΤΕΡΑ	53,1%	40,5%	57,1%	80,0%			50,8%
	ΛΙΓΟ ΥΨΗΛΟ	Count	12	7					19
		% within ΠΟΣΑ ΑΓΟΡΙΑ ΜΕΓΑΛΥΤΕΡΑ	9,2%	16,7%					9,8%
	HIGH	Count	13	3	2				18
		% within ΠΟΣΑ ΑΓΟΡΙΑ ΜΕΓΑΛΥΤΕΡΑ	10,0%	7,1%	14,3%				9,3%
	ΠΟΛΥ ΥΨΗΛΟ	Count		1			1		2
		% within ΠΟΣΑ ΑΓΟΡΙΑ ΜΕΓΑΛΥΤΕΡΑ		2,4%			100,0%		1,0%
Total		Count	130	42	14	5	1	1	193
		% within ΠΟΣΑ ΑΓΟΡΙΑ ΜΕΓΑΛΥΤΕΡΑ	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%

ΠΙΝΑΚΑΣ 155

ΕΧΘΡΟΤΗΤΑ * ΩΡΕΣ ΜΕΛΕΤΗΣ Crosstabulation

		ΩΡΕΣ ΜΕΛΕΤΗΣ						Total		
		0	1	2	3	4	5		6	
ΕΧΘΡΟΤΗΤΑ	ΠΟΛΥ ΧΑΜΗΛΟ	Count		2	2	2			6	
		% within ΩΡΕΣ ΜΕΛΕΤΗΣ		6,1%	3,5%	3,6%			3,0%	
	ΧΑΜΗΛΟ	Count		1	11	4	7	1	1	25
		% within ΩΡΕΣ ΜΕΛΕΤΗΣ		3,0%	19,3%	7,1%	22,6%	6,3%	50,0%	12,7%
	ΛΙΓΟ ΧΑΜΗΛΟ	Count		5	6	9	3	2		25
		% within ΩΡΕΣ ΜΕΛΕΤΗΣ		15,2%	10,5%	16,1%	9,7%	12,5%		12,7%
	ΜΕΣΟ	Count	1	17	31	29	16	8		102
		% within ΩΡΕΣ ΜΕΛΕΤΗΣ	50,0%	51,5%	54,4%	51,8%	51,6%	50,0%		51,8%
	ΛΙΓΟ ΥΨΗΛΟ	Count		3	1	6	5	2	1	18
		% within ΩΡΕΣ ΜΕΛΕΤΗΣ		9,1%	1,8%	10,7%	16,1%	12,5%	50,0%	9,1%
	HIGH	Count		5	5	6		3		19
		% within ΩΡΕΣ ΜΕΛΕΤΗΣ		15,2%	8,8%	10,7%		18,8%		9,6%
	ΠΟΛΥ ΥΨΗΛΟ	Count	1		1					2
		% within ΩΡΕΣ ΜΕΛΕΤΗΣ	50,0%		1,8%					1,0%
Total		Count	2	33	57	56	31	16	2	197
		% within ΩΡΕΣ ΜΕΛΕΤΗΣ	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%

ΠΙΝΑΚΑΣ 156

ΕΧΘΡΟΤΗΤΑ * ΒΑΘΜΟΣ Crosstabulation

			ΒΑΘΜΟΣ					Total
			18-20 Α	16-17,9 Β	14-15,9 Γ	12-13,9	12	
ΕΧΘΡΟΤΗΤΑ ΠΟΛΥ ΧΑΜΗΛΟ	Count		5		1			6
	% within ΒΑΘΜΟΣ		3,3%		16,7%			3,1%
ΧΑΜΗΛΟ	Count		21	1				22
	% within ΒΑΘΜΟΣ		13,7%	3,8%				11,4%
ΛΙΓΟ ΧΑΜΗΛΟ	Count		18	5	1	1		25
	% within ΒΑΘΜΟΣ		11,8%	19,2%	16,7%	14,3%		13,0%
ΜΕΣΟ	Count		78	13	2	5	1	99
	% within ΒΑΘΜΟΣ		51,0%	50,0%	33,3%	71,4%	100,0%	51,3%
ΛΙΓΟ ΥΨΗΛΟ	Count		16	3		1		20
	% within ΒΑΘΜΟΣ		10,5%	11,5%		14,3%		10,4%
HIGH	Count		13	4	2			19
	% within ΒΑΘΜΟΣ		8,5%	15,4%	33,3%			9,8%
ΠΟΛΥ ΥΨΗΛΟ	Count		2					2
	% within ΒΑΘΜΟΣ		1,3%					1,0%
Total	Count		153	26	6	7	1	193
	% within ΒΑΘΜΟΣ		100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%

ΠΙΝΑΚΑΣ 157

ΕΧΘΡΟΤΗΤΑ * ΛΟΓΟΣ ΠΟΥ ΠΡΟΚΑΛΕΣΕ ΤΗΝ ΤΙΜΩΡΙΑ ΑΠΟ ΤΟ ΔΑΣΚΑΛΟ Crosstabulation

		ΛΟΓΟΣ ΠΟΥ ΠΡΟΚΑΛΕΣΕ ΤΗΝ ΤΙΜΩΡΙΑ ΑΠΟ ΤΟ ΔΑΣΚΑΛΟ					Total		
		ΕΝΟΧΛΟΥΣΑ ΣΤΗΝ ΤΑΞΗ	ΤΣΑΚΩΘ ΗΚΑ ΜΕ ΣΥΜΜΑΘ ΗΤΕΣ	ΑΝΤΙΜΙΛΗΣΑ ΣΤΟ ΔΑΣΚΑΛΟ	ΑΔΙΑΒΑΣΤΟΣ	ΣΩΜΑΤΙΚΗ ΒΙΑ		ΑΝΥΠΑΚΟΗ ΣΤΟΥΣ ΣΧΟΛΙΚΟΥΣ ΚΑΝΟΝΕΣ	
ΕΧΘΡΟΤΗΤΑ	ΠΟΛΥ ΧΑΜΗΛΟ	Count % within ΛΟΓΟΣ ΠΟΥ ΠΡΟΚΑΛΕΣΕ ΤΗΝ ΤΙΜΩΡΙΑ ΑΠΟ ΤΟ ΔΑΣΚΑΛΟ				1 100,0%		1 3,7%	
	ΧΑΜΗΛΟ	Count % within ΛΟΓΟΣ ΠΟΥ ΠΡΟΚΑΛΕΣΕ ΤΗΝ ΤΙΜΩΡΙΑ ΑΠΟ ΤΟ ΔΑΣΚΑΛΟ					1 12,5%	1 3,7%	
	ΜΕΣΟ	Count % within ΛΟΓΟΣ ΠΟΥ ΠΡΟΚΑΛΕΣΕ ΤΗΝ ΤΙΜΩΡΙΑ ΑΠΟ ΤΟ ΔΑΣΚΑΛΟ	6 66,7%	2 50,0%			3 75,0%	2 48,1%	
	ΛΙΓΟ ΥΨΗΛΟ	Count % within ΛΟΓΟΣ ΠΟΥ ΠΡΟΚΑΛΕΣΕ ΤΗΝ ΤΙΜΩΡΙΑ ΑΠΟ ΤΟ ΔΑΣΚΑΛΟ	2 22,2%	2 50,0%			3 37,5%	7 25,9%	
	HIGH	Count % within ΛΟΓΟΣ ΠΟΥ ΠΡΟΚΑΛΕΣΕ ΤΗΝ ΤΙΜΩΡΙΑ ΑΠΟ ΤΟ ΔΑΣΚΑΛΟ	1 11,1%		1 100,0%		1 25,0%	2 18,5%	
Total		Count % within ΛΟΓΟΣ ΠΟΥ ΠΡΟΚΑΛΕΣΕ ΤΗΝ ΤΙΜΩΡΙΑ ΑΠΟ ΤΟ ΔΑΣΚΑΛΟ	9 100,0%	4 100,0%	1 100,0%	1 100,0%	4 100,0%	8 100,0%	27 100,0%

ΠΙΝΑΚΑΣ 158

ΕΧΘΡΟΤΗΤΑ * ΤΙΜΩΡΙΑ ΣΤΟ ΣΧΟΛΕΙΟ Crosstabulation

			ΤΙΜΩΡΙΑ ΣΤΟ ΣΧΟΛΕΙΟ		Total
			ΝΑΙ	ΟΧΙ	
ΕΧΘΡΟΤΗΤΑ	ΠΟΛΥ ΧΑΜΗΛΟ	Count	1	6	7
		% within ΤΙΜΩΡΙΑ ΣΤΟ ΣΧΟΛΕΙΟ	5,3%	3,5%	3,7%
	ΧΑΜΗΛΟ	Count	1	22	23
		% within ΤΙΜΩΡΙΑ ΣΤΟ ΣΧΟΛΕΙΟ	5,3%	12,9%	12,2%
	ΛΙΓΟ ΧΑΜΗΛΟ	Count	1	22	23
		% within ΤΙΜΩΡΙΑ ΣΤΟ ΣΧΟΛΕΙΟ	5,3%	12,9%	12,2%
	ΜΕΣΟ	Count	11	85	96
		% within ΤΙΜΩΡΙΑ ΣΤΟ ΣΧΟΛΕΙΟ	57,9%	50,0%	50,8%
ΛΙΓΟ ΥΨΗΛΟ	Count	1	18	19	
	% within ΤΙΜΩΡΙΑ ΣΤΟ ΣΧΟΛΕΙΟ	5,3%	10,6%	10,1%	
HIGH	Count	2	17	19	
	% within ΤΙΜΩΡΙΑ ΣΤΟ ΣΧΟΛΕΙΟ	10,5%	10,0%	10,1%	
ΠΟΛΥ ΥΨΗΛΟ	Count	2		2	
	% within ΤΙΜΩΡΙΑ ΣΤΟ ΣΧΟΛΕΙΟ	10,5%		1,1%	
Total	Count	19	170	189	
	% within ΤΙΜΩΡΙΑ ΣΤΟ ΣΧΟΛΕΙΟ	100,0%	100,0%	100,0%	

ΠΙΝΑΚΑΣ 159

Έλεγχος υποθέσεων για ΕΜΜΕΣΗ ΕΠΙΘΕΤΙΚΟΤΗΤΑ

H₀: Οι συχνότητες δεν διαφέρουν

Η **H₀** απορρίπτεται όταν $p\text{-value} < 0,05$

ΔΗΜΟΓΡΑΦΙΚΑ

Chi-Square Tests			
	ΤΙΜΗ Χ ²	ΒΑΘΜΟΙ ΕΛΕΥΘ.	P-VALUE
ΗΛΙΚΙΑ	36,023(a)	30	0,207
ΦΥΛΟ	3,314(a)	6	0,769
ΠΟΛΗ/ΧΩΡΙΟ	8,319(a)	6	0,216
ΤΑΞΗ	40,298(a)	24	0,020
ΕΧΕΙΣ ΑΔΕΛΦΙΑ	5,478(a)	6	0,484

ΠΟΣΑ ΑΓΟΡΙΑ	48,521(a)	30	0,018
ΠΟΣΑ ΚΟΡΙΤΣΑ	22,706(a)	30	0,827
ΠΟΣΑ ΑΓΟΡΙΑ ΜΕΓΑΛΥΤΕΡΑ	44,765(a)	30	0,041
ΠΟΣΑ ΚΟΡΙΤΣΙΑ ΜΕΓΑΛΥΤΕΡΑ	14,692(a)	18	0,683
ΕΧΕΙΣ ΑΔΕΛΦΙΑ ΑΠΟ ΑΛΛΟ ΠΑΤΕΡΑ Ή ΜΗΤΕΡΑ	11,062(a)	6	0,086
ΕΠΑΓΓΕΛΜΑ ΠΑΤΕΡΑ	49,392(a)	48	0,417
ΕΠΑΓΓΕΛΜΑ ΜΗΤΕΡΑΣ	21,184(a)	36	0,976
ΠΟΣΑ ΑΤΟΜΑ ΖΟΥΝ ΣΤΟ ΣΠΙΤΙ	31,885(a)	48	0,965
ΩΡΕΣ ΣΤΗΝ ΤΗΛΕΟΡΑΣΗ	8,624(a)	12	0,735
ΔΙΑΣΤΗΜΑΤΑ ΗΜΕΡΑΣ	20,703(a)	20	0,415
ΩΡΕΣ ΜΕΛΕΤΗΣ	45,414(a)	36	0,135
ΕΛΕΥΘΕΡΟΣ ΧΡΟΝΟΣ	38,626(a)	54	0,943
ΒΑΘΜΟΣ	17,389(a)	24	0,832
ΕΠΑΝΑΛΗΨΗ ΤΑΞΗΣ	1,631(a)	6	0,950
ΕΠΑΓΓΕΛΜΑ ΣΤΟ ΜΕΛΛΟΝ	51,083(a)	48	0,353

ΠΙΝΑΚΑΣ 160α

ΘΕΜΑΤΑ ΣΥΜΠΕΡΙΦΟΡΑΣ

Chi-Square Tests			
	ΤΙΜΗ Χ ²	ΒΑΘΜΟΙ ΕΛΕΥΘ.	P-VALUE
ΔΙΑΦΩΝΙΕΣ ΑΛΛΑ ΠΑΙΔΙΑ	13,746(a)	24	0,952
ΑΣΚΗΣΗ ΒΙΑΣ ΑΠΟ ΓΟΝΕΙΣ	4,851(a)	6	0,563
ΑΣΚΗΣΗ ΒΙΑΣ ΤΟΝ ΤΕΛΕΥΤΑΙΟ ΜΗΝΑ	18,918(a)	18	0,347
ΤΙΜΩΡΙΑ	5,074(a)	6	0,407
ΛΟΓΟΣ ΤΙΜΩΡΙΑΣ	27,183(a)	20	0,130
ΜΟΡΦΗ ΤΙΜΩΡΙΑΣ	33,182(a)	28	0,229

ΠΙΝΑΚΑΣ 160β

ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΟΙ

Chi-Square Tests			
	ΤΙΜΗ Χ ²	ΒΑΘΜΟΙ ΕΛΕΥΘ.	P-VALUE
ΤΙΜΩΡΙΑ	19,243(a)	6	0,004
ΛΟΓΟΣ ΤΙΜΩΡΙΑΣ	8,218(a)	12	0,786
ΜΟΡΦΗ ΤΙΜΩΡΙΑΣ	24,143(a)	16	0,086
ΨΥΧΟΛΟΓΙΚΟ ΠΡΟΒΛΗΜΑ	9,864(a)	12	0,628
ΠΟΣΟ ΚΑΛΑ ΓΝΩΡΙΖΕΤΕ ΤΟ ΠΑΙΔΙ	10,300(a)	12	0,590

ΠΙΝΑΚΑΣ 160γ

Crosstabs

Case Processing Summary

	Cases					
	Valid		Missing		Total	
	N	Percent	N	Percent	N	Percent
ΕΜΜΕΣΗ ΕΠΙΘΕΤΙΚΟΤΗΤΑ * ΦΥΛΟ	189	94,0%	12	6,0%	201	100,0%
ΕΜΜΕΣΗ ΕΠΙΘΕΤΙΚΟΤΗΤΑ * ΠΟΛΗ / ΧΩΡΙΟ	200	99,5%	1	,5%	201	100,0%
ΕΜΜΕΣΗ ΕΠΙΘΕΤΙΚΟΤΗΤΑ * ΤΑΞΗ	201	100,0%	0	,0%	201	100,0%
ΕΜΜΕΣΗ ΕΠΙΘΕΤΙΚΟΤΗΤΑ * ΠΟΣΑ ΑΓΟΡΙΑ	199	99,0%	2	1,0%	201	100,0%
ΕΜΜΕΣΗ ΕΠΙΘΕΤΙΚΟΤΗΤΑ * ΠΟΣΑ ΑΓΟΡΙΑ ΜΕΓΑΛΥΤΕΡΑ	193	96,0%	8	4,0%	201	100,0%
ΕΜΜΕΣΗ ΕΠΙΘΕΤΙΚΟΤΗΤΑ * ΒΑΘΜΟΣ	193	96,0%	8	4,0%	201	100,0%
ΕΜΜΕΣΗ ΕΠΙΘΕΤΙΚΟΤΗΤΑ * ΤΙΜΩΡΙΑ ΣΤΟ ΣΧΟΛΕΙΟ	189	94,0%	12	6,0%	201	100,0%

ΠΙΝΑΚΑΣ 161

ΕΜΜΕΣΗ ΕΠΙΘΕΤΙΚΟΤΗΤΑ * ΦΥΛΟ Crosstabulation

			ΦΥΛΟ		Total
			ΑΓΟΡΙ	ΚΟΡΙΤΣΙ	
ΕΜΜΕΣΗ ΕΠΙΘΕΤΙΚΟΤΗΤΑ	ΠΟΛΥ ΧΑΜΗΛΟ	Count	4	3	7
		% within ΦΥΛΟ	4,5%	3,0%	3,7%
	ΧΑΜΗΛΟ	Count	10	11	21
		% within ΦΥΛΟ	11,2%	11,0%	11,1%
	ΛΙΓΟ ΧΑΜΗΛΟ	Count	14	16	30
		% within ΦΥΛΟ	15,7%	16,0%	15,9%
	ΜΕΣΟ	Count	42	55	97
		% within ΦΥΛΟ	47,2%	55,0%	51,3%
ΛΙΓΟ ΥΨΗΛΟ	Count	12	8	20	
	% within ΦΥΛΟ	13,5%	8,0%	10,6%	
HIGH	Count	6	7	13	
	% within ΦΥΛΟ	6,7%	7,0%	6,9%	
ΠΟΛΥ ΥΨΗΛΟ	Count	1		1	
	% within ΦΥΛΟ	1,1%		,5%	
Total	Count	89	100	189	
	% within ΦΥΛΟ	100,0%	100,0%	100,0%	

ΠΙΝΑΚΑΣ 162

ΕΜΜΕΣΗ ΕΠΙΘΕΤΙΚΟΤΗΤΑ * ΠΟΛΗ / ΧΩΡΙΟ Crosstabulation

			ΠΟΛΗ / ΧΩΡΙΟ		Total
			ΠΟΛΗ	ΧΩΡΙΟ	
ΕΜΜΕΣΗ ΕΠΙΘΕΤΙΚΟΤΗΤΑ	ΠΟΛΥ ΧΑΜΗΛΟ	Count	6	1	7
		% within ΠΟΛΗ / ΧΩΡΙΟ	4,9%	1,3%	3,5%
	ΧΑΜΗΛΟ	Count	17	5	22
		% within ΠΟΛΗ / ΧΩΡΙΟ	13,8%	6,5%	11,0%
	ΛΙΓΟ ΧΑΜΗΛΟ	Count	21	10	31
		% within ΠΟΛΗ / ΧΩΡΙΟ	17,1%	13,0%	15,5%
	ΜΕΣΟ	Count	55	46	101
		% within ΠΟΛΗ / ΧΩΡΙΟ	44,7%	59,7%	50,5%
ΛΙΓΟ ΥΨΗΛΟ	Count	14	8	22	
	% within ΠΟΛΗ / ΧΩΡΙΟ	11,4%	10,4%	11,0%	
HIGH	Count	10	6	16	
	% within ΠΟΛΗ / ΧΩΡΙΟ	8,1%	7,8%	8,0%	
ΠΟΛΥ ΥΨΗΛΟ	Count		1	1	
	% within ΠΟΛΗ / ΧΩΡΙΟ		1,3%	,5%	
Total	Count	123	77	200	
	% within ΠΟΛΗ / ΧΩΡΙΟ	100,0%	100,0%	100,0%	

ΠΙΝΑΚΑΣ 163

ΕΜΜΕΣΗ ΕΠΙΘΕΤΙΚΟΤΗΤΑ * ΤΑΞΗ Crosstabulation

			ΤΑΞΗ					Total
			Ε	ΣΤ	Α	Β	Γ	
ΕΜΜΕΣΗ ΕΠΙΘΕΤΙΚΟΤΗΤΑ	ΠΟΛΥ ΧΑΜΗΛΟ	Count	1	5			1	7
		% within ΤΑΞΗ	1,1%	6,5%			8,3%	3,5%
	ΧΑΜΗΛΟ	Count	13	7	1		1	22
		% within ΤΑΞΗ	14,9%	9,1%	8,3%		8,3%	10,9%
	ΛΙΓΟ ΧΑΜΗΛΟ	Count	13	15	1	2		31
		% within ΤΑΞΗ	14,9%	19,5%	8,3%	15,4%		15,4%
	ΜΕΣΟ	Count	38	39	8	9	8	102
		% within ΤΑΞΗ	43,7%	50,6%	66,7%	69,2%	66,7%	50,7%
	ΛΙΓΟ ΥΨΗΛΟ	Count	16	4	1		1	22
		% within ΤΑΞΗ	18,4%	5,2%	8,3%		8,3%	10,9%
	HIGH	Count	6	7		2	1	16
		% within ΤΑΞΗ	6,9%	9,1%		15,4%	8,3%	8,0%
	ΠΟΛΥ ΥΨΗΛΟ	Count			1			1
		% within ΤΑΞΗ			8,3%			,5%
Total		Count	87	77	12	13	12	201
		% within ΤΑΞΗ	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%

ΠΙΝΑΚΑΣ 164

ΕΜΜΕΣΗ ΕΠΙΘΕΤΙΚΟΤΗΤΑ * ΠΟΣΑ ΑΓΟΡΙΑ Crosstabulation

			ΠΟΣΑ ΑΓΟΡΙΑ						Total
			ΚΑΝΕΝΑ	1	2	3	4	6	
ΕΜΜΕΣΗ ΕΠΙΘΕΤΙΚΟΤΗΤΑ	ΠΟΛΥ ΧΑΜΗΛΟ	Count	2	4			1		7
		% within ΠΟΣΑ ΑΓΟΡΙΑ	3,6%	4,6%			33,3%		3,5%
	ΧΑΜΗΛΟ	Count	7	10	1	1	1	1	21
		% within ΠΟΣΑ ΑΓΟΡΙΑ	12,7%	11,5%	2,5%	7,7%	33,3%	100,0%	10,6%
	ΛΙΓΟ ΧΑΜΗΛΟ	Count	10	11	9	1			31
		% within ΠΟΣΑ ΑΓΟΡΙΑ	18,2%	12,6%	22,5%	7,7%			15,6%
	ΜΕΣΟ	Count	27	40	26	7	1		101
		% within ΠΟΣΑ ΑΓΟΡΙΑ	49,1%	46,0%	65,0%	53,8%	33,3%		50,8%
	ΛΙΓΟ ΥΨΗΛΟ	Count	4	14	3	1			22
		% within ΠΟΣΑ ΑΓΟΡΙΑ	7,3%	16,1%	7,5%	7,7%			11,1%
	HIGH	Count	5	8	1	2			16
		% within ΠΟΣΑ ΑΓΟΡΙΑ	9,1%	9,2%	2,5%	15,4%			8,0%
	ΠΟΛΥ ΥΨΗΛΟ	Count				1			1
		% within ΠΟΣΑ ΑΓΟΡΙΑ				7,7%			,5%
Total	Count	55	87	40	13	3	1	199	
	% within ΠΟΣΑ ΑΓΟΡΙΑ	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	

ΠΙΝΑΚΑΣ 165

ΕΜΜΕΣΗ ΕΠΙΘΕΤΙΚΟΤΗΤΑ * ΠΟΣΑ ΑΓΟΡΙΑ ΜΕΓΑΛΥΤΕΡΑ Crosstabulation

			ΠΟΣΑ ΑΓΟΡΙΑ ΜΕΓΑΛΥΤΕΡΑ						Total
			ΚΑΝΕΝΑ	1	2	3	4	6	
ΕΜΜΕΣΗ ΕΠΙΘΕΤΙΚΟΤΗΤΑ	ΠΟΛΥ ΧΑΜΗΛΟ	Count	5	2					7
		% within ΠΟΣΑ ΑΓΟΡΙΑ ΜΕΓΑΛΥΤΕΡΑ	3,8%	4,8%					3,6%
	ΧΑΜΗΛΟ	Count	12	6	3			1	22
		% within ΠΟΣΑ ΑΓΟΡΙΑ ΜΕΓΑΛΥΤΕΡΑ	9,2%	14,3%	21,4%			100,0%	11,4%
	ΛΙΓΟ ΧΑΜΗΛΟ	Count	20	8	3				31
		% within ΠΟΣΑ ΑΓΟΡΙΑ ΜΕΓΑΛΥΤΕΡΑ	15,4%	19,0%	21,4%				16,1%
	ΜΕΣΟ	Count	69	19	6	4			98
		% within ΠΟΣΑ ΑΓΟΡΙΑ ΜΕΓΑΛΥΤΕΡΑ	53,1%	45,2%	42,9%	80,0%			50,8%
	ΛΙΓΟ ΥΨΗΛΟ	Count	13	6	1	1			21
	% within ΠΟΣΑ ΑΓΟΡΙΑ ΜΕΓΑΛΥΤΕΡΑ	10,0%	14,3%	7,1%	20,0%			10,9%	
	HIGH	Count	11	1			1		13
	% within ΠΟΣΑ ΑΓΟΡΙΑ ΜΕΓΑΛΥΤΕΡΑ	8,5%	2,4%			100,0%		6,7%	
	ΠΟΛΥ ΥΨΗΛΟ	Count			1				1
	% within ΠΟΣΑ ΑΓΟΡΙΑ ΜΕΓΑΛΥΤΕΡΑ			7,1%				,5%	
Total	Count	130	42	14	5	1	1	193	
	% within ΠΟΣΑ ΑΓΟΡΙΑ ΜΕΓΑΛΥΤΕΡΑ	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	

ΠΙΝΑΚΑΣ 166

ΕΜΜΕΣΗ ΕΠΙΘΕΤΙΚΟΤΗΤΑ * ΒΑΘΜΟΣ Crosstabulation

			ΒΑΘΜΟΣ					Total
			18-20 Α	16-17,9 Β	14-15,9 Γ	12-13,9	12	
ΕΜΜΕΣΗ ΕΠΙΘΕΤΙΚΟΤΗΤΑ	ΠΟΛΥ ΧΑΜΗΛΟ	Count	5		1			6
		% within ΒΑΘΜΟΣ	3,3%		16,7%			3,1%
	ΧΑΜΗΛΟ	Count	16	3	1			20
		% within ΒΑΘΜΟΣ	10,5%	11,5%	16,7%			10,4%
	ΛΙΓΟ ΧΑΜΗΛΟ	Count	25	4		1		30
		% within ΒΑΘΜΟΣ	16,3%	15,4%		14,3%		15,5%
	ΜΕΣΟ	Count	80	11	2	6	1	100
		% within ΒΑΘΜΟΣ	52,3%	42,3%	33,3%	85,7%	100,0%	51,8%
	ΛΙΓΟ ΥΨΗΛΟ	Count	17	3	1			21
	% within ΒΑΘΜΟΣ	11,1%	11,5%	16,7%			10,9%	
	HIGH	Count	9	5	1			15
	% within ΒΑΘΜΟΣ	5,9%	19,2%	16,7%			7,8%	
	ΠΟΛΥ ΥΨΗΛΟ	Count	1					1
	% within ΒΑΘΜΟΣ	,7%					,5%	
Total	Count	153	26	6	7	1	193	
	% within ΒΑΘΜΟΣ	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	

ΠΙΝΑΚΑΣ 167

ΕΜΜΕΣΗ ΕΠΙΘΕΤΙΚΟΤΗΤΑ * ΤΙΜΩΡΙΑ ΣΤΟ ΣΧΟΛΕΙΟ Crosstabulation

			ΤΙΜΩΡΙΑ ΣΤΟ ΣΧΟΛΕΙΟ		Total
			ΝΑΙ	ΟΧΙ	
ΕΜΜΕΣΗ ΕΠΙΘΕΤΙΚΟΤΗΤΑ	ΠΟΛΥ ΧΑΜΗΛΟ	Count % within ΤΙΜΩΡΙΑ ΣΤΟ ΣΧΟΛΕΙΟ		7 4,1%	7 3,7%
	ΧΑΜΗΛΟ	Count % within ΤΙΜΩΡΙΑ ΣΤΟ ΣΧΟΛΕΙΟ	1 5,3%	20 11,8%	21 11,1%
	ΛΙΓΟ ΧΑΜΗΛΟ	Count % within ΤΙΜΩΡΙΑ ΣΤΟ ΣΧΟΛΕΙΟ	5 26,3%	24 14,1%	29 15,3%
	ΜΕΣΟ	Count % within ΤΙΜΩΡΙΑ ΣΤΟ ΣΧΟΛΕΙΟ	8 42,1%	87 51,2%	95 50,3%
	ΛΙΓΟ ΥΨΗΛΟ	Count % within ΤΙΜΩΡΙΑ ΣΤΟ ΣΧΟΛΕΙΟ		21 12,4%	21 11,1%
	HIGH	Count % within ΤΙΜΩΡΙΑ ΣΤΟ ΣΧΟΛΕΙΟ	4 21,1%	11 6,5%	15 7,9%
	ΠΟΛΥ ΥΨΗΛΟ	Count % within ΤΙΜΩΡΙΑ ΣΤΟ ΣΧΟΛΕΙΟ	1 5,3%		1 ,5%
	Total	Count % within ΤΙΜΩΡΙΑ ΣΤΟ ΣΧΟΛΕΙΟ	19 100,0%	170 100,0%	189 100,0%

ΠΙΝΑΚΑΣ 168

ΕΡΕΥΝΑ ΣΤΑΣΕΩΣ ΤΟΥ ΠΑΙΔΙΟΥ (αριθ. Υπουργ. Αποφ. Γ/2580/15.5.80)

ΕΡΩΤΗΜΑΤΟΛΟΓΙΟ

ΣΥΜΠΛΗΡΩΣΕ ΤΑ ΠΑΡΑΚΑΤΩ:

1. Πότε γεννήθηκες; .....
2. Υπογράμμισε το φύλο σου; 1. Αγόρι 2. Κορίτσι
3. Που είναι το σπίτι σου; Νομός .....
4. Πόλη ή χωριό; .....
5. Γράψε το όνομά του σχολείου σου: .....
6. Σε ποια τάξη πηγαίνεις; .....
7. Γράψε εδώ την σημερινή ημερομηνία:.....

ΔΙΑΒΑΣΕ ΠΡΟΣΕΚΤΙΚΑ ΤΙΣ ΠΑΡΑΚΑΤΩ ΟΔΗΓΙΕΣ:

Στις επόμενες σελίδες αυτού του ερωτηματολογίου θα βρεις μερικές ερωτήσεις για την οικογένειά σου και για το πώς τα πας στο σπίτι σου και στο σχολείο. Έχει σημασία η δική σου γνώμη για το πώς είναι τα πράγματα και όχι για το πώς θα ήθελες να είναι.

Οι απαντήσεις σου θα είναι απόλυτα εμπιστευτικές. Απάντησε ελεύθερα και ειλικρινά στην κάθε ερώτηση. Δεν υπάρχουν σωστές ή λάθος απαντήσεις. Γράψε αυτό που ταιριάζει σ' εσένα. Να είσαι βέβαιος (η) ότι ούτε οι γονείς σου ούτε οι καθηγητές σου θα δουν τις απαντήσεις σου αφού θα είναι ανώνυμες.

ΔΙΑΒΑΣΕ ΠΡΟΣΕΚΤΙΚΑ ΤΙΣ ΕΡΩΤΗΣΕΙΣ ΚΑΙ ΑΠΑΝΤΗΣΕ ΟΣΟ ΠΙΟ ΕΙΛΙΚΡΙΝΑ ΜΠΟΡΕΙΣ

8. Έχεις αδέρφια;

ΝΑΙ ΟΧΙ

9. Αν ναι, πόσα;

(γράψε αριθμό) ΑΓΟΡΙΑ ΚΟΡΙΤΣΙΑ

10. Πόσα αδέρφια είναι μεγαλύτερα από εσένα;

(γράψε αριθμό) ΑΓΟΡΙΑ ΚΟΡΙΤΣΙΑ

11. Έχεις αδέρφια που είναι από άλλο πατέρα ή μητέρα;

ΝΑΙ ΟΧΙ

12. Ζεις μαζί με τον πατέρα σου;

ΝΑΙ ΟΧΙ

13. Αν, όχι, γιατί;.....
.....

14. Αν έχει πεθάνει, γράψε πότε πέθανε.....
.....

15. Ζεις μαζί με τη μητέρα σου;

ΝΑΙ ΟΧΙ

16. Αν, όχι, γιατί;.....
.....

17. Αν έχει πεθάνει, γράψε πότε πέθανε.....
.....

18. Αν δεν ζεις με τους γονείς σου, γράψε με ποιους.....
.....

19. Τι δουλειά κάνει ο πατέρας σου;.....
.....

20. Τι δουλειά κάνει η μητέρα σου;.....
.....

21. Ποιος από τους γονείς σου έχει τελειώσει το δημοτικό;

1. Ο πατέρας μου
2. Η μητέρα μου
3. Και οι δυο

22. Ποιος από τους γονείς σου έχει τελειώσει το γυμνάσιο;

1. Ο πατέρας μου
2. Η μητέρα μου
3. Και οι δυο

23. Ποιος από τους γονείς σου έχει τελειώσει κάποια ανώτερη σχολή;

1. Ο πατέρας μου
2. Η μητέρα μου
3. Και οι δυο

24. Ποιος από τους γονείς σου έχει τελειώσει Πανεπιστήμιο;

1. Ο πατέρας μου
2. Η μητέρα μου
3. Και οι δυο

25. Πόσα άτομα ζουν στο σπίτι σου εκτός από εσένα;

(γράψε εδώ τον αριθμό)

26. Πόσα δωμάτια έχει το σπίτι σου;

(γράψε εδώ τον αριθμό)

27. Έχετε τηλεόραση στο σπίτι σου;

ΝΑΙ ΟΧΙ

28. Αν ναι, πόσες ώρες βλέπεις τηλεόραση κάθε μέρα;

(γράψε εδώ τον αριθμό)

29. Τι ώρες βλέπεις τηλεόραση πιο συχνά;.....

.....

.....

30. Πόσες ώρες μελετάς στο σπίτι σου;

(γράψε εδώ τον αριθμό)

31. Τι κάνεις όταν δεν μελετάς;.....

.....

.....

32. Με τι βαθμό πέρασες την προηγούμενη τάξη του σχολείου σου;

(γράψε εδώ τον αριθμό)

33. Έχεις χάσει ποτέ κάποια χρόνια;

ΝΑΙ ΟΧΙ

34. Ποιο επάγγελμα θα ήθελες να κάνεις όταν μεγαλώσεις;.....
.....
.....

35. Αν τύχει να μαλώσεις με άλλα παιδιά, τι είναι αυτό που γίνεται πιο συχνά;

1. Δεν τσακώνομαι ποτέ
2. Δεν τους μιλάω
3. Βάζω τις φωνές
4. Τους δέρνω εγώ
5. Με δέρνουν αυτοί
6. Άλλο (τι;).....

36. Σε έχουν δείρει ποτέ οι γονείς σου, τόσο ώστε να πονέσεις πραγματικά;

ΝΑΙ ΟΧΙ

37. Αν, ναι, πόσες φορές σε έχουν δείρει τον τελευταίο μήνα;

1. Καθόλου
2. Μια φορά
3. 2-3 φορές
4. Πολλές φορές

38. Αυτή τη χρονιά, έχεις τιμωρηθεί από τους δασκάλους σου για κάτι που έκανες στο σχολείο;

ΝΑΙ ΟΧΙ

39. Αν, ναι, γράψε εδώ τι ήταν αυτό που έκανες;.....
.....
.....

40. Ποια ήταν η τιμωρία;.....
.....
.....

41. Τον τελευταίο χρόνο, έχει χρειαστεί να σε δει γιατρός ή κάποιος άλλος ειδικός, για κάποιο πρόβλημά σου;

ΝΑΙ ΟΧΙ

42. Αν, ναι, τι γιατρός ή ειδικός ήταν;.....

.....

.....

43. Ποιο ήταν το πρόβλημά σου;.....

.....

.....

44. Χρειάστηκε να μπεις στο νοσοκομείο;

ΝΑΙ ΟΧΙ

45. Αν ναι, για πόσο χρόνο;.....

.....

46. Συνεχίζεις να βλέπεις τώρα τον γιατρό;

ΝΑΙ ΟΧΙ

ΒΕΒΑΙΩΣΟΥ ΟΤΙ ΕΧΕΙΣ ΑΠΑΝΤΗΣΕΙ ΣΕ ΟΛΕΣ ΤΙΣ ΕΡΩΤΗΣΕΙΣ

ΚΩΔΙΚΟΣ ΑΡΙΘΜΟΣ.....

ΦΥΛΟ

ΑΡΡΕΝ

ΘΗΛΥ

ΗΜΕΡΟΜΗΝΙΑ ΓΕΝΝΗΣΗΣ.....

ΕΡΩΤΗΜΑΤΟΛΟΓΙΟ ΔΑΣΚΑΛΩΝ (Για το μαθητή)

(B.5.4.)

Τα παρακάτω είναι περιγραφές συμπεριφορών που παρατηρούνται συχνά στα παιδιά. Μετά από κάθε πρόταση ακολουθούν τρεις στήλες για να καταγραφεί κατά πόσο η συμπεριφορά που περιγράφεται ταιριάζει ή όχι στο παιδί «δεν ταιριάζει καθόλου, ταιριάζει λίγο ή ταιριάζει πολύ».

Αν το παιδί δείχνει πραγματικά τη συμπεριφορά που περιγράφεται, βάλτε ένα σταυρό στο τετραγωνάκι κάτω από τη στήλη (ταιριάζει) πολύ. Αν το παιδί δείχνει τη συμπεριφορά αλλά σε μικρότερο βαθμό ή κάπου-κάπου, βάλτε ένα σταυρό στο τετραγωνάκι κάτω από τη στήλη (ταιριάζει) λίγο.

Αν, από αυτό που ξέρετε, το παιδί δεν δείχνει αυτή τη συμπεριφορά, βάλτε ένα σταυρό στο τετραγωνάκι κάτω από τη στήλη (δεν ταιριάζει) καθόλου.

Σας παρακαλούμε, βάλτε ένα σταυρό μετά από ΚΑΘΕ ΠΡΟΤΑΣΗ. Ευχαριστούμε.

		ΤΟΥ (ΤΗΣ) ΤΑΙΡΙΑΖΕΙ		
ΠΕΡΙΓΡΑΦΗ ΣΥΜΠΕΡΙΦΟΡΑΣ		Καθολου	Λίγο	Πολύ
1	Πολύ ανήσυχο. Συχνά τρέχει πέρα δώθε ή χοροπηδάει. Σπάνια μένει ακίνητο.			
2	Το σκάει από το σχολείο.			
3	Κουνιέται και στρέφεται συνεχώς στη θέση του.			
4	Συνηθίζει να καταστρέφει αντικείμενα δικά του ή των άλλων παιδιών.			

	ΠΕΡΙΓΡΑΦΗ ΣΥΜΠΕΡΙΦΟΡΑΣ	Καθόλου	Λίγο	Πολύ
5	Τσακώνεται συχνά με άλλα παιδιά.			
6	Δεν είναι πολύ αγαπητό από τα άλλα παιδιά .			
7	Είναι συχνά προβληματισμένο. Ανησυχεί για πολλά πράγματα.			
8	Έχει την τάση να απασχολείται μόνο του- είναι μάλλον απομονωμένο.			
9	Είναι ευερέθιστο. Εξάπτεται εύκολα.			
10	Φαίνεται συχνά δυστυχισμένο, κλαμένο ή αναστατωμένο.			
11	Παρουσιάζει τικ και μορφασμούς στο πρόσωπο ή το σώμα του.			
12	Πιπιλάει συχνά το δάχτυλό του.			
13	Δαγκώνει συχνά τα νύχια του ή τα δάκτυλά του.			
14	Έχει την τάση να απουσιάζει από το σχολείο, χωρίς σοβαρό λόγο.			
15	Είναι συχνά ανυπάκουο.			
16	Δεν μπορεί να συγκεντρωθεί αρκετά σε κάτι, ή διασπάται εύκολα η προσοχή του.			
17	Φαίνεται διστακτικό ή φοβισμένο μπροστά σε καινούργια πράγματα ή καταστάσεις.			
18	Είναι «ψείρας»			
19	Συχνά λέει ψέματα			
20	Έχει κλέψει πράγματα τουλάχιστον μια φορά.			
21	Αυτή τη χρονιά τα έχει κάνει επάνω του (βραχεί ή λερωθεί) στο σχολείο, τουλάχιστον μια φορά.			

	ΠΕΡΙΓΡΑΦΗ ΣΥΜΠΕΡΙΦΟΡΑΣ	Καθόλου	Λίγο	Πολύ
22	Συχνά παραπονιέται για πόνους και αδιαθεσίες.			
23	Αυτή τη χρονιά έχει αρνηθεί να μπει στο σχολείο ή έχει έρθει κλαίγοντας.			
24	Ψευδίζει ή τραυλίζει.			
25	Έχει κάποια άλλη διαταραχή στην ομιλία.			
26	Φοβερίζει, βασανίζει, ή ταλαιπωρεί τα άλλα παιδιά.			

27. Αυτή τη χρονιά έχει τιμωρηθεί, αυτό το παιδί για κάτι που έκανε στο σχολείο.

ΝΑΙ ΟΧΙ

28. Αν ΝΑΙ, τι ήταν αυτό που έκανε;.....

.....

29. Ποια ήταν η τιμωρία;.....

.....

30. Θα λέγατε ότι αυτό το παιδί έχει κάποιο ψυχολογικό πρόβλημα;

Όχι Ίσως, έχει Σίγουρα έχει

31. Έχει ποτέ ζητηθεί η γνώμη ψυχολόγου ή ψυχιάτρου γι' αυτό το παιδί;

Ποτέ Μια φορά Πάνω από μια φορά

32. Πόσο καλά ξέρετε αυτό το παιδί;

Όχι τόσο καλά Σχετικά καλά Πολύ καλά

ΣΑΣ ΕΥΧΑΡΙΣΤΟΥΜΕ ΠΟΛΥ ΓΙΑ ΤΗ ΒΟΗΘΕΙΑ ΣΑΣ

ΕΡΩΤΗΜΑΤΟΛΟΓΙΟ

Τα ερωτήματα που ακολουθούν, αφορούν τον τρόπο που αντιδράτε σε διάφορες καταστάσεις στην καθημερινή σας ζωή. Βαθμολογείστε τον εαυτό σας ανάλογα με το πόσο σας εκφράζουν οι παρακάτω προτάσεις.

	Δεν με εκφράζει καθόλου	Με εκφράζει λίγο	Κάπως με εκφράζει	Με εκφράζει πολύ	Με εκφράζει απόλυτα
1. Οι φίλοι μου λένε ότι καυγαδίζω πολύ.					
2. Δείχνω τον θυμό μου, όταν δεν μπορώ να έχω αυτό που θέλω.					
3. Αναρωτιέμαι γιατί μερικές φορές αισθάνομαι τόσο πικραμένος για κάποια πράγματα.					
4. Πού και πού αισθάνομαι σαν βόμβα έτοιμη να εκραγεί.					
5. Έχω τρομάξει ανθρώπους που γνωρίζω.					
6. Εάν είμαι αρκετά θυμωμένος/η, μπορεί να κάνω άνω κάτω τη δουλειά που έχει κάνει κάποιος.					
7. Πού και πού δεν μπορώ να ελέγξω την ακατανίκητη ορμή μου να χτυπήσω κάποιον.					

	Δεν με εκφράζει καθόλου	Με εκφράζει λίγο	Κάπως με εκφράζει	Με εκφράζει πολύ	Με εκφράζει απόλυτα
8. Ανακατεύομαι σε τσακωμούς (σωματικούς) πιο πολύ από ότι οι περισσότεροι άνθρωποι.					
9. Αν κάποιος –α, με προκαλέσει, μπορεί να τον/την χτυπήσω.					
10. Εάν με χτυπήσει κάποιος –α, τον/την χτυπάω κι εγώ.					
11. Κάποιος –α με είχε πιάσει τόσο πολύ που τον/την χτύπησα.					
12. Εάν χρειαστεί να καταφύγω στη βία για να προστατέψω τα δικαιώματά μου, θα το κάνω.					
13. Έχω θυμώσει τόσο πολύ ώστε να σπάσω πράγματα.					
14. Δεν μπορώ να μην καυγαδίσω όταν οι άνθρωποι διαφωνούν μαζί μου.					
15. Όταν διαφωνώ με τους φίλους μου, τους το λέω ανοιχτά.					

	Δεν με εκφράζει καθόλου	Με εκφράζει λίγο	Κάπως με εκφράζει	Με εκφράζει πολύ	Με εκφράζει απόλυτα
16. Μου συμβαίνει συχνά να διαφωνώ με τους άλλους.					
17. Όταν οι άνθρωποι με ενοχλούν, μπορεί να τους πω τι σκέφτομαι γι' αυτούς.					
18. Φουντώνω γρήγορα, αλλά, συνέρχομαι γρήγορα.					
19. Είμαι ήρεμος άνθρωπος					
20. Κάποιοι απ' τους φίλους μου νομίζουν ότι αρπάζομαι εύκολα.					
21. Πού και πού θυμώνω πολύ, χωρίς λόγο.					
22. Δυσκολεύομαι να ελέγξω τον θυμό μου.					
23. Δεν εμπιστεύομαι τους ξένους που είναι πολύ φιλικοί.					
24. Συνήθως οι άλλοι άνθρωποι έχουν τις ευκαιρίες.					
25. Πού και πού νιώθω ότι η ζωή έχει φανεί σκληρή μαζί μου.					

	Δεν με εκφράζει καθόλου	Με εκφράζει λίγο	Κάπως με εκφράζει	Με εκφράζει πολύ	Με εκφράζει απόλυτα
26. Όταν οι άνθρωποι είναι καλοί μαζί μου, αναρωτιέμαι τι θέλουν.					
27. Μερικές φορές αισθάνομαι ότι οι άνθρωποι με κοροϊδεύουν πίσω από την πλάτη μου.					
28. Ξέρω, ότι οι «φίλοι», μιλάνε για μένα πίσω από την πλάτη μου.					
29. Πού και πού ζηλεύω τόσο πολύ, που δεν μπορώ να σκεφτώ τίποτε άλλο.					
30. Όταν οι άνθρωποι είναι αυταρχικοί, κάνω αυτό που θέλουν χωρίς βιασύνη, έτσι, για να τους μπω στο μάτι.					
31. Όταν κάποιος με ενοχλήσει, τότε ίσως τον αγνοήσω.					
32. Μου αρέσει να κάνω πλάκες.					
33. Έχει συμβεί να θυμώσω τόσο πολύ ώστε να βροντήξω την πόρτα πίσω μου και να φύγω.					

	Δεν με εκφράζει καθόλου	Με εκφράζει λίγο	Κάπως με εκφράζει	Με εκφράζει πολύ	Με εκφράζει απόλυτα
34. Μερικές φορές διαδίδω σχόλια για ανθρώπους που δεν χωνεύω.					